

TRONDHEIM KOMMUNE

Rådmannen

Rådmannens forslag til
handlings- og økonomiplan
2015-2018
Budsjett 2015

Rådmannens forslag til
handlings- og økonomiplan
2015-2018
Budsjett 2015

Innhold

1	Innstilling	10
2	Sammendrag	11
2.1	Hovedstørrelsene i 2015-budsjettet.....	11
2.2	Status og utfordringer.....	12
2.3	Mål, strategier og tiltak.....	14
2.4	Investeringer i perioden 2015-2018	16
2.5	Handlingsrom til drift av tjenestetilbudet	17
Del 1 Overordnede rammebetingelser		20
3	Økonomiske rammebetingelser	21
3.1	Innledning	21
3.2	Forutsetninger	21
3.3	Handlingsrom og prioriteringer	22
3.4	De overordnede inntektene	26
3.5	Endringer i tjenesteområdenes rammer	29
3.6	Kommunens finansinntekter og -utgifter	32
3.7	Netto driftsresultat/disponering av handlingsrommet	36
3.8	Investeringsutgifter, finansiering og gjeldsutvikling.....	38
4	Tilleggsbevilgninger og sentrale bevilgninger	48
4.1	Budsjettforutsetninger.....	48
4.2	Tilleggsbevilgninger	50
4.3	Sentrale bevilgninger	51
5	Eiendomsskatt, gebyrer og egenbetalinger	53
5.1	Gebyr- og avgiftsfinansierte områder.....	53
5.2	Eiendomsskatt.....	54
5.3	Sammenligning med andre kommuner (eiendomsskatt og VARF-gebyr)	55
5.4	Oppvekst- og utdanning.....	56
5.5	Helse- og velferd	56
5.6	Kultur og næring	57
5.7	Illustrasjonsberegninger	57
Del 2 Forslag til handlings- og økonomiplan med budsjett 2015 for tjenesteområdene.....		59
6	Barnehager	60
6.1	Innledning	60
6.2	Status og utfordringer.....	60
6.3	Periodemål.....	65
6.4	Forslag til driftsbudsjett.....	67
6.5	Forslag til investeringsbudsjett.....	70
7	Skoler	75
7.1	Innledning	75
7.2	Status og utfordringer.....	75
7.3	Periodemål.....	80
7.4	Forslag til driftsbudsjett.....	82
7.5	Forslag til investeringsbudsjett.....	85
8	Barne- og familietjenesten	90
8.1	Innledning	90
8.2	Status og utfordringer.....	90
8.3	Periodemål.....	95
8.4	Forslag til driftsbudsjett.....	96
8.5	Forslag til investeringsbudsjett.....	100
9	Forvaltningstjenester, helse og velferd	101

9.1	Innledning	101
9.2	Mål for tjenesteområdet.....	104
9.3	Forslag til driftsbudsjett for forvaltningstjenester.....	105
10	Oppfølgingstjenester, helse og velferd	108
10.1	Innledning	108
10.2	Status og utfordringer.....	108
10.3	Mål for tjenesteområdet.....	109
10.4	Forslag til driftsbudsjett for oppfølgingstjenester	110
11	Bo- og aktivitetstilbud.....	113
11.1	Innledning	113
11.2	Status og utfordringer.....	113
11.3	Mål for tjenesteområdet.....	114
11.4	Forslag til driftsbudsjett for bo- og aktivitetstilbud.....	115
12	Helse- og omsorgstjenester	118
12.1	Innledning	118
12.2	Status og utfordringer.....	118
12.3	Mål for tjenesteområdet.....	124
12.4	Forslag til driftsbudsjett	125
12.5	Forslag til investeringsbudsjett	129
13	Flyktninger og innvandrere	139
13.1	Innledning	139
13.2	Status og utfordringer.....	139
13.3	Mål for tjenesteområdet.....	141
13.4	Økonomi.....	142
14	Kultur	143
14.1	Innledning	143
14.2	Status og utfordringer.....	143
14.3	Mål for tjenesteområdet.....	151
14.4	Forslag til driftsbudsjett	152
14.5	Forslag til investeringsbudsjett	156
15	Idrett og friluftsliv.....	159
15.1	Innledning	159
15.2	Status og utfordringer.....	159
15.3	Mål for tjenesteområdet.....	165
15.4	Forslag til driftsbudsjett	166
15.5	Forslag til investeringsbudsjett	170
16	Næring og samfunn.....	174
16.1	Innledning	174
16.2	Status og utfordringer.....	174
16.3	Mål for tjenesteområdet.....	177
16.4	Forslag til driftsbudsjett	178
17	Plan- og bygningstjenester	180
17.1	Plantjenester	180
17.2	Miljøpakke for transport.....	181
17.3	Byggesakstjenester	183
17.4	Kart- og oppmålingstjenester	183
17.5	Mål for tjenesteområdet.....	184
17.6	Forslag til driftsbudsjett	185
17.7	Forslag til investeringsbudsjett	188
18	Miljø-, landbruks- og laboratorietjenester	189
18.1	Innledning, status og utfordringer	189
18.2	Mål for tjenesteområdet.....	191

18.3	Forslag til driftsbudsjett.....	192
18.4	Forslag til investeringsbudsjett.....	193
19	Tekniske tjenester.....	195
19.1	Innledning	195
19.2	Status og utfordringer.....	195
19.3	Mål for tjenesteområdet	199
19.4	Forslag til driftsbudsjett.....	200
19.5	Forslag til investeringsbudsjett.....	204
20	Eiendomstjenester	209
20.1	Innledning	209
20.2	Status	209
20.3	Utfordringer	211
20.4	Mål for tjenesteområdet	212
20.5	Forslag til driftsbudsjett.....	213
20.6	Forslag til investeringsbudsjett.....	215
21	Bystyresekretariatet, folkevalgte, kontrollkomiteen og revisjonen	221
21.1	Status og utfordringer.....	221
21.2	Forslag til driftsbudsjett.....	221
22	Rådmannen og strategisk ledelse	223
22.1	Status og utfordringer.....	223
22.2	Forslag til driftsbudsjett.....	223
23	Interne tjenester og arbeidsgiverområdet.....	225
23.1	Status og utfordringer.....	225
23.2	Mål	227
23.3	Forslag til driftsbudsjett.....	228
23.4	Forslag til investeringsbudsjett.....	229
Del 3 Kommunale foretak, interkommunale selskap og eierinteresser i aksjeselskap m.m.....		232
24	Foretak, IKS, AS, stiftelser og Trondheim kommunale pensjonskasse.....	233
24.1	Innledning	233
24.2	TRV-gruppen AS (eierandel 100 prosent)	233
24.3	Trondheim Kino AS (eierandel 100 prosent)	234
24.4	Olavshallen AS (eierandel 100 prosent).....	236
24.5	Leutenhaven AS (eierandel 90 prosent)	236
24.6	Trondheim Spektrum AS (eierandel 75 prosent).....	237
24.7	Prima AS (eierandel 60 prosent).....	238
24.8	Stavne Arbeid og Kompetanse KF.....	238
24.9	Trondheim parkering KF	238
24.10	Trøndelag brann- og redningstjeneste IKS.....	239
24.11	Trondheim Havn IKS.....	240
24.12	Trondheim kommunale pensjonskasse	241
24.13	Vistamar rehabiliteringssenter SL.....	241
24.14	Labtjenester AS	241
24.15	Stiftelser	242
Del 4 Obligatoriske hovedoversikter		244
25	Hovedoversikter og tallbudsjett.....	245
25.1	Hovedoversikter drift.....	245
25.2	Hovedoversikter investering.....	247
25.3	Rammer tjenesteområder	248
26	Overføringer og tilskudd.....	254
26.1	Innledning	254
26.2	Oppvekst og utdanning.....	254
26.3	Helse og velferd	255

26.4	Kultur og idrett.....	257
26.5	Byutvikling.....	259
27	Oversikt over nybygg og nyanlegg	261
27.1	Innledning	261
27.2	Barnehager.....	262
27.3	Skoler.....	263
27.4	Barne- og familietjenesten (BFT)	263
27.5	Helse- og velferdssenter og omsorgsboliger.....	264
27.6	Boliger	265
27.7	Kunst og kultur	266
27.8	Kirker og kirkegårder.....	266
27.9	Idrett og friluftsliv	267
27.10	Miljøpakken.....	268
27.11	Renere havn	268
27.12	Utstyr til Analysesenteret	268
27.13	Vann	269
27.14	Avløp	270
27.15	Avfall.....	271
27.16	Veg	271
27.17	Byrom, parker og grøntanlegg	272
27.18	Maskiner Trondheim bydrift.....	272
27.19	Bolig- og næringsforsyning.....	273
27.20	Torvet	274
27.21	Brannstasjoner	275
27.22	Diverse rehabilitering.....	275
27.23	IKT.....	276
27.24	Maskiner og utstyr	276
28	Avgiftsbalanse vann, avløp, renovasjon, feiing og slam	277
Del 5 Vedlegg.....		279
1	Oversikt over tiltak i økonomiplanen 2015-2018.....	280
1.1	Innledning	280
1.2	Oppvekst og utdanning	280
1.3	Helse- og velferd	282
1.4	Kultur og næring	285
1.5	Byutvikling.....	287
1.6	Bystyresekretariatet, folkevalgte, kontrollkomiteen og Trondheim kommunerevisjon	288
1.7	Rådmannen og strategisk ledelse	289
1.8	Interne tjenester og arbeidsgiverområdet	289
2	Oversikt over kostnadsendringer i økonomiplanen 2015-2018	290
3	Befolkningsutvikling.....	293
3.1	Utvikling til og med 2013	293
3.2	Befolkningsprognose.....	295

Forord

Rådmannen legger med dette fram handlings- og økonomiplanen for perioden 2015-2018 og budsjett 2015.

Kommunens virksomhet skal bygge på Kommuneplanens samfunnsdel 2009-2020, som bystyret vedtok i juni 2010. Gjennom denne har bystyret satt de overordnede målene for hva Trondheim kommune skal oppnå med sin ressursbruk frem mot 2020. Kommuneplanens samfunnsdel består av fire tverrsektorielle hovedmål:

I 2020 er Trondheim en internasjonalt anerkjent teknologi- og kunnskapsby

I 2020 er Trondheim en bærekraftig by, der det er lett å leve miljøvennlig

I 2020 er Trondheim en inkluderende og mangfoldig by

I 2020 er Trondheim kommune en aktiv samfunnsutvikler og attraktiv arbeidsgiver

Vedtatte mål og strategier i planen følges opp gjennom dette forslaget til handlings- og økonomiplan og budsjett. Disse er konkretisert gjennom periodemål for planperioden og forslag til økonomiplan og budsjett for alle tjenesteområdene.

Strategier og prioriteringer

Kommunens hovedoppgave er å sørge for at innbyggerne får velferdstjenester i tråd med det som er forespeilet i nasjonale lover og forskrifter, og det som er vedtatt gjennom planer og budsjetter i kommunen. Konkret betyr dette at kommunen alltid har en "kontrakt" med sine innbyggere om hvilke rettigheter og forventninger de kan ha til tjenester fra de ulike kommunale velferdsområdene. Det er utfordrende både for kommunen og innbyggerne å ha klarhet i hva denne "kontrakten" innebærer. På noen områder er innbyggernes rettigheter til velferdsytelser bedre definert gjennom lov og regelverk enn innenfor andre områder. Det er også slik at kommunen yter tjenester som ikke er regulert gjennom lov og forskrift, men som også er en del av "kontrakten".

Ofte har innbyggerne forventninger som overstiger hva kommunen kan innfri. En vanlig begrunnelse er at de økonomiske rammene ikke strekker til, men det kan også være at kommunen ikke utnytter sine begrensede ressurser på en god nok måte. Innbyggerne stiller krav om at vi både skal gi tilstrekkelig med tjenester til høy kvalitet og være effektive. Kommunens krav er at innbyggerne bidrar med finansiering gjennom betaling av skatter og avgifter, og at de yter frivillig innsats på flere viktige samfunnsområder.

Å være bevisst denne "kontrakten" mellom kommunen og innbyggerne, som innebærer både rettigheter og plikter for partene, er en viktig dimensjon i arbeidet med å utarbeide handlings- og økonomiplanen. For rådmannen innebærer dette å legge til rette for at kommunens tjeneste- og forvaltningsmessige apparat oppnår resultater i henhold til fastsatte mål, at innbyggerne yter sine bidrag, og at dette i sum gir en samfunnsmessig utvikling vi er omforent om.

Forslaget til handlings- og økonomiplan som rådmannen legger fram innebærer ikke radikale endringer når det gjelder fordelingen av driftsmidler mellom tjenesteområdene. Modellen er den samme som tidligere; tjenesteområdene kompenseres for befolkningsmessige endringer, konsekvenser av tidligere års budsjettvedtak videreføres og legges inn, konsekvenser av statsbudsjettet innarbeides og det foretas nødvendige tilpasninger for å balansere den totale økonomien. Rådmannen har i forslaget til handlings- og økonomiplan foreslått en økning i investeringsnivået sammenlignet med tidligere. Økningene er spesielt store innenfor helse- og velferdsområdet. Det legges også opp til store økninger til prosjekter som er viktige for utviklingen av byen.

Fra et overordnet nivå er tingens tilstand relativt uendret. Går vi imidlertid bak de rene økonomiske rammene for de ulike tjenesteområdene så håper jeg kimen til en endring i måten det tenkes på kan spores, når 15 milliarder kroner til drift og investeringer skal omsettes til velferds- og forvaltningstjenester til kommunens innbyggere. Endringen er å sette inn kommunale ressurser, penger og/eller folk, på riktig tidspunkt. Ord som brukes i denne sammenhengen er tidlig innsats og

forebygging. Vi ønsker altså å justere noe på "kontrakten" mellom kommunen og innbyggerne ved at kommunal innsats settes inn tidligere, som for eksempel styrking av hjemmetjenester for å forebygge behov for institusjonsplass og vedlikeholdsinnsett på bygg og veier for å forhindre store rehabiliteringer på et senere tidspunkt. For innbyggerne innebærer dette forhåpentligvis bedre muligheter til egen mestring av livets utfordringer i en lengre periode, og at bygninger og infrastruktur holder høy kvalitet lengre.

Tankegangen om tidlig innsats er ikke i seg selv noe nytt. Den har ligget til grunn for utformingen av tjenester på flere områder lenge, men poenget er at vi tilnærmer oss dette på en systematisk og gjennomgående måte. Det er to hovedgrunner til dette. For det første at kommunen ikke kan forvente økte inntekter fra staten i samme takt som endringen i lokale behov. Vi må derfor frigjøre midler gjennom smartere bruk av ressursene. For det andre ha innbyggerne krav på tjenester som i sterkere grad gir stimulans til å mestre egne liv i alle livets faser. Ut fra en slik betraktning vil en strategi basert på tankegangen om tidlig innsats innebære en "vinn-vinn situasjon". Kommunen kan yte flere og bedre tjenester innenfor samme økonomiske ramme, og innbyggerne oppnår i sum en bedre velferd.

I handlings- og økonomiplanen for det enkelte tjenesteområde finnes det en rekke eksempler på mål, strategier og tiltak som peker i retning av å dreie ressursene mot tidlig innsats. Her skal vi kort trekke fram noen perspektiver fra sektorene som belyser dette forholdet.

Innenfor oppvekt og utdanning er det lagt vekt på og "binde sammen" tjenesteområdene, barnehage, skole og barne- og familietjenesten, gjennom fire felles mål:

- Barn og unge utvikler tilfredsstillende grunnleggende ferdigheter
- Barn og unge har gode læringsmiljøer
- Flere barn og unge får hjelp og støtte i de ordinære tilbudene
- Samarbeidet med foresatte styrkes, herunder samhandling for å sikre koordinert innsats i et familieperspektiv

Tanken bak disse fire felles målene er bedre koordinering av tjenestene for å kunne se læringsløpet fra barnehage til videregående skole i en sammenheng. Det satses på tiltaksutvikling gjennom forskningsbasert og erfaringsbasert kunnskap på tvers av tjenesteområdene. Dette bidrar til å heve kvaliteten på tjenestene og utvikle organisasjonens innovasjonsevne for å kunne utforme og dimensjonere tiltak i samsvar med strategien tidlig innsats.

Innenfor helse- og velferdsområdet dreies ressursene i retning av hjemmebaserte tjenester. Det satses på å utvikle kunnskap om hvordan tiltak og effekter henger sammen, og kompetanse hos framtidens helse- og omsorgsarbeidere utvikles. Framtidens helse- og velferdstjenester må utvikles med grunnlag i systematisk kunnskap fra både erfaring og forskning. Kommunen som pådriver og bestiller av forskning styrkes i planperioden. Dette vil også bidra til å styrke kommunens innovasjonskompetanse. Et vesentlig element i arbeidet med å utvikle en mer kunnskapsbasert helse- og velferdstjeneste er utprøving og implementering av velferdsteknologi. Velferdsteknologi blir viktig både for kvalitativ utvikling av tjenestene og som virkemiddel for å sikre en økonomisk bærekraftig tjeneste.

I forslaget til handlings- og økonomiplan er det lagt opp til en styrking av tilbudet både på idrett- og kulturområdet for barn og unge. Periodemålene som er satt for idrettsområdet viser en økning hall- og banekapasiteten i perioden, økt kvalitet på bade- og friluftsområder og økt samarbeid med frivilligheten. Planen for kulturområdet innebærer flere kulturarenaer for barn og unge, og gjennomføringen av *Områdeprogram Saupstad/Kolstad* gir flere nye aktivitetstilbud og møteplasser for barn og ungdom. Flere store internasjonale idrettsbegivenheter skal arrangeres i planperioden. I tillegg til årlige World Cup skal vi forberede EM i håndball for både damer og herrer i 2020, og fullføre løpet som søker av et nytt VM i nordiske grener i 2021.

Viktige tiltak for byutviklingsområdet er god planlegging og fysisk tilrettelegging med vekt på forebygging og tidlig innsats for å sikre en bærekraftig by. Gode byrom, sykkel- og gangmuligheter, tilgang til rekreasjonsområder og god luftkvalitet, er tiltak for god folkehelse og trivsel for innbyggerne. Satsinger i planperioden omfatter:

- Hovedprinsipper for vern av dyrka areal og overordnet grønnstruktur, fortettingsstrategi og overordnet modell for areal og transport utredes i Kommuneplanmelding for byutvikling.
- Folkehelseperspektivet løftes frem i planleggingen
- Fortsatt utstrakt satsing på sykkelveger og kollektivtilbud
- Midtbyen skal fortsatt styrkes som handels- og kultursentrum

Strategien om tidlig innsats innenfor byutviklingsområdet omfatter også godt vedlikehold av bygninger, eiendommer, veger, vann- og avløpsanlegg. God informasjon om både planlegging og tiltak vil støtte opp om strategien.

Denne komprimerte presentasjonen av hva som er de førende perspektivene i rådmannens forslag til handlings- og økonomiplan viser at strategien tidlig innsats finnes på alle områder. Vi er overbevist om at dette er strategien for framtiden. Et helt nødvendig element i gjennomføringen er innovasjon. Dette gjelder så vel arbeidsmetodikk som bruk av ny teknologi for gjennomføring av tiltak og oppgaver, og digitale løsninger for kommunikasjon med innbyggerne. Slik kan vi oppnå et handlingsrom for fortsatt positiv utvikling av "kontrakten" med kommunens innbyggere.

Kapitteloversikt og leserveiledning

I kapittel 2 oppsummeres rådmannens forslag til handlings- og økonomiplane 2015-2018, og budsjett 2015. I kapittel 3 foretas det en detaljert gjennomgang av de økonomiske forutsetningene. En sammenstilling av de overordnede inntekter og utgifter, videre beskrives prioriteringer og tilpasninger på et overordnet nivå. I kapitlet beskrives også forslag til investeringsutgifter og finansieringen av disse.

I kapittel 4 er det gitt en beskrivelse av en del overordnede poster i budsjettforslaget. Videre gjøres det rede for satser og forutsetninger som benyttes i budsjettforslaget.

I kapittel 5 er det gitt en beskrivelse av rådmannens forslag til endringer i eiendomsskatt, gebyrer og egenbetalinger i 2015.

Kapitlene 6-24 omhandler forslaget til handlings- og økonomiplan med budsjett for det enkelte tjenesteområde. Kapitlene gir en omtale av status og utfordringer, mål for planperioden, forslag til driftsbudsjett og forslag til investeringsbudsjett for tjenesteområdet.

I kapittel 25 gis det omtale av aksjeselskap, foretak, stiftelser og interkommunale selskap hvor kommunen har vesentlige interesser.

Kapitlene 26-28 omfatter obligatoriske talloversikter.

Dokumentet har tre vedlegg:

- Vedlegg 1: Komplette oversikt over budsjettendringene (tiltakene) på alle tjenesteområdene
- Vedlegg 2: Dokumentasjon av kostnadsendringer lagt inn i forslaget til handlings- og økonomiplan
- Vedlegg 3: Oversikt over befolkningsutvikling

ASSS-rapportene for 2014 er lagt ved forslaget til handlings- og økonomiplan som elektroniske vedlegg. Dette omfatter en hovedrapport hvor alle ti kommunene i nettverket sammenlignes, og kommunerapporten hvor Trondheim kommune sammenlignes med gjennomsnittet av de andre kommunene.

1 Innstilling

Rådmannen foreslår at bystyret forelegges følgende innstilling:

1 Skattevedtak 2015

- 1.1 For inntekts- og formuesskatt skal høyest tillatte skattesats legges til grunn.
- 1.2 Eiendomsskatt utskrives med kroner 5,45 for hver kroner 1 000 av takstverdien på eiendommer. Alle godkjente boligenheter for eiendomsskatt gis et bunnfradrag på kroner 500 000.

2 Budsjettvedtak 2015

- 2.1 Rådmannens forslag til budsjett for bykassen vedtas slik det går fram av det spesifiserte drifts- og investeringsbudsjettet, jamfør kapittel 25-27.
- 2.2 Gebyrer, avgifter, kontingenter og egenbetalinger vedtas slik det framgår av budsjettdokumentet, jamfør kapittel 5.
- 2.3 Nybygg og nyanlegg forutsettes finansiert i samsvar med oversikt i budsjettdokumentet, jamfør kapittel 27.
- 2.4 Bystyret vedtar å ta opp følgende lån i 2015:
  - 2.4.1 Lån til investeringer på inntil 2 milliarder kroner
  - 2.4.2 Lån til startlånsordningen på inntil 300 millioner kroner
  - 2.4.3 Lån på inntil 15 millioner kroner for videreutlån til Trondheim Parkering KF. Rådmannen gis fullmakt til å inngå nødvendige avtaler med Trondheim Parkering KF.
- 2.5 Rådmannen gis fullmakt til å avtale nærmere lånetidspunkt og lånevilkår, og til å inngå de nødvendige låneavtaler. Rådmannen gis videre fullmakt til å gjennomføre refinansiering av lån.
- 2.6 Bystyret gir rådmannen fullmakt til å ta opp likviditetslån på inntil 400 millioner kroner i 2015, dersom drifts- eller finansieringsmessige forhold skulle gjøre det nødvendig.
- 2.7 Bystyret vedtar rådmannens forslag til handlings- og økonomiplan.

Rådmannen i Trondheim, 22.10.2014

Stein A. Ytterdahl

Siri A. Rasmussen

2 Sammendrag

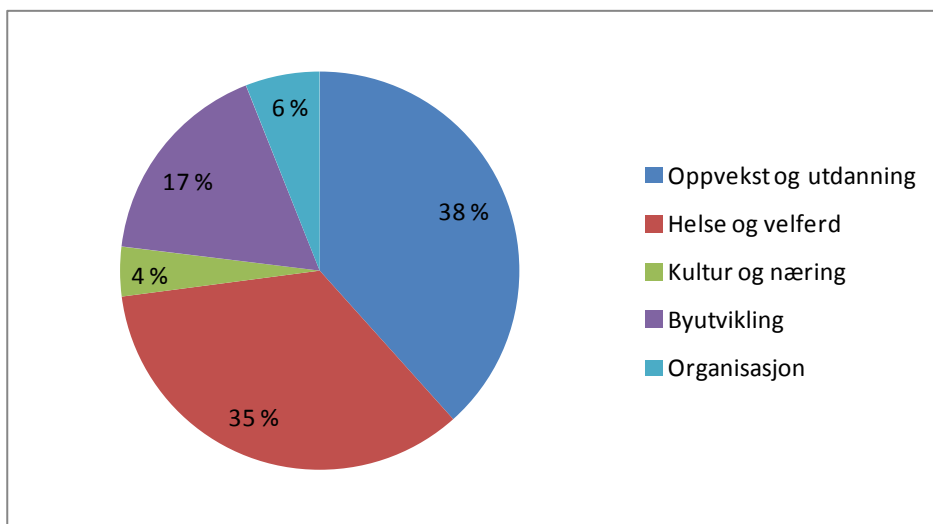
I 2030 vil Trondheim anslagsvis ha en befolkning på 220 000 innbyggere. Dette krever store investeringer i årene framover. Det vil igjen føre til økte kapitalkostnader. For å redusere veksten i kapitalkostnader er det nødvendig å øke kommunens bruk av egenkapital. Rådmannen foreslår derfor at vi i økonomiplanperioden bruker mer driftsmidler som egenkapitalfinansiering av investeringer.

Det overordnede målet med budsjettforslaget er å sørge for at kommunen har en sunn økonomi som sikrer innbyggerne et godt tjenestetilbud.

2.1 Hovedstørrelsene i 2015-budsjettet

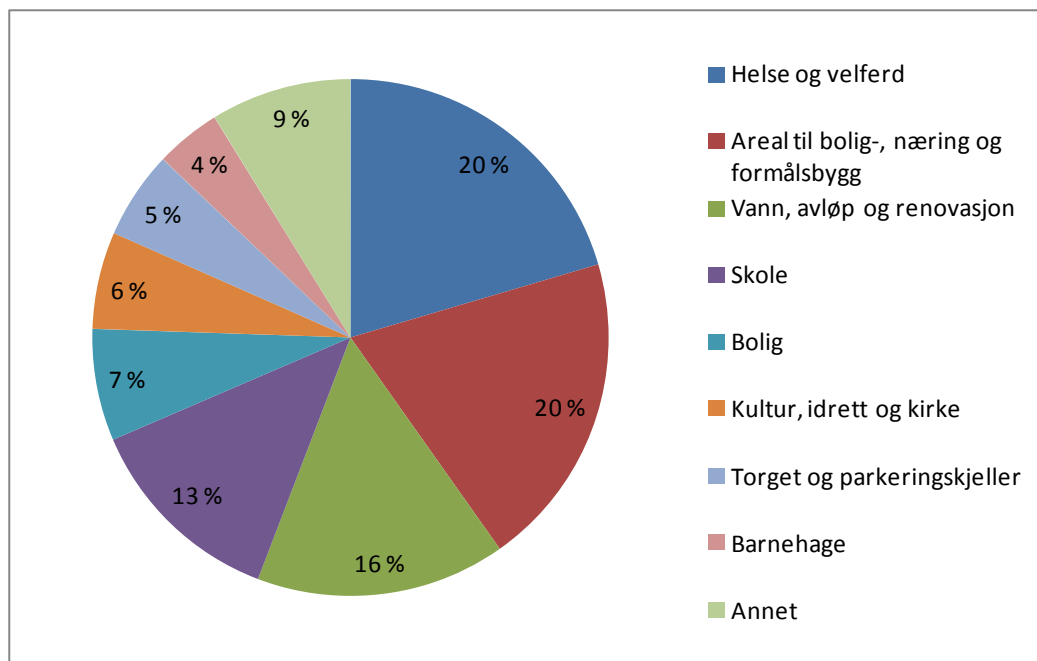
- Driftsutgiftene, inkludert renter og avdrag, utgjør 11,9 milliarder kroner
- Samlede lønnskostnader, inkludert pensjons og arbeidsgiveravgift, utgjør om lag 65 prosent av de samlede driftsutgiftene
- Investeringsutgiftene utgjør om lag tre milliarder kroner, av dette er 1,6 milliarder bykassefinansierte investeringer
- 1,97 milliarder eller 65 prosent av investeringene foreslås finansiert med lån i 2015. 1,3 milliarder kroner av lånebeløpet må finansieres av kommunens frie disponible inntekter
- Befolkningsendringer anslås å gi en merutgift på 60 millioner kroner i 2015
- Finanspostene i driftsbudsjettet 2015 utgjør:
  - 906 millioner kroner i finansutgifter
  - 344 millioner kroner i finansinntekter

Figur 2-1 viser hvordan rådmannens forslag til driftsbudsjett på 11 milliarder kroner fordeler seg på ulike tjenesteområder i 2015. Figur 2-2 viser hvordan rådmannens forslag til investeringsplan på 10,8 milliarder kroner fordeler seg på ulike områder for perioden 2015-2018.

Figur 2-1 Fordeling av driftsutgifter på tjenesteområdene, 2015¹

¹ Tjenesteområdet Organisasjon omfatter interne tjenester, rådmannen og strategisk ledelse og bystyresekretariatet, folkevalgte, kontrollkomiteen og Trondheim kommunerevisjon.

Figur 2-2 Fordeling av brutto investeringsutgifter på ulike områder, 2015-2018

2.2 Status og utfordringer

Det overordnede målet med rådmannens budsjettforslag, er å sørge for at kommunen har en sunn økonomi som sikrer innbyggerne et godt og stabilt tjenestetilbud. De handlingsreglene som bystyret tidligere har lagt til grunn når det gjelder bruk av avkastning fra kraftfondet, begrensningen i forhold til låneopptak og prinsippet om at tjenesteområdene skal få kompensasjon for merutgifter som følger av befolkningsvekst, er helt avgjørende forutsetninger for å sikre stabilitet i tjenestetilbudet. I arbeidet med handlings- og økonomiplanen har rådmannen lagt til grunn at handlingsreglene skal holdes. Det er gjort nærmere rede for handlingsreglene i kapittel 4.

2.2.1 Økonomiske utfordringer

Trondheim kommune har de siste årene hatt en sunn økonomi, med tilfredsstillende netto driftsresultat.

Rådmannens forslag til handlings- og økonomiplan er robust. Det er tatt høyde for merutgifter som følger av befolkningsvekst og økte investeringer. Det er også innarbeidet rom for å håndtere framtidige renteøkninger. Kommunen har også et stort disposisjonsfond som kan brukes til å finansiere en eventuell svikt i skatteinntangen og/eller svikt i avkastningen fra kraftfondet.

Hovedutfordring for kommunenes økonomiske handlefrihet de neste årene er at en stadig større andel av kommunens frie inntekter må benyttes til å finansiere investeringer. Rådmannen foreslår å øke investeringsnivået med 1,8 milliarder kroner sammenlignet med hva som er lagt til grunn i handlings- og økonomiplanen for 2014-2017. Dette vil øke kommunens gjeld. Rådmannens forslag til låneopptak i økonomiplanperioden er så vidt innenfor handlingsreglen for kapitalkostnader.

Med rådmannens forslag når vi taket for hvor mye av investeringene som kan lånefinansieres mot slutten av perioden.² Dette begrenser handlingsrommet, og gjør det vanskeligere å finne rom for ytterligere vekst i investeringsvolumet. Samtidig vet vi at antall eldre vil øke betydelig rundt 2025 og at Trondheim innen 2030 forventes å ha 37 000 flere innbyggere enn ved inngangen til 2014.³ Denne

² Mens 6,2 prosent av de frie inntektene går med til å nedbetale gjeld i 2014, vil 8 prosent av de frie inntektene gå med til å nedbetale gjeld i 2018.

³ I vedlegg 3 presenteres prognoser på befolkningsutviklingen fram mot 2030.

utviklingen krever økte investeringer. For å begrense veksten i kapitalutgifter (og holde oss innenfor handlingsregelen) må en større andel av investeringene finansieres med egenkapital. Rådmannen forslår derfor i forslaget til handlings- og økonomiplanen, at vi avsetter mer av driftsmidlene som egenkapital til investeringer.

For at vi fortsatt skal ha bærekraftig gjeldsutvikling, er det også viktig at vi i årene framover har tiltak som kan redusere presset på investeringsområdet. Dette kan både være tiltak som gjør at vi får rimeligere løsninger, men kanskje enda viktigere er tiltak som fører til økt mestring og selvhjelpenhet hos brukerne – slik at for eksempel behovet for sykehjems plasser reduseres.

For å få balanse mellom utgifter og inntekter, var det i handlings- og økonomiplanen for 2014-2017 lagt til grunn at det skulle gjennomføres innsparinger på tjenesteområdene for om lag 80 millioner kroner i 2015. Rådmannen har funnet rom for å redusere innsparingene noe, men det er fortsatt lagt til grunn at det skal gjennomføres innsparinger på tjenesteområdene for om lag 70 millioner kroner i 2015. Tiltakene som foreslås er beskrevet i kapitlene til tjenesteområdene (kapittel 6-23).⁴ En tilleggsutfordring i 2015 er at noen tjenesteområder har merforbruk i 2014, jf regnskapsrapporten etter 2. tertial. Dette gjelder spesielt Barne- og familietjenesten, helse- og omsorg og bo- og aktivitetstilbud som har en samlet ubalanse på vel 70 millioner kroner. Rådmannen har iverksatt arbeid for får å få aktiviteten i samsvar med budsjettammene, men det er rådmannens vurdering at det ikke er realistisk å forvente at balansen er nådd i 2014. I tillegg til innsparingen på 70 millioner kroner må vi derfor også justere for merforbruk på noen tjenesteområder i 2015. Dette forutsetter streng økonomistyring.

2.2.2 Tjenestetilbud

Trondheim kommune hadde i 2013 en samlet ressursbruk på barnehage, grunnskole, barnevern og helse- og sosialtjenester som var høyere enn gjennomsnittlig ressursbruk blant ASSS-kommunene.⁵

Kommunen har høy barnehagedekning sammenlignet med andre storbykommuner, og vi har vesentlig høyere andel ansatte med barnehagelærerutdanning. Voksenteiteten er noe lavere enn ASSS-snippet. KOSTRA-tall for 2013 viser at Trondheim har en ressursbruk på grunnskolen som er lavere enn ASSS-snippet, men vi har en lærerteitet som er noe høyere enn ASSS-snippet. Vi har høy dekningsgrad innenfor skolefritidsordningen og musikk- og kulturskolen. Trondheim har høyere utgifter til barnevern enn ASSS-snippet, noe som har sammenheng med at vi plasserer flere barn i tiltak utenfor hjemmet. Sammenlignet med de andre storbyene har Trondheim høy sykehjemsdekning. Til tross for dette har vi en ressursbruk på pleie- og omsorg som er vesentlig lavere enn ASSS-snippet. Dette har sammenheng med at vi har lav ressursbruk på hjemmebaserte tjenester og lave kostnader per sykehjemsbeboer. Trondheim har færre sosialhjelpsmottakere per innbygger enn ASSS-snippet. Vi ligger også klart under ASSS-snippet når det gjelder andelen unge sosialhjelpsmottakere. Andelen mottakere av kvalifiseringsstønad er noe over snippet i ASSS.

Trondheim har høyere drift- og vedlikeholds nivå på bygg enn andre ASSS-kommunene. Vi benytter relativt lite ressurser på plan-, byggesak- og karttjenester sammenlignet med andre storbykommuner. Trondheim kommune har en samlet ressursbruk på kultur som er lavere enn ASSS-snippet, men vi har høy ressursbruk på aktivitetstilbud for barn og unge. Kommunen har en ressursbruk til Den norske kirke og til andre religiøse formål som er lavere enn ASSS-snippet, men forskjellen er redusert fra 2012 til 2013. Tilskuddet til drift av byens kirkegårder, gravlunder og krematorier er over ASSS-snippet.

Avsnittene over er eksempler på noen indikatorer som kan si noe om tjenestetilbudet i Trondheim kommune. Det er gitt en utfyllende omtale av status og utfordringer innenfor det enkelte

---

4 Flere av tiltakene ble iverksatt i 2014, men får først helårseffekt i 2015.

5 Ressursbruken er korrigeret for variasjoner i utgiftsbehov m.m. (jf omtale i ASSS-rapporten). ASSS-nettverket består av de ti største kommunene i landet: Fredrikstad, Bærum, Oslo, Drammen, Kristiansand, Stavanger, Sandnes, Bergen, Trondheim og Tromsø.

tjenesteområdet i kapitelene til tjenesteområdene (kapittel 6-23). I [ASSS-rapportene for 2014](#), som er elektroniske vedlegg til budsjettforslaget, er det også en bred omtale av tjenesteproduksjonen i Trondheim kommune.

2.3 Mål, strategier og tiltak

Rådmannen prioriterer i forslaget til handlings- og økonomiplan kommunens kjerneoppgaver og å øke egenkapitalen til finansiering av investeringer. Et hovedgrep i rådmannens forslag er vektleggingen av tidlig innsats, i stedet for å reparere skader når de har oppstått. Flere tjenesteområder dreier innsatsen i retning av tidlig innsats, med vekt på mestring og selvhjulpenhet.

Oppvekst- og utdanning

Rådmannen har gjort følgende hovedprioriteringer innenfor oppvekst- og utdanning:

- Styrke det helhetlige læringsløpet fra barnehage til videregående opplæring, spesielt grunnleggende ferdigheter, læringsmiljø, kvaliteten på de ordinære tilbudene og samarbeid med foresatte
- Tilrettelegge for tidlig innsats, tidlig både i forhold til alder og når behov for bistand og hjelp oppstår
- Arbeide kunnskapsbasert slik at avgjørelser baseres på systematisk innhentet forskningsbasert kunnskap, erfaringsbasert kunnskap og barnets/elevenes forutsetninger og behov
- Styrke kompetanseutviklingen basert på felles mål og strategier
- Gjennom investeringer i skoler og barnehager for henholdsvis 1,4 og 0,4 milliarder kroner i planperioden, sikres tilstrekkelig kapasitet i forhold til forventet befolkningsutvikling, nødvendig rehabilitering av bygg og erstatning av midlertidige løsninger

Økningene i driftsutgifter innenfor Oppvekst og utdanning er i hovedsak knyttet til befolkningsvekst, økte utgifter til tjenestemottakere med omfattende behov, vekst i omfanget av spesialpedagogisk hjelp i barnehagene, økt satsing på helsesøstre i skolehelsetjenesten, og en styrking av hjelpetiltakene i hjemmet innen barneverntjenesten. I tillegg er det lagt inn økte rammer til oppfølging av lokale politiske vedtak.

Oppvekst- og utdanning gjennomfører innsparinger for å tilpasse aktiviteten til budsjetttrammene. I dette arbeidet har rådmannen hatt som utgangspunkt at kjernevirksomheten bør skjermes. Rådmannen foreslår derfor å redusere omfanget av barnehageplasser til barn uten lovfestet rett til slik plass og en reduksjon i rammene til Trondheim kommunale kulturskole. I tillegg foreslås en generell reduksjon i skolebudsjettet. Videre foreslår rådmannen å redusere antall institusjonsdøgn og antall fosterhjemsplasseringer. Barne- og familietjenesten (BFT) vil gå med merforbruk i 2014. Dette gir et utfordrende utgangspunkt for BFT ved inngangen til 2015.

Helse og velferd

Rådmannen har gjort følgende hovedprioriteringer innenfor helse og velferd:

- Styrking av tjenester til hjemmeboende
- Videre opptrapping av forebyggingsstrategien - tidlig innsats slik at flest mulig skal klare å mestre eget liv
- Styrke innsatsen for å redusere antall ungdommer på sosialhjelp
- Et høyt antall flyktninger skal kvalifiseres til jobb/utdanning etter fullført introduksjonsprogram
- Det investeres for 2,96 milliarder innenfor området (inkludert boliger). Dette inkluderer blant annet:
  - Bygging av to nye helse- og velferdssenter med til sammen 168 nye sykehjemsplasser, rehabilitering av 40 helsehusplasser og etablering av omsorgsboliger på Kattem
  - Fire nye bofelleskap for psykisk utviklingshemmede
  - Flere boliger for personer med rus- og/eller psykiske problemer

Styrking av tjenester til de som bor hjemme er et hovedsatsingsområde som inkluderer økt bemanning, utvikling av nye arbeidsmodeller og kvalitets- og kompetanseutvikling. Det er lagt inn en styrking knyttet til hjemmetjenesten på om lag 12 millioner kroner i 2015, økende til 17 millioner kroner i 2017. God kvalitet og styrket kapasitet på hjemmetjenesten er en forutsetning for å utsette behov for sykehjem. Det er også viktig med tiltak knyttet til tidlig inngripen og hverdagsrehabilitering.

Forslaget til handlings- og økonomiplan legger til rette for flere boliger til personer med psykisk utviklingshemming og til personer med rus og/eller psykiske problem. Rådmannen har i forslaget til økonomiplan forutsatt at vi får tilskudd fra Husbanken til bygging av boligene. Det knytter seg noe usikkerhet til om kommunen får tilskudd til store boligkompleks med tjenester, som Jarleveien (hvor det planlegges 45 boliger til personer med rusproblem). Dette er nærmere omtalt i kapittel 10 og 12.

Helse og velferd må også gjennomføre innsparinger i 2015. De fleste av tiltakene som foreslås er tiltak som ble igangsatt i 2014, og som får helårseffekt i 2015. Som beskrevet i 2. tertialrapport går noen helse- og velferdssenter og boligjenester til utviklingshemmede med merforbruk. Rådmannen jobber ut i fra at enheter tilpasser seg de rammer bystyret har vedtatt. Det vil for en del enheter innebære en innstramning av ressursbruken. Rådmannen kan ikke utelukke at tilpasninger til vedtatte budsjetttrammer vil kunne berøre tjenestetilbudet.

Byutvikling

Rådmannen har gjort følgende hovedprioriteringer innenfor byutvikling:

- I tråd med kommunens hovedsatsing gjennom tidlig innsats er det i lagt inn 17 millioner kroner til økt vedlikehold
- Arbeid med kommuneplanmelding for byutvikling er prioritert. Planmeldingen vil redegjøre for framtidig byutvikling med hovedvekt på fastsettelsen av den grønne strek
- Midtbyen, med tiliggende sentrumsområder, styrkes i planperioden gjennom planavklaringer og fysiske tiltak. Målet er at Midtbyen skal være det mest attraktive stedet å drive handel og næring, arbeide, besøke og bo i Midt-Norge. Gjennom satsingen *En blå tråd* rettes søkelyset og innsatsen mot Nidelva, Kanalen og kulturminneverdier
- For første gang på fem år overholdt Trondheim forskriftskravene til luftkvalitet i 2013. Rådmannen har i sitt budsjettforslag lagt opp til at den gode trenden skal fortsette ved å styrke den forvaltningsmessige oppfølgingen av området
- I 2015 skal det arbeides med en mer helhetlig klimatilpasningsstrategi for å gjøre byen mer robust mot klimaendringer og ekstremvær
- Vi skal tilrettelegge for at flere bruker sykkel som transportløsning
- Reservevannsforsyningen fra Benna i Melhus fullføres i 2015. Oppstart av fysiske arbeider med ny vanntunnel under Vikåsen skjer i 2016, og dagens vannbehandling ved Vikelvdalen vannbehandlingsanlegg (VIVA) må sannsynligvis utvides.
- Arbeidet med å utvikle Torvet som byens viktigste byrom og underjordisk parkeringskjeller avklares gjennom pågående planarbeid
- Prosjekt *Renere havn* vil starte opp det fysiske arbeidet med å rydde i havnebassenget i 2015

Økningen i driftsutgifter innenfor byutviklingsområdet er blant annet knyttet til drift av nye bygg- og tekniske anlegg, økte utgifter til drift av gatelyst, økt vedlikehold av veger og formålsbygg og økte driftsutgifter til brannjenester. Videre tilføres området midler for å dekke inn inntektstapet som fulgte av opphøret av piggdekkordningen. Innsparinger innenfor byutvikling tas gjennom effektivisering og noe redusert driftsnivå for formålsbygg og kommunale veger.

Kultur og næring

Rådmannen har gjort følgende hovedprioriteringer innenfor kultur og næring:

- Tilrettelegging for utbygging av nye Trondheim spektrum⁶
- Investeringer i Granåsen og finansiering av arbeid knyttet til søknad om VM på ski i 2021
- Drift av nye idrettshaller
- Tilskudd til etablering og drift av Kunsthall Trondheim
- Etablering av ny kultur- og fritidsarena med fritidsklubb og bibliotek i nytt tribuneanlegg som planlegges av Ranheim toppfotball på Ranheim

---

⁶ Dette er også omtalt i [sak 144/14, Utbygging og rehabilitering av Trondheim spektrum](#).

- Økt tilskudd til drift og investeringer av byens kirkegårder
- Profilering av Trondheim og Trondheimsregionen som attraktiv sted å bo, studere og jobbe i
- Å være pådriver for å realisere en samlet campusløsning i kunnskapsaksen

Økningen i utgifter innenfor kultur- og næring er blant annet knyttet til utbygging av nye turområder, driftsmidler til nye haller, etablering av nytt bibliotek og fritidsklubb på Ranheim, og økt tilskudd til drift av byens kirkegårder. Kultur og næring må gjennomføre innsparinger for å tilpasse aktiviteten til driftsrammene. Rådmannen foreslår blant annet redusert ressursinnsats på kulturenheten, redusert ressursbruk på drift av idrettsanlegg og reduksjon i tilskuddsmidler.

Organisasjon

Rådmannen har gjort følgende hovedprioriteringer for området:

- Sikre samsvar mellom oppgaver og kompetanse i organisasjonen gjennom innovasjon, rekruttering, kompetanseheving og reduksjon av sykefravær
- Forenkle kommunikasjonen med innbyggerne gjennom flere digitale tjenester
- Legge grunnlag for læring og forbedring gjennom internkontroll, kvalitetsarbeid og etisk refleksjon

Organisasjonsområdet må gjennomføre innsparinger for å tilpasse seg endrede driftsrammer. Rådmannen foreslår blant annet å redusere bemanningen både hos rådmannen og interne tjenester, og å gjennomføre effektiviseringstiltak.

2.4 Investeringer i perioden 2015-2018

Flere brukere av kommunale tjenester gir økt behov for investeringer i bygg og anlegg. Rådmannen foreslår at det i økonomiplanperioden investeres for 4,9 milliarder kroner i barnehager, skoler, omsorgsboliger og helse- og velferdssenter. Det settes av 2,1 milliarder kroner til kjøp av tomter til bolig, nærings- og formålsbygg, som i all hovedsak er finansiert med eksterne midler. Innenfor vann, avløp og renovasjon investeres det for til sammen 1,8 milliarder kroner. I tillegg legges det opp til investeringer i flere prosjekt som er viktige for utvikling av byen, som for eksempel Torget og renere havn.

I valget mellom hvilke investeringsprosjekt som skal prioriteres i økonomiplanperioden, har befolkningsvekst vært det viktigste premisset. I tillegg prioriteres investeringsprosjekt som allerede er kommet i gang, og investeringer som er nødvendig for å nå bystyrets mål. Rådmannen foreslår blant annet at Lade og Sjetne skole sluttføres i perioden, det legges opp til oppstart for nye skoleanlegg på Huseby og Ranheim, det investeres i velferdsteknologi, Nidarvoll helsehus rehabiliteres, Persaunet og Risvollan helse- og velferdssenter ferdigstilles og det legges til rette for investeringer i Torget med parkeringskjeller, Granåsen og Trondheim Spektrum.

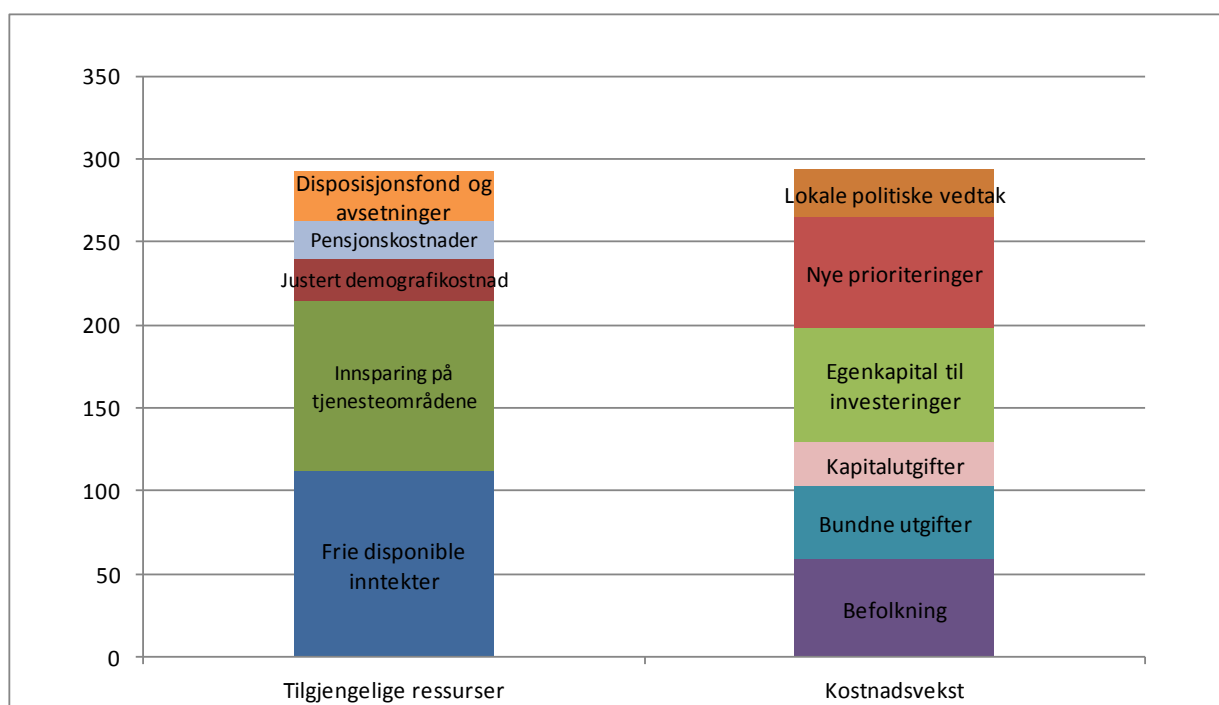
Tabell 2-1 Oversikt over brutto investeringer i perioden 2015-2018. Tall i millioner kroner

	2015	2016	2017	2018	Sum 2015-2018
Skole	378	265	310	421	1 374
Barnehage	133	93	113	103	443
Helse og velferd	563	670	609	367	2 209
Barne- og familietjenesten	8	23	23	23	77
Bolig	296	211	168	84	760
Diverse eiendom	11	11	12	12	46
Bolig og næring - ubebygd grunn	384	342	225	174	1 125
Bolig og næring - formålstomter	219	276	346	176	1 016
Renovasjon	24	29	24	5	82
Brannstasjoner	76	0	0	0	76
Inventar og utstyr	8	8	9	9	34
Byplan – torget	67	120	157	250	594
Miljøenheten - renere havn	97	117	0	0	214
Miljøpakken	14	11	11	11	46
Veg	21	16	20	23	80
Vann	182	229	183	134	728
Avløp	233	196	216	231	875
Byrom, parker og grøntanlegg	32	5	6	7	50
Idrett	88	44	58	52	242
Kultur	22	19	16	14	70
Kirker og kirkegårder	110	71	84	77	342
IT og post/byarkiv	81	73	82	82	318
Sum investeringer i anleggsmidler	3.046	2.830	2.676	2.261	10.815

2.5 Handlingsrom til drift av tjenestetilbudet

Det er flere forhold som er med på å avgjøre hvor mye kommunen kan bruke på drift av det kommunale tjenestetilbudet. Et av de viktigste forholdene er nivået på kommunens frie inntekter (skatt og rammetilskudd), som er fastsatt av staten. I tillegg kan kommunen selv påvirke driftsrammen, blant annet gjennom de valg vi tar når det gjelder investeringsnivå, utformingen av driftsbudsjettet og størrelsen på eiendomsskatten.

Figur 2-3 viser forholdet mellom endring i tilgjengelige ressurser til drift og endring i kostnadsvekst i 2015 (endring i forhold til vedtatt budsjett 2014). I figuren er konsekvensene av rådmannens forslag til investeringsbudsjett og driftsbudsjett innarbeidet. Figuren viser at kommunen gjennom veksten i de frie inntektene har rom for å videreføre tjenestetilbudet på dagens nivå og å dekke bundne utgifter. Rom for lokale prioriteringer og økt egenkapitalfinansiering av investeringer må i all hovedsak skapes gjennom omprioriteringer, effektivisering og innsparinger.

Figur 2-3 Forholdet mellom tilgjengelige ressurser og kostnadsvekst i 2015.⁷ Tall i millioner kroner

2.5.1 Tilgjengelige ressurser til drift

Frie disponible inntekter

Kommunens frie disponible inntekter består av rammetilskudd, skatteinntekter, refusjon for ressurskrevende brukere og andre generelle statstilskudd. Kommunens frie disponible inntekter øker med 112 millioner kroner i 2015.

Innsparing på tjenesteområdene

For å få balanse mellom utgifter og inntekter, var det i handlings- og økonomiplanen for 2014-2017 lagt til grunn at det skulle gjennomføres innsparinger på tjenesteområdene for om lag 80 millioner kroner i 2015. I tillegg var det i likhet med tidligere år lagt inn et årlig effektiviseringskrav på 0,3 prosent, hvilket gir en innsparing på 34 millioner kroner i 2015. Figur 2-3 viser at vi må skape rom for lokale prioriteringer gjennom innsparinger og effektiviseringer. Rådmannen har derfor lagt til grunn at innsparings- og effektiviseringskravet ligger fast. Rådmannen har imidlertid funnet rom for å redusere innsparingskravet fra 80 til 70 millioner kroner.

Justert demografiskompensasjon

Vi har en modell hvor tjenesteområdene får kompensasjon for merutgifter som følger av prognoser på befolkningsvekst. Veksten i innbyggere 1-5 år har blitt lavere enn hva vi har prognostisert de siste årene. Barnehageområdet har derfor fått for høy kompensasjon for befolkningsvekst, og overkompensasjonen trekkes inn i 2015 (25 millioner kroner).

Reduserte pensjonskostnader

I motsetning til tidligere år forventes det en reduksjon i pensjonsutgiftene i 2015. Hovedårsaken er endringer i uførepensjon og fordelingen av kostnader mellom pensjonskassene og folketrygden. Samlet reduseres pensjonskostnadene med 23 millioner kroner i 2015. Det er gjort nærmere rede for endringen i kommunens pensjonskostnader i kapittel 3.

⁷ Endring beregnet fra opprinnelig budsjett for 2014.

Bruk av disposisjonsfond og sentrale avsetninger

Rådmannen foreslår at vi bruker om lag 15 millioner kroner av disposisjonsfondet til å finansiere engangsutgifter i 2015. Det største beløpet her er ti millioner kroner som foreslås avsatt som omstillingsmidler til Analysesenteret. Sentrale avsetninger til lønnsreserve reduseres med 15 millioner kroner i 2015.

2.5.2 Kostnadsvekst

Befolkningsvekst

Befolkningsvekst anslås å gi en økning i kommunens driftsutgifter på 59 millioner kroner i 2015, økende til om lag 340 millioner kroner i 2018.

Bundne utgifter

En rekke sentrale bestemmelser fører til at kommunens kostnader øker. Eksempler på dette er økte kostnader knyttet til rettighetsfesting av brukerstyrt personlig assistent (BPA) og pålegg om kommunalt ansvar for vask av hjemmetjenestens uniformer. Til sammen øker det som er i figur 2-3 er omtalt som "bundne utgifter" med 44 millioner kroner i 2015.

Kapitalutgifter

Kommunenes netto kapitalutgifter øker med om lag 27 millioner kroner i 2015. Økningen har sammenheng med at kommunens rente- og avdragsutgifter øker med til sammen 34 millioner kroner, og at kommunens rente- og utbytteinntekter reduseres med 11 millioner kroner. I motsatt retning trekker at selvkostområdene dekker mer av kapitalutgiftene.

Egenkapital til investeringer og endret sparing

Egenkapital til å finansiere investeringer øker med 92 millioner kroner i 2015. Økningen har i hovedsak sammenheng at halvparten av realavkastningen fra Trondheim kommunes kraftfond brukes som egenkapital til finansiering av investeringer (62 millioner kroner). I tillegg økes egenkapitalen som følge av forutsetningen om at økningen i eiendomsskatt i 2014 skulle brukes som egenkapital til å finansieres investeringer i 2015 (30 millioner kroner).

Nedjustering av forventet konsumprisindeks (KPI) fører til lavere overføringer til kraftfondet, jf omtale i kapittel 3. Dette gir en redusert sparing på 23 millioner kroner. Netto økning i egenkapital og sparing blir da på 69 millioner kroner.

Nye prioriteringer

Arbeidet med handlings- og økonomiplanen er en kontinuerlig prosess, og det oppstår hele tiden nye forhold som må vurderes i sammenheng med budsjettprioriteringen. Nye forhold som rådmannen har valgt å prioritere, utgjør til sammen 66 millioner kroner i 2015. Dette inkluderer blant annet økt ramme til tjenesteområder med særlig ressurskrevende brukere, økte overføringer til Trøndelag brann- og redningstjeneste IKS, økt ramme til drift og vedlikehold av gatelys, økt ramme til hjemmetjenesten, økt ramme til skole- og helsestasjonstjenesten og økt ramme til flyktninger.

Rådmannen har videre foreslått en driftsbuffer på 12 millioner kroner. Bufferen er større enn tidligere år. Det må sees i sammenheng med at formannskapet 14. oktober vedtok en målsetning om at psykisk utviklingshemmede skal få et boligtilbud innen seks måneder (sak [206/14](#)). Det er usikkert hva det vil koste å oppfylle et slikt vedtak. Rådmannen må komme tilbake med en sak som konkretiserer hvordan dette vedtaket kan oppfylles. Det er sannsynlig at store deler av den foreslåtte bufferen må benyttes for å finansiere kostnaden med redusert ventetid. I tillegg er det viktig å ha en driftsbuffer som kan benyttes for å erstatte svikt i inntekter, eller for å finansiere uforutsette økte kostnader.

Lokale politiske vedtak

Bystyret har fattet flere vedtak som vil føre til økt tjenestetilbud og økte utgifter i 2015. Noen eksempler er flere lærere på småskoletrinnet, styrking av skolehelsetjenesten, utgifter til søknad om VM på ski og vedtak om å gi flere barn som ikke hadde lovfestet rett barnehageplass høsten 2014. Til sammen gir politiske vedtak en utgiftsøkning på i underkant av 30 millioner kroner i 2015.

Del 1 Overordnede rammebetingelser

3 Økonomiske rammebetingelser

Trondheim kommune har god økonomistyring, og forholdene ligger til rette for fortsatt god styring. To viktige forutsetninger for fortsatt god styring, er at handlingsreglene holdes og at enhetene holder sine økonomiske rammer.

Det er krevende å tilpasse alle nye behov og ønsker innenfor veksten i kommunens inntekter. Rådmannen har i forslaget til handlings- og økonomiplan 2015 – 2018 foretatt prioriteringer for å få budsjettet i balanse.

3.1 Innledning

Første del av dette kapitlet beskriver de viktigste forutsetningene som ligger til grunn for rådmannens forslag til handlings- og økonomiplan for 2015-2018.

I avsnitt 3.3 beskrives det økonomiske handlingsrommet i planperioden. Det gjøres også rede for hvordan handlingsrommet foreslås disponert, både til vedtatte prioriteringer og til nye prioriteringer som rådmannen foreslår. Avsnittet avsluttes med en hovedoversikt som gir en tallmessig oppstilling etter rådmannens forslag til prioriteringer.

I avsnittene 3.4 til 3.7 beskrives detaljene i de endringene som fremkommer ut fra hovedoversikten i avsnitt 3.3. Kapitlet inneholder også en oversikt over rådmannens forslag til investeringer, og finansieringen av disse.

3.2 Forutsetninger

I dette avsnittet foretas en kort gjennomgang av noen av de ulike satsene og forutsetningene som benyttes i budsjettforslaget. Forutsetningene er utdypet i kapittel 4.

Inntektsforutsetninger

- Vekst i frie inntekter slik det er foreslått i statsbudsjettet for 2015
- Det forutsettes en realvekst i de frie inntektene på 1,5 prosent i perioden 2016-2018

Forutsetninger om lønns- og prisvekst

Prisveksten er anslått til 2,0 prosent og lønnsveksten til 3,3 prosent. Det benyttes en deflator⁸ på 3,0 prosent.

Renteforutsetninger

Renteprognosen som er lagt til grunn i planperioden er basert på Norges Banks referansebane for styringsrenten⁹. Ut fra dette har rådmannen avledet sin renteprognose for hvert område, jf tabell 3-1.

Tabell 3-1 Budsjettert rentenivå. Prosent

	2015	2016	2017	2018
Budsjettert rente på bankinnskudd	2,96	2,95	3,91	4,41
Budsjettert rente på VARFS-området, rentekompensasjonsordningene og startlån	2,25	2,95	3,91	4,41
Budsjettert flytende rente på investeringslån	2,25	2,95	3,91	4,41
Budsjettert fast rente på nye investeringslån	3,75	4,45	4,81	5,31

⁸ Deflator er et uttrykk for veid samlet lønns- og prisendring i kommunesektoren i prosent fra året før.

⁹ Pengepolitisk rapport 3/14

Rente på eksisterende fastrentelån (investeringslån)	4,16	3,98	3,81	3,83
Budsjettet gjennomsnittlig rente investeringslån	3,15	3,47	3,99	4,16

Renteberegning for husleien i kommunale boliger, er basert på renten på eksisterende fastrentelån. Byggelånsrenter er basert på den budsjetterte gjennomsnittlige renten i hele låneporteføljen. I tillegg kommer et påslag på 0,5 prosentpoeng.

3.3 Handlingsrom og prioriteringer¹⁰

I dette avsnittet gis det en kort oversikt over de rammebetingelsene kommunen får ut fra regjeringens forslag til statsbudsjett. Øvrig handlingsrom må kommunen skaffe selv ved prioriteringer innenfor utgifts- og inntektssiden. Rådmannen gir videre en kortfattet oversikt over de prioriteringene som er foreslått i handlings- og økonomiplanen for 2015-2018.

Endringene for 2015-2018 er beskrevet ut fra vedtatt budsjett etter 1.tertialrapport 2014.

3.3.1 Rammebetingelser fra statsbudsjettet 2015

Kommunens økonomiske handlingsrom bedres med til sammen 105 millioner kroner i 2015, gitt de statlig styrte inntektene.

Tabell 3-2 Endring i rammebetingelser gitt fra regjeringen. Tall i millioner kroner¹¹

	2015	2016	2017	2018
Skatt og rammetilskudd	-130	-314	-524	-767
Generelle statlige overføringer	4	-3	-12	-6
Ressurskrevende tjenester	20	8	-3	-15
Sum	-105	-309	-539	-789

Kommunens frie inntekter i form av skatt og rammetilskudd er anslått til 8 170 millioner kroner i 2015. Dette er en reell økning på 130¹² millioner kroner. I tillegg mottar kommunen en del generelle tilskudd, som kan betraktes som frie inntekter. Dette er tilskudd til flyktninger, ressurskrevende tjenester og tilskudd til rentekompensasjon for skoler, kirker, sykehjem og omsorgsboliger. Statlige tilskudd knyttet til bosetting av flyktninger forventes å øke inntektene med syv millioner kroner. Samtidig reduseres inntektene fra rentekompensasjonsordningene som følge av et lavt rentenivå. Samlet sett forventes de generelle statlige tilskuddene å bli redusert med fire millioner kroner sammenliknet med revidert budsjett for 2014. Inntektene for toppfinansiering av ressurskrevende tjenester forventes å gå noe ned, blant annet som følge av regjeringens forslag til innstramminger i ordningen.

3.3.2 Vedtatte prioriteringer

I tillegg til de statlige rammebetingelsene, styres kommunens økonomi av bystyrets valg og prioriteringer som påvirker kommunens drifts- og investeringsbudsjett. I dette avsnittet beskrives disse prioriteringene.

¹⁰ I kapittel 2 sammendrag er det også gitt en oversikt over endring i økonomisk handlingsrom (jf avsnitt 2.5). Tallene som ble presentert i sammendraget er ikke direkte sammenlignbare med tall som presenteres i dette kapitlet. Hovedårsaken til det er at vi i dette kapitlet har en egen kategori for "konsekvensjusteringer". Det har vi ikke i sammendraget.

¹¹ I tabellene er negative tall økte inntekter eller reduserte utgifter. Motsatt er positive tall reduserte inntekter eller økte utgifter.

¹² Inntektene for 2014 er korrigert for at kommunale medfinansieringsordningen av spesialisthelsetjenesten avvikles i 2015. Dette for å gjøre tallene mest mulig sammenlignbare.

Tabell 3-3 Vedtatte prioriteringer. Tall i millioner kroner

	2015	2016	2017	2018
Befolkningsendringer	37	115	210	313
Konsekvensjusteringer	-103	-136	-155	-199
Politiske vedtak	10	24	30	28
Kostnadsendring som følger av lover og forskrifter med mer	21	31	71	106
Konsekvens av investeringer 2014-2017	21	78	150	165
Konsekvens av sparing/plasseringer/EK	39	78	79	80
Vedtatte prioriteringer	25	191	386	494

Befolkningsendringer

Trondheim kommune har prioritert å kompensere tjenesteområdene for antatt kostnadsøkning som følger av befolkningsvekst (basert på prognoser på befolkningsvekst). Kostnaden for befolkningsvekst 2015-18 er moderat sammenliknet med tidligere år. Kompensasjon for befolkningsvekst etterberegnes hvert år, slik at områdene ikke blir overkompensert/underkompensert ut fra faktisk vekst. Spesielt innenfor barnehageområdet har den faktiske veksten vært betydelig lavere enn den prognostiserte befolkningsveksten. I tillegg er prognosene fremover nedjustert, noe som gir utslag i lavere fremtidige kostnader for befolkningsvekst.

Konsekvensjusteringer -effekter av handlings- og økonomiplanen for 2014-2017

I handlings- og økonomiplan for 2014-2017 ble tjenesteområdenes rammer redusert med 33 millioner kroner i 2014. I tillegg skulle rammene reduseres med ytterligere 81 millioner kroner i 2015. Med denne prioriteringen vil kommunens handlingsrom isolert sett øke med 81 millioner i 2015. I tillegg er det vedtatt årlige effektiviseringer på om lag 0,3 prosent av driftsutgiftene, hvilket tilsvarer en innsparing på 34 millioner kroner i 2015. For å saldere handlings- og økonomiplanen for 2014-2017 ble det lagt inn en økning av eiendomsskatten i 2015 på 0,05 promille. Rådmannen forutsetter at dette blir vedtatt av bystyret ved behandlingen av handlings- og økonomiplanen for 2015-2018. Denne økningen i eiendomsskatten vil øke kommunens inntekter med seks millioner kroner.

I motsatt retning trekkes at det i handlings- og økonomiplanen for 2014-2017 er lagt inn tiltak som gir en økning i kostnadene på om lag 19 millioner kroner i 2015-2018.

Politiske vedtak 2014

Politiske saker vedtatt i 2014, som for eksempel økninger av rammer til enkelte tjenesteområder i 2014, gir effekt for budsjettet i 2015. Effekten av de politiske vedtakene øker i planperioden.

Kostnadsendringer som følge av endring i lover og forskrifter med mer

En rekke sentrale bestemmelser fører til at kommunens kostnader øker. Eksempler på dette er økte kostnader knyttet til rettighetsfesting av brukerstyrt personlig assistent (BPA) og pålegg knyttet til kommunalt ansvar for vask av hjemmetjenestens uniformer. Det er også endringer i beregning av pensjonskostnader som reduserer kommunens kostnader til pensjon.

Investeringsprioriteringer

I handlings- og økonomiplanen for 2014-2017 er det lagt opp til et investeringsvolum som vil gi kommunen en gjeld på 15,6 milliarder kroner pr 1. januar 2018. Dette gir økte kostnader til renter og avdrag i løpet av perioden.

Endret sparing/økt egenkapital til investeringer

I vedtatt budsjettet etter første tertial 2014 ble det vedtatt å avsette til sammen 163 millioner kroner til disposisjonsfond. Dette inkluderer både realavkastning fra kraftfondet og en tilleggsavsetning. For 2015 forutsettes kun realavkastningen til Trondheim kommunes kraftfond (TKK) på 133 millioner kroner avsatt til disposisjonsfond. Dette gir, sammen med andre mindre endringer, redusert overføring til fond med 30 millioner kroner fra året før.

Det er vedtatt at halvparten av realavkastning fra TKK skal benyttes til å finansiere investeringer. Realavkastningen for 2014 settes av i regnskapet for 2014, og skal brukes i 2015. Halvparten av realavkastningen utgjør om lag 62 millioner kroner som benyttes til å finansiere investeringer. I tillegg er det i gjeldende handlings- og økonomiplan foreslått at kommunen fra 2015 skal overføre 30 millioner kroner fra drift til investeringer. Dermed øker overføringene fra drift til investeringer med til sammen 91 millioner kroner. Disse overføringene bidrar blant annet til å finansiere økte tomtekjøp.

Finansreglementet sier at TKK's realverdi skal opprettholdes. Dette gjøres ved at å tilbakeføre den avkastningen som tilsvarer endringen i konsumprisindeksen til TKK. I 2015 antas det at konsumprisindeksen blir rundt to prosent, et halvt prosentpoeng lavere enn det vanligvis budsjetteres med. Midler som er nødvendig for å opprettholde TKK's realverdi blir derfor redusert med 23 millioner kroner. For perioden 2016-2018 antas konsumprisindeksen å bli rundt 2,5 prosent, som før.

3.3.3 Forslag til nye prioriteringer

Arbeidet med budsjettet er en kontinuerlig prosess, der det stadig oppstår nye forhold som påvirker budsjettprioriteringer både i inneværende år og for årene fremover. I dette avsnittet fremgår nye prioriteringer og rådmannens forslag til å løse disse innenfor en forsvarlig økonomisk ramme.

Det økonomiske handlingsrommet for å foreta nye prioriteringer framkommer med å sammenstille Tabell 3-2 og Tabell 3-3.

Tabell 3-4 Rom for nye prioriteringer. Tall i millioner kroner

	2015	2016	2017	2018
Sum handlingsrom	-105	-309	-539	-789
Vedtatte prioriteringer	25	191	386	494
Til nye prioriteringer	-80	-119	-153	-295

Tabell 3-4 viser at vedtatte prioriteringer reduserer handlingsrommet. Det står likevel igjen midler til å foreta nye prioriteringer. Tabell 3-5 viser rådmannens forslag til disponering av disse midlene.

Tabell 3-5 Forslag til nye prioriteringer. Tall i millioner kroner

	2015	2016	2017	2018
Til nye prioriteringer	-80	-119	-153	-295
Kapitalutgifter som følge av økte investeringer	9	64	113	184
Finansiering fra selvkostområder	22	-49	-110	-150
Økte driftsrammer	71	69	72	77
Styrkning av TKP's egenkapital		28	30	33
Økt egenfinansiering av investeringer		9	21	92
Økning av driftsbuffer	7	7	7	7
Endring i avsetninger	-29	-10	20	52
Rådmannens forslag til prioriteringer	80	119	153	295

Kapitalutgifter som følge av økte investeringer og finansiering fra selvkostområder

Rådmannen foreslår en betydelig økning av investeringsvolumet. Dette er nærmere beskrevet i avsnitt 3.8. Sammenliknet med vedtatt handlings- og økonomiplan legges det opp til en økning av låneopptaket i 2015-2018 på noe over en milliard kroner. Gjeld pr 1. januar 2018 anslås til 16,7 milliarder kroner. Dette gir økte i kapitalutgifter.

Investeringene, både de vedtatte og de økte i investeringene, gjelder også områder som skal finansieres av gebyrer og husleie (selvkostområder). Bidragene fra disse områdene vil gå ned i 2015 som følge av et redusert rentenivå, men vil øke i perioden som følge av forventet økt rentenivå og økte investeringer.

Økte driftsrammer

Det legges opp til å bruke betydelige midler for å finansiere flere ressurskrevende brukere. Rådmannen legger inn forventede økte kostnader for Trøndelag brann- og redningstjeneste IKS og økte utgifter

knyttet til drift og vedlikehold av gatelys. Det legges opp til å styrke tjenester til flyktninger, ut fra en forventning om at kommunen tar imot flere flyktninger. Rådmannen foreslår også å legge inn økte midler til skole, barnehage og kultur. Dette demper effekten av reduserte rammer som følger av gjeldende økonomiplan.

Rådmannen foreslår å prioritere midler knyttet til tidlig innsats, og legger derfor inn økte midler til skolehelsetjeneste, hjemmebaserte tjenester, tidlig innsats innenfor barnevern og til styrking av vedlikehold.

Styrking av egenkapitalen til Trondheim kommunale pensjonskasse (TKP)

Premiereservene i TKP vokser med om lag 0,5 milliarder kroner hvert år. For å opprettholde TKP's evne til å plassere midler i markeder med ulik risiko, er det nødvendig at egenkapitalen vokser i samme takt som forvaltningskapitalen i TKP. Årlig tilførsel bør være på 28 millioner kroner, og rådmannen foreslår at dette legges inn fra 2016.

Økt egenfinansiering av investeringer

Behovet for investeringer fremover er stort, og rådmannen forventer at behovet øker. Handlingsregelen for kapitalutgifter angir taket for størrelsen på det årlige låneopptaket. Med det foreslåtte investeringsvolumet vil kommunen nå dette taket i løpet av 2018. For å skaffe rom for investeringer er det nødvendig med en større andel egenkapital. Rådmannen foreslår derfor en ytterligere opptrapping av driftsmidler som kan overføres til å finansiere investeringer.

Økning av driftsbuffer

Rådmannen foreslår å øke bevilgningen til en driftsbuffer med sju millioner kroner, slik at driftsbufferen blir på 12 millioner kroner. Bufferen er større enn tidligere år, og må sees i sammenheng med at formannskapet 14. oktober vedtok en målsetning om å redusere ventetiden for kommunal bolig til psykisk utviklingshemmede fra to til et halvt år (jf sak 206/14). Det er usikkert hva det koster å oppfylle et slikt vedtak. Rådmannen må komme tilbake med en sak som konkretiserer hvordan dette vedtaket kan oppfylles. Det er sannsynlig at store deler av den foreslåtte bufferen må benyttes for å finansiere kostnaden med redusert ventetid. I tillegg er det viktig å ha en driftsbuffer som kan benyttes for å erstatte svikt i inntekter, eller for å finansieres uforutsette økte kostnader.

Endring i avsetninger

Rådmannen foreslår å benytte 14 millioner kroner av disposisjonsfondet i 2015 for å finansiere ulike engangsutgifter. Dette gjelder omstillingsmidler til analysesenteret, investeringstilskudd til kunsthallen og arbeid i forbindelse til VM søknaden på ski.

I tillegg kan sentrale avsetninger til lønnreserven reduseres noe, som følge av at lønnsoppgjøret for 2014 ble lavere enn forutsatt, noe som gir effekt inn i økonomiplanperioden.

Ut fra de forutsetningene handlings- og økonomiplanen bygger på, er det et rom for å øke tjenestetilbudet ytterligere i slutten av økonomiplanperioden. Men det er usikkerhet knyttet til de ulike anslagene så langt fram i tid. Rådmannen vil derfor foreslå å vente med å benytte disse midlene til spesielle satsinger innenfor drifts- eller investeringsbudsjettet. Foreløpig foreslås midlene satt til disposisjonsfond. Ved senere revisjoner av handlings- og økonomiplanen vil vi se om forutsetningene holder, og om midlene kan disponeres.

3.3.4 Hovedoversikt

Den tallmessige oversikten i dette avsnittet viser nivået på inntekter og utgifter som følge av handlingsrommet og de prioriteringene som er foreslått.

Tabell 3-6 Hovedoversikt drift, beløp i millioner kroner¹³

	Revidert budsjett 2014	Budsjett 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018
Rammetilskudd	-3.253	-3.304	-3.381	-3.481	-3.613
Skatt på inntekt og formue	-4.793	-4.866	-4.974	-5.084	-5.195
Andre statlige overføringer	-320	-316	-323	-332	-327
Eiendomsskatt	-550	-566	-576	-586	-596
Ressurskrevende tjenester	-213	-193	-205	-216	-229
Sum overordnede inntekter	-9.129	-9.245	-9.459	-9.689	-9.949
Netto driftsutgifter tjenestoområder	8.520	8.546	8.593	8.676	8.743
Brutto driftsresultat	-608	-699	-867	-1.016	-1.206
Renteinntekter, utbytte og eieruttak	-535	-525	-601	-659	-684
Mottatte avdrag på utlån	-2	-1	-1	-1	-1
Sum eksterne finansinntekter	-537	-527	-602	-661	-685
Renteutgifter	616	619	733	890	978
Avdrag på lån	401	429	469	489	511
Utlån	3	3	3	3	3
Sum eksterne finansutgifter	1.020	1.051	1.205	1.382	1.492
Resultat eksterne finansransaksjoner	482	524	602	722	806
Netto driftsresultat	-126	-175	-264	-295	-400
Bruk av disposisjonsfond	-133	-144	-130	-130	-129
Bruk av bundne fond	-75	-46	-47	-65	-59
Sum bruk av avsetninger	-209	-190	-177	-194	-188
Overført til investeringsregnskapet	166	230	305	320	385
Avsetninger til disposisjonsfond	163	130	132	156	189
Avsetninger til bundne fond	6	6	6	6	6
Sum Avsetninger	335	366	442	490	588
Regnskapsmessig mindreforbruk	0	0	0	0	0

I avsnitt 3.4 til 3.7 beskrives disse tallstørrelsene noe mer detaljert.

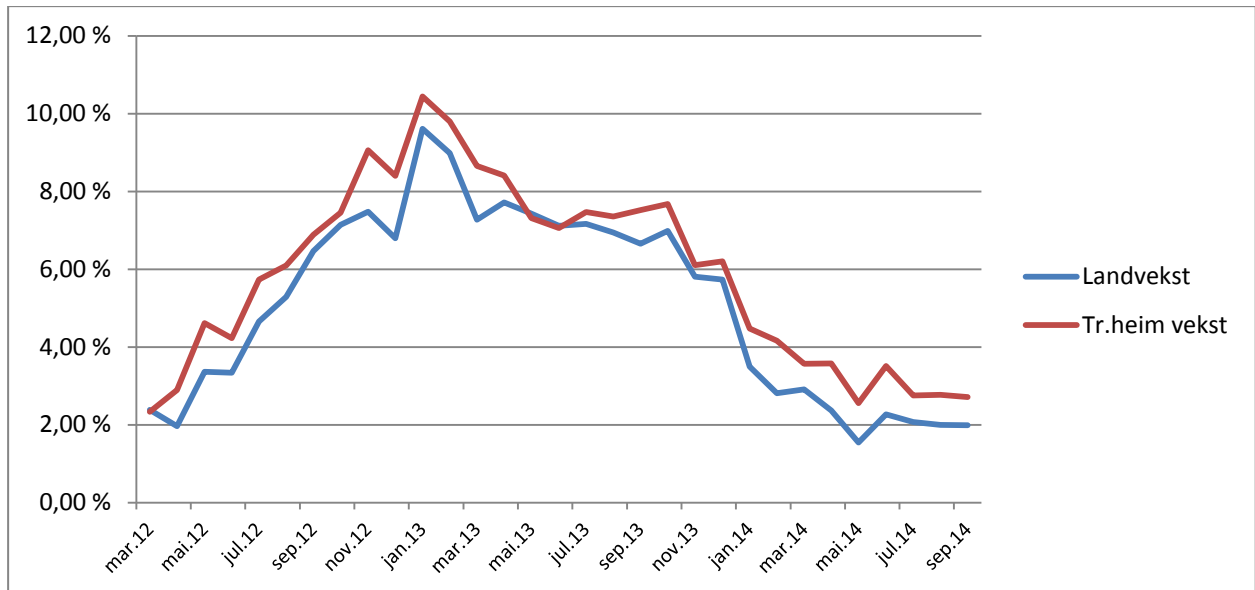
3.4 De overordnede inntektene

Det økonomiske handlingsrommet til kommunen påvirkes av de rammebetingelsene kommunene får fra staten. I forslaget til statsbudsjett forventes de frie inntektene (skatt og rammetilskudd) for kommunene å øke med 3,9 milliarder kroner. Av dette anslås 2,6 milliarder å dekke kommunenes kostnader knyttet til befolkningsvekst og pensjon. Resten av veksten på 1,3 milliarder kan da gå til en reell økning av tjenestetilbudet i kommunene. Regjeringen forventer at noe av dette benyttes til å styrke kommunenes arbeid rettet mot rus og psykisk helse, bedre skolehelsetjeneste og gi et mer fleksibelt barnehageopptak.

Skatt på inntekt og formue

I 2014 har rådmannen rapportert om en betydelig svakere skatteinngang enn forventet. Utviklingen i skatteveksten vises i Figur 3.1.

¹³ Negative tall skal leses som inntekter/reduerte kostnader

Figur 3.1 Utvikling i skattevekst. Prosent

Skatteveksten for Trondheim kommune gjennom 2012 var god, og endte på 8,4 prosent. Dette var 1,6 prosentpoeng mer enn landet for øvrig. I 2013 var også skatteveksten god fram til november. I 2013 endte skatteveksten for Trondheim på 6,2 prosent, et halvt prosentpoeng bedre enn landet for øvrig. Etter november 2013 er skatteveksten blitt svakere for hver måned.

Rådmannen anslo i første tertialrapport at skatteinngangen ville svikte med 65 millioner kroner i 2015. I andre tertialrapport er skatteanslaget nedjustert med ytterligere 30 millioner kroner. Dette basert på en samlet skatteinngang for Trondheim kommune på 3,3 prosent. Regjeringen nedjusterte i sitt forslag til statsbudsjett skatteinngangen for kommunene og anslår en samlet skatteinngang på 2,4 prosent i 2014. Basert på nedjusteringen av skatteanslaget i statsbudsjettet anslår rådmannen nå at skatteinngangen for Trondheim kommune vil bli 10 millioner kroner lavere enn anslått i andre tertialrapport. Samlet er da skatteinngangen for 2014 nedjustert med 105 millioner kroner.

Som Figur 3.1 viser har Trondheim kommune en vekst i skatteinngangen som er høyere enn landet for øvrige. Årsaken er at Trondheim har høyere befolkningsvekst og lavere arbeidsledighet. På denne bakgrunn anslås veksten i skatteinngangen i Trondheim for 2015 å ligge ett prosentpoeng høyere enn det regjeringen har anslått for kommunene samlet. Dette gir en forventet skatteinngang for 2015 på 4 866 millioner kroner. Dette er en reell økning på 73 millioner kroner sammenliknet med vedtatt budsjett etter første tertial for 2014.

Rammetilskudd

Alle kommunene får et tilskudd per innbygger via rammetilskuddet. Siden det er store forskjeller i hvor kostnadskrevende de ulike kommunene er å drive, utjevnes dette tilskuddet via kriterier som skal fange opp kostnadsforskjellene. Dette omtales som utgiftsutjevningen. Trondheim kommune får 4 098 millioner kroner i innbyggertilskudd. Men forhold knyttet til kommunens innbyggere og areal tilsier at Trondheim kommune er relativt billig å drive. Via utgiftsutjevningen trekkes dermed 811¹⁴ millioner kroner som går til kommuner som er mer kostnadskrevende i drift.

Regjeringen foreslår å avvikle kommunal medfinansiering av spesialisthelsetjenesten i 2015. Som følge av dette reduseres de frie inntektene til kommunene med 5,67 milliarder kroner. Rammetilskuddet reduseres videre med 89 millioner kroner knyttet til oppbyggingen av tilbudet om øyeblikkelig hjelp. Det er beregnet at Trondheim kommune får en samlet reduksjon i rammetilskuddet på om lag 190 millioner

¹⁴ Summen av utgiftsutjevning og storbytilskudd

kroner. Kostnadene til medfinansieringsordningen er på om lag 177 millioner kroner. Nettoeffekten av denne omleggingen gir et tap for Trondheim kommune på rundt 13 millioner kroner.

I rammetilskuddet korrigeres det i tillegg for en rekke faktorer:

- Tilskudd til gjeldsrådgivning
- Styrking av NAV-kontaktsentre
- Økt egenandel i statlige barneverninstitusjoner
- Adopsjon, flytting av utredningsansvar fra kommunene til Bufetat
- Brukerstyrt personlig assistanse
- Diverse helårseffekter av statsbudsjettet for 2014
- Barnehageetterspørsel ved økt kontantstøtte
- Økt maksimalpris barnehage
- Nasjonalt minstekrav til foreldrebetaling i barnehagen
- Endring av ansvar for produksjon og utsendelse av valgkort

De fleste av disse punktene er nøytrale for kommunen, det vil si at uttrekk av midler, eller tilførsel av midler, tilsvarer reduserte kostnader eller økte kostnader. Unntakene er økt egenandel i statlige barnevernsinstitusjoner, som forventes å gi en merutgift på 2,5 millioner kroner, og kostnader til brukerstyrt personlig assistanse (BPA). Rettighetsfestingen av BPA gjelder fra 2015, og kostnadene knyttet til dette er usikre. Rådmannen har lagt inn mer midler enn det som kompenseres via rammetilskuddet. Dette er nærmere omtalt i kapittel 8 og 9.

Kontantstøtten ble økt for 1-åringer i 2014. Regjeringen la til grunn at økningen i kontantstøtte skulle føre til lavere etterspørsel etter barnehageplasser fra høsten 2014. Rammetilskuddet for kommunene ble derfor redusert. I revidert nasjonalbudsjett for 2014 ble grunnlaget for trekket nedjustert, og i statsbudsjettet for 2015 er helårseffekten av denne nedjusteringen innarbeidet. Trekket for 2015 er beregnet å utgjøre om lag åtte millioner kroner for Trondheim kommune. Trekket er ikke gjennomført på barnehageområdet. Årsaken er at Trondheim kommune ikke har observert en lavere etterspørsel etter barnehageplasser, selv om kontantstøttebeløp har økt.

Regjeringen foreslår en ny utforming av veksttilskuddet i statsbudsjettet. Tilskuddet er foreslått gitt til kommuner som har en gjennomsnittlig befolkningsvekst de tre siste årene på over 1,6 prosent. Trondheim ligger litt over denne grensa, og får 1,6 millioner kroner av dette tilskuddet i 2015. Ordningen finansieres med ett likt trekk pr innbygger, noe som Trondheim anslagsvis taper 12 millioner kroner på.

Rammetilskuddet inneholder også et storbytilskudd på 66 millioner kroner, skjønnsmidler fordelt av fylkesmannen på 11 millioner kroner, trekk for finansiering av inntektsgarantitilskudd på knappe 12 millioner kroner, inntektsutjevning samt andre mer tekniske forhold. Samlet sett anslås rammetilskuddet til 3 304 millioner kroner i 2015. Dette er en reell økning på 56 millioner kroner.

Andre statlige overføringer

Som følge av lavere rentenivå forventes rentekompensasjonsordningene å gå noe ned i 2015. I perioden 2016-2018 vil disse inntektene igjen øke ut fra forutsetningene om økt rentenivå i denne perioden, jamfør tabell 3-1.

De statlige overføringene til kommunens flyktningearbeid anslås å øke med syv millioner kroner som følge av en reell vekst i tilskuddssatsene. Anslaget er basert på en bosetting av inntil 300 nye flyktninger i 2015. Rådmannen foreslår at midlene blir fordelt på de områdene som får økte kostnader for å håndtere flere flyktninger. Foreløpig er ikke midlene fordelt, men plasseres sentralt til det er klart hvordan midlene best skal fordeles.

Tilskudd til ressurskrevende tjenester

I 1. tertialrapport for 2014 økte anslaget for disse inntektene med 65 millioner kroner. Årsaken var en økning av inntektene som følge av flere brukere. I tillegg ble de faktiske inntektene¹⁵ for 2013 høyere enn anslaget som lå til grunn for regnskapet for 2013. Denne effekten gjelder kun for 2014.

For 2015 forventes et fortsatt høyt nivå på inntektene, men likevel noe lavere enn i vedtatt budsjett etter 1. tertial, ettersom deler av inntektsveksten i 2014 kun gjaldt for dette året. I tillegg har regjeringen økt den andelen som kommunen selv må finansiere med 37 000 kroner pr. bruker, utover vanlig lønnsstigning. Dette gir om lag ni millioner kroner i mindre inntekter. Som følge av BPA-ordningen forventes kommunens kostnader å øke, og det forventes å gi økning i tilskuddet til ressurskrevende tjenester i hele perioden. Samlet sett forventes inntektene å bli redusert med 20 millioner kroner i 2015, men forventes å øke i årene etterpå.

3.5 Endringer i tjenesteområdenes rammer

Dette avsnittet beskriver de endringene som påvirker tjenesteområdenes rammer. Detaljene er nærmere beskrevet under hvert enkelt tjenesteområde.

Tabell 3-7 Rammer tjenesteområder. Tall i millioner kroner

	2014	2015	2016	2017	2018
Skoler	1 490	1 504	1 525	1 532	1 548
Barnehager	1 391	1 369	1 380	1 378	1 378
Barne- og familietjenester	583	601	610	616	622
Forvaltning helse og velferdstjenester	556	584	601	622	645
Oppfølging helse og velferdstjenester	235	235	238	241	244
Helse og omsorg ¹⁶	1 593	1 624	1 646	1 678	1 692
Botiltak og dagtilbud	508	519	531	541	551
Flyktninger og innvandrere	5	5	5	5	5
Kultur	263	269	276	282	283
Idrett og friluftsliv	109	102	103	103	103
Næring og samfunn	11	8	8	8	8
Plan og bygningstjenester	37	39	39	40	39
Miljø og landbrukstjenester	27	27	27	27	27
Tekniske tjenester	375	413	418	423	426
Eiendomsforvaltning	360	367	375	386	388
Interne tjenester	335	335	342	347	346
Rådmann og strategisk ledelse	109	111	110	112	115
Tilleggsbevilgninger	135	301	280	286	292
Trondheim parkering	-57	-59	-59	-62	-64
Diverse inntekter og utgifter	285	287	318	379	452
Sum rammer tjenesteområdene	8 350	8 641	8 773	8 944	9 100

Endringene i rammene til tjenesteområdene er i hovedsak knyttet til kompensasjon for befolkningsvekst, prisvekst, effekter av gjeldende handlings- og økonomiplan, nye politiske vedtak i 2014, kostnadsendringer som kommunen har lite innflytelse på, nye prioriteringer og endring i pensjonskostnader. I tillegg kommer endringer som følge av nye forslag til økninger som rådmannen har foreslått. Lønnskompensasjon for tjenesteområdene er foreløpig lagt under tilleggsbevilgninger, og vil bli fordelt mellom tjenesteområdene på et senere tidspunkt.

¹⁵ De faktiske inntektene for 2013 blir ikke kjent før april 2014. Regnskapet for 2013 avlegges i februar, og til grunn for regnskapet 2013 ligger kun et anslag på disse inntektene.

¹⁶ Rammen til helse og omsorg i 2014 er korrigert med 172 millioner kroner knyttet til medfinansieringsordningen. Dette for å gjøre tallene mer sammenlignbare.

Befolkningsvekst

Befolkningsveksten fører til at flere skal ha et tilbud innenfor skole, fritid, kultur, helse og omsorg. Veksten fører også til økning av arealer både i form av bygninger, veier og parkområder. Alle kommunens tjenesteområder blir på en eller annen måte påvirket av befolkningsveksten. Trondheim kommune benytter derfor en relativt omfattende modell for å beregne de økonomiske konsekvensene av befolkningsveksten.

Tabell 3-8 Kompensasjon for befolkningsvekst. Tall i millioner kroner

	2015	2016	2017	2018
Befolkningsvekst	47	118	206	309
Arealer	12	20	27	27
Justert kompensasjon ut ifra faktisk vekst 2013/2014	-23	-23	-23	-23
Sum kompensasjon 2015-2018	37	115	210	313

Befolkningsveksten og endring i areal er anslått å gi merkostnader på 59 millioner kroner i 2015, økende til 336 millioner kroner i 2018. Kompensasjonen til tjenesteområdene er basert på prognoser på befolkningsvekst. Kompensasjonen justeres i ettertid ut i fra hvordan veksten faktisk ble. Denne justeringen skjer hvert år, og utgjør 23 millioner kroner i 2015.

I handlings- og økonomiplanen legges det inn driftsmidler knyttet til økning i arealer. Dette gjelder økte arealer i form av bygningsmasse, veger, friluftsliv og parker. Merkostnadene for dette anslås til 12 millioner kroner i 2015, økende til 27 millioner kroner i slutten av perioden. Den praksisen som kommunen har fulgt på disse områdene fører på sikt til at vedlikeholdsetterslepet på bygningsmassen reduseres.

For barnehageområdet har prognosetallene de siste årene gitt for høy kompensasjon. Årsaken er en stor nedgang i fødselsraten, uten at prognosene har fanget opp dette. Dette var tilfelle i 2013, og utviklingen så langt i 2014, tyder på at det samme vil skje i år. Det er beregnet at barnehageområdet har fått 25 millioner for mye i kompensasjon i 2013 og 2014. Disse midlene trekkes ut av rammen til barnehager i 2015. Ettersom det er store svingninger i prognosene for antall fødte barn, trekkes kompensasjonen som barnehageområdet skal ha fremover, ut av barnehagerammen, og plasseres på sentralt budsjett. Barnehageområdet vil få kompensasjon ut i fra faktisk antall barn i barnehagene.

Konsekvensjusteringer av tjenesteområdene

I handlings- og økonomiplanen for 2014-2017 er det en rekke tiltak på tjenesteområdene som har konsekvenser inn i 2015. Effekten blir størst på tjenesteområdenes rammer, som vil reduseres med 81 millioner kroner i 2015. I tillegg er det årlig et krav om at tjenesteområdene skal effektivisere driften med 0,3 prosentpoeng. Dette gir en anslått innsparing i 2015 på 34 millioner kroner. Samlet sett ligger det dermed inne krav til besparelser og effektiviseringer på 115 millioner kroner for tjenesteområdene i 2015. I motsatt retning trekker en del økninger, blant annet som følge av politiske vedtak som er gjort i forbindelse med behandling av handlings og økonomiplanen for 2014-2017. Til sammen gir disse endringene reduserte rammer for tjenesteområdene på 96 millioner kroner.

Politiske vedtak i 2014

Etter at handlings- og økonomiplan 2014-2017 ble vedtatt, er det fattet nye vedtak som gir effekter som innarbeides i handlings- og økonomiplanen for 2015-2018. Disse omtales i dette avsnittet.

Formannskapet behandlet i sak 202/13 om økt bassengkapasitet i Trondheim kommune. Det er antatt at økt bassengkapasitet kan være på plass tidlig i 2016, og at dette gir årlige merkostnader på 2,9 millioner kroner. Bystyret vedtok i [sak 182/13 Etablering av kunsthall i Trondheim 2015-2016](#). Under forutsetning av åpning sommeren 2016, er det lagt inn driftsmidler i 2016 på to millioner kroner. Årlig behov for driftsmidler antas å bli 2,8 millioner kroner. Formannskapet vedtok i [sak 280/13 Leie av areal i planlagt tribuneanlegg på Ranheim](#) at Trondheim kommune skal inngå avtale med Ranheim toppfotball om leie av 600 kvadratmeter i nytt tribuneanlegg. Årlige kostnader for dette er beregnet til 0,9 millioner kroner. Rådmannen foreslår at arealet benyttes som en kombinasjon/sambruk mellom bibliotek og fritidsklubb,

med vekt på fysisk aktivitet. Til sammen vil leie av tribune og etablering av bibliotek/fritidsklubb gi økte kostnader på 1,2 millioner kroner i 2015, økende til 4,8 millioner kroner i 2016.

Som beskrevet i formannskapssak 91/14; VM Nordiske grener i Trondheim 2021 - mulighetsstudie anleggsutvikling, organisering og prosessen videre, vil det komme en søknadsavgift på om lag én million kroner i 2015. Denne avgiften skal betales til FIS ved innsendelse av søknadsbrevet.

Det foreslås å øke rammen for å klare å gjennomføre planarbeid i tråd med nye bestillinger. Dette skyldes konsekvensene av politisk vedtak om å åpne opp flere områder for boligbygging. I tillegg er planbestillingene blitt større. I nærmeste periode er det særlig planarbeid knyttet til ny godsterminal og områdeplaner for Rotvoll og Charlottenlund som fører til økt behov. Det legges derfor inn to millioner kroner i økning til dette de nærmeste tre år.

Kostnadsvekst som følge av nye lover og forskrifter

I denne kategorien ligger endringer i kostnader som kommunen i mindre grad kan påvirke. Endringene kan skyldes forhold som lovendringer, rettighetsfestinger og nye avtaler. Endringene kan klassifiseres i to grupper. En kategori som gir endring i kommunens aktivitet, og en kategori som endrer kostnadene, men uten at aktiviteten endres.

Rådmannen forventer at kostnadene til BPA øker betydelig som følge av rettighetsfesting av ordningen. Regjeringen har i forslaget til statsbudsjett for 2015 satt av 300 millioner kroner økende til 500 millioner kroner i 2016 til BPA. Trondheim kommunes andel av dette anslås til ni millioner kroner i 2015, økende til 15 millioner kroner i 2016. Vi antar at dette er for lite og foreslår å sette av 29 millioner kroner i 2015, økende til omlag 80 millioner kroner i 2018.

Arkivforskriften er oppdatert og det gir en økning i utgiftene med 1,2 millioner kroner knyttet til ny bevarings- og kassasjonsplan. Arbeidet forventes slutført i 2016.

I 2015 gjennomføres kommunevalg, og det legges inn midler til avvikling av valget. Kostnadene for kommunevalg er høyere enn for et stortingsvalg. Det legges inn 9,3 millioner kroner for avvikling av kommunevalget. I 2016 settes det av midler knyttet til det nye bystyret.

Som en følge av ny Hovedavtale er det avtalt at antall frikjøpte hovedtillitsvalgte skal øke med to årsverk. Kostnaden for dette estimeres til én million kroner.

Totalt vil alle endringene nevnt over gi en økning i kommunens aktivitet, og er estimert å gi økte kostnader for 21 millioner kroner.

De kostnadsendringene som ikke gir endringer i kommunens tjenestetilbud, men som øker kommunens kostnader er knyttet til økning i husleie, økte lønnsutgifter ved kulturenheten som følge av ny turnus, krav fra Arbeidstilsynet om tilrettelegging for kjemisk vask av hjemmetjenestens uniformer og oppbudsjettering av kontingenter til KS. Samlet sett øker kostnadene med ti millioner kroner i 2015, men reduseres senere i perioden.

Økte driftsrammer

Det legges opp til å benytte betydelige midler for å finansiere stadig flere ressurskrevende brukere. Etter første tertial ble tjenesteområdene barne- og familietjenesten og bo- og aktivitetstilbud styrket med 30 millioner kroner. Det foreslås ytterligere opptrapping av rammene til bo- og aktivitetstilbud for å gi et tilbud til nye brukere med omfattende behov.

Rådmannen legger inn dekning til økte kostnader for Trøndelag brann- og redningstjeneste IKS på knappe ni millioner kroner. Kostnadene til drift og vedlikehold av gatelys øker, og det foreslås å øke rammen med sju millioner kroner for å finansiere kostnadsøkningen. Det legges opp til å styrke tjenester til flyktninger med sju millioner kroner, ut fra forventninger om økning i antall bosatte flyktninger.

Rådmannen foreslår også å legge inn om lag ti millioner kroner til skole, barnehage og kultur, for å dempe effekten av de reduserte rammer som følger av gjeldende økonomiplan.

Rådmannen foreslår å prioritere midler til tidlig innsats, og legger derfor inn økte midler til skolehelsetjeneste, hjemmebaserte tjenester og tidlig innsats innenfor barnevern. Det foreslås også en styrking av vedlikeholdet fra 2016, som en del av strategien om tidlig innsats for å hindre senere skader.

Pensjonskostnader

I motsetning til tidligere år forventes ikke de budsjetterte pensjonskostnadene å øke i 2015. I planperioden forventes det heller ingen stor vekst i disse kostnadene. Årsaken er først og fremst endringer i uførepensjonen og fordelingen av kostnader mellom pensjonskassene og folketrygden. Også andre elementer i den nye pensjonsreformen reduserer kostnadene. I tillegg har Kommunal- og moderniseringsdepartementet for første gang siden 2007 latt være å stramme til forutsetningene for beregning av pensjonskostnadene. I motsatt retning ligger innstramming i antall år kommunens årlige premieavvik skal tilbakeføres. Fra 2014 er den nedjustert fra ti år til sju år. Dette gir en raskere reduksjon av kommunens akkumulerte premieavvik, som antas å være på 1,4 milliarder kroner ved utgangen av 2014. Likviditetsmessig vil det være positivt for kommunen at det akkumulerte premieavvik reduseres raskere, som på sikt vil gi lavere rentekostnader totalt sett. I sum forventes pensjonskostnadene å reduseres med 23 millioner kroner i 2015.

3.6 Kommunens finansinntekter og -utgifter

Avsnittet gir en oversikt over kommunens finansinntekter og finansutgifter. Finansinntektene forventes å bli litt lavere i 2015 enn i vedtatt budsjett 2014. Dette skyldes først og fremst at det budsjetteres med en nominell avkastning i Trondheim kommunes kraftfond (TKK) på 4,0 prosent i 2015 mot 4,5 prosent i 2014. Finansutgiftene øker vesentlig utover i perioden. Det skyldes at gjelden vokser og at det forventes høyere renter utover i perioden.

Tabell 3-9 Finansinntekter og -utgifter. Beløp i millioner kroner. 2015-kroner.

	Revidert budsjett 2014	Budsjett 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018
Finansinntekter	-535	-526	-601	-659	-684
Finansutgifter	1 017	1 049	1 202	1 379	1 489
Resultat eksterne finansieringstransaksjoner	482	521	602	722	806

Det presiseres at tallene i tabell 3-9 inneholder interne renteinntekter og -utgifter. Dette bidrar til å øke finansinntektene og finanskostnadene, og gjenspeiler dermed ikke kommunens reelle finansinntekter og -utgifter. I avsnittene under beskrives detaljene i denne tabellen.

3.6.1 Finansinntekter

Tabell 3-10 Finansinntekter og -utgifter. Beløp i millioner kroner. 2015-kroner.

	Revidert budsjett 2014	Budsjett 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018
Finansinntekter likviditet	-9	-18	-18	-23	-27
Finansinntekter TKK	-295	-272	-308	-306	-305
Utbytte	-5	-5	-5	-5	-5
Videre utlån	-9	-9	-9	-9	-9
Startlån	-43	-40	-40	-40	-40
Sum eksterne finansinntekter	-361	-344	-380	-383	-386
Interne renteinntekter byggelån	-41	-40	-40	-40	-40
Interne renteinntekter selvkost	-132	-142	-181	-236	-259
Sum interne finansinntekter	-173	-182	-221	-276	-299
Resultat eksterne Finansieringstransaksjoner	-535	-526	-601	-659	-684

De viktigste finansinntektene er utbytte fra Trondheim kommunes kraftfond (TKK), renteinntekter fra bykassens likvide midler, byggelånsrenter og andre interne renteinntekter, utbytte fra kommunens selskaper og renteinntekter fra startlån og andre videre utlån.

Trondheim kommunes kraftfond

De siste årene er det budsjettert med en årlig nominell avkastning i TKKs forvaltningskapital på 5,0 prosent. Avkastningen på TKKs samlede kapital har vært budsjettert til 4,5 prosent. Det er da korrigert for at kapitalinnskuddet i Trondheim kommunale pensjonskasse ikke gir avkastning og at investeringene i TrønderEnergi AS gir en avkastning godt under 5,0 prosent. Det har samtidig vært budsjettert med en årlig KPI-avsetning¹⁷ på 2,5 prosent i TKK, tilsvarende den prisveksten Norges Bank søker å oppnå gjennom sin pengepolitikk. Følgelig har det vært budsjettert med en realavkastning i TKKs samlede kapital på 2,0 prosent, det vil si nominell avkastning fratrukket prisveksten.

I et historisk perspektiv er det generelle rentenivået i dag svært lavt, og prognosene indikerer at dette vil vedvare i 2015. Lave renter har allerede rammet den delen av TKKs portefølje som har flytende rente, det vil si bankinnskudd og obligasjoner med flytende rente. Det er fortsatt slik at porteføljen av obligasjoner med fast rente nyter godt av tidligere investeringer som er gjort til relativt høy rente. Dette er imidlertid en effekt som gradvis forsvinner etter hvert som obligasjonene går til forfall, og må reinvesteres til en lavere rente.

Det er rådmannens oppfatning at det ikke er realistisk å forvente at TKK oppnår en nominell avkastning på 4,5 prosent i 2015, i hvert fall ikke uten en forutsetning om at året blir svært godt for TKKs aksjeportefølje – en forutsetning rådmannen ikke finner det forsvarlig å ta. Over tid kan det legges til grunn at aksjemarkedet gir avkastning utover det rentemarkedet gir, men aksjemarkedet svinger – og det innebærer høy risiko for verdifall i det korte bildet. Et godt eksempel på det er aksjemarkedets verdifall som observeres i skrivende stund, det vil si i midten av oktober 2014. Et verdifall som påvirker TKKs avkastning i negativ retning.

Rådmannen vil derfor foreslå at det for 2015 budsjetteres med en nominell avkastning i TKKs samlede kapital på 4,0 prosent, noe som er konsistent med dagens renteprognoser og en moderat oppgang i aksjemarkedet. Dette er også i samsvar med råd fra TKKs ekspertpanel vedrørende antatt nominell avkastning i 2015¹⁸.

¹⁷ KPI-avsetning sørger for å opprettholde TKKs realverdi (KPI = konsumprisindeksen)

¹⁸ I henhold til punkt 1.6.1 i TKKs vedtekter gir ekspertpanelet årlig råd vedrørende TKKs budsjett.

Gjennomsnittlig prisvekst de siste fem årene er grunnlaget for KPI-avsetningen. De siste årene har dette gjennomsnittet vist seg å bli lavere enn de budsjetterte 2,5 prosent. Med utgangspunkt i prisutviklingen frem til i dag og prognoser for prisutviklingen fremover, mener rådmannen at den gjennomsnittlige prisveksten sannsynligvis vil bli lavere enn 2,5 prosent også i 2015. Rådmannen vil anbefale at den budsjetterte KPI-avsetningen i 2015 tar utgangspunkt i en gjennomsnittlig prisstigning på 2,0 prosent. I budsjetteringen for etterfølgende år, anbefaler rådmannen at det fortsatt bør tas utgangspunkt i 2,5 prosent.

Ettersom nominell avkastning og prisvekst tas ned like mye, vil den budsjetterte realavkastning bli 2,0 prosent som før.

Rådmannen legger til grunn at TKK i 2015 har en samlet inngangsverdi på 6,8 milliarder kroner, og den nominelle avkastningen budsjetteres dermed til 272 millioner kroner. Avkastningen forutsettes disponert som det fremgår av Tabell 3-11.

Tabell 3-11 Disponering av budsjettert avkastning i TKK. Tall i millioner kroner.

	2015
Nominell avkastning	272,0
Driftskostnader	6,0
KPI-avsetning	136,0
Utbytte til drifts- og investeringstiltak i kommunen i 2016 ¹⁹	124,3
Utbytte til kultur-, nærings- og kollektivfondet	5,7

Likviditet

Rådmannens vurdering er at gjennomsnittlig likviditet i et 12-måneders perspektiv bør være rundt 600 millioner kroner. Gitt en forventet rente på bankinnskudd på 2,96 prosent i 2015, budsjetteres renteinntektene til 18 millioner kroner. For perioden 2016-2018 forventes inntektene å øke til 27 millioner kroner, i takt med et forventet høyere rentenivå.

Byggelånsrenter og andre interne renteinntekter

I forbindelse med kjøp av tomter og gjennomføring av investeringer i bygg og anlegg, må det tas opp lån for å finansiere kostnadene. Rentekostnadene beregnes og belastes de ulike prosjektene, og føres som renteinntekt i driftsbudsjettet. Det budsjetteres med byggelånsrenter på 40 millioner kroner årlig i budsjettperioden. Dette er samme nominelle nivå som i 2014. Investeringsvolumet er høyere enn i 2014, men rentenivået er lavere.

De andre interne renteinntektene kommer fra investeringer innenfor vann, avløp og renovasjon og boliginvesteringer. Gebyrinntekter fra VARFS-området og husleie skal dekke kapitalutgifter knyttet til disse områdene. Den delen av gebyrene og husleien som skal dekke kapitalutgifter, overføres til de sentrale rentekapitlene som en intern renteinntekt. I investeringsbudsjettet for 2015-2018 foreslås det betydelige investeringer innenfor de nevnte områdene. Det budsjetteres derfor med husleieinntekter på 74 millioner kroner i 2015, økende til 102 millioner kroner i 2018. For VARFS-området budsjetteres det med renteinntekter på 68 millioner kroner i 2015, økende til 157 millioner kroner i 2018.

Renteberegning for husleien i kommunale boliger, er basert på renten på eksisterende fastrentelån. Dermed varierer ikke husleiene så mye ved rentendringer i markedet. Byggelånsrenter baseres på den budsjetterte gjennomsnittlige renten i hele låneporteføljen, mens VARFS-renten ses i tabell 3-1. I tillegg kommer et påslag på 0,5 prosent.

¹⁹ Avsettes til disposisjonsfond i 2015, brukes i 2016 (etterskuddsmodellen)

Utbytte

Det budsjetteres med utbytte fra Trondheim kino AS på to millioner kroner, én million kroner fra Leüthenhaven AS og to millioner kroner fra TRV-gruppen AS.

Startlån

Renteinntekter fra startlånsordningen budsjetteres til 39,7 millioner kroner i 2015. Det budsjetteres med en rente på 2,25 prosent pluss et administrasjonsgebyr på 0,25 prosentpoeng. Prognosen er basert på et utlånsvolum på om lag 1,4 milliarder kroner ved inngangen til 2015. På grunn av innbetalte ekstraordinære avdrag vil utlånsvolumet gjennom året være noe lavere enn innlånsvolumet knyttet til ordningen. Det budsjetteres imidlertid med lik størrelse på renteinntekt og renteutgift, ettersom kommunen har et påslag på 0,25 prosentpoeng på utlån.

Videre utlån

Videre utlån forventes å være på om lag 340 millioner kroner ved inngangen til 2015. Dette er i hovedsak lån til kommunale foretak, aksjeselskaper og stiftelser. Basert på de låneavtalene kommunen har med låntakerne forventes renteinntektene å bli 8,9 millioner kroner i 2015.

3.6.2 Finansutgifter

Renteutgifter

Renteutgiftene er knyttet til investeringslån, kommunens interne renteutgifter og kommunens innlån fra husbanken til startlån og andre videre utlån.

Tabell 3-12 Renteutgifter. Beløp i millioner kroner. 2015 kroner.

	Vedtatt budsjett 2014	Budsjett 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018
Renteutgifter inv.lån	425	431	505	608	672
Interne renteutgifter	138	142	181	236	259
Renteutgifter startlån	42	40	40	40	40
Renteutgifter videre utlån	12	7	7	7	7
Sum	617	619	733	890	978

Renteutgifter investeringslån

Rentekostnader knyttet til investeringslån budsjetteres til 431 millioner kroner i 2015, stigende til 672 millioner kroner i 2018. Den relativt kraftige økningen skyldes to forhold. For det første øker lånevolumet med 4,4 milliarder kroner i økonomiplanperioden, og for det andre ligger det inne en forventning om økt rente i tråd med tabell 3-1.

Interne renteutgifter

I likhet med interne renteinntekter budsjetteres tilsvarende renteutgifter, 74 millioner kroner for husleie og 68 millioner kroner for VARFS- området i 2015. De interne renteinntektene og renteutgiftene skal gå mot hverandre slik at nettoeffekten blir null. Det budsjetteres ikke med renteutgifter til byggelån i driftsbudsjettet. Disse er en del av investeringskostnadene og finansieres av økte lån.

Renteutgifter startlån

Renteutgifter knyttet til startlån budsjetteres til 39,7 millioner kroner. Det er lagt til grunn en innlånsrente på 2,25 prosent og et innlånsvolum ved inngangen til året på om lag 1,4 milliarder kroner, likt som utlånsvolumet. Det legges videre til grunn et netto låneopptak på 200 millioner kroner.

Renteutgifter videre utlån

Innlånsvolum knyttet til videre utlån vil være 347 millioner kroner ved inngangen til 2015. Det er tatt opp et sertifikatlån med rente 1,82 prosent som forfaller 30. juni 2015. Det legges til grunn at lånet refinansieres i et nytt sertifikatlån til rente på 2,25 prosent. Dette gir en rentekostnad i 2015 på 7,1 millioner kroner. Det forventes dermed at renteutgiftene blir 1,8 millioner kroner lavere enn renteinntektene. I løpet av 2015 forestas en gjennomgang av låneavtalene mot låntakerne. Det forventes derfor at det vil bli større samsvar i inntekt og utgift fra 2016.

Avdrag

Avdragene på investeringslån er avledet av nivået på investeringslånene ved inngangen til hvert enkelt budsjettår. I tråd med bystyrets vedtak legges det opp til en nedbetalingstid på 30 år. Dette gir budsjetterte avdrag på 429 millioner kroner i 2015. I takt med at gjelda øker, øker også avdragene. I 2018 forventes avdragene å bli på 511 millioner kroner.

Tabell 3-13 Avdrag. Beløp i millioner kroner. Faste priser.

	Revidert budsjett 2014	Budsjett 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018
Investeringslån	401	429	469	489	511

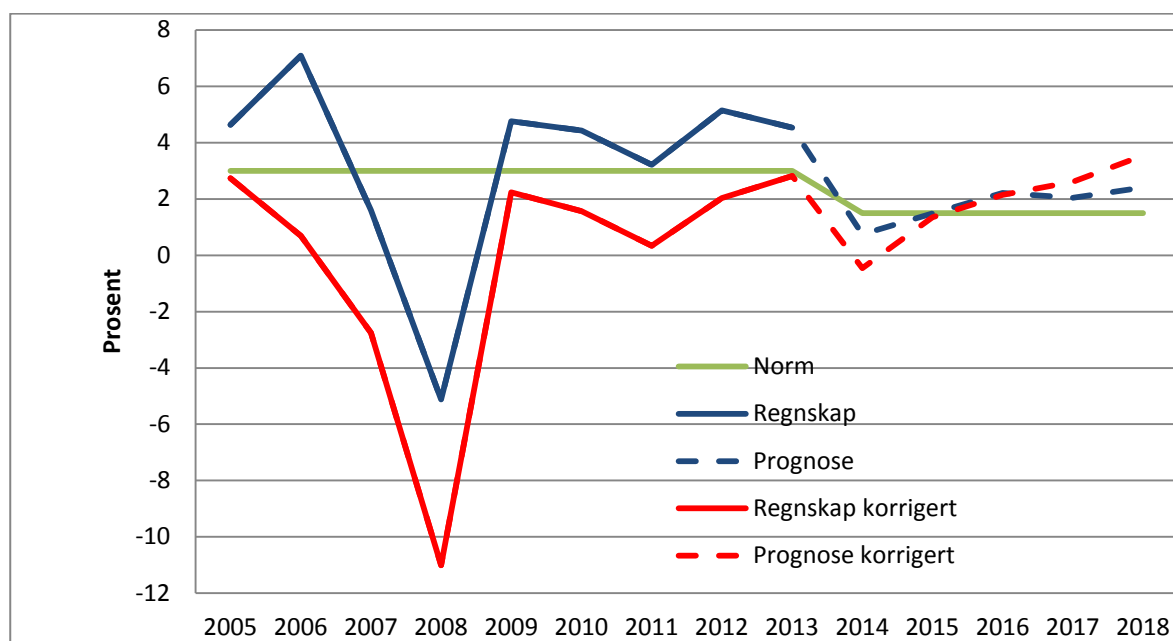
Avdrag på kommunens innlån til startlån og andre videre utlån er ikke en del av driftsbudsjettet, men føres kun i investeringsregnskapet. Avdragene budsjetteres til henholdsvis 45,8 millioner kroner og 18,5 millioner kroner.

3.7 Netto driftsresultat/disponering av handlingsrommet

3.7.1 Netto driftsresultat

Netto driftsresultat viser hva som er igjen av driftsinntektene etter at alle driftsutgifter og netto finansutgifter er kostnadsført. Figur 3.2 viser utviklingen av netto driftsresultat fram til 2013 og forventet netto driftsresultat framover. Det legges opp til et positivt netto driftsresultat, noe som er nødvendig for å finansiere fremtidige investeringer.

Et godt netto driftsresultat er en forutsetning for at kommunen skal ha fremtidig handlingsrom. Det gir muligheter til å opprettholde de driftsbufferne som kommunen har klart å etablere. Det gjør det også mulig å finansiere investeringene med større bruk av egenkapital. Kommunen står overfor store investeringsforventninger. Skal kommunen klare å oppfylle disse innenfor handlingsregelen for kapitalutgifter, må graden av egenkapitalfinansiering øke. I avsnitt 3.7.2 redegjøres det for hvordan netto driftsresultat foreslås disponert, til sparing og som egenkapital til investeringer.

Figur 3.2 Utvikling av netto driftsresultat og korrigert netto driftsresultat

Fra Teknisk beregningsutvalg for kommunal og fylkeskommunal økonomi (TBU) er det tidligere anbefalt at netto driftsresultat over tid skal ligge på tre prosent målt som andel av driftsinntektene. Det er ventet at det anbefalte normtallet blir nedjustert som følge av endringen knyttet til inntektsføringen av momskompensasjon fra og med 2014. Foreløpig antar rådmannen at anbefalt netto driftsresultat blir nedjustert til 1,5 prosent målt som andel av driftsinntektene.

I figur 3-2 vises både faktisk og korrigert netto driftsresultat. Forskjellen mellom de to er at det korrigerede netto driftsresultatet er korrigert for momskompensasjonsordningen til og med 2013 og ulike forhold knyttet til føring av pensjon. Fram til 2013 var det korrigerede netto driftsresultatet dårligere enn det ukorrigerede resultatet. I 2016 vil korrigeringsene relatert til pensjon, føre til at det korrigerede netto driftsresultatet blir bedre enn det ordinære netto driftsresultatet. Rådmannens vurdering er at det korrigerede nettodriftsresultatet er den beste indikatoren på kommunens langsiktige økonomiske balanse.

3.7.2 Sparing og egenkapital til investeringer

Kommunens netto driftsresultat benyttes til økt sparing eller til å finansiere investeringer. Tabell 3-14 viser hvordan rådmannen foreslår at kommunens netto driftsresultat benyttes.

Tabell 3-14 Netto driftsresultat og disponering. Tall i millioner kroner

	2015	2016	2017	2018
Netto driftsresultat	-175	-264	-295	-400
Netto sparing/bruk av disposisjonsfond	-14	0	34	68
Sparing i kraftfondet	136	170	170	169
Bruk av sparing (VAR)	-40	-42	-57	-53
Overføring til økt egenkapital i pensjonskasser	2	30	32	35
Overføring til finansiering av investeringer	92	104	118	191
Sum	0	0	0	0

Disposisjonsfond

Kommunens disposisjonsfond anslås å være 340 millioner kroner ved årsskiftet. Da forutsetter vi at kommunens økonomi er i balanse. Av dette vil 100 millioner kroner være knyttet opp mot konkrete formål, mens 240 millioner kroner vil være kommunens "frie" disposisjonsfond. Den økonomiske statusen ved andre tertial viser at det kan være utfordrende for kommunen å komme i balanse, noe som vil kunne redusere disposisjonsfondet.

Det foreslås i handlings- og økonomiplanen å bruke 144 millioner kroner av disposisjonsfondet. Av dette er 130 millioner kroner knyttet til bruk av realavkastningen fra kraftfondet for 2014 som skal benyttes i 2015. Dette gjelder både midler som finansierer kommunens generelle drift og investeringer, og midler som er relatert til avkastningen fra kultur-, nærings- og kollektivfondet. I tillegg foreslås det en ekstraordinær bruk av 14 millioner kroner knyttet til forhold som kun gjelder for en kortere periode. Dette er tilskudd til investeringer i kunsthall med 2,9 millioner kroner og arbeid med utforming av søknad om VM på ski i 2021 med 1,5 millioner kroner. I tillegg foreslås det at Analysesenteret gis anledning til å disponere inntil ti millioner kroner finansiert av disposisjonsfondet som omstillingsmidler for å tilpasse dagens aktivitet til et antatt lavere inntektsnivå.

Realavkastningen for kraftfondet i 2015 forventes å bli på 130 millioner kroner. Disse midlene settes av på disposisjonsfond til bruk i 2016.

Samlet sett vil disse forholdene redusere disposisjonsfondet med 14 millioner kroner i 2015. I perioden 2017 og 2018 foreslår rådmannen å sette av midler til disposisjonsfondet. Dette er midler som kunne vært benyttet til å finansiere drifts- eller investeringsbudsjettet, men som foreløpig foreslås avsatt på disposisjonsfond.

Sparing i kraftfondet

Bystyrets har besluttet å sørge for at realverdien av kraftfondet skal opprettholdes. Dette gjennomføres med å tilbakeføre deler av avkastningen beregnet ut fra gjennomsnittlig prisvekst de siste fem år. For 2015 anslås den gjennomsnittlige prisveksten de siste fem årene å bli på to prosent, noe som betyr at 136 millioner kroner skal tilbakeføres til kraftfondet som sparing.

Bruk av sparing (VAR)

Innenfor selvkostområdene er det bygd opp fondsavsetninger finansiert av vann- og avløpsgebyrer. Det forventes at kommunen bruker oppsparte midler framover for å finansiere noe av veksten i kostnadene innenfor vann- og avløpsområdene. Dette bidrar til å redusere behovet for å øke gebyrene fremover.

Overføring til økt egenkapital i pensjonskasser

Det er nødvendig å styrke egenkapitalen i pensjonskassene. I 2015 foreslås det kun å sette av midler knyttet til egenkapitalstyrking i KLP på i overkant av to millioner kroner. Men fra 2016 settes det av 28 millioner kroner i tillegg til styrking av Trondheim kommunale pensjonskasse (TKP). Dette er en styrking som er nødvendig for at bufferkapitalen i TKP ikke skal svekkes i årene fremover. Det er nylig gjennomført en ekstern vurdering av TKPs bufferkapital og avkastning. Rådmannen vil komme tilbake med en sak våren 2015 som vurderer om det er behov for ytterligere styrking av selskapets egenkapital, utover det som ligger inne i dette budsjettforslaget.

Overføring av driftsmidler til finansiering av investeringer

Det er et betydelig press på investeringsområdet, og for å holde kommunen innenfor den vedtatte handlingsregelen er det nødvendig å øke kommunens bruk av egenkapital til investeringer. Dette gjennomføres ved å benytte kommunens positive nettodriftsresultat, etter sparing, til å finansiere investeringer. Rådmannen foreslår at 92 millioner kroner benyttes som egenkapital til investeringer i 2015. Dette beløpet forventes å øke i perioden, og vil være på 191 millioner kroner i 2018.

3.8 Investeringsutgifter, finansiering og gjeldsutvikling

I dette avsnittet gis det en oversikt over investeringer i anleggsmidler i perioden 2015-2018, og finansieringen av disse. Avsnittet inneholder også en beskrivelse av gjeldsutviklingen som følge av investeringene. For en nærmere beskrivelse av hvert enkelt investeringsobjekt, vises det til del 2 i handlings- og økonomiplanen, der investeringsprosjektene omtales under hvert tjenestemråde.

3.8.1 Samlet oversikt over investeringene

Det er planlagt investeringer for 10,8 milliarder kroner i økonomiplanperioden, mot 9,1 milliarder kroner i forrige planperiode. Dette krever et låneopptak på 6,4 milliarder kroner. Låneandelen i økonomiplanperioden er i gjennomsnitt knappe 60 prosent. I Tabell 3-15 vises en samlet oversikt over forslaget til investeringer i 2015-2018.

Tabell 3-15 Forslag til investeringer i anleggsmidler. Tall i millioner kroner

	2015	2016	2017	2018	Sum 2015-2018
Skole	378	265	310	421	1 374
Barnehage	133	93	113	103	443
Helse og velferd	563	670	609	367	2 209
Barne og familietjenesten	8	23	23	23	77
Bolig	296	211	168	84	760
Diverse eiendom	11	11	12	12	46
Bolig- og næring- ubebygde grunn	384	342	225	174	1 125
Bolig- og næring- formålstomter	219	276	346	176	1 016
Renovasjon	24	29	24	5	82
Brannstasjoner	76	0	0	0	76
Inventar og utstyr	8	8	9	9	34
Byplan – torget	67	120	157	250	594
Miljøenheten-renere havn	97	117	0	0	214
Miljøpakken	14	11	11	11	46
Veg	21	16	20	23	80
Vann	182	229	183	134	728
Avløp	233	196	216	231	875
Byrom, parker og grøntanlegg	32	5	6	7	50
Idrett	88	44	58	52	242
Kultur	22	19	16	14	70
Kirker og kirkegårder	110	71	84	77	342
IT og post/byarkiv	81	73	82	82	318
Sum investeringer i anleggsmidler	3 046	2 830	2 676	2 261	10 815

Det foreslås å bevilge drøyt tre milliarder kroner i investeringsutgifter i 2015. Av dette utgjør om lag 300 millioner kroner investeringer som er forskjøvet fra 2014 til 2015, jf omtale i regnskapsrapporten etter 2. tertial 2014. Korrigert for dette foreslås nye investeringer for om lag 2,75 milliarder kroner. Nivået er om lag like høyt i 2016 og 2017. Deretter forventes det at investeringsutgiftene går ned i 2018.

Investeringer i anleggsmidler

Rådmannen prioriterer investeringer for å ivareta kommunens lovpålagte tjenester. Investeringer til skoler, barnehager og innenfor helse og velferd prioriteres derfor høyt.

Skoleanleggene på Åsveien og Brundalen ferdigstilles. Det legges inn bevilgninger for å gjennomføre investeringer i Lade og Sjetne skole. Det legges også inn oppstartbevilgninger til Huseby skole og ny skole på Ranheim. I økonomiplanperioden planlegges det investeringer i skoler for 1,37 milliarder kroner.

Innenfor barnhageområdet har kommunen tilstrekkelig kapasitet, og investeringstakten er derfor redusert sammenliknet med tidligere. Investeringene som foreslås er først og fremst nødvendige for å erstatte midlertidige barnehagebygg.

Innenfor helse og velferd planlegges investeringer for 2,2 milliarder kroner (i tillegg kommer investeringer i boliger). Dette er i underkant av en milliard mer enn i forrige økonomiplanperiode. De største investeringene går til å ferdigstille helse- og velferdssenter på Persaunet, inkludert omsorgsboliger. Det er også lagt inn midler til ferdigstilling av nytt helse- og velferdssenter på Risvolla innen utgangen av 2018. Helsevakt i Mauritz Hansens gate forventes ferdigstilt med 25 plasser i 2018. På Kattem foreslås det bevilgninger til å bygge omsorgsboliger. I tillegg settes det av midler til rehabilitering av Nidarvoll helsehus i 2017. Det er også lagt inn midler til satsing innenfor velferdsteknologi. En betydelig andel av investeringene innenfor dette området er finansiert av tilskudd og eksterne midler. Det gjenstår likevel 1,33 milliarder kroner som vil belaste kommunens frie inntekter.

Kommunens satsing på å bedre boligtilbudet videreføres i planperioden. Det er lagt inn 89 nye utleieboliger og 89 nye kategoriboliger i økonomiplanperioden. I tillegg planlegges det etablert 123 nye omsorgsboliger. Totalt er det lagt til rette for 301 nye boliger. Det er også lagt inn midler til 61 erstatningsboliger. Det foreslås å bruke 760 millioner kroner til investeringer i boliger.

Investeringskostnadene i omsorgsboliger er omtalt under helse- og velferd, og kommer i tillegg. Det er en forutsetning at deler av investeringsutgiftene til boliger dekkes med investeringstilskudd. Resten må dekkes med lån. Kommunen har en utgiftsdekkende husleiemodell, og kapitalkostnader knyttet til lånene skal derfor dekkes via husleie. Det forventes at husleiene årlig vil øke med i gjennomsnitt 2,7 prosent årlig utover vanlig prisregulering (KPI). Dette er nærmere omtalt i kapittel 12.

Rådmannen foreslår å bruke 242 millioner kroner på idrettsanlegg i økonomiplanperioden. Av dette utgjør 100 millioner kroner investeringer på Granåsen, for å klargjøre området for et eventuelt VM på ski. Resten av investeringene gjelder i hovedsak tomtekjøp og rekkefølgekrav for idrettshallene på Utleira og Heimdal. I tillegg foreslås det i 2016 å ferdigstille fase to av rullekianlegget på Granåsen. Det legges også til rette for utbygging av nye Trondheim spektrum.

Rådmannen foreslår å bruke 342 millioner kroner til kirker og kirkegårder. Dette går hovedsakelig til etablering av nye kirkegårder. 59 millioner kroner foreslås brukt til rehabilitering av kirker.

Rådmannen foreslår en relativt stor økning av IT-investeringene. Det foreslås avsatt 318 millioner kroner. Dette kommer i tillegg til investeringer til velferdsteknologi på helse- og velferdsområdet. De største investeringene er knyttet til utskiftning av PC'er og investeringer i nytt regnskapssystem innen 2018.

Investeringer innenfor vann, avløp og renovasjon utgjør til sammen 1 685 millioner kroner. Dette er noe lavere enn i forrige økonomiplanperiode. Det er særlig investeringene knyttet til vann som reduseres. Kapitalkostnadene for disse investeringene dekkes via gebyrer.

Innenfor vegområdet foreslås det å investere 63 millioner kroner til fornyelse av gatelys. På torget foreslår rådmannen at det bygges en parkeringskjeller og at investeringene på torget sluttføres i 2019. Det forutsettes at parkeringskjelleren gir noe økning i antall parkeringsplasser samlet sett for midtbyen, slik at økte parkeringsinntekter kan finansiere noe av kostnadene når anlegget er ferdigstilt. De samlede kostnadene for investeringene på torget anslås til 719 millioner kroner. Av dette foreslås 594 millioner kroner finansiert i økonomiplanperioden.

Kostnadsanslaget for prosjekt *Renere havn* er nå på 259 millioner kroner. Det gjenstår å bevilge 214 millioner kroner. Det forutsettes at eksterne midler dekker 148 millioner kroner av de gjenstående bevilgningene. Resten må dekkes av kommunen. Prosjektet skal være ferdig i løpet av 2016.

Det legges opp til betydelig kjøp av tomter til formålsbygg. I planperioden foreslås tomtekjøp for omlag én milliard kroner. Dette er omtrent på linje med det som bystyret vedtok i sak 130/13 om erverv av tomter. I 2015 foreslås det bevilget 219 millioner kroner til kjøp av tomter. Finansiering av kjøpene skjer med en blanding av egenkapital, salg av tomter og låneopptak som belaster kommunens frie inntekter.

Rådmannen legger også opp til ubebygd grunn til bruk av bolig- og næringsutvikling på 1,1 milliard kroner i planperioden. Dette finansieres med eksterne midler.

3.8.2 Finansiering

Hovedkilden for å finansiere investeringene er økte låneopptak, låneandelen er i underkant av 60 prosent. Tabell 3-16 viser finansieringen.

Tabell 3-16 Finansiering av investeringer. Tall i millioner kroner

	2015	2016	2017	2018	Sum 2015-2018
Bruk av lån-bykassefinansierte	1 300	685	1 074	778	3 836
Bruk av lån-finansieres eksterne midler	674	911	608	392	2 585
Salg av anleggsmidler	156	226	93	252	726
Tilskudd	425	506	470	448	1 848
Refusjoner	374	402	315	116	1 293
Overført fra driftsregnskapet	89	102	116	189	496
Bruk av bundet fond	29	0	0	0	29
Sum finansiering	3 047	2 831	2 676	2 261	10 815

Låneopptaket knyttet til investeringslån i 2015 er budsjettet til 1 974 millioner kroner. Samlet låneopptak fram mot 2018 er anslått til 6 421 millioner kroner. Av dette utgjør bykassefinansierte låneopptak 3 836 millioner kroner og eksterntfinansierte låneopptak 2 585 millioner kroner.

Finansutgiften knyttet til de bykassefinansierte lånene belaster de frie disponible inntektene, mens låneutgiften til de eksterntfinansierte investeringene dekkes hovedsakelig ved avgifter og husleie. Låneopptak til VARFS-investeringene inngår i beregningsgrunnlaget når gebyrene for disse tjenestene skal fastsettes. Disse låneopptakene belastes således Trondheim kommunes innbyggere, men ikke kommunens frie disponible inntekter. Det samme gjelder investeringene knyttet til boliger, der de økte finanskostnadene må dekkes inn via husleien. En del av låneopptaket ved Mauritz Hansensgt skal dekkes inn med husleie fra St. Olavs hospital. Tabell 3-17 viser sammensetningen av de eksterntfinansierte låneopptakene.

Tabell 3-17 Eksterntfinansierte låneopptak. Millioner kroner

	2015	2016	2017	2018
Gebyrfinansierte lån (VARFS)	395	454	423	370
Husleiefinansierte lån:				
Mauritz Hansens gate	0	90	0	0
Brøset	0	132	100	0
Boliger	279	236	85	22
Sum	674	911	608	392

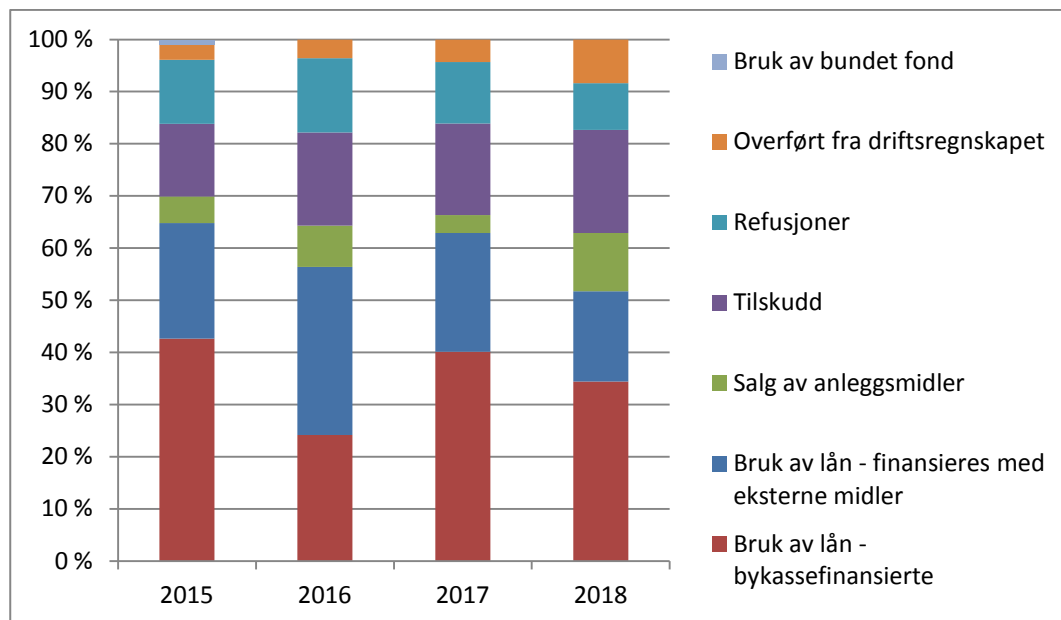
Som Tabell 3-16 viser forventes salg av anleggsmidler å finansiere 726 millioner kroner av investeringene i perioden. Dette er salg av tomteareal (utgjør den største andelen), salg av bolig som inngår i finansiering av kjøp av nye boliger (erstatningsboliger) og salg av gamle brannstasjoner.

Tilskuddene utgjør i underkant av to milliarder kroner, og er i hovedsak knyttet opp mot tilskudd til sykehjem og boliger. I tillegg er det også noen tilskudd fra Miljødirektoratet til *Renere havn*. Mot slutten av perioden er det forutsatt tilskudd til torvet fra private aktører.

Refusjoner består for en stor del av momskompensasjon. Momskompensasjon inngår i sin helhet som en finansiering av investeringene, og utgjør 270 millioner kroner i 2015, totalt 1 020 millioner kroner i perioden. Resten av refusjonene er knyttet til grunneiertilskudd, refusjon for tomt knyttet til Mauritz Hansens gate, anleggsbidragsmodellen, Metro vann og refusjoner fra forskuttering av Osloveien tunnel.

Figur 3.3 viser fordelingen av finansieringskilder i økonomiplanperioden. Figuren viser at egenkapitalandelen øker i perioden og at låneandelen reduseres. Låneandelen planlegges redusert fra

65 prosent til 51 prosent i perioden. Utviklingen har i hovedsak sammenheng med at rådmannen har prioritert å bruke mer driftsmidler som egenkapital til finansiering av investeringer. I 2015 vil halvparten av realavkastningen fra TKK brukes som egenkapital til finansiering av investeringer (62 millioner kroner). I 2015 vil også merinntektene som fulgte av økningen av eiendomsskatten i 2014 brukes som egenkapital til investeringer. Utover i perioden forutsettes det også at en økende andel av kommunens netto driftsresultat benyttes som egenkapital til å finansiere investeringer. Dette fører til at egenkapitalandel øker i planperioden og at låneandelen reduseres.

Figur 3.3 Fordeling av finansieringskilder

Handlingsregelen for kapitalutgifter

Det er politisk vedtatt at gjeldsnivået i kommunen ikke skal føre til at utgiftene til renter og avdrag skal overstige åtte prosent av de frie disponible inntektene. I beregningen skal det tas hensyn til de reelle finansutgiftene kommunen har til investeringer, enten investeringene skjer i egen regi, eller finansieres av andre. De finansutgiftene kommunen mottar kompensasjon for, tas ut av beregningsgrunnlaget, mens de tilskudd kommunen gir for å dekke finansutgifter, tas med.

I planen som rådmannen legger opp til, anslås finansutgiftenes andel av de frie disponible inntektene å øke fra 6,4 til 8,0 prosent i økonomiplanperioden. Nivået i 2015 forventes å bli lavt først og fremst på grunn av det lave rentenivået. Utover i planperioden slår både volumeffekten av økte investeringer og forutsetninger om økt rentenivå inn i finansutgiftene. Det er også viktig å påpeke at det til tross for et høyt investeringsvolum, finnes flere prosjekter som det enten er for tidlig å innarbeide eller hvor det er stor usikkerhet knyttet til kostnadsanslagene.

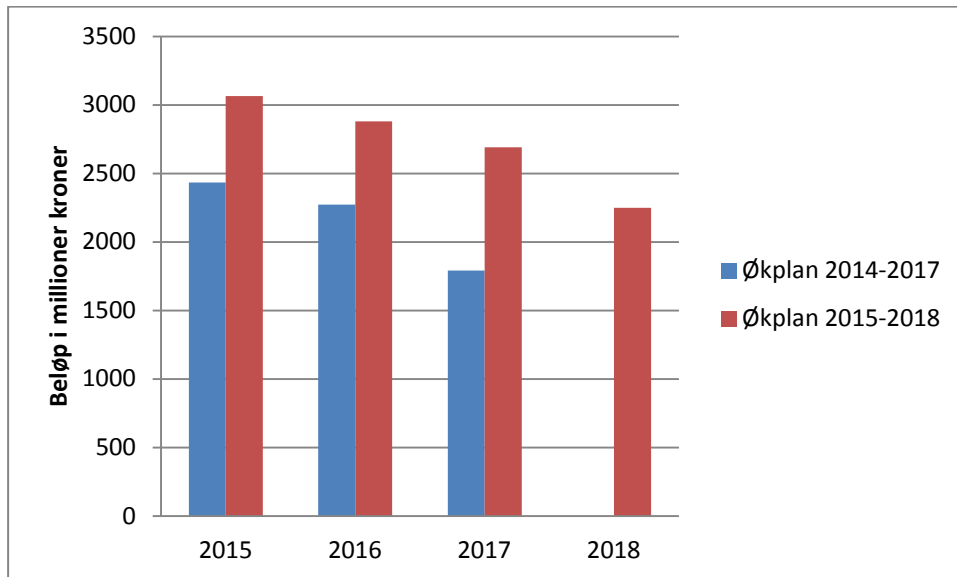
Dette gjelder i første omgang:

- Torget med parkeringskjeller
- VM på ski
- Olavshallen
- Leuthenhaven
- Idrettsanlegg

Det er også usikkerhet knyttet til befolkningsprognosene. Dersom antall fødte blir annerledes enn prognostisert vil det påvirke behovet for barnehageplasser.

Erfaring tilsier at mange prosjekter blir dyrere enn først antatt og at vi i løpet av planperioden må innarbeide prosjekter som ikke er lagt inn. Dette illustreres i figur 3-4 som viser at det er vesentlige avvik i planlagte investeringer i den vedtatte økonomiplanperioden 2014-2017, og de investeringene nå

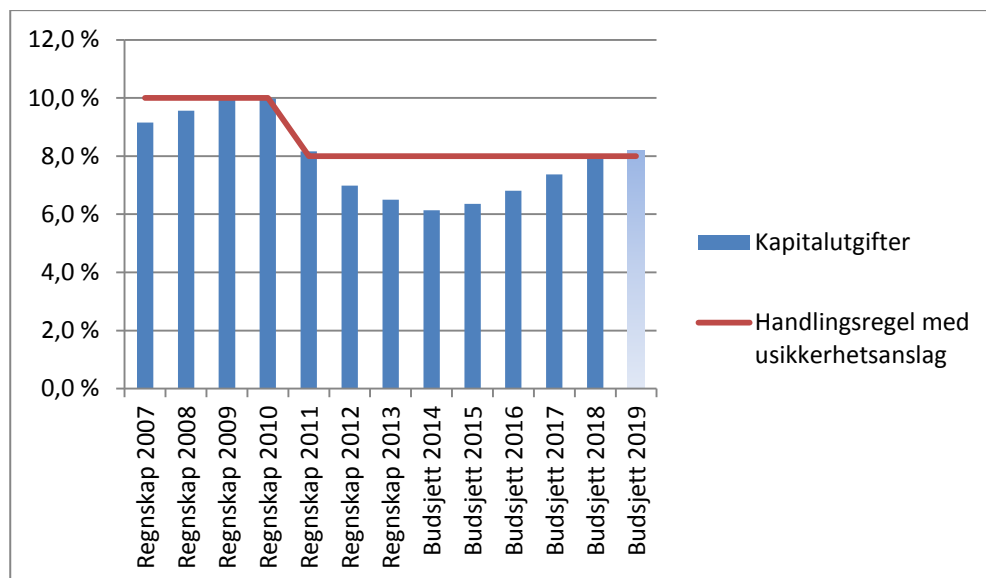
foreslås for perioden 2015-2018. Forskjellen i 2015 er på om lag 600 millioner kroner. Mye av dette skyldes investeringer som er forskjøvet fra 2014 til 2015, men økningen er også knyttet til endrede kostnadsanslag og nye prosjekter (for eksempel investeringer i Granåsen).

Figur 3.4 Sammenligning av økonomiplan 2014-2017 og forslag til økonomiplan 2015-2018

Årsaken til at vi har klart å prioritere så høyt volum av investeringer i handlings- og økonomiplan for 2015-2018, er at lave renter bidrar til å holde renteutgiftene nede. I tillegg er det prioritert vesentlig mer bruk av egenkapital for å finansiere investeringene. Investeringsopplegget er derfor innenfor rammen av handlingsregelen. Dette er også illustrert i Figur 3.5. Det er viktig beregningene av renteutgiftene tar høyde for at renten kan øke, slik rådmannen legger til grunn med å bruke renteanslagene i tabell 3-1. Dette for å unngå for høye låneopptak i en periode når rentene er lave. Ved å ta høyde for en renteoppgang, skal dette investeringsforslaget være robust for en eventuell renteøkning. Rådmannen ser et behov for å forbedre handlingsregelen. Det er særlig behov for å vurdere om elementene som inngår i handlingsregelen, er tilstrekkelige for å fange opp alle finansrelaterte utgifter. Rådmannen har derfor søkt om prosjektmidler hos fylkesmannen for å støtte en slik utredning.

Utfordringen med å holde seg innenfor handlingsregelen er størst mot slutten av planperioden. Med det budsjetterte lånevolumet på en drøy milliard kroner i 2018 og et rentenivå på i overkant av fire prosent i låneporteføljen er handlingsregelen fullt utnyttet. Gitt samme investeringsvolum og rentenivå i 2019, vil man være over handlingsregelen i 2019. Rådmannen mener det vil bli utfordrende å begrense investeringsvolumet tilstrekkelig til å håndtere finanskostnadene innenfor åtte-prosentregelen. Dersom vi skal videreføre det høye investeringsvolumet, må kommunen i større grad benytte egenkapital for å finansiere investeringene. Rådmannen har i sitt budsjettforslag lagt opp til en betydelig økning i bruk av egenkapital, og dette må vi sannsynligvis fortsette med også i årene fremover.

Figur 3.5 Kapitalutgiftenes andels av de disponible inntektene

3.8.3 Gjeldsutvikling

Som følge av økt investeringsnivå forventes kommunens gjeld å øke med 4,4 milliarder kroner i økonomiplanperioden, mot 3,7 milliarder kroner i forrige økonomiplanperiode. Tabell 3-18 viser forventet utvikling i gjeldsnivå, låneopptak og avdrag.

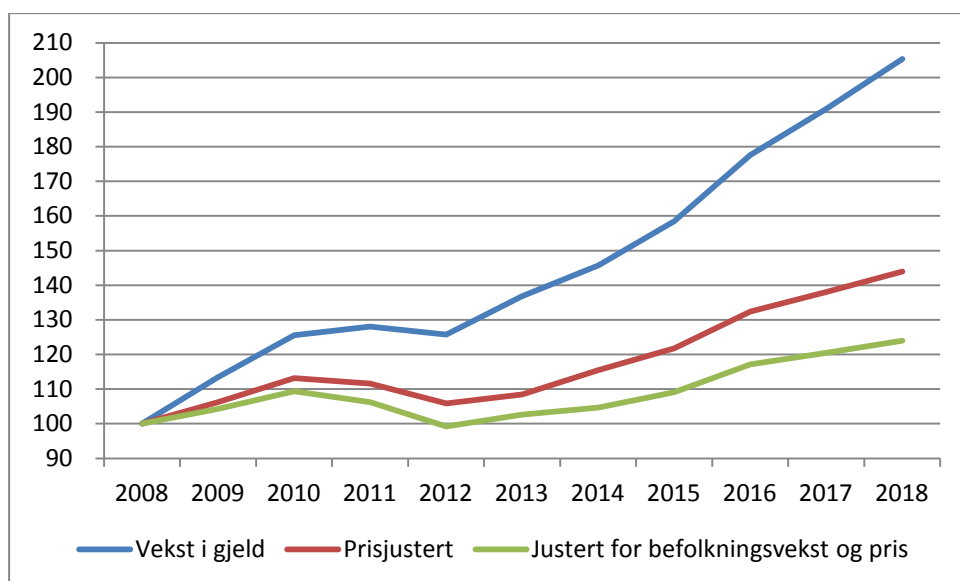
Tabell 3-18 Utvikling i lånevolum, løpende priser. Tall i millioner kroner

	2015	2016	2017	2018
Gjeld til investeringsformål per 1.1	12 822	14 368	15 485	16 651
Nye lån	1 974	1 596	1 683	1 169
Avdrag	427	479	515	554
Gjeld til investeringsformål per 31.12	14 368	15 485	16 651	17 286
Gjennomsnittlig avdragstid	30 år	30 år	30 år	30 år

Det planlegges å ta opp lån for 6,4 milliarder kroner i perioden. Det legges til grunn en avdragstid på 30 år. Avdragene beregnes ut fra forventet størrelse på gjelda ved inngangen til året.

Figur 3.6 viser veksten i kommunens investeringslån fra 2008 og forventet utvikling fram til 2018, indeksert til 100 i 2008. Den blå grafen viser gjeldsveksten i løpende priser. Den røde grafen viser gjeldsutviklingen i faste 2015-priser, mens den grønne grafen viser gjeldsutviklingen i faste 2015-priser per innbygger.

Gjelden per innbygger var om lag den samme i 2012 som den var i 2008. Men kommunens gjeld har vokst vesentlig de siste årene, og den forventes å vokse minst like raskt i årene som kommer. En viktig forklaring er store investeringsbehov knyttet til befolkningsvekst. Den flate utviklingen i 2011-12 skyldes at kommunen hadde ubrukte lånemidler som ble benyttet i stedet for nye låneopptak.

Figur 3.6 Gjeldsutvikling i perioden 2008-2018. 2008 = 100

Kommunens finansutgifter har hittil ikke vokst i takt med gjeldsoppbyggingen. Dette skyldes det lave rentenivået. Dagens rentenivå er langt lavere enn normalt. Det er derfor viktig at kommunen legger til grunn en økning i rentenivået fram i tid, slik rådmannen har gjort, for å sikre at kommunens økonomi er robust nok til å takle dette.

Tabell 3-19 viser anslått utvikling i lån til investeringsformål per innbygger i økonomiplanperioden, målt i faste priser. Første linje i tabellen viser lån til investeringsformål, mens siste linje viser forventet utvikling i lån per innbygger når lån knyttet til VARFS-sektoren, rentekompensasjonsordningene, husleie og andre selvfinansierende investeringer utelates. I økonomiplanperioden forventes gjelden per innbygger å vokse med 9 500 kroner per innbygger, mens gjelden uten eksternfinansierte lån forventes å øke med 8 600 kroner per innbygger.

Tabell 3-19 Gjeldsutvikling i faste 2015-priser målt per innbygger

	2015	2016	2017	2018
Gjeld per innbygger	69 562	74 645	76 802	79 048
Gjeld per innbygger korrigert for eksternfinansierte lån	49 002	53 200	55 184	57 625

Tabell 3-20 viser investeringsgjelden delt i to kategorier, eksternfinansierte lån og lån som finansieres av bykassen. Det forventes at lån til investeringsformål er på 12 882 millioner kroner ved inngangen til 2015, og av dette anslås 7 902 millioner kroner å belaste bykassen.

Tabell 3-20 Sammensetningen av lån til investeringsformål. Beløp i millioner kroner, løpende priser

	1.1.2015	1.1.2016	1.1.2017	1.1.2018	1.1.2019
Lån til investeringsformål	12 822	14 387	15 485	16 651	17 286
Herav lån tilknyttet VARFS	2 271	2 561	2 912	3 221	3 465
Herav lån tilknyttet rentekompensasjonsordn.	1 291	1 229	1 216	1 127	1 038
Herav lån som finansieres av husleie	1 323	1 395	1 471	1 546	1 619
Herav lån knyttet til andre selvfinansierende inv	35	40	47	47	52
Gjeld som belaster bykassen	7 902	9 162	9 839	10 710	11 112

3.8.4 Låneopptak

Investeringslån

For å møte investeringsbehovet i økonomiplanperioden er det budsjettert med låneopptak på 1 974 millioner kroner i 2015. Samlet låneopptak i økonomiplanperioden er planlagt til 6 421 millioner kroner. Rådmannen vil foreslå å låne inntil to milliarder kroner i 2015 knyttet til investeringslån.

Tabell 3-21 Låneopptak investeringslån

	2015	2016	2017	2018
Låneopptak investeringslån	1 974	1 596	1 683	1 169

Videre utlån - investeringslån

Rådmannens forslag til låneopptak knyttet til investeringer i Trondheim parkering KF vises i Tabell 3-22. Det foreslås et låneopptak for videre utlån til Trondheim parkering KF på inntil 15 millioner kroner i 2015. Den største delen av lånevolumet er knyttet til parkeringsteknisk utstyr, skilt og kontrollverktøy for forvaltnings- og forretningsvirksomheten og administrasjonsverktøy. Investeringer knyttet til parkeringsanlegg på torget er omtalt i kapittel 20 Eiendomstjenester.

Tabell 3-22 Budsjettert låneopptak Trondheim parkering KF. Beløp i millioner kroner.

	2015	2016	2017	2018
Trondheim parkering KF	14,6	7,6	3	28,2

Videre utlån - startlån

Rådmannen legger til grunn at det er behov for 300 millioner kroner i 2015 i nye startlån, samme lånenivå som ble lagt til grunn i 2014. I april 2014 ble det vedtatt ny forskrift for startlån og bystyret vedtok 19. juni 2014 nye retningslinjer for startlån (0095/14) basert på ny forskrift. De nye retningslinjene representerer en tilpasning til den nye forskriften. Det er for tidlig å si om nye retningslinjer gir redusert etterspørsel etter startlån.

3.8.5 Samlet oversikt over finansielle transaksjoner i investeringsbudsjettet

Investeringsbudsjettet inneholder i hovedsak transaksjoner i tilknytning til investeringer i anleggsmidler. Men også avdrag og låneopptak knyttet til videre utlån og startlån ligger i investeringsbudsjettet. Også transaksjoner i forbindelse med kraftfondet budsjetteres her. I TTKs portefølje budsjetteres tilførselen av KPI på 136 millioner kroner for å opprettholde realverdien i kraftfondet. Dette skal plasseres i nye finansinvesteringer i kraftfondet.

Tabell 3-23 Investeringer og finansiering. Tall i millioner 2015 kroner. Inntekter med negativt fortegn

	2015				Sum
	Anleggs- midler	Startlån/ videre utlån	Egenkapital KLP/TKP	Kraftfondet	
Investeringer i anleggsmidler	3 047				3 047
Utlån og forskutteringer		315			315
Kjøp av aksjer og andeler			2		2
Avdrag på lån		64			19
Avsetninger				136	136
Sum finansierungsbehov	3 046	379	2	136	3 564
Finansiering:					
Bruk av lånemidler	-1 973	-315			-2 288
Salg av anleggsmidler	-220				-220
Tilskudd	-111				-111
Mottatte avdrag på utlån og refusjoner	-353	-64			-418
Kompensasjon for merverdiavgift	-270				-270
Andre inntekter					
Overført fra driftsregnskapet	-90		-2	-136	-228
Bruk av tidligere års udisponert					
Bruk av avsetninger	-29				-29
Sum finansiering	-3 046	-379	-2	-136	-3 564

4 Tilleggsbevilgninger og sentrale bevilgninger

I dette kapitlet gjøres det rede for budsjettforutsetningene som ligger til grunn for rådmannens forslag til handlings- og økonomiplan.

På området Tilleggsbevilgninger budsjetteres lønnsreserver og driftsbuffer. På område Sentrale bevilgninger budsjetteres pensjon og midler som vil bli fordelt på tjenesteområdene på et senere tidspunkt.

4.1 Budsjettforutsetninger

4.1.1 Budsjettekniske forutsetninger

Inntektsforutsetninger

- Vekst i frie inntekter som foreslått i statsbudsjettet for 2015
- Årlig realvekst i de frie inntektene på 1,5 prosent i perioden 2016-2018
- Skatteinngangen i Trondheim kommune forutsettes å vokse med ett prosentpoeng mer enn i landet for øvrig
- Årlig økning i eiendomsskattesatsen med 0,1 promillepoeng for å opprettholde realverdien av eiendomsskatten. I tillegg økes eiendomsskatten med 0,05 promillepoeng i 2015.

Forutsetninger om lønns- og prisvekst

Den generelle prisveksten er anslått til to prosent, for byggevarer legges det inn en prisvekst på ett prosentpoeng utover den generelle prisveksten. Lønnsveksten anslås til 3,3 prosent. Dette gir en deflator²⁰ på tre prosent. I budsjettet bruker rådmannen en lavere sats for å prisjustere utgiftssiden, som et ledd i en generell effektivisering som enhetene må tilpasse seg. Konkret kompenseres driftsutgiftene med en prisvekst på 1,3 prosent, 2,3 prosent for byggevarer og en lønnsvekst tilsvarende 2,9 prosent. Dette gir en deflator på 2,4 prosent.

Pensjonspremie og abeidsgiveravgift

Pensjonspremien (arbeidsgivers andel) som benyttes til budsjettering i enhetene er som følger:

- For ansatte innmeldt i Trondheim kommunale pensjonskasse (TKP) benyttes 10,85 prosent
- For ansatte innmeldt i Kommunal landspensjonskasse (KLP) benyttes 9,77 prosent
- For ansatte innmeldt i Statens pensjonskasse (SPK) benyttes 11,55 prosent

Arbeidsgiveravgiften er uendret på 14,1 prosent.

Låneopptak

Låneopptaket knyttet til investeringslån i 2015 er budsjettert til 1 974 millioner kroner. Samlet låneopptak fram mot 2018 er anslått til 6 422 millioner kroner.

Rådmannen foreslår et låneopptak for videre utlån til Trondheim parkering KF på inntil 15 millioner kroner, se omtale i avsnitt 3.8.4

Rådmannen foreslår å søke Husbanken om låneopptak knyttet til startlånsordningen på 300 millioner kroner, dette omtales nærmere i avsnitt 3.8.4.

---

²⁰ Deflator er et uttrykk for veid samlet lønns- og prisendring i kommunesektoren i prosent fra året før.

Renteforutsetninger

Renteprognosen som er lagt til grunn i økonomiplanperioden er basert på Norges Banks referansebane for styringsrenten²¹. Utgangspunktet er Norges Banks hovedprognose. I 2016 er det lagt til ett standardavvik, i 2017 er det lagt til to standardavvik og i 2018 er det skjønnsmessig lagt til grunn en økning på 0,5 prosentpoeng fra året før (Norges Banks prognose går ikke lenger enn til 2017). Rådmannen tar dermed høyde for usikkerhet de tre siste årene i budsjettperioden. Dette gir noe høyere prognostiserte renter, både på utgifts- og inntektssiden. Ut fra dette har rådmannen avledet sin renteprognose for hvert område, se Tabell 4-1. For å beregne budsjettert gjennomsnittlig rente i låneporteføljen tas det i tillegg hensyn til rentenivået på eksisterende fastrentelån.

Tabell 4-1 Budsjettert rentenivå. Prosent

	2015	2016	2017	2018
Budsjettert rente på bankinnskudd	2,96	2,95	3,91	4,41
Budsjettert rente på VARFS-området, rentekompensasjonsordningene og startlån	2,25	2,95	3,91	4,41
Budsjettert flytende rente på investeringslån	2,25	2,95	3,91	4,41
Budsjettert fast rente på nye investeringslån	3,75	4,45	4,81	5,31
Rente på eksisterende fastrentelån (investeringslån)	4,16	3,98	3,81	3,83
Budsjettert gjennomsnittlig rente investeringslån	3,15	3,47	3,99	4,16

Renteberegning som ligger til grunn for husleie og byggelånsrenter skal baseres på den budsjetterte gjennomsnittlige renten i hele låneporteføljen.

4.1.2 Handlingsregler

En viktig premisse for rådmannens budsjettforslag er ulike regler som legges til grunn. Disse reglene skal bidra til å sikre at kommunens økonomi har en bærekraftig utvikling. Under gjøres det rede for de tre handlingsreglene kommunen benytter i dag.

Handlingsregel for kapitalutgifter

I 2009 vedtok bystyret en finansiell handlingsregel om at renter og avdrag ikke skal overstige en definert andel av de frie disponible inntektene. For et gitt rentenivå og avdragsprofil definerer dermed handlingsreglen en begrensning i forhold til låneopptak og investeringsutgifter. Formålet med regelen er å tilpasse gjeldsutviklingen til utviklingen i kommunens inntekter. Kapitalutgiftene som skal dekkes med kommunens frie disponible inntekter skal utgjøre maksimalt åtte prosent. Kapitalutgiftene som skal inngå er kommunens renter og avdrag til bykassefinansierte investeringer. I tillegg kommer kapitalutgifter som dekkes via tilskudd, leasing eller husleie. Dermed vil handlingsregelen fange opp alle relevante kapitalkostnader, uavhengig om hvordan tjenesteproduksjonen er organisert. Denne regelen er nærmere omtalt i avsnitt 3.8.

Handlingsregel for bruk av avkastningen fra kraftfondet

Realavkastningen fra kraftfondet skal benyttes etterskuddsvis til finansiering av kommunens budsjett, jf vedtak i sak 36/12 *Alternativ anvendelse av midlene i Trondheim kommunes kraftfond*. Den ene halvparten av realavkastningen skal gå til å finansiere driftsbudsjettet og den andre halvparten skal gå til å finansiere investeringer, nærmere bestemt tomtekjøp (jf bystyrets vedtak i sak 130/13). Dersom realavkastningen blir mindre enn budsjettert skal overføringen til å finansiere investeringer reduseres først.

Dette sikrer at kommunens tjenesteproduksjon blir mindre avhengig av avkastningen i kraftfondet.

²¹ Pengepolitisk rapport 3/14

Handlingsregel for kompensasjon av befolkningsvekst

Tjenesteområdene skal kompenseres for kostnadene ved befolkningsvekst. Kompensasjonen blir i hovedsak beregnet ut fra befolkningsprognoser og enhetskostnader pr innbygger eller enhetskostnader pr bruker. Økning i arealbruk som følge av økt tjenesteproduksjon skal også kompenseres.

Denne handlingsregelen sørger for at tjenesteområdene ikke får merforbruk på grunn av økning i antall brukere. Det sikrer også at nye arealer får tilstrekkelig med midler til drift og vedlikehold.

Ettersom prognosetall ikke treffer 100 prosent på faktisk befolkningsutvikling, justeres kompensasjonen i etterskudd ut fra faktisk befolkningsvekst.

Vurdering av handlingsregler for økonomisk styring

Rådmannen vil i 2015 legge fram en sak som omhandler handlingsregler for økonomisk styring generelt, og vurdering av handlingsregelen for kapitalutgifter spesielt.

Vi har i dag ingen handlingsregel knyttet til disposisjonsfond. Bystyret har tidligere vedtatt en målsetting om at disposisjonsfondet skal være på 200 millioner kroner. Ettersom kommunens økonomi vokser hvert år, svekkes verdien av denne beløpsgrensen. I forbindelse med den planlagte saken om handlingsregler vil rådmannen også vurdere om vi bør innføre en fjerde handlingsregel for disposisjonsfondet.

4.2 Tilleggsbevilgninger

Kostnadene knyttet til lønnsoppgjøret kompenseres fullt ut, med unntak av at lønnsglidning ikke kompenseres. Årets lønnsoppgjør er ferdig, men vi har på dette tidspunktet ikke tilstrekkelig informasjon for å fordele disse kostnadene på tjenesteområdene. Kostnaden er imidlertid beregnet til 204 millioner kroner, og vil bli fordelt til tjenesteområdene i forbindelse med utarbeiding av enhetsbudsjettet.

Ut fra en lønnsvekst på 3,3 prosent anslås neste års lønnsoppgjør å koste 85 millioner kroner.

Enheter innenfor eksternfinansierte områder får dekket lønnsoppgjøret via gebyrer eller husleie. Det er heller ikke satt av midler på dette kapitlet til dekning av lønnsveksten hos kommunale foretak og interkommunale selskap. Disse får sine overføringer justert med lønns- og prisvekst via kommunal deflator, eller de må dekke inn slike kostnader med økte inntekter.

Det budsjetteres med en driftsbuffer på 12 millioner kroner. Bufferen er større enn tidligere år, noe som må sees i sammenheng med at formannskapet den 14. oktober vedtok i sak 206/14 å redusere ventetid for kommunal bolig til psykisk utviklingshemmede fra to til et halvt år. Det er usikkert hva det vil koste å oppfylle et slikt vedtak. Rådmannen må komme tilbake med en sak som konkretiserer hvordan dette vedtaket kan oppfylles. Det er sannsynlig at store deler av den foreslåtte bufferen må benyttes for å finansiere kostnaden med redusert ventetid. I tillegg er det viktig å ha en driftsbuffer som kan benyttes for å erstatte svikt i inntekter, eller for å finansiere uforutsette økte kostnader. Erfaringen fra 2014 er at skatteinngangen kan svikte betydelig i løpet av et år. Det er usikkerhet rundt den økonomiske veksten i 2015, og dette kan slå negativt ut både på skatteveksten, og behovet for sosialhjelp. Det foreslås derfor å ha større buffer enn vanlig, slik at man i noen grad tar høyde for ulike hendelser som kan oppstå.

Tabell 4-2 Tilleggsbevilgninger, beløp i millioner kroner

	2015
Lønnskompensasjon 2014 forhandlingskapittel 3, 4 og 5, effekt i 2015	204
Nytt oppgjør 2015 forhandlingskapittel 3,4 og 5	85
Udisponerte midler – driftsbuffer	12
Sum	301

4.3 Sentrale bevilgninger

En del midler er plassert sentralt, og mesteparten av disse er knyttet til pensjon. Men noen av midlene er plassert kun foreløpig, inntil de senere blir fordelt ut til tjenesteområdene.

Tabell 4-3 Oversikt over sentrale bevilgninger. Tall i millioner kroner

	2015	2016	2017	2018
Pensjonskostnader				
AFP	63,0	66	68	72
Innbetalte reguleringspremier	214,4	203	194	191
Rentegarantipremie	12,0	12	11	11
Dekning reguleringspremie private	10,0	15	10	15
Premieavvik/amortisering av premieavvik	-16,6	-8	25	44
Sum sentrale pensjonskostnader	282,8	288	308	333
Egenkapitalinnskudd KLP/TKP	2,2	30	32	35
Andre sentrale bevilgninger				
Utredninger	1,1	1,1	1,1	1,1
Arbeid knyttet til flyktninger	7,0	7,0	7,0	7,0
Egenandel kommunale forsikringer	8,1	8,1	8,1	8,1
Feriepenger av sykepenger	-24,3	-24,3	-24,3	-24,3
Forventet endring i antall barn med rett til barnehageplass	-7,0	7,6	44,0	90,0
Tilskudd kunsthall og VM søknad	4,4			
Omstillingsmidler Analysesenteret	10,0			
Flytting av paviljonger	2,0			
Folkehelse	1,0	1,0	1,0	1,0
Sum	286,9	318,0	378,9	452,0

Pensjonskostnader

Budsjetterte utgifter til avtalefestet førtidspensjon (AFP) antas å bli på knappe 61 millioner kroner i 2014, kostnaden for 2015 antas å øke reelt med to millioner kroner som følge av at det er flere arbeidstakere som går inn i denne ordningen, enn det som går ut av ordningen. Likevel er tendensen i de siste årene at andelen som tar ut AFP er synkende. Det forventes at andelen fortsatt vil synke.

Kommunal pensjonskasse (KLP) har varslet økte premiesatser for sykepleierne i 2014. Økningen er på 0,3 prosentpoeng. For lærerne varsler statens pensjonskasse (SPK) en reduksjon i pensjonspremien på 0,7 prosentpoeng. Endringen i satsene vil slå bli innarbeidet i forbindelse med utarbeidingen av enhetsbudsjettene. For TKP er det ingen endringer i premien. Reguleringspremien i KLP og i TKP er forventet å bli redusert neste år, noe som er vanlig i forbindelse med et mellomoppgjør for lønnsoppgjørene. Samlet sett forventes innbetalte pensjonspremier i 2015 å gå noe ned. Reduserte pensjonspremier, gitt konstante pensjonskostnader, gir kun reduserte premieavvik. Men forutsetningene for beregning av pensjonskostnad er endret på en slik måte at man får en reell nedgang i pensjonskostnadene neste år. Det forventes også en nedgang for kommunens dekning av reguleringspremie for de private sykehjemmene. Kostnadene forventes samtidig å øke som følge av amortisering av premieavvik skal reduseres fra ti til sju år for premieavvik oppstått fra og med 2014. Samlet sett vil likevel pensjonskostnadene gå ned med reelt sett 23 millioner kroner i 2015. For årene 2016-2018 forventes en relativt moderat økning i pensjonskostnadene. Økningen skyldes at summen av nye premieavvik og amortiseringskostnadene fremover forventes gi økte kostnader for kommunen. Dette medfører samtidig at det akkumulerte premieavviket på 1,4 milliarder kroner ikke lenger vil øke spesielt mye, og vil etter 2016 bli redusert.

Egenkapitalinnskudd KLP/TKP

KLP krever et årlig egenkapitalinnskudd fra kommunene, slik at KLP's risikobærende evne opprettholdes. Tilsvarende bør Trondheim kommune også gjøre for TKP. Totalkapitalen i TKP vokser årlig med om lag

0,5 milliarder kroner. For å unngå at egenkapitalens andel av totalkapitalen stadig blir lavere, er det nødvendig med en årlig tilførsel på rundt 30 millioner kroner. Rådmannen foreslår at det legges inn 28 millioner kroner fra 2016. En årlig overføring av midler for å styrke egenkapitalen på denne størrelsesorden vil være tilstrekkelig for å vedlikeholde verdien av TKP's egenkapital.

Andre formål

Rådmannen foreslår at det settes av midler til å foreta utredninger både av driftsmessig og investeringsmessig art. Dette er nødvendig for å utrede fremtidige mulige investeringsprosjekter, og for å finansiere utredninger som er nødvendige for å skaffe mer kunnskap om kommunen og kommunens innbyggere.

I regjeringens forslag til statsbudsjett for 2015 er tilskudd til arbeid med flyktninger reelt styrket med sju millioner kroner. Dette gir kommunen rom for å øke ressursbruken tilsvarende. Rådmannen foreslår at midlene benyttes til arbeid med flyktninger. Foreløpig plasseres midlene sentralt, og vil bli fordelt til tjenesteområdene på et senere tidspunkt.

Kommunens egenandel på eiendom og tingskader er på 400 000 kroner. Skade over dette beløpet dekkes fra forsikringsselskapet. Egenandelen finansieres en intern egenandel på 25 000 kroner, som enhetene må dekke selv. Resten av egenandelen dekkes sentralt, og basert på et normalt antall egenandeler er anslaget for dette på åtte millioner kroner.

Kompensasjon for befolkningsvekst til barnehageområdet flyttes fra barnehageområdet til dette området. Årsaken er at det er betydelig usikkerhet knyttet til prognoser for vekst i antall barn i alderen 1-5 år. Samtidig er enhetskostnaden pr barn i barnehage høy. En prognose som bommer gir dermed fort store konsekvenser. For å hindre store svingninger i barnehagerammen, legges den foreløpige beregnede kompensasjon sentralt, og deles ut til barnehageområdet etter hvert som faktisk antall barn med plass begynner på barnehagen i løpet av året. For 2015 forventes en liten nedgang i antall barn i barnehagen, mens det forventes en vekst i slutten av perioden.

Rådmannen foreslår å bevilge midler til arbeid med VM søknad på ski og investeringstilskudd til kunsthallen. Midlene er foreløpig plassert sentralt. I tillegg foreslås en bevilgning for å dekke omstillingskostnader til Analysesenteret. Omorganiseringen kan føre til at inntekter reduseres. Rådmannen har derfor i sitt forslag til budsjett foreslått å sette av ti millioner kroner, som en engangsbevilgning, for å bidra til eventuelle nødvendige omstillinger av tjenesten.

Det settes av en sentral bevilgningen til folkehelse og forebygging på én million kroner i planperioden. Midlene vil bli fordelt til konkrete tiltak i løpet av 2015.

Midler til flytting av paviljonger gjelder skoleområde, men er foreløpig plassert sentralt.

5 Eiendomsskatt, gebyrer og egenbetalinger

Trondheim kommune har de laveste gebyrene av storbykommunene i 2014, og vil med rådmannens budsjettforslag for 2015 fortsatt ha et lavt gebyrnivå.

I rådmannens budsjettforslag er det lagt inn en økning i satsen på eiendomsskatt fra 5,3 til 5,45 promille i 2015. Økningen i kontingenter og egenbetalinger er i hovedsak i samsvar med pris- og lønnsveksten. Unntaket er barnehagesatsen, hvor vi tråd med den nasjonalt fastsatte maksimalsatsen foreslår en reell økning på 100 kroner. En oversikt over gjeldende gebyrer og avgifter, kontingenter og egenbetalinger er tilgjengelig på [kommunens nettsider](#).

5.1 Gebyr- og avgiftsfinansierte områder

Gebyrfinansierte områder

Prisen på mange kommunale tjenester skal beregnes etter prinsippet om selvkost. Det betyr at kommunen ikke kan kreve mer i betaling enn hva det koster kommunen å tilby tjenesten. Dette gjelder renovasjon, vann og avløp, slam, plan- og byggesaksbehandling, kart- og delingsforretning og feietjenester. For renovasjon er det et lovmessig krav om at selvkost skal danne grunnlaget for innbyggernes gebyrer. For de andre tjenestene er det ikke pålagt med full kostnadsdekning, men selvkost er gitt som øverste ramme for gebyrinntektene.

Selvkostprinsippet som finansieringsmetode betyr at en selvkostkalkyle ligger til grunn for hva en tjeneste manuelt kan prises med. Det finnes egne retningslinjer for beregning av selvkost for kommunale betalingstjenester. Det innebærer blant annet at kommunen må foreta en etterkalkulasjon av de reelle kostnadene innenfor de aktuelle tjenesteområdene for å føre kontroll med at gebyrinntektene ikke overstiger kommunens selvkost.

Selvkostprinsippet må praktiseres over en tre- til femårsperiode. Det innebærer at et eventuelt overskudd innenfor en tjeneste fremføres et senere år ved å avsette til selvkostfond. Investeringer i anleggsmidler kan ikke finansieres av selvkostfondet.

Tabell 5-1 viser rådmannens forslag til endringer i gebyrer i 2015. Størst prosentvis endring fra 2014 til 2015 foreslås i feiegebyret og gebyret for terrenginngrep i forurenset grunn. De siste to årene har det vært en reell reduksjon i feiegebyret på seks prosent. Gebyret må nå økes for å få samsvar mellom inntekter og utgifter. Endringen fører til at feiegebyret for den enkelte husstand økes fra 239 til 275 kroner per år. Det er årlig mellom 20 og 30 saker der det søkes om terrenginngrep i forurenset grunn. Disse sakene er til dels svært arbeidskrevende for kommunen. Økningen i gebyr på 67 prosent vil sikre at de som ønsker å utføre slike inngrep betaler hva det koster å saksbehandle slike søknader.

Tabell 5-1 Oversikt over foreslått endring i gebyrer for 2015

	Gjennomsnittlig endring fra 2014 i prosent	
	Nominell endring	Reell endring
Avløpsgebyr	0,0	-3,0
Vanngebyr	3,0	0
Renovasjonsgebyr	3,0	0
Slamgebyr	3,0	0
Tilsynsgebyr slam	3,0	0
Feiegebyr	15,0	12,0
Gebyr for terrenginngrep i forurenset grunn	67,0	64,0
Gebyr for tilsyn og service av fyrkjeler	3,0	0
Byggesaksgebyr	-5,0	-8,0
Oppmålingsgebyr	3,0	0
Plangebyr	10,0	7,0

Avgiftsfinansierte områder

Tabell 5-2 viser rådmannens forslag til endringer i avgifter i 2015

Tabell 5-2 Oversikt over foreslått endring i avgifter for 2015

	Gjennomsnittlig endring fra 2014 i prosent	
	Nominell endring	Reell endring
Kart- og plantjenester	3,0	0,0
Leie av offentlig grunn	3,0	0,0

5.2 Eiendomsskatt

I 2014 benytter seks av de ti største kommunene eiendomsskatt som inntektskilde. Blant kommunene som benytter eiendomsskatt varierer den generelle skattesatsen fra to promille i Stavanger til sju promille i Fredrikstad. Skattebeløpet for en bolig på 120 kvadratmeter varierer fra 1 600 kroner i Stavanger til 5 850 kroner i Kristiansand. Bergen kommune har kun eiendomsskatt på næringsseiendommer i 2014, men byrådet har i forslaget til budsjett for 2015 foreslått å innføre eiendomsskatt på boliger.

Trondheim kommune har i 2014 en eiendomsskattesats på 5,3 promille, og skattebeløpet for en bolig på 120 kvadratmeter utgjør 4 346 kroner. I samsvar med hva bystyret la til grunn ved behandlingen av handlings- og økonomiplanen for 2014-2017, er det lagt til grunn at eiendomsskattesatsen økes med 0,15 promillepoeng i 2015.²²

²² En økning på 0,1 promillepoeng er nødvendig for å opprettholde realverdien på eiendomsskatten.

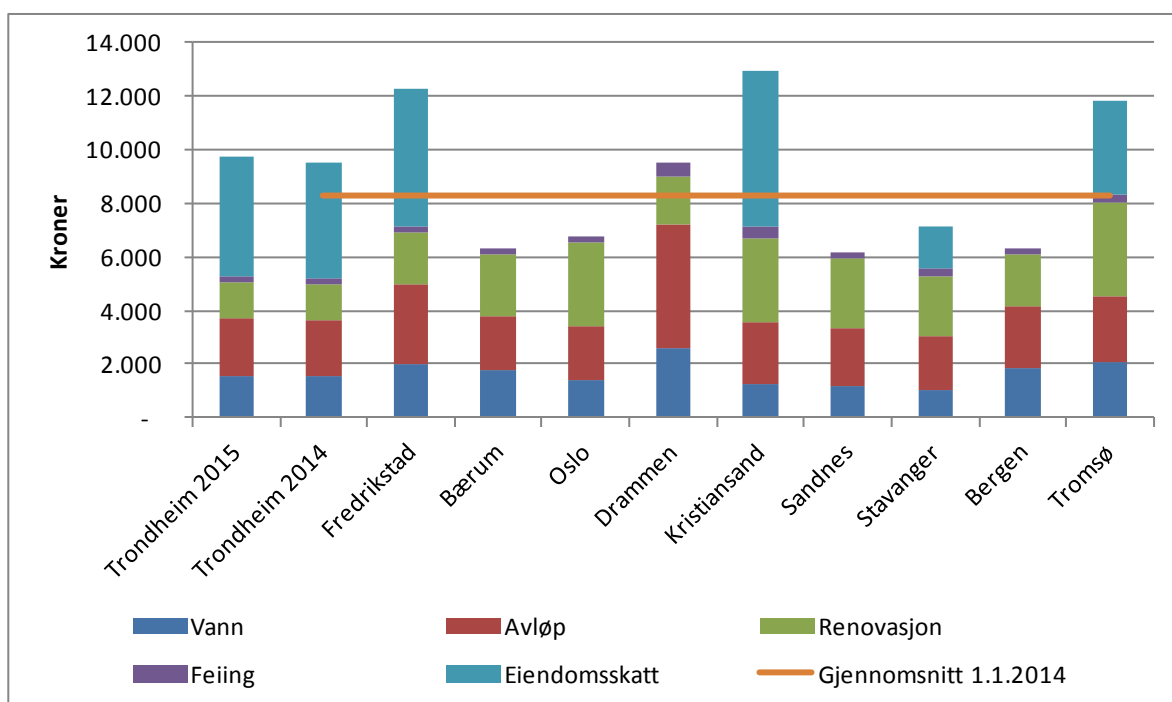

Tabell 5-3 Eiendomsskatt 2014

	Eiendomsskattesats	Eiendomsskatt på en bolig på 120 m ²
Fredrikstad	7	5 100
Bærum	-	-
Oslo	-	-
Drammen	-	-
Kristiansand	6,3	5 850
Sandnes	-	-
Stavanger	2	1 600
Bergen	5	-
Trondheim	5,3	4 346
Tromsø	5,4	3 456

5.3 Sammenligning med andre kommuner (eiendomsskatt og VARF-gebyr)

Figur 5.1 viser hva innbyggerne i ASSS-kommunene må betale i årsgebyr til vann, avløp, renovasjon og feiing i 2014. Videre er det tatt inn hvor mye innbyggerne må betale i eiendomsskatt i 2014. Figuren viser videre hva innbyggerne i Trondheim må betale i 2015.

Figur 5.1 Oversikt over årsgebyr innen vann, avløp, avfall og feiing for ASSS-kommunene. KOSTRA-tall for 2013. ²³

Figur 5-1 viser at Trondheim har de laveste gebyrene blant ASSS-kommunene. Mens en husstand i Trondheim i gjennomsnitt betaler 5 191 kroner i gebyr i 2014, er gjennomsnittet blant ASSS-kommunene 6 742 kroner. Figuren viser at Trondheim også i 2015 vil ha et lavt gebyrnivå.

²³ ASSS-snittet er eksklusive Oslo og Trondheim i dette kapitlet.

Figur 5.1 viser videre at en husstand i Trondheim må betale mer i eiendomsskatt enn gjennomsnittet blant ASSS-kommunene. Samlet må en husstand i Trondheim betale 9 537 kroner i gebyrer og eiendomsskatt. Gjennomsnittet blant ASSS-kommunene er 8 257 kroner.

5.4 Oppvekst- og utdanning

Tabell 5-4 viser rådmannens forslag til endringer i kontingenter innenfor oppvekst- og utdanning i 2015.

Tabell 5-4 Oversikt over foreslått endring i kontingent i 2015

	Gjennomsnittlig endring fra 2014 i prosent	
	Nominell endring	Reell endring
Skolefritidsordning	3,0	0
Barnehage	7,3	4,3
Kulturskolen	3,0	0

Brukerbetaling for skolefritidsordningen (SFO) per måned foreslås økt fra 2 480 til 2 555 kroner for heltidsplass, og fra 1 665 til 1 715 kroner for halvtidsplass fra 1. januar 2015. Dette tilsvarer en økning i tråd med pris og kostnadsveksten. Foreldrebetaling for heltidsplass i skolefritidsordningen ligger noe under gjennomsnittet for ASSS-kommunene i 2014.

Maksimalpris for foreldrebetaling i barnehage fastsettes av staten. I 2015 er maksimalprisen økt med 175 kroner per måned fra 2 405 kroner til 2 580 kroner per måned. Dette gir en reell økning på 100 kroner, samt 75 kroner som dekker lønns- og prisvekst. Rådmannens budsjettforslag er i tråd med den nasjonalt fastsatte maksimalprisen for barnehage.

Regjeringen vil fra august 2015 innføre et nasjonalt minstekrav til redusert foreldrebetaling for familier med lav inntekt. Trondheim kommune har allerede i dag en ordning hvor familier kan få moderasjon på økonomisk grunnlag. Forslaget om innføringen av et nasjonalt minstekrav fører imidlertid til at vi må vurdere hvordan ordningen skal utformes framover. Rådmannen vil derfor våren 2015 komme med forslag til utforming av Trondheim kommunes ordning for moderasjon på økonomisk grunnlag, tilpasset nye nasjonale regler fra 1. august 2015.

Brukerbetaling i Trondheim kommunale kulturskole foreslås økt tilsvarende pris- og kostnadsveksten fra 3 395 kroner per plass per år til 3 500 kroner per plass per år fra 1. januar 2015.

5.5 Helse- og velferd

Tabell 5-5 viser hvilke endringer rådmannen foreslår i egenbetalingene innenfor helse- og velferd i 2015.

Tabell 5-5 Oversikt over foreslått endring i egenbetalinger i 2015

	Gjennomsnittlig endring fra 2014 i prosent	
	Nominell endring	Reell endring
Praktisk bistand i hjemmet	3,0	0
Matombringing til hjemmeboende	3,0	0
Korttidsopphold i institusjon	Reguleres av forskrift	
Langtidsopphold i institusjon	Reguleres av forskrift	
Dagsenteropphold	Reguleres av forskrift	
Tilleggstjenester	3,0	0
Vaksinering	3,0	0
Helsefremmende opphold	3,0	0

Egenbetaling for opphold i institusjon er regulert i forskrift om vederlag for opphold i institusjon m.v. Forskriften gir regler for egenbetaling ved langtidsopphold og korttidsopphold i sykehjem og for dag- og nattopphold. Praktisk hjelp i hjemmet defineres til å være blant annet rengjøring. Det betales egenandel etter inntekt og for antall timer mottatt hjelp. Tidsforbruket rundes av til nærmeste halvtime. Det er

fastsatt en maksimalsats per måned etter inntekt. Brukere som er tildelt kommunal trygghetsalarm betaler ingen egenandel.

5.6 Kultur og næring

Leiepriser for idrettsanlegg

Tabell 5-6 viser hvilke endringer rådmannen foreslår for leiepriser for idrettsanlegg i 2015.

Tabell 5-6 Oversikt over foreslått endring i leiepriser for idrettsanlegg i 2015

	Gjennomsnittlig endring fra 2014 i prosent	
	Nominell endring	Reell endring
Leiepriser for idrettsanlegg	3,0	0,0

Leiepriser for idrettsanlegg

Det foretas en årlig prisjustering av utleiesatser. Prisjusteringen gjelder leie av idrettsanlegg for arrangement og kommunale tjenester knyttet til disse, samfunnshus og billettpriser i Husebybadet. Prinsippene for kommunal utleie og prissetting er tidligere fastsatt gjennom bystyrevedtak, [sak 67/10](#), behandlet 17. juni 2010.

Den generelle lønns- og prisveksten har vært, og forventes fortsatt å være moderat, også innenfor dette området. Deflator på tre prosent legges derfor til grunn for en gjennomsnittlig justering av prisene fra 1.januar 2015 for leie av kommunale idrettsanlegg, samfunnshus og Husebybadet. Gjeldende prinsipp og praksis for fri hall og baneleie i Trondheim kommune står fast.

Kirkegårdstakster

Gravferdsloven § 21 sier at: *Avgifter for bruk av gravkapell, kremasjon og feste av grav fastsettes av kommunen etter forslag fra fellesrådet.* Forslag på takster for 2015 mottas fra Kirkelig Fellesråd i november, og legges fram i egen sak til bystyret i desember 2014.

Betalingssatser for utlån/utleie av kommunale lokaler

I februar 2013 ble reglement for utlån av kommunale lokaler til frivillige organisasjoner og aktører vedtatt i formannskapet, sak 28/13. Reglementet sier at utlån av lokaler til frivilligheten skal være gratis, men at det kan gjøres noen unntak. Eksempel på unntak er betaling for ekstra tilsynsvakt og renhold når det er helt spesielle og ekstraordinære behov som ikke dekkes av det ordinære renholdet og vaktholdet. Rådmannen ønsker å innføre betalingssetser for disse unntakene, for å bidra til felles praksis ved utlån av lokaler.

Rådmannen vil legge fram en egen sak for bystyret i desember 2014; hvor forslag til regelverk og betalingssetser ved utlån av lokaler til frivillige aktører, og ved utleie til private og kommersielle aktører vil bli lagt fram.

5.7 Illustrasjonsberegninger

Det er foretatt illustrasjonsberegninger som viser hvor stor økning en familie med to barn vil få i gebyr- og brukerbetalingene i 2015. I beregningene er også effekten av eiendomsskatt inkludert.

I beregningene er følgende forutsetninger lagt til grunn:

- Familien har et hus som har et skattegrunnlag på 1,15 millioner kroner i 2015 (etter bunnfradrag på 0,5 millioner kroner). Boligen er på 150 kvadratmeter
- Familien har ett barn med fulltidsplass i barnehagen
- Familien har ett barn med fulltidsplass i SFO
- Familien får søskenmoderasjon i 2015 fordi familien har ett barn i barnehage og ett barn i SFO
- Familien har en elevplass i kulturskolen
- Familien har en vannmåler og et stipulert forbruk på 150 m³. For renovasjon forutsettes bruk av tre beholdere på 140 liter

- Det er lagt til grunn at øvrige endringer i gebyrer ikke får konsekvenser for familien

Tabell 5-7 Illustrasjonsberegninger. Nominell økning i gebyrer og brukerbetalinger for en familie med to barn. Tall i kroner

	2014	2015	Endring
Eiendomsskatt	6 095	6 268	173
Et barn i barnehage, full plass	26 455	28 380	1 925
Et barn i SFO, full plass	27 280	28 105	825
Søskemoderasjon (SFO/barnehage)	-6 614	-7 026	-412
Et barn i kulturskolen	3 395	3 500	105
Årsgebyr i renovasjon, vann, avløp og feiing	6 707	6 930	223
Samlet betaling i brukerbetaling og gebyrer	63 318	66 157	2 839

Del 2 Forslag til handlings- og økonomiplan med budsjett 2015 for tjenesteområdene

6 Barnehager

Rådmannen vil styrke det helhetlige læringsløpet fra barnehage til videregående opplæring og satser på kompetanseheving og utviklingsarbeid som grunnlag for dette. I perioden prioriter barnehage utvikling av de yngste barnas ferdigheter når det gjelder språk og relasjoner, utvikling av gode læringsmiljøer, å gi flere barn hjelp og støtte i det ordinære tilbudet og styrking av foreldresamarbeidet, herunder koordinert innsats i et familieperspektiv.

Den omfattende utbyggingen og rehabiliteringen av barnehager fortsetter, og Trondheim kommune investerer 422 millioner kroner den neste fireårsperioden. De siste tre årene har fødselstallene vært lavere enn forventet, og kapasiteten justeres i tråd med barnetallsutviklingen og budsjetttrammene.

6.1 Innledning

I Trondheim går omlag 11 000 barn i alderen 0-5 år i barnehage. Vel 60 prosent av disse går i kommunale barnehager. Området reguleres gjennom *Lov om barnehager (Barnehageloven)* og *Lov om grunnskolen og den videregående opplæringa (Opplæringsloven)*. Trondheimsbarnehagene består av 58 kommunale enheter med 110 barnehager, 80 ordinære private barnehager og 63 private familiebarnehager.

6.2 Status og utfordringer

6.2.1 KOSTRA- tall 2013

Tabell 6-1 Nøkkeltall barnehage

	2012	2013	Anslag 2014	Anslag endring fra 2013 til 2014
Barn i trondheimsbarnehagene	10 991	11 004	11 040	36
Barn i kommunale barnehager	6 670	6 662	6 650	-12
Barn i private barnehager	3 805	3 879	3 980	101
Barn i private familiebarnehager	494	463	410	-53
Barn med spesialpedagogisk hjelp etter Opplæringslovas § 5-7 ²⁴	*	212	261	49

* Brudd i tidsserien.

²⁴ GSI (Grunnskolen informasjonssystem) per 1. oktober.

Tabell 6-2 Sammenligning med ASSS- kommunene²⁵

	Trondheim 2012	Trondheim 2013	ASSS 2013
Dekningsgrad 1-5 år, i prosent	95,3	95,7	90,1
Dekningsgrad 1-2 år, i prosent	89,5	89,8	79,7
Dekningsgrad 3-5 år, i prosent	99,3	99,5	96,8
Andel barn fra språklige og kulturelle minoriteter i barnehage i forhold til innvandrerbarn 1-5 år, i prosent	80,0	82,3	76,1
Andel ansatte med barnehagelærerutdanning, fagutdanning eller annen pedagogisk utdanning, i prosent	47,7	46,8	39,5
Oppholdstimer per årsverk til basisdrift i kommunale barnehager	14 006	13 699	13 452

Stor etterspørsel fra foreldre med barn som har lovfestet rett til barnehageplass, og et relativt stort antall plasser som tilbys barn uten lovfestet rett, gir Trondheim høy dekningsgrad sammenlignet med de fleste ASSS- kommunene. Kommunale og private barnehager i Trondheim har også lenge hatt den høyeste andelen barnehagelærere og fagutdannete av ASSS- kommunene.

Kommunale og private barnehager i Trondheim produserer flere oppholdstimer per årsverk enn snitt for ASSS. Dette indikerer en lavere bemanningstetthet i trondheimsbarnehagene enn gjennomsnittet for ASSS- kommunene.

6.2.2 Barnehagedekning og opptak

Til hovedopptaket kom det inn 1 974 søknader. Alle søkere med lovfestet rett til barnehageplass fra 1. august 2014, fikk tilbudsbrev i løpet av mai.

I det supplerende opptaket hadde per 15. september 254 barn født etter 31. august 2013 takket ja til tilbud om plass i private barnehager. Tilsvarende tall for kommunale barnehager var 142. Det kommer stadig nye søknader, og 15. september sto 217 barn som ønsker plass på venteliste. Det er fortsatt ledige plasser ved noen barnehager, men disse ligger ikke der søkerne primært ønsker plass.

Barnetallsutvikling og nedjustering av plasser

Vedtatt budsjetttramme for 2014 sikrer barnehageplass til alle barn i alderen 1-5 år som etter loven har rett til plass. I tillegg tilbys 430 plasser til barn født etter 31. august. Veksten i barnetallet de siste tre årene har ikke vært så høy som forventet, og barnehagene har derfor kapasitet til å ta inn flere barn enn det driftsbudsjettet gir rom for. Forutsatt tilstrekkelig etterspørsel, fyller de private barnehagene opp den kapasiteten de ønsker å utnytte innenfor godkjent leke- og oppholdsareal. Trondheim kommune som barnehageeier må derfor redusere antall plasser som tilbys i kommunale barnehager.

I suppleringsopptakene høsten 2013 og i 2014, har bystyret bevilget ekstra midler til å utnytte ledig kapasitet. Dette har gjort det mulig å tilby flere ettåringer plass i barnehage enn hva budsjettet opprinnelig ga rom for.

6.2.3 Økonomisk likeverdig behandling

Forskrift om likeverdig behandling ved tildeling av offentlige tilskudd til ikke-kommunale barnehager trådte i kraft i 2011. Kommunenes organisasjon (KS) og *Private barnehagers landsforbund* (PBL) er enige om at dagens finansieringsmodell ikke er god nok, men er ikke enige om hvilke endringer som trengs for å ivareta kommunenes behov for å styre barnehagesektoren bedre og gi kommunale og private barnehager lik behandling. Kunnskapsdepartementet utreder nå nye modeller for finansiering av private barnehager, med sikte på at endringer iverksettes fra 2016.

²⁵ ASSS- gjennomsnittet er eksklusive Oslo og Trondheim.

6.2.4 Tilsyn og kvalitetssikring

Kommunen har som *lokal barnehagemyndighet* ansvar for tilsyn med at samtlige trondheimsbarnehager følger gjeldende lover og forskrifter. Som *barnehageeier* har kommunen ansvar for at egne barnehager har nok ressurser og kompetanse til å drive i tråd med lov og forskrift.

Gjennom kommunens *Lovlighetstilsyn 2013*, ble det avdekket at flere barnehager manglet informasjon om barnehagens innhold og oppgaver i sine årsplaner, slik barnehageloven stiller krav om. Videre har kommunen praktisert en ordning med annen sammensetning i brukerutvalgene enn det barnehageloven stiller krav om. Avvikene er nå rettet.

Kommunens kvalitetstilsyn, *Barnehagebasert vurdering*, ble våren 2014 gjennomført med tema *Barnehagen som språkarena*. Analysene viser at barnehagene generelt sett arbeider godt med barns språkutvikling. Personalet har god kunnskap på området og kompetanse til å vurdere eventuelle behov for å sette inn særlige språktiltak. Det er lavere score når det gjelder planlegging og systematisk vurdering av arbeidet og kunnskap om norsk- og andrespråkutvikling. Temaet følges opp gjennom prioritering av arbeidet med barns grunnleggende ferdigheter i perioden 2015-18 og nytt kvalitetsprogram for trondheimsbarnehagene. Våren 2015 fremmes egen sak til bystyret om barnehagen som språkarena og trondheimsbarnehagenes arbeid med språk.

Etterspørselen etter innsyn i slike rapporter øker og alle tilsynsrapporter publiseres på kommunens intranettsider, Barnehageportalen.

Fylkesmannens tilsyn med Trondheim kommunen våren 2014

Fylkesmannen gjennomførte høsten 2013 og våren 2014 tilsyn med Trondheim kommune som barnehagemyndighet. Tema for tilsynet var *Hvordan kommunen påser etterlevelse av regelverket om styrer i de private familiebarnehagene*. Fylkesmannen ga følgende varsel om retting:

- Kommunen må påse at de private familiebarnehagene har styrer i tråd med lovens bestemmelser
- Kommunen må gjennom sin myndighetsoppgave innen veiledning legge til grunn riktig lovforståelse av barnehagelovens krav om styrer i familiebarnehage

Rådmannen har fulgt opp fylkesmannens merknader og varsel om retting.

Tidstyver i barnehagen

Rådmannen følger opp formannskapssak 82/13 *Tidstyver i trondheimsbarnehagene*. Gjennom utviklingsarbeid, med møteledelse, møteavvikling og arbeidsprosessanalyser som tema, arbeider rådmannen med ledere og medarbeidere for å frigjøre mer tid til direkte arbeid med barna. Det er prioritert å lage stillingsbeskrivelser for ulike faggrupper i barnehagen; fagleder, pedagogisk leder, fagarbeider og assistent. En bredt sammensatt arbeidsgruppe vurderer hvordan innholdet i hver enkelt stilling og dagens flate struktur kan utfordres til det beste for kvaliteten i barnehagen. Arbeidet med stillingsbeskrivelser ferdigstilles høsten 2014.

De øvrige vedtakene i saken følges opp over tid. Tiltak iverksettes i samarbeid med skole og Barne- og familietjenesten og følges opp i gjennom nye kvalitetsprogrammer for tjenesteområdene. Statusrapport for arbeidet med tidstyver i barnehagen legges fram for formannskapet våren 2015.

6.2.5 Kvalitetsutvikling i trondheimsbarnehagene

I kvalitetsarbeidet er det valgt strategier og tiltak som når barn og medarbeidere i alle trondheimsbarnehagene.

Prosjekt- og nettverksbaserte kompetansetiltak

Nettverkene har et barneperspektiv der man ønsker å koble forskningsbasert kunnskap og praksis. Nettverkene bygger på frivillighet, egen aktivitet og vilje til å dele ansvar og kunnskap.

Prosjektet *BARN og Rom* skal bidra til å skape et mer stimulerende leke- og læringsmiljø i trondheimsbarnehagen. For å lykkes, må medarbeidernes kompetanse om det fysiske miljøets betydning økes og det må skapes større bevissthet rundt valg av leker og materialer. Arbeidet videreføres i neste periode. Totalt deltar nå 32 enheter, og mange av barnehagene tar imot studiebesøk, både fra interne og eksterne miljø.

Fem nettverk, med til sammen 42 barnehager, arbeider med *Reggio Emilias filosofi*. Filosofien er i sterk grad sammenfallende med norske barnehagers grunnverdier, hvor barns rett til medvirkning i egne læringsprosesser er vesentlig. Arbeidet har til hensikt å videreutvikle pedagogisk praksis og teori og skal bidra til kritisk refleksjon, diskusjon, erfaringsutveksling og kompetanseutvikling. Pedagogisk dokumentasjon av barns læringsprosesser benyttes som arbeidsmåte.

ReMida-senter har siden oppstarten i 2009 samlet inn og tilbudt et mangfold av materialer til bruk i kreativitets- og utdanningsprosjekter. ReMida kobler industri, utdanning og kunst og arrangerer en årlig festival i samarbeid med Reggio Emilia-nettverkene. I juni 2014 feiret senteret femårsjubileum og årets festival hadde om lag 1 500 besøkende. Med barna i sentrum utforsket nettverkene byen og laget en utstilling med tema; *Rom for å møtes, Pinnemuseum/laboratorium og ReMida Dyrebutikk*.

Systematisk vurdering av kvalitet i barnehagen er et prioritert område, både nasjonalt og lokalt. 13 barnehager har hittil deltatt i prosjektet Systematisk vurdering. Hensikten er å øke kvaliteten på, og få mer kunnskap om, barns trivsel, opplevelser og erfaringer i hverdagen, å heve kompetansen i organisasjonen og å utvikle en kultur for refleksjon og endring. Prosjektene videreføres i 2015.

Etterutdanning

I 2013-14 er det gjennomført ytterligere fire kurs i prosessorientert ledelse. Kursene styrker den enkelte deltaker i utøvelsen av eget lederskap i funksjonen som pedagogisk leder. Kursene, som nå avsluttes, har siden oppstarten i 2008 hatt om lag 600 deltakere.

30 fagarbeidere og assistenter fra Trondheim har i 2013/2014 deltatt i *Kompetanseprogram for assistenter og fagarbeidere i barnehagene* (Kompass). Programmet gjennomføres av fylkesmannen i Sør-Trøndelag i samarbeid med DMMH og skal styrke den barnehagefaglige kompetansen hos deltakerne.

Andre satsinger

Gjennom enhetsavtalen er kommunale barnehager forpliktet til å arbeide med estetiske fag og barns uttrykk. Dialogmøter viste at barnehagene arbeider godt og variert med temaet. *Den kulturelle barnehagesekken* oppleves som viktig for barnehagenes arbeid med estetiske fag og barns uttrykk. Private barnehager deltar i mindre grad i dette tilbudet. Rådmannen økte ressursene til Barnehagesekken fra 2014, og har samtidig oppfordret de private barnehagene til større deltakelse.

Rådmannen arbeider for å gi førskolebarn muligheter for selv å uttrykke hvordan de har det i barnehagen. Kommunen prøver ut et nettbasert verktøy for 4- og 5-åringer med spørsmål tilpasset små barn. Høsten 2014 gjennomføres en pilotundersøkelse der seks barnehager deltar. Erfaringene vil danne grunnlaget for eventuelt videre arbeid med denne typen verktøy.

For å sikre og utvikle god kvalitet i familiebarnehagene, videreføres arbeidet med et eget kompetanseprogram tilpasset disse. I det videre vil det være behov for kunnskap om de pedagogiske styreroppgavene som først og fremst handler om pedagogisk ledelse, dokumentasjon og vurderingsarbeid. Tidlig innsats, foreldresamarbeid og samarbeid med barne- og familietjenesten er ellers tema som videreføres i kvalitetsarbeidet.

Opplæringen i *Marte meo* startet tidlig på 90-tallet og det er i dag sertifisert i underkant av 200 veiledere i trondheimsbarnehagene. Til tross for omfattende opplæring over tid, benyttes kompetansen i varierende grad i barnehagene. I det videre settes det derfor fokus på hvordan barnehagene kan arbeide systematisk for å ta kompetansen i bruk i sitt daglige arbeid.

Tidlig innsats

Barnehagene samarbeider med barne- og familietjenesten om flere prosjekter innen tidlig innsats, blant annet *Modellkommuneforsøket*, *International Child Development Programme (ICDP)* og prosjektet *Flerfaglig blick i barnehagen*.

Modellkommuneforsøket er en nasjonal satsing for oppfølging av barn 0-6 år av psykisk syke og/eller rusmisbrukende foreldre. Forsøket avsluttes i 2014. Fra 2015 skal modell for systematisk oppfølging av barn i risikogruppen prøves ut og implementeres i kommunene.

Gjennom *foreldreveiledningsprogrammet ICDP* er det utdannet om lag 200 foreldreveiledere i trondheimsbarnehagene. Fra 2014 er det gitt opplæring til 30 minoritetsspråklige veiledere, på 15 ulike språk. ICDP- opplæringen skal oppsummeres og evalueres før beslutning om en eventuell videreføring fra 2015.

Arbeidsmodellen *Flerfaglig blick i barnehagen* bygger på at forskningsbasert kartlegging og metoder skal ligge til grunn for samarbeidet mellom barnehagene og barne- og familietjenesten. Modellen er innrettet mot barnehager med en stor andel barn med særskilte behov, samt nyetablerte barnehager. Metoden skal bidra til at barn får tidlig og riktig hjelp. Om lag 30 enheter har til nå deltatt i arbeidet.

Mangfold, likeverd og likestilling

I 2013 var det om lag 1 100 minoritetsspråklige barn med 100 ulike morsmål i trondheimsbarnehagene. Barnehagene har medarbeidere som representerer i underkant av 40 ulike språk. I arbeidet med mangfold, likeverd og inkludering er målet at barnehagene skal se flerspråklighet som en ressurs, og at de ulike språkene anerkjennes og brukes i barnehagens hverdag. Sammen med foreldre arbeides det med språkstimulering for å bidra til god språkutvikling. Flerspråklige foreldre får veiledning om betydningen av å snakke morsmål hjemme.

Fra 2014 språkkartlegger kommunale barnehager alle skolestartere med annet morsmål enn norsk. Kunnskap om barnets språkferdigheter overføres til skolen der barnet skal begynne i 1.klasse. Årets undersøkelse viser ingen tydelig sammenheng mellom barnas norskspråklige kompetanse og antall år i barnehagen eller om barnet kommer fra vestlige eller ikke vestlige land. Hvordan barn lærer språk og hvordan barnehagene kan tilpasse pedagogikken for ulike barn, følges opp i samarbeid med universitets- og høgskolemiljøene. Språkkartleggingen skal foregå i tre år og satsingen på flerkulturell praksis og språkstimulering videreføres i neste økonomiplanperiode gjennom arbeidet med grunnleggende ferdigheter.

Dalsenget barnehage har gitt innføringstilbud til barn av deltakere i introduksjonsprogrammet siden 2003. Barnehagen er nå lagt ned og innføringstilbudet er midlertidig flyttet til Åstadhagen barnehage. Fra 2015/16 vil målgruppen ha et permanent tilbud ved nye Sekskanten barnehage. Begynneropplæring i norsk for barn, familielæring for foreldrene og ICDP- opplæring vil inngå i det nye tilbudet. Det samarbeides med Enhet for voksenopplæring og helse- og velferdstjenestene om tilbudet.

Menn i barnehager

Prosjektet Menn i barnehager startet i juni 2013, og til nå er arbeidet konsentrert om å forberede den første rekrutteringen av 20 oppvekstpiloter via NAV. En oppvekstpilot har rett på ytelser fra NAV og deltar gjennom prosjektet i et komprimert utdanningsløp der målet er fagbrev og jobb som barne- og ungdomsarbeider. Nettsiden www.mennibarnehage.no og Facebooksiden www.facebook.no/mennibarnehage er etablert og besøkes hyppig.

6.2.6 Spesialpedagogisk arbeid

Økt fokus på tidlig innsats fører til at det avdekkes flere barn med behov for ekstra hjelp og støtte. 1. oktober 2014 var det 261 barn med enkeltvedtak i barnehagene. Venteliste på bydelene viser at det per august er 81 barn som venter på sakkyndig vurdering hos PPT. Det er usikkert hvor mange av disse som får tilråding om spesialpedagogisk hjelp etter Opplæringslova § 5-7.

Økt antall enkeltvedtak, med medfølgende økt ressursbruk, vurderes å ha sammenheng med at:

- PPT på bydelene arbeider med å redusere ventelistene for sakkyndig vurdering. De sakkyndige vurderingene tilrår økt omfang på hjelpen
- Det registreres en økning i antall sakkyndige vurderinger og tilrådd timetall for barn med sosialspektervansker
- Antallet sakkyndige vurderinger som anbefaler utsatt skolestart øker. Flere av disse barna har store ressurstilldelinger som videreføres ytterligere ett år i barnehagen

Denne utviklingen har økt forbruket til spesialpedagogiske tiltak med vel 10 prosent i 2014. For å gi flere barn hjelp og støtte i det ordinære tilbudet, er i det videre behov for mer målrettet innsats i samarbeid med fagteam og psykososialt team i barne- og familietjenesten. Trondheim har ikke høyere antall enkeltvedtak for barn i førskolealder enn andre ASSS- kommuner. Det er likevel behov for å vurdere omfanget på tilbudet og om det i større grad enn i dag kan gis i grupper med andre barn.

6.2.7 Digitale verktøy/IKT

Oppgradering av barnehager bygd før 2012 er i rute i henhold til plan for IKT- investering. Alle kommunale barnehager vil i løpet av 2014 ha trådløse nettverk.

IT Temaplan 2015-2018 foreslår å styrke nettkapasiteten i barnehagene med 16 millioner kroner. Det er nødvendig å etablere nytt datasamband inn til mange barnehagehus. Mye digitalt utstyr skal fungere samtidig, og det er et generelt behov for å oppgradere infrastruktur.

Høsten 2014 anskaffes en fullelektronisk løsning som også håndterer administrative oppgaver knyttet til plass i barnehage og skolefritidsordning.

Det er behov for å utforme en strategi for IKT- satsingen i barnehagene knyttet til innhold, tilsvarende det arbeidet skole startet høsten 2014.

6.3 Periodemål

6.3.1 Mål for tjenesteområdet

Barnehage har et særlig ansvar for følgende delmål i Kommuneplanens samfunnsdel:

- 1.1: I 2020 har barn og unge i Trondheim kompetanse som styrker dem i møtet med framtidens utfordringer
- 1.2: I 2020 er kompetanseutvikling og livslang læring en mulighet for alle
- 2.1: I 2020 er barn og unge aktive i miljøarbeidet og utviklingen av Trondheim som bysamfunn
- 3.1: I 2020 opplever barn og unge i Trondheim trygghet i hjem, barnehage, skole og fritid

6.3.2 Periodemål 2015-2018

Barnehage har, sammen med skole og BFT, prioritert fire felles periodemål for perioden 2015-2018. Veiledning, kompetanseheving og systematisk evaluering er viktige virkemidler i arbeidet med målene. Rådmannen presenterer sine vurderinger av måloppnåelse i handlings- og økonomiplan, årsrapport og Kvalitetsmelding for trondheimsbarnehagene.

1. Barn og unge utvikler tilfredsstillende grunnleggende ferdigheter

Grunnleggende ferdigheter er nødvendige forutsetninger for læring og utvikling i barnehage, skole, arbeid og samfunnsniv. Særlig er førskolealder sentral for språkutvikling og utvikling av relasjonskompetanse. Gode barnehager formidler verdier og holdninger og gir kunnskap og trening i å delta aktivt i et fellesskap med barn og voksne utenfor familien. Følgende er kjennetegn på at barn i barnehagen utvikler tilfredsstillende grunnleggende ferdigheter:

- Færre barn har behov for enkeltvedtak knyttet til språk
- Færre barn har behov for særskilt norskopplæring ved skolestart
- Barn har gode venner i barnehagen

Forskning viser en sammenheng mellom godt språk i barneårene, senere skoleresultater og redusert risiko for å falle ut av arbeidslivet. Voksne må ta ansvar for å fremme "utviklingsstøttende samspill" med barn, og ut fra dette utvikle gode relasjoner og vennskap barna i mellom. Undersøkelser viser at omtrent en femtedel av femåringene ikke har venner i barnehagen som de leker med daglig.

Rådmannen får kunnskap om hvordan barnehagene lykkes i arbeidet med barns grunnleggende ferdigheter gjennom språkkartlegging av minoritetsspråklige skolestartere, barnehagebasert vurdering om barnehagen som språkarena, vurderinger knyttet til barnehagenes relasjonsarbeid og 4- og 5-åringenes fornøydhetsgrad med barnehagen.

2. Barn og unge har gode læringsmiljøer

Læringsmiljøet er de samlede kulturelle, relasjonelle og miljømessige faktorene som har innflytelse på og betydning for barnets læring, utvikling, helse og trivsel. I barnehagen er disse faktorene særlig knyttet til deltakelse i fellesskapet, relasjoner til jevnaldrende og voksne og det fysiske læringsmiljøet. Følgende er kjennetegn på at barn i barnehagen har gode læringsmiljøer:

- Barn har gode og stabile tilknytningsrelasjoner i barnehagen
- Barn møter et fysisk læringsmiljø som stimulerer til medvirkning, utforskning, lek og læring

Nyere forskning viser at barnehager med et godt og stimulerende læringsmiljø er av svært stor betydning for barns utvikling, mestring og læring, her og nå og senere i livet. All utvikling må derfor forstås i lys av miljømessige forhold.

Rådmannen vil i samarbeid med barnehagene utvikle og implementere kjennetegn for gode læringsmiljøer og videreutvikle arbeidet med prosjektet *Barn og Rom*. Denne høsten gjennomføres det en pilot der barn selv får si sin mening om hvordan de har det i barnehagen.

3. Flere barn og unge får hjelp og støtte i de ordinære tilbudene

Barnehagen skal støtte barna ut fra deres egne kulturelle og individuelle forutsetninger. Barn som ikke har eller kan få tilfredsstillende læringsutbytte i barnehagen, har rett til spesialpedagogisk hjelp. Andelen barn med vedtak om spesialpedagogisk hjelp og utsatt skolestart øker. I tillegg øker omfanget av den spesialpedagogiske hjelpen. Rådmannen vil snu denne utviklingen gjennom mer systemrettet arbeid og organisasjonsutvikling. Det skal legges mer vekt på barnet som en del av en sosial kontekst der medarbeidere får veiledning og bistand fra BFT i å tilrettelegge et godt miljø for alle barn. Følgende er kjennetegn på at flere barn i barnehagen får hjelp og støtte i de ordinære tilbudene:

- Flere barn med vedtak om spesialpedagogisk hjelp, får hjelpen i gruppe sammen med andre barn
- Færre barn får vedtak om utsatt skolestart
- Barn får et tilrettelagt tilbud innenfor det ordinære tilbudet før barnet tilmeldes BFT for sakkyndig vurdering

Forskningslitteraturen understreker betydningen og verdien av tidlig innsats og barnehagen som arena for å sette inn forebyggende tiltak som fremmer god helse, sosial inkludering og læring. Videre framheves det at når oppmerksomheten rettes mot enkeltbarn og barnets behov for individuell tilrettelegging, må vurdering av behov alltid sees i lys av ulike betingelser i barnets omgivelser.

Rådmannen får kunnskap om hvordan trondheimsbarnehagene lykkes med å gi flere barn hjelp og støtte i de ordinære tilbudene gjennom data om spesialpedagogisk hjelp og barnehagenes dokumentasjoner.

4. Samarbeidet med foresatte styrkes, herunder samhandling for å sikre koordinert innsats i et familieperspektiv

Barnehagen er et kompletterende miljø i forhold til hjemmet. Det er viktig for foreldre å bli styrket og støttet i foreldrerollen, spesielt foreldre til barn med særskilte behov. Følgende er kjennetegn på at samarbeidet med foresatte er styrket, herunder samhandling for å sikre koordinert innsats i et familieperspektiv:

- Foreldre får tilbud om samtaler og/eller veiledning ved behov

- Foreldre får tilgang på relevant flerfaglig kompetanse ved behov

Forskning viser at et godt og tillitsfullt samarbeid mellom barnehage og hjem er en forutsetning for et likeverdig barnehagetilbud av høy kvalitet. Rådmannen får kunnskap om hvordan trondheimsbarnehagene lykkes med å styrke foreldresamarbeidet gjennom resultater fra Brukerundersøkelsen og barnehagenes dokumentasjoner.

6.4 Forslag til driftsbudsjett

6.4.1 Statsbudsjettet

I regjeringens forslag til statsbudsjett foreslås en økning av maksimalprisen for en heltidsplass i barnehage fra 2 405 kroner til 2 580 kroner per måned, eller fra 26 455 kroner til 28 380 kroner per år. Dette utgjør en økning på 7,3 prosent, hvorav 3 prosent er kompensasjon for lønns- og prisvekst. Ny maksimalpris trer i kraft fra 1. januar 2015.

Regjeringen foreslår å bevilge 112 millioner kroner til å innføre et nasjonalt minstekrav til redusert foreldrebetaling for familier med lav inntekt, med virkning fra 1. august 2015. Trondheims andel av dette kan anslås til 3,7 millioner kroner i høstvirkning i 2015 og 8,1 millioner kroner i helårsvirkning fra 2016. Som følge av dette vil regjeringen sende på høring endring i barnehagelovens forskrift om foreldrebetaling høsten 2014. Rådmannen følger opp tiltaket i sitt budsjettforslag.

Videre begrunner regjeringen en økning i de frie inntektene på 100 millioner kroner med å legge til rette for mer fleksible opptaksordninger og redusert ventetid på barnehageplass for familier med barn født 1. september eller senere. Trondheim kommunes andel av dette kan anslås til 3,3 millioner kroner. Rådmannen foreslår i sitt budsjettforslag å tilby plasser fra 1. august 2015 til 330 barn som fyller ett år etter 31. august 2015, og som ikke har lovfestet rett til barnehageplass.

Regjeringen foreslår å fjerne tilskuddet til barnehage for 4- og 5-årige asylsøkerbarn. For å kompensere for bortfall av dette tilskuddet, foreslår rådmannen å øke budsjetttrammen for barnehage med 0,8 millioner kroner fra 2015.

Regjeringen foreslår å øke bevilgningen til arbeidet med kompetanseheving og rekruttering i barnehagesektoren med 60 millioner kroner, blant annet ved å utdanne flere pedagoger og styrke etter- og videreutdanningen slik at flere ansatte får barnehagefaglig kompetanse.

6.4.2 Satser for tilskudd til de private barnehagene

Regjeringen vedtok høsten 2013 at satsene for driftstilskudd til de private barnehagene fra 1.1.2015 skal baseres på kommunens regnskap 2 år tilbake. Før 2015 har de private barnehager fått tilskuddet beregnet to ganger årlig, først med utgangspunkt i budsjetterte kostnader i de kommunale barnehagene, deretter justert etter regnskapet i de kommunale barnehagene i tilskuddsåret. Tidligere fastsetting av satsene vil skape mer forutsigbarhet for de private barnehagene, og forenkler samtidig arbeidet for kommunene. Trondheim kommune vil høsten 2014 beregne satsene for driftstilskudd 2015 ut fra regnskap 2013, justert for lønns- og prisvekst i 2014 og 2015 og nye satser for foreldrebetaling i 2015. Tilskudd til kapitalkostnader vil fortsatt basere seg på nasjonale satser. Disse kunngjøres av Utdanningsdirektoratet i løpet av høsten. Så snart drifts- og kapitalsatsene er klare, vil Trondheim kommune informere de private barnehagene om satsene, slik at de kan planlegge for neste år. Våren 2015 vil kommunen fatte vedtak om tilskudd til den enkelte private barnehage basert på barnetallet i årsmeldingen.

6.4.3 Forslag til driftsbudsjett

I budsjettforslaget for barnehagesektoren prioriterer rådmannen å opprettholde dagens bemanningstetthet i barnehagene. Antall voksne per barn i trondheimsbarnehagene ligger fortsatt

under snittet for ASSS- kommunene, men rådmannen har i planperioden ikke funnet rom for en ønsket økning i bemanningstettheten i barnehagene.

Budsjettet i planperioden må tilpasses bortfall av overkompensasjon for befolkningsvekst i budsjetterammene de siste tre år. Som tilpasning til budsjetterammen foreslår rådmannen å redusere antall plasser som tilbys barn uten lovfestet rett til plass. I tillegg foreslår rådmannen i løpet av planperioden å fjerne søskenmoderasjonen for familier som har barn både i barnehage og skolefritidsordning.

Tabellen under viser rådmannens forslag til netto driftsramme for barnehageområdet for perioden 2015-2018, og hvordan barnehageområdet skal tilpasse seg nye driftsrammer. Tabellen viser endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2014. Vedlegg 1 viser en detaljert oversikt over forslag til tilpasningstiltak.

Tabell 6-3 Budsjetteramme og tiltak barnehage. Tall i millioner kroner

Netto driftsramme	2015	2016	2017	2018
Vedtatt budsjett 2014	1 391,3	1 391,3	1 391,3	1 391,3
Priskompensasjon ²⁶	2,0	2,0	2,0	2,0
Oppgaveendringer	-25,0	-25,0	-25,0	-25,0
Korrigert budsjett 2014	1 368,3	1 368,3	1 368,3	1 368,1
Ramme for befolkningsendring				
Annen rammeendring	0,4	11,7	9,4	9,4
Forslag til netto driftsramme	1 368,7	1 380,0	1 377,7	1 377,7
Rammeendring	0,4	11,7	9,4	9,4
Opprettholdelse av standard	7,3	7,3	7,3	7,3
Økninger i tjenestetilbud	0,0	9,1	9,1	9,1
Reduksjoner i tjenestetilbud	-7,0	-16,0	-16,0	-16,0
Endring i gebyrer/brukerbetaling	3,7	4,9	1,1	1,1
Annet	-3,6	6,4	7,9	7,9
Sum tiltak	0,4	11,7	9,4	9,4

Oppgaveendring

Prognosene for veksten i barnetall har de siste tre årene vært overvurdert, og barnehageområdet har i denne perioden fått kompensert for betydelig flere barn enn den faktiske befolkningsveksten tilsier. Overkompenseringen for befolkningsvekst i 2013 og 2014 trekkes ut av barnehagerammen fra 2015, med totalt 25 millioner kroner. Fra 2015 budsjetteres endringer i barnetall sentralt og reguleres mot barnehagerammen når faktiske endringer er kjent.

Opprettholdelse av standard

Økte kostnader spesialpedagogiske tiltak

I 2. tertialrapport 2014 ble det meldt det om et merforbruk på om lag ni millioner kroner til spesialpedagogiske tiltak i barnehage. Dette skyldes en økning i antall enkeltvedtak, flere barn med utsatt skolestart, men først og fremst en økning i antall timer per vedtak. For å etablere et mer realistisk nivå på budsjettet for spesialpedagogiske tiltak, foreslår rådmannen en budsjettøkning på fem millioner kroner fra 2015. For å tilpasse aktiviteten til budsjetterammen må det iverksettes mer målrettet innsats i arbeidet med å gi enkeltbarn hjelp og støtte innenfor det ordinære tilbudet.

Økt minimumstilskudd private barnehager

I statsbudsjettet for 2014 ble minimumstilskuddet til ikke-kommunale barnehager økt fra 96 til 98 prosent av gjennomsnittlig offentlig finansiering av kommunale barnehager. Dette gjelder fra 1. august 2014. Økningen finansieres gjennom rammetilskuddet til kommunene. Høstvirkningen av tiltaket er

²⁶ Tjenesteområdene kompenseres også for lønn. Lønnskompensasjon er ikke fordelt på tjenesteområdene, men ligger under tilleggsbevilgninger (jf kapittel 4).

finansiert i budsjett 2014, mens vårvirkningen på 3,9 millioner kroner videreføres på samme nivå som vedtatt i handlings- og økonomiplanen for 2014-2017.

Reduksjon kapitaltilskudd private barnehager

I påvente av nasjonale regelendringer for tilskudd til private barnehager, ble det i handlings- og økonomiplanen for 2014-2017 vedtatt å videreføre overgangsordningen med et ekstra kapitaltilskudd i 2014, med et noe lavere nivå enn tidligere år. Det er nå klart at arbeidet med nye nasjonale retningslinjer blir utsatt et år, og ikke forventes å tre i kraft før i 2016. Rådmannen foreslår derfor å videreføre overgangsordningen også i 2015, med en innsparing på 2,4 millioner kroner fra 2015 slik det ble vedtatt i handlings- og økonomiplanen for 2014-2017.

Bortfall av tilskudd til barnehage for 4- og 5-årige barn i asylmottak

Regjeringen foreslår å fjerne tilskuddet til barnehage for 4- og 5-årige asylsøkerbarn. Det er lagt inn 0,8 millioner kroner i barnehagebudsjettet for å kompensere bortfall av dette tilskuddet.

Økninger i tjenestetilbud

Tilpasning til presisering av pedagognorm

I handlings- og økonomiplanen for 2013-2016 vedtok bystyret å innfase de økonomiske konsekvensene av nye presiseringer av regelverket for pedagogisk bemanning i barnehagene fra høsten 2015. Tiltaket gir ikke flere ansatte i barnehagene, men flere årsverk pedagoger og tilsvarende færre barne- og ungdomsarbeidere og assistenter. For å kompensere for at andre innsparingstiltak ikke har helårseffekt i 2015, foreslås det å utsette tilpasning til nytt regelverk i fem måneder til 1. januar 2016. Dette gir en innsparing i 2015 på fire millioner kroner. Begrunnelsen for at Trondheim kommune har brukt tid på tilpasning til nytt regelverk, er at kommunen har høy pedagogtetthet sammenlignet med ASSS-kommunene. Dette har sammenheng med at Trondheim har god tilgang på pedagoger, mens de fleste ASSS-kommunene har dispensasjoner fra kravene til å ansette pedagoger i stillinger der barnehageloven krever dette. Tilpasning til pedagognormen er tidligere belyst i [formannskapssak 53/12](#).

Reduksjoner i tjenestetilbud

Redusere omfanget av plasser til barn uten lovfestet rett

Vedtatt budsjett for 2014 gir rom for om lag 430 plasser til barn som fyller ett år etter 31. august 2014, og som ikke har lovfestet rett til barnehageplass. I tillegg har bystyret bevilget engangsmidler til ytterligere 60 plasser høsten 2014. Dette utgjør seks millioner kroner våren 2015, jamfør [bystyresak 92/14](#). Av barn uten lovfestet rett til plass, går de fleste i de private barnehagene.

Som tilpasning til reduserte rammer i 2015 foreslår rådmannen en reduksjon på 100 plasser til barn uten lovfestet rett fra barnehageopptaket høsten 2015, 50 barn i kommunale og 50 barn i private barnehager. Det er i budsjettforslaget fortsatt rom for om lag 330 barn som fyller ett år etter 31. august 2015. Private barnehager kan etter barnehageloven prioritere barn uten lovfestet rett. Tiltaket forutsetter derfor at private barnehager samarbeider med kommunen om å prioritere 50 flere rettighetsbarn framfor barn uten lovfestet rett til plass. Kapasiteten opprettholdes i de private barnehagene, mens kapasitetsreduksjonen på 100 småbarnsplasser gjennomføres i de kommunale barnehagene. Reduksjonen betyr om lag 30 færre årsverk i de kommunale barnehagene. Innsparingen er beregnet til syv millioner kroner høsten 2015 og 16 millioner kroner i helårsvirkning.

Endring i gebyrer/brukerbetaling

Nasjonale regler for moderasjon til familier med lav inntekt

Regjeringen vil fra august 2015 innføre et nasjonalt minstekrav til redusert foreldrebetaling for familier med lav inntekt. Rådmannen har i budsjettforslaget fulgt opp dette ved å innarbeide 3,7 millioner kroner i 2015, økende til 8,1 millioner kroner fra 2016. Det siste forutsetter at regjeringen i statsbudsjettet for 2016 følger opp tiltaket med å finansiere helårsvirkningen fra 2016. Trondheim kommune har allerede i dag en ordning hvor familier kan få moderasjon på økonomisk grunnlag. Forslaget om innføringen av et nasjonalt minstekrav fører imidlertid til at vi må vurdere hvordan ordningen skal utformes framover. Rådmannen vil våren 2015 komme tilbake til bystyret med egen sak

om utforming av Trondheim kommunes ordning for økonomisk moderasjon, tilpasset nye nasjonale regler fra 1. august 2015.

Avvikle søskenmoderasjon på tvers av barnehage og skolefritidsordning i august 2016

Familier med barn i barnehage og skolefritidsordning gis 25 prosent søskenmoderasjon fra og med barn nummer to. Trondheim kommune er den eneste ASSS- kommunen som gir søskenmoderasjon på tvers av barnehage og skolefritidsordning. Moderasjonsordningen er ikke lovpålagt og foreslås avviklet fra 1. august 2016. Innsparingen er beregnet til 3,2 millioner kroner i 2016 og syv millioner kroner i helårsvirkning.

Lovbestemt søskenmoderasjon i barnehage opprettholdes. Denne utgjør 30 prosent for familier med to barn i barnehage og 50 prosent for familier med tre barn eller mer i barnehage. Familier med lav inntekt vil fortsatt få moderasjon på økonomisk grunnlag.

Annet

Nye regler for beregning av tilskudd til private barnehager

Satsene for driftstilskudd til de private barnehagene vil fra 1.1.2015 bli beregnet etter nye nasjonale regler, jf nærmere beskrivelse i pkt 6.4.2. Beregningsgrunnlaget for satsene i 2015, som etter nye regler er regnskap 2013, er lavere enn beregningsgrunnlaget var for tilskuddet til de private barnehagene i 2014. Dette skyldes lavere reguleringspremie for pensjon i 2013 sammenlignet med 2014. Dette gir en reell reduksjon i tilskuddet til de private barnehagene fra 2014 til 2015, før justering for lønns- og prisvekst, beregnet til om lag 9 millioner kroner.

Avvikling av midlertidige barnehager, driftskostnader bygg

Det er lagt inn fire millioner kroner i 2015 til driftskostnader knyttet til barnehagebygg, økende til fem millioner kroner fra 2016. Dette gjelder hovedsakelig kostnader knyttet til avvikling av midlertidige barnehager, men også utgifter til mindre bygningsmessige tiltak og inventar som kommer under grensen for å føres som investeringsutgift.

Økte driftskonsekvenser IT-investeringer

Budsjettet for IT-investeringer har økt betydelig fra 2013 til 2014. Økte investeringer i fagprogrammer, infrastruktur og PC-er/-utstyr, medfører økte driftsutgifter. For barnehageområdet medfører dette en kostnadsøkning på 1,4 millioner kroner fra 2015.

Tilbakeføre tidligere reduserte kvalitetsmidler

I budsjettet for 2014 ble generell reduksjon på 1,7 millioner kroner på sentralt budsjett lagt på kvalitetsutviklingsprogrammet for barnehage. Rådmannen mener det er viktig å opprettholde nivået på budsjettet for kvalitetsutvikling og foreslår en styrking på 1,5 millioner kroner fra 2017.

6.5 Forslag til investeringsbudsjett

Forslag til investeringsbudsjett for perioden 2015-18 tar utgangspunkt i dagens tilbud og plasskapasitet, utviklingen i etterspørselen, føringer for lokalisering og dekningsgrader for barnehager, prognoser for forventet vekst i barnetallet og tilpasninger i forhold til kommunens driftsramme. Det er utfordrende å planlegge kapasiteten, siden det går kort tid fra et barn fødes til det søkes om plass i barnehage.

6.5.1 Forutsetninger for perioden 2015-2018

Følgende prioriteringer og forutsetninger er lagt til grunn for investeringer på barnehageområdet:

- Dimensjonering og utbygging av barnehage tilbudet skal så godt som mulig tilpasses antall søknader fra barn som etter loven har rett på tilbud om plass. Det vil si barn som fyller ett år senest innen utgangen av august det året det søkes om plass. Retten gjelder den kommunen barnet er bosatt i.
- Økonomisk driftsramme gir mulighet for om lag 330 plasser til barn uten lovfestet rett på plass (født etter 31. august)

- Det forventes en tilvekst på 537 barn i aldersgruppen 1-5 år i planperioden, hovedsaklig i 2017 og 2018. Etterspørselen anslås til 89 prosent for aldersgruppen 1-2 år og til 100 prosent for gruppen 3-5 år. Samtidig antar man at det i gjennomsnitt vil være en årlig avgang/nedlegging av 50 plasser.
- Utbyggingsprogrammet tar hensyn til ledig kapasitet i eksisterende og nybygde barnehager, som følge av lavere barnetallsvekst enn forventet de siste årene. Tidlig i perioden vil utnyttelsen av eksisterende og nye barnehager kunne bli noe lavere enn ønsket. Avvikling av enkelte avdelinger eller barnehager kan bli aktuelt. Nye barnehageanlegg som øker kapasiteten utsettes til slutten av planperioden.
- Revidert funksjons- og arealprogram, vedtatt av bystyret i sak 94/14, legges til grunn for planlegging og bygging av nye kommunale barnehageanlegg.
- Kostnadsnivået på nye anlegg er vurdert i samarbeid med Utbyggingsenheten. Det er lagt til grunn fem prosent årlig prisstigning. Det viktigste tiltaket for å redusere kostnadene, er å utnytte hver tomt så godt som mulig, innenfor vedtatte arealnormer inne og ute.
- Forslag til nye private prosjekter vurderes som en del av rulleringen av handlings- og økonomiplanen. Gjennomføringen av private prosjekter som er tatt inn i utbyggingsprogrammet må også tilpasses utviklingen i behov for nye plasser. Tidspunktet for realisering av prosjektene vil bli gjenstand for årlig rullering på lik linje med kommunale prosjekter.

6.5.2 Utvikling i barnetallet og tilpasninger av barnehagekapasiteten

Antall barn i alderen 1-5 år økte i årene 2006-09 i gjennomsnitt med nesten 300 barn per år. Etter dette har veksten flatet ut, og vært i underkant av 100 barn per år. Dette skyldes en vesentlig nedgang i fødselsfrekvensen. Byplankontoret har revidert befolkningsprognosene, og det forutsettes at fødselstallene igjen øker mot slutten av planperioden. Prognosene viser dermed en liten nedgang i barnetallet først i perioden, mens i årene 2017 og 2018 forventes en vekst på henholdsvis 230 og 370 barn. Det ventes en betydelig vekst fram mot 2025, før det igjen skjer en utflating.

Tabell 6-4 Prognose for utviklingen i antall barn 1-5 år i perioden 2014-18 og 2030 – pr 31.12.

	2014	2015	2016	2017	2018	Endring 2014-18	Snitt per år	2030
Prognose	11 397	11 321	11 330	11 563	12 935	537	134	13 718

Kilde: Byplankontoret, Trondheim kommune, TK prognose T2014_01_06, april 2014

Etter at kommunen i 2010 presiserte målet for full barnehagedekning til å omfatte barn med lovfestet rett til plass, har det vært et visst overskudd av plasser. Disse har vært tilbudt barn uten lovfestet rett. Lavere barnetallsvekst enn forventet har gitt en viss økning av denne "bufferen". Både i 2013 og 2014 ble det bevilget ekstra midler for å utnytte ledig kapasitet til å tilby plass til flere ettåringer uten lovfestet rett. Samtidig er det gjort tiltak for å redusere kapasiteten, som en tilpasning til driftsrammene

Siden de reviderte prognosene for barnetallsutviklingen fortsatt er noe usikre, er utbyggingsprogrammet lagt noe under forventet vekst. Eksisterende plasskapasitet benyttes til å dekke behovet til og med 2017. Prosjektene i årene 2015-17 erstatter midlertidige barnehager eller rehabiliteringsprosjekter. En viss kapasitetsøkning skjer fordi de nye barnehagene bygges noe større enn de som erstattes. Dette gjøres for å utnytte tilgjengelige tomter best mulig. Først i 2018 planlegges nye barnehager som øker kapasiteten. Disse prosjektene vurderes på nytt ved neste års rullering av utbyggingsprogrammet, ut fra nye behovsvurderinger. Dagens overkapasitet forventes å være tilstrekkelig til å dekke behovet ved en eventuell målsetting om å innvilge alle søknader om barnehageplass den måneden barnet fyller ett år.

Forslaget til utbyggingsprogram preges av at en rekke barnehager har midlertidig godkjenning som utløper i planperioden. Flere kommunale barnehager har store rehabiliteringsbehov, i form av manglende fasiliteter for medarbeidere (garderober, pause- og møterom), inneklimate, tilrettelegging for småbarn og universell utforming. I løpet av perioden vil situasjonen for de dårligst stilte barnehagene likevel vært løst, i hovedsak gjennom riving og etablering av nye bygg.

6.5.3 Midlertidig godkjente barnehager

De midlertidige barnehagene som ble opprettet i 2006-08 var i hovedsak beregnet til å stå i tre år. Flere av disse har i flere omganger fått godkjenning for forlenget drift. Disse midlertidige godkjenningene utløper i planperioden, mange i 2015 og resten i 2017. Flere bygg har store utfordringer knyttet til kulde/frost, med kalde gulv og vann og avløp som fryser, og de har høye energi- og husleieutgifter. Tiltak for å kompensere for dette belastes driftsbudsjettet.

I handlings- og økonomiplanen for 2013-16 ble det vedtatt et løft for å etablere permanente løsninger for en rekke av de midlertidige byggene. I de siste årene er dette gjort for Leistad, Ladesletta, Karinelund, Illsvika og Aastahagen. Fire midlertidige barnehager foreslås erstattet med permanente løsninger i perioden 2015-18. Ranheimsletta drives videre i gamle Ranheim skole gjennom planperioden, mens Svalsberget foreslås avviklet i 2015/16, samtidig med at det åpnes en ny privat barnehage i området. Sagmoen barnehage er vedtatt avviklet i 2015.

Tabell 6-5 Status og forslag for midlertidige, kommunale barnehager med varig drift

Barnehage	Åpnet	Godkjenning	Arbeid med erstatningstomt	Planer for videre drift
Granåsen (4 grupper)	07.08.06	2017	Vedtatt reguleringsplan for tomt i Granåsen.	Erstattes med permanent bygg 2015/16.
Smidalen (4 grupper)	16.10.06	2017	Vedtatt reguleringsplan i Stubbanvegen.	Erstattes med permanent bygg ved Utleira skole i 2016.
Risvollan (4 grupper)	01.11.07	2017	Regulering pågår i senterområdet.	Erstattes med permanent bygg 2018.
Saupstad (4 grupper)	01.08.08	2017	Ferdig regulert tomt på Saupstad.	Erstattes med permanent bygg 2017/18.
Ranheimssletta (2 grupper)	28.08.06	2015/16	Regulering av ny tomt pågår.	Drift fortsetter i gamle Ranheim skole.
Svalsberget (2 grupper)	15.12.06	2015	Tomter vurderes i samme område.	Foreslås avviklet parallelt med åpning av ny privat barnehage på Hammersborg i 2015/16.
Sagmoen (3 grupper)	15.02.06	perm	Ferdig regulert bygg/tomt, gamle Breidablikk skole.	Vedtatt at barnehageprosjektet ikke gjennomføres, og barnehagen avvikles i 2015.

I tillegg er det fire paviljonger på Leistad, Karinelund (Moholt), Hammersborg og Stavset som benyttes som avlastningslokaler i forbindelse med rehabiliteringsprosjekter, eller er utleid til privat drift.

Tabell 6-6 Status for bruk av midlertidige godkjente barnehager som benyttes som interimbygg

Barnehage	Åpnet	Godkjenning	Arbeid med erstatningstomt	Planer for videre drift
Leistad (4 grupper)	07.08.06	2015	Allerede gjennomført.	Reservelokaler for akutte behov.
Karinelund	05.02.07	2015	Igangsatt regulering av tomta.	Benyttes av private Sætra barnehage til permanent løsning er klar.
Hammersborg (4 grupper)	17.09.07	2015	Annen tomt til privat barnehage under regulering.	Benyttes av private Læringsverkstedet Hammersborg barnehage til 2015/16, for så å avvikles.
Stavset (4 grupper)	01.08.11	2013	Igangsatt regulering av tomta.	Benyttes som interimbygg for Granåsen barnehage til 2015.

6.5.4 Kommunale prosjekter og tiltak i 2015-18

Prosjektene først i perioden erstatter først og fremst midlertidige barnehager, mens prosjektene mot slutten av perioden vil øke kapasiteten:

- Granåsen barnehage holder til i en midlertidig godkjent paviljong, som har store utfordringer blant annet knyttet til frost og energiforbruk. Området er godt egnet som barnehage med friluftprofil. Reguleringsplan og og nytt bygg med fem barnegrupper på eksisterende tomt er vedtatt, med planlagt ferdigstilling ved årsskiftet 2015/16. I byggeperioden flyttes driften til midlertidige lokaler på Stavset.
- Sekskanten barnehage på Elgeseter ble overtatt fra St. Olavs hospital i 2008. Eksisterende bygg er vedtatt revet og erstattes med nytt anlegg. Tomta muliggjør kapasitetsutvidelse, i et etterspurt område for barnehageplass. Totalt blir det plass til seks ordinære barnegrupper i det nye anlegget, sammen med mottakstilbud for barn av flyktninger. Disse har tidligere vært i Dalsenget barnehage. Driften er i 2014 flyttet til nye Kristiansten barnehage, men foreldre som ønsker retur, kan få dette. Nye Sekskanten skal også erstatte Firkanten barnehage, som kun har en kortsiktig leieavtale med St. Olav sykehus.
- Det er planlagt et mindre rehabiliteringsprosjekt på Sverresli og Cecilienborg barnehager, med bedre tilrettelegging for småbarn. Tiltakene gjennomføres i 2014 og 2015.
- Det er satt av midler til å erstatte de midlertidige barnehagene Smidalen, Risvollan og Saupstad. Smidalen foreslås flyttet til nytt barnehageanlegg i Stubbanvegen, i tilknytning til Utleira skole. Avsatte budsjettmidler omfatter også tiltak for uteområdet på Utleira skole. Framdriften for Risvollan er avhengig av reguleringsmessige forhold i senterområdet på Risvollan, og tidspunkt for utbygging av nytt helse- og velferdssenter. Ny barnehage på Saupstad må sees i sammenheng med tomtevalget for Heimdal videregående skole og kommunens skoler i området. Ingen av disse tre barnehagene trenger annet midlertidig oppholdssted i byggeperiodene.
- Det er satt av midler til ett nytt barnehageanlegg som skal gi nødvendig kapasitetsvekst i 2018. Aktuelle muligheter er på tomt ved Charlottenlund videregående skole, ved Eberg skole, eller ved Ranheim idrettsanlegg. Etterspørsel og regulerings- og tomtemessige forhold vil bestemme aktualiteten og framdriften for dette prosjektet.
- I planperioden settes det av et årlig beløp som skal brukes ved akutte bygningsmessige forhold i barnehagene, tiltak for barn med særskilte behov for fysisk tilrettelegging, samt tiltak knyttet til vekst i barnetall, primært omlegging til småbarnsplasser.
- I perioden må et antall barnehagetomter reguleres og eventuelt erverves, slik at det tilrettelegges for framtidig utbygging.

6.5.5 Private barnehager i 2015-18

Søknader om nye private barnehager vurderes som en del av arbeidet med handlings- og økonomiplanen. Prosjekter som tas med i utbyggingsprogrammet får kommunalt tilskudd til driften, etter at de er endelig godkjent etter barnehageloven. Gjennomføringen av private prosjekter som er tatt inn i utbyggingsprogrammet må også tilpasses utviklingen i behov for nye plasser. Utbyggere/eiere kan ikke forvente driftsstøtte for alle nye barnehageplasser før det er reelt behov for plassene. Dette avtales parallelt med godkjenningsprosessen av prosjektene. Tidspunktet for realisering av prosjektene vil være gjenstand for årlig rullering på lik linje med kommunale prosjekter.

I 2014 ble det planlagt et nytt utbyggingsprosjekt på Utleir, ut fra behovet for plasser i dette området, med mulig realisering i 2017. I dialog med den private utbyggeren er dette byttet med prosjekt på Tiller, hvor realiseringen av nye boliger har kommet lengre. SIT barnehager ønsker å etablere en større barnehage på Moholt, som erstatning for to gamle barnehagebygg. På Lade er det omsøkt et privat prosjekt som en del av utbyggingen av Lillebyområdet.

Utbyggingsprogrammet forutsetter at følgende private prosjekter tas med:

- For Sætra barnehage, som holder til i midlertidige barnehagelokaler, arbeides det med å regulere tomt for permanent anlegg ved Moholt kirke.

- På Hammersborg, i tilknytning til nytt klubbhus for Vestbyen idrettslag, planlegges en ny privat barnehage med ca 100 plasser, med sannsynlig ferdigstilling i 2015/16. Driften er allerede i gang i midlertidige lokaler på Hammersborg, utleid av Trondheim kommune.
- SIT barnehager planlegger ny barnehage på Moholt med plass for 200 barn, primært for studenter. Anlegget skal erstatte eksisterende Nissekollen og Moholt barnehager, som i dag har ca 170 barn. Planlagt åpning er i 2016, med en tilvekst i 2017 på 30 plasser sammenlignet med dagens nivå.
- I Tillerringen planlegges en ny barnehage med 120-130 plasser i tilknytning til nye boligområder, med mulig åpning i 2017/18.
- På Lilleby er det under regulering tomt til ny barnehage for ca 60-70 barn, med mulig åpning i 2018/19.

6.5.6 Investeringer

Tabellen under viser rådmannens forslag til Investeringer i barnehager for perioden 2015-2018, og endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2014.

Tabell 6-7 Investeringer i barnehager i perioden 2015-18²⁷. Tall i millioner kroner

	2014	2015	2016	2017	2018		
Vedtatt budsjett 2014-2017	230,0	172,5	198,0	170,5			
Forslag til budsjett 2015-2018		128,0	88,0	138,0	138,0		
Prosjekt/investering	Kostnads- overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering			
				2015	2016	2017	2018
Granåsen	53,8	10,5	43,3	43,3			
Sekskanten	75,4	22,0	53,4	40,0	13,4		
Sverresli/Cecilienborg (småbarnsplasser)				6,3			
Stubbanvegen	65,0	18,0	47,0	20,4	26,6		
Saupstad	60,0		60,0		30,0	30,0	
Risvollan	70,0		70,0			30,0	40,0
Ny barnehage, uspesifisert	70,0		70,0			30,0	40,0
Akuttpost/HC/oml. småbarnsplasser				10,0	10,0	10,0	10,0
Tomtekjøp/-kostnader				8,0	8,0	8,0	8,0
Sum økonomiplan				128,0	88,0	108,0	98,0

6.5.7 Utviklingen i antall plasser og barnehagedekning

Tabellen under viser et behov for 661 nye plasser i planperioden. Dette tilsvarer summen av økt barnetall og forventet avgang av plasser. Utbyggingsprogrammet legges lavere enn forventet behov, med en tilvekst på 454 plasser. Dette ut fra dagens overkapasitet og usikkerhet om prognosene vil slå til. Dersom behovet blir høyere enn forventet, så må dette innarbeides ved neste rullering av utbyggingsprogrammet. Dette vil i så fall gi økonomiske konsekvenser ut over de rammene som er foreslått for perioden.

Tabell 6-8 Barnehagetilbud for barn 1-5 år i 2014 og prognose 2015-2018

Årstall	2015	2016	2017	2018	Endring 2014-18	Snitt per år
Antall barn bosatt, prognose 1-5 år	11 321	11 330	11 563	11 935	537	134
Sum årlig utbyggingsbehov	-27	41	254	393	661	165
Planlagt utbygging	-96	22	262	266	454	114
Differanse behov og utbygging	-68	-19	8	-127	-207	-52
Sum antall barneplasser 1-5 år	10 670	10 641	10 853	11 069		
Barnehagedekning	94 %	94 %	94 %	93 %		

²⁷ Prosjektkostnaden omfatter også tomtekostnad fra og med 2015.

7 Skoler

Trondheimsskolene arbeider målrettet med å styrke det helhetlige læringsløpet fra barnehage til videregående opplæring. Dette skal sikre hver enkelt elev et optimalt læringsutbytte og et godt læringsmiljø. Alle elever får tilpasset opplæring innenfor det ordinære tilbudet, og de som trenger det skal få spesialundervisning.

Arbeidet med læringsmiljø styrkes og tidlig innsats prioriteres gjennom flere lærere per elev på 1. og 2. trinn. Rådmannen satser særlig på å heve kvaliteten på opplæringen i lesing, skriving, regning og utvikling av digitale ferdigheter. Videreutdanning av lærere og ledere styrkes og satsingen på felles etterutdanning for skolene økes. Det etableres et læringscenter som koordinerer og videreutvikler utviklingsprosjekter.

Trondheim kommune investerer 1 338 millioner kroner i skoleanlegg den neste fireårsperioden. Skolene Åsveien, Brundalen, Lade og Sjetne ferdigstilles og det eroppstart med ny Huseby skole og en ny skole øst i byen. Rådmannen ønsker et enda sterkere fokus på de pedagogiske kvalitetene ved våre skoleanlegg.

7.1 Innledning

Trondheim kommune gir 19 303 elever opplæring ved 52 grunnskoler. Skoler med barnetrinn har skolefritidsordning og tilbyr gratis leksehjelp til elever på 1.-4. trinn. Fem skoler har mottaksgrupper for nyankomne minoritetsspråklige elever. Trondheim kommunale kulturskole (TKK) tilbyr opplæring i musikk, teater, visuelle kunsthøgskole, sirkus og dans – både i egne lokaler og i de fleste grunnskoler. Opplæringen er regulert gjennom Lov om grunnskolen og den videregående opplæringa (Opplæringslova).

Opplæringsloven er skoleåret 2014-15 endret på flere områder. Blant annet kan nå leksehjelp fordeles fritt på 1.-10. årstrinn og kommuner har ikke lenger plikt til å gi gratis frukt og grønnsaker. Videre fikk alle elever rett til et tobakksfritt miljø når det fra 1. juli ble innført tobakksfri skoletid i barne-, ungdoms- og videregående skoler.

7.2 Status og utfordringer

Tabell 7-1 Nøkkeltall grunnskole – Trondheim

	2012	2013	2014
Antall elever i kommunale skoler	19 115	19 198	19 303
Antall elever i åtte private skoler	918	903	899
Antall barn i skolefritidsordningen	5 926	6 598	6 389
Antall elever med undervisning i særskilt norsk	1 004	1 008	937
Antall elever med morsmålsundervisning	849	820	814
Antall elevplasser i Trondheim kommunale kulturskole	4 085	4 169	4 070

Antall elever i kommunale grunnskoler har økt med 105 det siste året. Økningen forventes å vedvare de neste årene. Antallet elever i privatskolene fortsetter å gå svakt ned. Det er en liten nedgang i elever som bruker skolefritidsordningen og i antall elever som har undervisning i særskilt norsk. Antall elever med morsmålsundervisning holder seg stabil.

Antallet ordinære elevplasser i kulturskolen har gått ned det siste året. I tillegg til de ordinære elevplassene tilbyr TKK også ulike lavterskel- og rekrutteringstilbud i bydelene for å nå nye elevgrupper.

Tabell 7-2 Sammenligning med ASSS- kommunene²⁸

	Trondheim		ASSS	
	2012	2013	2012	2013
Netto driftsutgifter til grunnskoleundervisning og spesialundervisning, per elev	71 499	73 397	73 650	77 097
Gjennomsnittlig gruppestørrelse, 1.-4. trinn	14,9	14,7	14,7	14,9
Gjennomsnittlig gruppestørrelse, 5.-7. trinn	15,0	14,5	14,8	14,7
Gjennomsnittlig gruppestørrelse, 8.-10. trinn	16,5	15,2	16,3	15,9
Lærertetthet i ordinær undervisning, 1.-10. trinn	18,7	18,2	18,9	18,7
Andel elever som får spesialundervisning, i prosent	6,9	8,0	7,4	7,5
Timer spesialundervisning i prosent av antall lærertimer	16,2	16,8	17,2	16,9
Andel elever med særskilt norskopplæring, i prosent	5,7	5,6	8,1	8,4
Andel elever med morsmålsopplæring, i prosent	5,0	4,9	5,0	5,0
Andel innbyggere i kommunal skolefritidsordning 6 til 9 år, i prosent	77,0	77,7	68,3	68,6
Korrigerte brutto driftsutgifter til kommunal musikk- og kulturskole (inkludert sosiale utgifter), i kroner per bruker	18 708	18 768	17 871	18 324

Tabell 7-2 sammenligner utvalgte nøkkeltall i Trondheim kommune med gjennomsnittet for ASSS-kommunene. Trondheim kommunes netto driftsutgifter til grunnskole har økt med om lag 1 800 kroner per elev det siste året. Når man korrigerer for prisutvikling, er dette en reell nedgang på 0,3 prosent. I ASSS-kommunene var økningen om lag 3 400 kroner, en reell økning på 1,6 prosent.

Økt lærertetthet har lenge vært en satsing, både nasjonalt og i Trondheim. Målet er at elever opplever økt læringsutbytte og mestring gjennom bedre mulighet for tilpasset opplæring og en mer praktisk og variert undervisning. Gjennomsnittlig gruppestørrelse viser at lærertettheten i Trondheim er styrket på alle hovedtrinn. Styrkingen har vært spesielt stor på mellom- og ungdomstrinnet og noe mindre på småskoletrinnet. Økningen på ungdomstrinnet kan forklares med at seks av våre ungdomsskoler er tilført til sammen 23 stillinger gjennom Utdanningsdirektoratets ordning *Tilskudd for økt lærertetthet*. I ASSS-kommunene har styrkingen vært mindre samlet sett, og det har sågar vært en reduksjon på barnetrinnet. Lærertetthet i ordinær undervisning utelater timer til spesialundervisning og særskilt norskopplæring. Styrkingen har vært mer enn dobbelt så stor i Trondheim kommune som i ASSS-kommunene det siste året, og tettheten er 0,5 elev per lærer bedre i Trondheim.

Norsk og internasjonal forskning viser ingen entydig sammenheng mellom lærertetthet og elevenes resultater eller opplevelse av læringsmiljøet. Det virker imidlertid som at økt lærertetthet er positivt for enkelte grupper. Utdanningsdirektoratet uttrykker i pamfletten *Forskning viser nr 2 2013* at det er behov for mer forskning før en kan konkludere med hvorvidt lærertetthet har positiv effekt. Følgeevalueringen av *Tilskudd for økt lærertetthet* vil bidra til å gi et fundament for å vurdere betydningen av en satsing på lærertetthet.

Andelen elever som får spesialundervisning har det siste året økt fra 6,9 til 8,0 prosent. Blant ASSS-kommunene har andelen økt med 0,1 prosentpoeng til 7,5 prosent. Trondheim har dermed 0,5 prosentpoeng høyere andel spesialundervisning. Andelen timer spesialundervisning av antall lærertimer har økt med 0,6 prosentpoeng det siste året. I ASSS-kommunene har andelen gått ned med 0,3 prosentpoeng. Trondheim bruker 0,1 prosentpoeng mer av budsjettet på spesialundervisning enn ASSS-kommunene.

²⁸ ASSS-tallene er eksklusiv Trondheim og Oslo.

Trondheim hadde 10,7 prosent innvandrere i aldersgruppa 0-16 år i 2012, mens ASSS- kommunene hadde 17,1 prosent. Det er derfor naturlig at andelen elever som får særskilt norskopplæring er noe lavere enn gjennomsnittet i ASSS- kommunene. Samtidig er andelen morsmålsopplæring relativt høy i Trondheim. Sammenlignet med tidligere år er endringene relativt små.

Kommunens dekningsgrad i kommunal SFO fortsetter å øke, og Trondheim skiller seg fortsatt fra ASSS- kommunene med en høyere dekningsgrad.

Kulturskolen og kulturskoletilbudet har vært en prioritert satsing over år, gjennom at kulturskolen har fått midler for å rekruttere elever fra underrepresenterte deler av byen. Trondheim bruker mer per ordinær elev i musikk- og kulturskolen enn andre ASSS- kommuner og har høyere dekningsgrad.

7.2.1 Elevenes læringsutbytte

I Læreplanverket for Kunnskapsløftet heter det at *Opplæringens mål er å ruste barn, unge og voksne til å møte livets oppgaver og mestre utfordringer sammen med andre. Den skal gi hver elev kyndighet til å ta hånd om seg selv og sitt liv, og samtidig overskudd og vilje til å stå andre bi. For å oppleve utbytte av undervisningen på skolen, er elevene avhengig av å være del av et læringsmiljø som tar hensyn til variasjoner i deres evner og forutsetninger.*

I Trondheim er derfor satsing på læringsmiljø en av pilarene i arbeidet med å heve elevenes læringsutbytte. Med læringsmiljø forstår vi de samlede kulturelle, relasjonelle og fysiske forholdene på skolen som har betydning for elevenes læring, helse og trivsel. I et inkluderende læringsmiljø opplever alle elever å være både faglig, sosialt og personlig inkludert i skolens læringsmiljø. Opplevelsen av et inkluderende læringsmiljø handler i stor grad om aktiv deltagelse i fellesskapet.

God kvalitet på undervisninga i praktiske og estetiske fag har stor betydning for å skape mer praktisk, variert og relevant opplæring. I trondheimsskolen skal kunst og kultur prioriteres.

Flere faktorer har innvirkning på elevenes faglige og sosiale læringsutbytte. Særlig sentralt er utvikling av gode relasjoner og god ledelse på alle nivå i skolen. Det samme er gode samarbeidsrelasjoner med hjemmet, normer og regler, elevsyn, forventninger til læring og det fysiske læringsmiljøet.

Den årlig *Kvalitetsmeldingen for grunnskolen i Trondheim* beskriver elevenes læringsutbytte – med utgangspunkt i resultater fra det nasjonale systemet for kvalitetsvurdering (NKVS). NKVS omfatter nasjonale prøver, lokale og nasjonale kartleggingsprøver innen de grunnleggende ferdighetene og internasjonale undersøkelser.

Læringsresultatene utviklet seg stort sett positivt i Trondheim i 2013. Andelen elever på eller under bekymringsgrensen på kartleggingsprøvene gikk samlet sett ned for andre år på rad, antall produserte grunnskolepoeng økte, og resultatene på de nasjonale prøvene var samlet sett bedre enn i 2012.

Over tid har trondheimsskolen oppnådd resultater lik eller bedre enn det nasjonale gjennomsnittet. Sammenlignet med de øvrige ASSS- kommunene er resultatene omtrent som gjennomsnittet.

Rådmannen har store ambisjoner med elevenes læringsutbytte og vil peke på tre hovedutfordringer:

- Det er utfordrende for kommunen å utvikle stabile, gode resultater over år
- Det er en risiko for at vi blir for opptatt av det som er direkte målbart, mens viktige deler av elevenes læring blir mindre prioritert
- Resultatene på enkeltskoler varierer mye fra år til år, både innen fag og mellom fag
- Jentene skårer bedre enn guttene i de fleste fag og kjønnsforskjellene er i flere fag svært store

7.2.2 Elevenes fysiske og psykososiale læringsmiljø

Elevenes rettigheter knyttet til skolens fysiske miljø beskrives i § 9a-2 i Opplæringslova der det heter at skolene skal planlegges, bygges og tilrettelegges slik at de fremmer trygghet, helse, trivsel og læring hos elevene. Skolens fysiske miljø dreier seg om hvordan både ute- og inneområdene er utformet.

Alle skoleanlegg i Trondheim kommune er godkjent etter Forskrift om miljørettet helsevern. Dette er med på å sikre elevene et godt fysisk læringsmiljø. Parallelt med behov for utvidet skolekapasitet i noen deler av byen, har flere skoleanlegg et omfattende behov for rehabilitering.

Kravene til elevenes psykososiale læringsmiljø beskrives i § 9a-3 i Opplæringslova. Skolen skal aktivt og systematisk arbeide for å fremme et godt psykososialt miljø, der den enkelte elev opplever trygghet og sosial tilhørighet. I trondheimsskolen vil innsatsen mot mobbing fortsatt ha et sterkt fokus, både gjennom ulike programsatser og knyttet til arbeid med arbeidet med Manifest mot mobbing.

Årets kvalitetsmelding framhever at antallet elever som ble mobbet to eller tre ganger i måneden eller oftere er redusert betydelig, både på 7. og 10. trinn. På 10. trinn er nedgangen som nasjonalt, mens den på 7. trinn er større enn nasjonalt. Nedgangen skyldes trolig flere forhold, men Utdanningsdirektoratets revidering av elevundersøkelsen gjør det vanskelig å vurdere om nedgangen er reell. Elevene ble i 2013 for første gang stilt spørsmål om ulike former for krenkelser. Resultatene viser at verbale krenkelser og utestengning er mest utbredt, både nasjonalt og i Trondheim.

Rådmannen vil peke på tre særlige utfordringer på skoleområdet:

- Mangel på skolekapasitet kombinert med løpende utfordringer knyttet til behov for vedlikehold eller rehabilitering på eksisterende skoleanlegg
- Elevundersøkelsen viser at elevene på ungdomstrinnet bare er middels fornøyd med elevdemokrati og medvirkning
- Det er fortsatt for mange som opplever seg mobbet og/eller krenket i trondheimsskolen

7.2.3 Elever med særlige behov

Tilpasset opplæring er tiltak som skolen setter inn for å sikre at alle elever får best mulig utbytte av opplæringen. Skolenes evne til å gi elevene tilpasset opplæring innefor ordinær undervisning, avgjør omfanget av spesialpedagogisk hjelp. Elever med særskilte behov, både faglig og sosialt, er spesielt avhengige av et inkluderende læringsmiljø. Økt satsing på en mer praktisk og variert undervisning, i et inkluderende læringsmiljø, skal bidra til å snu den økende andelen elever som gis spesialundervisning.

Elever som ikke får tilfredsstillende utbytte av den ordinære opplæringen har rett til spesialundervisning. Dette er en mer omfattende form for tilpasset opplæring som det er knyttet enkeltvedtak til. For elever som får spesialundervisning, skal det foreligge en sakkyndig vurdering fra pedagogisk-psykologisk tjeneste, og det skal lages en individuell opplæringsplan (IOP). Planen skal vise hvilke mål som er satt for opplæringen, og hvordan målene kan nås. Prinsippet om tilpasset opplæring gjelder både i ordinær undervisning og i spesialundervisning.

Opplæringslova presiserer at tiltak innen ordinær undervisning på skolen skal være prøvd ut før en sender tilmelding til PPT med sikte på sakkyndig vurdering. God spesialpedagogisk hjelp er avhengig av at vansker fanges opp tidlig. I Trondheim er derfor tidlig innsats, blant annet i form av økt lærertetthet de første skoleårene, et viktig satsingsområde.

Andelen elever som får spesialundervisning fortsetter å øke og var 8,0 prosent høsten 2013. Det betyr at antall trondheimselever med vedtak har økt med 211 elever fra 2012 til totalt 1 527 elever. Andelen er lavest på 1.-4. trinn og høyest på 8.-10. trinn. Veksten skyldes først og fremst en økning i antallet elever som får relativt få timer spesialundervisning. Omkring 70 prosent av elevene med enkeltvedtak er gutter.

Elever med annet morsmål enn norsk har rett til særskilt språkopplæring inntil de har gode nok ferdigheter i norsk til å følge den ordinære undervisningen. Elevene tilbys særskilt norskopplæring, eventuelt også morsmålsopplæring og/eller tospråklig fagopplæring. Elevene kartlegges kontinuerlig for å vurdere om de har gode nok ferdigheter i norsk. Når ferdighetene er tilstrekkelige, faller retten til særskilt språkopplæring bort. Behovet for å øke kapasiteten i mottak er fortsatt størst på barnetrinnet øst i byen. Det skal opprettes et nytt mottak i tilknytning til nye Lade barneskole når denne bygges.

Rådmannen vil peke på to hovedutfordringer:

- Antallet elever som anses å ha behov for spesialpedagogisk hjelp skal reduseres
- Flere elever som det i dag meldes har behov for spesialpedagogisk hjelp, må ivaretas innenfor en mer praktisk og variert undervisning

7.2.4 Kvalitetsutvikling i trondheimsskolen

Trondheimsskolen er heldig stilt med kompetente medarbeidere. Dette er en grunnforutsetning for å lykkes med å styrke kvaliteten i skolen. Men kvalitetsforbedring må skje kontinuerlig for å utvikle skolen i et samfunn i forandring. En god skole krever systematisk og langsiktig kvalitetsutvikling. Hver medarbeider i trondheimsskolen må kontinuerlig bedre sine kunnskaper, ferdigheter og holdninger i samspill med andre. I Trondheim ønsker vi at kvalitetsutviklingen skal bygge på forsknings- og erfaringsbasert kunnskap om hva som virker.

Det bygges opp et læringscenter som skal koordinere satsinger og prosjekter i hele oppvekstsektoren. Senteret vil bli sentralt i kvalitetsutviklingen i skolene i løpet av perioden, og er finansiert gjennom prosjektmidler og midler til etterutdanning.

Tiltak og satsinger

Den nasjonale satsingen *Ungdomstrinn i utvikling* pågår i perioden 2013-17. I løpet av 2015 vil alle skolene med ungdomstrinn være med i Utdanningsdirektoratets nasjonale satsing på skolebasert utvikling på ungdomstrinnet (SKU). I SKU tilbys skoler med ungdomstrinn tre semester med støtte fra universitet eller høyskolesektor. Rådmannen vil videreføre nettverk som etableres i denne satsingen i hele perioden fram mot 2017.

Alle skoler med ungdomstrinn tilbyr minst tre valgfag, og ett av disse skal være valgfagene *Teknologi i praksis, Forskning i praksis* eller *Produksjon av varer og tjenester*. Det er etablert nettverk mellom skolene for å utvikle innhold i fagene, og kommunen samarbeider med universitets- og høyskolesektoren og den ideelle organisasjonen *Ungt Entreprenørskap*.

Vurderingspraksis som fremmer læring og utvikling er blant faktorene som ofte trekkes frem i forskning om hva som fremmer elevenes læringsutbytte, tilpasset opplæring og arbeid med å skape gode læringsmiljø. Den nasjonale satsningen *Vurdering for læring* videreføres i kommunen med nettverk for både barne- og ungdomsskoler.

Lesing og skriving er to grunnleggende ferdigheter for å kunne delta aktivt i samfunnslivet. Dette krever at det legges vekt på lesing og skriving i alle fag, men også særlig spisset kompetanse i begynneropplæring. I samarbeid med Nasjonalt senter for skriveopplæring og skriveforskning tilbyr Trondheim kommune etterutdanning i lesing og skriving for lærere som underviser på 4.-7. trinn. Målet med satsingen er at lærerne skal bli bedre lese- og skrivepedagoger. Etterutdanningstilbudet videreføres i 2015.

Lokalt læreplanarbeid er en avgjørende faktor for å jobbe etter prinsippet om tilpasset opplæring. I Trondheim prioriteres dette gjennom tilbud om kurs, nettverk og veiledning til skolene.

Matematikk beskrives som en av de grunnleggende ferdighetene i Kunnskapsløftet. Innen utgangen av 2015 vil alle skoler ha deltatt i kurs og veiledningstilbud knyttet til etablering av realfagsrom på skolene. Satsingen på realfag fortsetter og rådmannen vil fortsatt prioritere nettverksarbeid med sikte på å gjøre undervisningen mer praktisk og variert for alle elever.

Bedre læringsmiljø omfatter blant annet tiltak i forhold til klasseledelse og elevenes arbeidsforhold. Arbeidet har høy prioritet.

Elevenes læringsresultater er avhengig av god ledelse på alle nivå i skolen. I Trondheim satser vi derfor på lederutvikling- og rekruttering. Ledernetverk i hele oppvekstsektoren, egne lokale nettverk for ledere i bydel, deltakelse i nasjonal rektorutdanning og kvalitetsutvikling gjennom felles fagdager er blant tiltakene.

I samarbeid med Regionalt kunnskapssenter om barn og unge (RKBU) driver Dagskolen og BFT veiledning av en rekke skoler i utviklingen av relasjonen mellom lærer og elev. De siste årene pekes det på nettopp denne relasjonen som vesentlig i alle deler av skolens virksomhet, blant annet for å heve elevenes læringsutbytte og skape trygge psykososiale miljøer.

I bystyrets behandling av sak 51/14 Interpellasjon – mer målrettet leksehjelp ble det vedtatt at og at rådmannen skal se på hvordan leksehjelpa skal kunne målrettes bedre enn i dag. Rådmannen vil komme tilbake til en egen sak. Eventuelle endringer vil inntre tidligst høsten 2015.

IKT i skolen

I bystyresak 70/14 Årsoppgjøret 2013 bevilget bystyret midler til IKT i skolen. I forlengelsen av bystyrets vedtak har rådmannen initiert et arbeid med å utvikle en strategi for digitalisering i trondheimsskolen.

Rådmannen har startet et prosjekt for å utrede og anbefale tiltak for hvordan elevene best kan nå kompetansemålene i læreplanen ved bruk av IKT i skolen. Nye typer digitalt utstyr testes ut, der man har fokus på brukeropplevelse og effektivitet for å øke læringseffekten.

Prosjektet skal munne ut i en plan for investeringer innen teknologi og infrastruktur for oppvekstområdet i perioden 2016-2019. Planen vil inneholde en modell som beskriver fremtidig nettverkstopologi og krav til infrastruktur for hele oppvekstområdet, i tillegg til forslag til organisatoriske tiltak som kompetanseheving, rollefordeling og datastøtte i skolen.

Samarbeid med kunnskapsmiljøer

Det gode forholdet mellom Trondheim kommune og universitets- og høgskolesektoren i regionen er styrket de siste årene. Siden høsten 2011 er alle kommunens skoler praksisskoler for studenter under utdanning. Rådmannen tar sikte på å etablere en universitetsskole i samarbeid med NTNU fra høsten 2015. Rådmannen erfarer at slikt samarbeid er viktig for forsknings- og utviklingsarbeidet, og prioriterer dette. Trondheimsskolen har også et utstrakt samarbeid med nasjonalt senter for læringsmiljø og atferdsforskning i Stavanger og deltar på ulike nivå i ulike nasjonale råd og utvalg.

7.3 Periodemål

7.3.1 Mål for tjenesteområdet

Skole har et særlig ansvar for følgende delmål i Kommuneplanens samfunnsdel:

- 1.1: I 2020 har barn og unge i Trondheim kompetanse som styrker dem i møtet med framtidens utfordringer
- 1.2: I 2020 er kompetanseutvikling og livslang læring en mulighet for alle
- 2.1: I 2020 er barn og unge aktive i miljøarbeidet og utviklingen av Trondheim som bysamfunn
- 3.1: I 2020 opplever barn og unge i Trondheim trygghet i hjem, barnehage, skole og fritid

7.3.2 Periodemål 2015-2018

Skole har, sammen med barnehage og barne- og familietjenesten, prioritert fire felles mål for perioden 2015-2018. Veiledning og kompetanseheving av medarbeidere er viktig i arbeidet med disse fire målene. Rådmannen presenterer sin vurdering av resultatene i handlings- og økonomiplan, årsrapport og kvalitetsmelding for grunnskolen. Følgende områder ligger til grunn for skolens prioriteringer i arbeidet

med disse periodemålene: Læringsmiljø og klasseledelse, vurdering for læring, grunnleggende ferdigheter og ledelse og organisasjon.

1. Barn og unge utvikler tilfredsstillende grunnleggende ferdigheter

Grunnleggende ferdigheter er nødvendige forutsetninger for læring og utvikling. I Kunnskapsløftet er disse definert som å kunne lese, regne, uttrykke seg muntlig og skriftlig, og å bruke digitale verktøy.

Gode skoler formidler verdier og holdninger, gir elevene grunnleggende ferdigheter og kunnskaper, og gir elevene trening i aktiv deltakelse i et fellesskap med andre barn/unge og med voksne utenfor familien. Gjennom godt arbeid med grunnleggende ferdigheter og tidlig innsats, legges grunnlaget for mestring i de ulike fagene. Dette vil også øke gjennomføringen i videregående skole.

Følgende er kjennetegn på at elever utvikler tilfredsstillende grunnleggende ferdigheter:

- Elevene får økt læringsutbytte i de fem grunnleggende ferdighetene
- Flere elever fullfører det 13-årige læringsløpet
- Flere elever går ut av grunnskolen med over 3,0 i gjennomsnittskaraktter (30 grunnskolepoeng)

Begrunnelsen for å satse på grunnleggende ferdigheter finner vi i Læreplanverket for kunnskapsløftet der dette er hovedsatsingsområde. Lesing regnes som en grunnleggende ferdighet for å lykkes i skolen og livet, derfor har vi i Trondheim særlig fokus på kunnskapsbasert leseopplæring og tidlig innsats for elever som viser vansker med å knekke lesekoden.

2. Barn og unge har gode læringsmiljøer

Et inkluderende læringsmiljø bidrar til positiv læring og utvikling for den enkelte elev og sikrer en hverdag som fremmer helse og trivsel. Læringsmiljøet forstås som de miljømessige faktorene som har innflytelse på sosial og faglig læring og barn og unges generelle situasjon i hverdagen. Disse faktorene er i hovedsak relatert til vennskap og deltagelse i sosiale og faglige fellesskap, relasjoner til jevnaldrende og voksne, normer og regler, verdier, forventninger til læring og det fysiske miljøet. Samlet kan dette også omtales som barn og unges arbeidsmiljø.

Trondheimsskolen har nulltoleranse for mobbing. Skolenes systematiske og langsiktige arbeid med læringsmiljøet er viktig for å forebygge mobbing og krenkelser. Skolene skal i tillegg ha tilfredsstillende kompetanse og systemer til å fange opp, håndtere og følge opp mobbing og krenkelser som oppstår.

Følgende er kjennetegn på at elever har gode læringsmiljøer:

- Elevene møter et fysisk læringsmiljø som stimulerer til utforskende, praktiske og varierte arbeidsmåter
- Færre elever melder om mobbing og krenkelser
- Flere elever opplever mestring og støtte fra lærerne
- Flere elever opplever gode relasjoner til lærere og jevnaldrende

Begrunnelsen for å satse på gode læringsmiljøer og være tydelige i nulltoleransen mot mobbing og krenkelser finner vi i opplæringsloven der kapittel 9A gir hver enkelt elev en individuell rett til et læringsmiljø som fremmer læring, helse og trivsel. Norsk og internasjonal forskning peker også på faktorer ved læringsmiljøet som helt avgjørende for læring. Særlig er gode relasjoner til lærer trukket frem som avgjørende for å mestre skolefag.

3. Flere barn og unge får hjelp og støtte i de ordinære tilbudene

God klasseledelse og god vurderingspraksis fremmer elevenes utbytte av opplæringen. Prinsippene for god vurderingspraksis beskrives slik i *Vurdering for læring: Elevenes forutsetninger for å lære styrkes dersom de forstår hva de skal lære og hva som er forventet av dem, får tilbakemeldinger som forteller dem om kvaliteten på arbeidet eller prestasjonen, får råd om hvordan de kan forbedre seg og er involvert i eget læringsarbeid ved blant annet å vurdere eget arbeid og utvikling.*

Tilpasset opplæring betyr at undervisningen skal tilrettelegges ut fra den enkeltes evner og forutsetninger. Elever som ikke har tilfredsstillende utbytte av den ordinære opplæringen, har rett til spesialundervisning. Andelen elever i trondheimsskolen med vedtak om spesialundervisning har økt betydelig de siste årene. Siden skoleåret 2006/07 har andelen økt fra 3,7 til 8,0 prosent.

Følgende er kjennetegn på at flere elever får hjelp og støtte i de ordinære tilbudene:

- Flere elever melder at lærerne arbeider i tråd med prinsippene i vurdering for læring
- Færre elever har vedtak om spesialundervisning

Begrunnelsen for satsingen på å gi elevene hjelp innen det ordinære tilbudet finner vi i forskning som viser at inkluderende fellesskap gir best læring for alle elever. Lærerens evne til å lede grupper og til å støtte elevene i deres læringsaktiviteter, er i følge forskning den mest avgjørende faktoren for godt læringsutbytte av undervisning. Gode skoler er preget av lederskap på alle nivå; fra skoleeier, til skoler og klasserommet.

4. Samarbeidet med foresatte styrkes, herunder samhandling for å sikre koordinert innsats i et familieperspektiv

Skole-hjem-samarbeidet påvirker elevenes motivasjon for læring. For å få til et godt samarbeid, må foreldrene ha reell medvirkning og medbestemmelse. Flere aktører i kommunen yter tjenester til barn som trenger ekstra oppfølging. Denne hjelpen må være samtidig og koordinert, slik at familiene opplever at de får nødvendig støtte fra kommunen.

Følgende er kjennetegn på at samarbeidet med foresatte styrkes, herunder samhandling for å sikre koordinert innsats i et familieperspektiv:

- Flere foreldre er fornøyde med kommunikasjonen mellom hjem og skole
- Flere foreldre får veiledning fra skolen om hvordan de kan hjelpe sitt barn med skolegangen
- Flere foresatte opplever at skolens roller tydeliggjøres med tanke på å styrke tidlig innsats, sikre gode relasjoner til venner og en god samhandling med foresatte

Begrunnelsen for at foresatte blir involvert i elevenes læringsprosess er forskning som viser at støtte fra og samarbeid med hjemmet bidrar til økt læringsutbytte for elevene. Skoler skal, i tråd med målsetningen om tidlig innsats, nasjonale føringer og forskning sørge for å involvere foresatte så tidlig som mulig dersom elever viser vansker.

7.4 Forslag til driftsbudsjett

7.4.1 Statsbudsjettet

Regjeringen foreslår i statsbudsjettet å videreføre flere tiltak rettet mot grunnskolen. Høsten 2013 ble det satt av midler til en fireårig forsøksordning der kommunene kan søke om midler til økt lærertetthet i ungdomsskolen. Trondheim kommune har gjennom ordningen fått midler til totalt 23 lærerårsverk for seks ungdomsskoler. Regjeringen foreslår å videreføre ordningen på samme nivå i 2015.

Valgfag ble innført høsten 2012 på 8. trinn, høsten 2013 på 9. trinn og høsten 2014 på 10. trinn. I statsbudsjettet foreslår regjeringen å finansiere helårseffekten av valgfag på 10. trinn.

Regjeringen foreslår en økning på totalt 1 500 nye studieplasser til videreutdanning for lærere i 2015. Trondheim kommune har i flere år hatt en forholdsmessig høy andel lærere på videreutdanning, og det er vanskelig å anslå hvor mange nye plasser økningen nasjonalt innebærer for oss.

7.4.2 Rammeutvikling grunnskole

Rådmannens viktigste prioritering på skoleområdet er å opprettholde en tilfredsstillende lærertetthet, særlig på 1. og 2. trinn. Sammen med satsing på grunnleggende ferdigheter og læringsmiljø er dette i tråd med strategien om tidlig innsats. Tiltak for at flere elever skal få tilpasset opplæring i de ordinære tilbudene, forventes på sikt å gi bedre spesialundervisning til de som trenger den mest. Økningen i

budsjettrammen tilsvarer elevtallsveksten i perioden. Det må likevel gjøres tilpasninger på området, blant annet på grunn av økte kostnader for skoleplass til barn fra Trondheim som har fosterhjem i andre kommuner og en generell reduksjon for skoleområdet vedtatt i handlings og økonomiplan 2014-2017. Prioritering av lærertetthet medfører at den generelle reduksjonen på skole holdes så lav som mulig, derfor foreslår rådmannen å fjerne søskenmoderasjon på SFO fra 1. august 2016 og en generell reduksjon i Trondheim kommunale kulturskole.

Tabellen under viser rådmannens forslag til netto driftsramme for skoleområdet for perioden 2015-2018, og hvordan skoleområdet skal tilpasse seg nye driftsrammer. Tabellen viser endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2014. Vedlegg 1 viser en detaljert oversikt over forslag til tilpasningstiltak.

Tabell 7-3 Tabell Budsjettramme og tiltak skoler. Tall i millioner kroner

Netto driftsramme	2015	2016	2017	2018
Vedtatt budsjett 2014	1 490,1	1 490,1	1 490,1	1 490,1
Priskompensasjon ²⁹	-2,1	-2,1	-2,1	-2,1
Oppgaveendringer				
Korrigert budsjett 2014	1 488,0	1 488,0	1 488,0	1 488,0
Ramme for befolkningsendring	15,0	32,8	44,1	59,8
Annen rammeendring	1,3	4,6	0,2	0,2
Forslag til netto driftsramme	1504,3	1525,4	1532,2	1548,0
Rammeendring	16,3	37,4	44,3	60,0
Opprettholdelse av standard	13,5	31,3	42,6	58,3
Økninger i tjenestetilbud	14,1	17,0	17,0	17,0
Reduksjoner i tjenestetilbud	-17,9	-13,9	-13,9	-13,9
Endring i gebyrer/brukerbetaling	0,0	-3,6	-8,0	-8,0
Annet	6,6	6,6	6,6	6,6
Sum tiltak	16,3	37,4	44,3	60,0

Opprettholdelse av standard

Elevtallsvekst – rammeøkning for å opprettholde dagens bemanningstetthet i skolene

Befolkningsprognosene viser vekst i elevtallet i økonomiplanperioden. Fra 2015 til 2018 forventes aldersgruppen 6-15 år å øke med i overkant av 1 000 barn og unge. Det er lagt inn rammeøkning for elevtallsvekst i perioden tilsvarende 15,0 millioner kroner i 2015 økende til 59,9 millioner kroner i 2018.

Mulig gjenåpning - Kalvskinnets skole

Det settes av 0,5 millioner kroner til en mulig gjenåpning av Kalvskinnets skole. Dette er i tråd med bystyrets vedtak i [sak 192/13 Trondheim kommunes budsjett for 2014 og økonomiplan for 2014-2017](#). Det uklart når en eventuell gjenåpning bør skje, og rådmannen vil legge fram en sak for formannskapet om hvor mange elever som ønsker å gå på en gjenåpnet Kalvskinnets skole høsten 2015.

Økt statlig satsing videreutdanning

I tillegg til innsparingen som ble vedtatt i budsjettet for 2014 på én million kroner, kan kommunens bevilgninger til videreutdanning reduseres med ytterligere én million kroner. Dette skyldes endringene i ordningen som medfører at staten dekker en større andel av kommunenes kostnader til vikarer, samt alle kommunens vikarkostnader når lærere tar videreutdanning i fagene matematikk og naturfag.

Økninger i tjenestetilbud

Valgfag i ungdomsskolen

Valgfag i ungdomsskolen er nå innført på alle trinn. Våreffekten av innføringen på 10. trinn skoleåret 2014/15 utgjør 2,9 millioner kroner. Tiltaket er finansiert gjennom rammeøkning til kommunene.

²⁹ Tjenesteområdene kompenseres også for lønn. Lønnskompensasjon er ikke fordelt på tjenesteområdene, men ligger under tilleggsbevilgninger (jf kapittel 4).

Driftskostnader IT

Budsjettet for IT- investeringer har økt betydelig fra 2013 til 2014. Økte investeringer i fagprogrammer, infrastruktur og PC-er/-utstyr, medfører økte driftsutgifter. På skole medfører dette en kostnadsøkning på én million kroner.

Flere lærere på andre trinn

Bystyret vedtok i [sak 192/13](#) Trondheim kommunes budsjett for 2014 og økonomiplan for 2014-2017 en styrking av lærertettheten på 2. trinn i 2015. Målet er lærertetthet i ordinær undervisning på én lærer per 15 elever. Midlene fordeles som likeverdighetsressursen, tilsvarende styrkingen av 1. trinn. Det settes av 8,17 millioner kroner til dette.

Økt bassengkapasitet

I [formannskapsak 202/13](#) ble det vedtatt at rådmannen skal arbeide for å sikre leieavtale om nytt opplæringsbasseng som øker bassengkapasiteten betydelig. Dette medfører en kostnad fra 2016 på 2,9 millioner kroner årlig.

Kvalitetsutvikling i trondheimsskolen

Medarbeideres kompetanse og skolenes evne og vilje til å drive skolebasert utviklingsarbeid er avgjørende for å videreutvikle kvaliteten i skolen. I vedtatt budsjett for 2014 ble det avsatt 2 millioner kroner i halvårsvirkning for 2014, økende til 4 millioner kroner i 2015.

Reduksjoner i tjenestetilbud

Generell reduksjon

Det legges inn en generell reduksjon for skolene på 15,6 millioner kroner i 2015 og 11,6 millioner kroner fra 2016. Størstedelen av skolenes budsjetter er knyttet til lønnsmidler, og reduksjonen forventes å redusere lærertettheten. I tråd med politiske vedtak skjermes lærertettheten på 1. og 2. trinn. Lærertettheten på ungdomstrinnet skjermes også, da kutt her vil innebære til at kommunen mister prosjektmidler fra Utdanningsdirektoratet til fem ungdomsskoler³⁰ svarende til 23 stillinger. Reduksjonen konsentreres derfor om 3.-7 trinn. Konsekvensen er en reduksjon på om lag 380 000 kroner per skole, tilsvarende i underkant av 60 prosent av en lærerstilling per skole. Reduksjon per enhet er avhengig av skolens størrelse. Dette utgjør en økt gjennomsnittlig gruppestørrelse på 3.-7. trinn, svarende til 0,6 elever per lærer.

Generell reduksjon Trondheim kommunale kulturskole

Trondheim kommunale kulturskole får i likhet med de kommunale grunnskolene en generell reduksjon (jf avsnitt over). Bevilgningen til Trondheim kommunale kulturskole foreslås redusert med én million kroner i 2015. Reduksjonen kan medføre et bortfall av kontingent, avhengig av hvordan den gjennomføres. I 2013 var det 4 169 elevplasser ved Trondheim kommunale kulturskole (KOSTRA). Dekningsgraden for aldersgruppa 6-15 år er 15,8 prosent. Gjennomsnittet i ASSS- kommunene er 15,3 prosent.

Avvikle frukt og grønt

Regjeringen avviklet ordningen med gratis frukt og grønt med virkning fra skoleåret 2014/2015. Dette utgjør 1,3 millioner kroner i våreffekt 2015 og betyr at skolene ikke får dekket frukt og grønt.

Endring i gebyrer/brukerbetaling

Avvikling av søskenmoderasjon i SFO fra august 2016

Søskenmoderasjon i SFO er ikke en nasjonal ordning, men Trondheim kommune gir 25 prosent moderasjon fra og med barn nummer to. Tre av ti ASSS- kommuner gir ikke søskenmoderasjon. Ordningen foreslås avviklet fra 1. august 2016. Familier med lav inntekt vil fortsatt gis moderasjon på økonomisk grunnlag.

---

³⁰ <http://www.udir.no/Regelverk/Tilskudd/Alle-tilskuddsordninger/Skoleeiere/Okt-larertetthet/>

Forutsatt at like mange som i dag benytter seg av ordningen innebærer tiltaket en besparelse på 3,6 millioner kroner for fem måneder i 2016, økende til åtte millioner kroner i 2017. Skolene risikerer færre brukere av SFO som følge av økt brukerbetaling.

Annet

Realfagsrom

Satsingen på å etablere realfagsrom ved alle skolene er fullført i løpet av 2014. Dette utgjør reduserte kostnader tilsvarende 1,4 millioner kroner fra 2015.

Skoleplass for barn som har fosterhjem i andre kommuner

Kostnadene for skoleplass til barn fra Trondheim som har fosterhjem i andre kommuner har økt betydelig de siste årene. Den økte kostnaden på sju millioner kroner gjelder i hovedsak spesialundervisning for disse barna.

Følgeutgifter i forbindelse med rehabilitering/nybygg

Det er lagt inn én million kroner per år til driftskostnader knyttet til nybygg/rehabilitering av skolebygg. Den største følgekostnaden er skyss av elever til midlertidige bygg, men også utgifter til mindre bygningsmessige tiltak og inventar som kommer under grensen for å føres som investeringsutgift.

7.5 Forslag til investeringsbudsjett

7.5.1 Forutsetninger for perioden 2015-2018

Følgende forutsetninger ligger til grunn for arbeidet med investeringsbudsjettet på skoleområdet:

- Det er benyttet elevtallsprognoser fra april 2014. Det forventes sterk elevtallsvekst på barnetrinnet i planperioden. Dette medfører etter hvert en tilsvarende elevtallsvekst på ungdomstrinnet.
- Kostnader er angitt ut fra et antatt m²-behov for prosjektene. Endelig avklaring av prosjektets omfang (tilleggsfunksjoner som helsestasjon, fleridrettshall, med mer) vil avklare reelle kostnader. Det er lagt til grunn en årlig kostnadsøkning på 5 prosent.
- Prioriteringene tar utgangspunkt i bystyrets føringer i flere saker som omhandler skolestruktur og investeringsrekkefølge for skoleanlegg.
- Nytt areal- og funksjonsprogram for skoleanlegg vil danne utgangspunkt for standard i prosjektene.

7.5.2 Utvikling av elevtallet og tilpasninger til kapasiteten

Det forventes en økning i antall elev de kommende årene. På barnetrinnet (aldersgruppen 6-12 år) er det forventet en vekst på 1 003 elever fra 2014 til 2018. Denne veksten er relativt sikker fordi det gjelder personer som allerede er født. Den samlede veksten vil utgjøre i overkant av 3 800 elever fram mot 2030, da veksten flater noe ut. Veksten etter 2020 er mer usikker fordi prognosen blant annet baseres på forventet fruktbarhet.

På ungdomstrinnet (aldersgruppen 13-15 år) forventes mindre endringer fram til 2018. Deretter forventes det en vekst i overkant av 800 elever fram mot 2025. Den samlede veksten fram mot 2030 forventes å være om lag 960 elever. På ungdomstrinnet vil veksten vedvare etter 2030. For denne aldersgruppen er tallene før 2025 sikrest.

Tabell 7-4 Forventet elevtallsutvikling på barnetrinnet (tall per 1.1)

	2014	2018	2025	2030
Barnetrinn 6-12 år	14 238	15 241	16 153	18 065
Endring fra 2014		1 003	1 915	3 827

Tabell 7-5 Forventet elevtallsutvikling på ungdomstrinnet (tall per 1.1)

	1.1.2014	2018	2025	2030
Ungdomstrinn 13-15 år	5 915	5 921	6 674	6 664
Endring fra 2014		6	806	961

En oversikt over det samlede behovet for investeringer i skolebygg for perioden 2013-2025 er beskrevet i [bystyresak 142/13 Investeringsbehov skolebygg 2013 -2025](#).

Det er satset betydelige ressurser på fornying av skoleanleggene gjennom mange år. Likevel er behovet for investeringer fortsatt stort. Kommunens fortettingspolitikk tilsier at mye av elevtallsveksten vil skje i allerede etablerte boområder. Det er dermed nødvendig å øke kapasiteten ved mange eksisterende skoleanlegg, samt gjøre flere justeringer av opptaksområder. Veksten vil i hovedsak komme i områdene øst i Trondheim, hvor det er behov for helt nye skoleanlegg. Parallelt med dette øker behovet for å etablere ny kapasitet ved eksisterende skoler i områdene Tiller, Heimdal, Nardo og Byåsen. I disse områdene bør veksten håndteres gjennom permanente nybygg/tilbygg ved eksisterende skoleanlegg.

Det er også behov for å rehabilitere eksisterende skoler. Disse behovene må ses i sammenheng med bystyrets ønske om å erstatte midlertidige skolepaviljonger med permanente bygg.

En justering av skolenes opptaksområder kan avhjelpe situasjonen på kort sikt i noen områder, men erfaringen viser at slike endringer er utfordrende å få til.

7.5.3 Igangsatte prosjekter

- Åsveien skole og ressurscenter med fleridrettshall åpnes 1. mars 2015. Skolen vil ha en samlet kapasitet på 650 elever, mot dagens 545 elevplasser. 20 av disse er knyttet til det byomfattende tilbudet for elever med vansker innen autismespekteret.
- Brundalen skole utvides fra dagens kapasitet på 350 elever til en normalkapasitet på 630 elever. Nybygg for småskoletrinnet ferdigstilles til skolestart høsten 2015, mens en lettere rehabilitering av eksisterende bygg ferdigstilles innen utgangen av 2015. Den økte kapasiteten utnyttes etter hvert som områdene på Granås bygges ut.
- Det bygges nye elevgarderober på Steindal skole. Disse ferdigstilles i 2015.
- På foretas en lettere ombygging av Rosten skole for å tilpasse skolen til 1.-10. skole. Ombyggingen gjennomføres over tre år.

7.5.4 Igangsatte utredninger

I etterkant av vedtak i [bystyresak 163/12 Skolebruksplan Trondheim øst, Investeringsbehov skoleanlegg 2013-2025](#) og [bystyresak 192/13 Trondheim kommunes budsjett for 2014 og økonomiplan for 2014-2017](#) har rådmannen iverksatt utredning og planlegging av følgende mulige prosjekter.

- *Lade skole:* Utgangspunktet for prosjektet er riving av nåværende skoleanlegg. Elever på ungdomstrinnet skal ha tilhold i skoleanlegget inntil ny ungdomsskole i området ferdigstilles. Skoleanlegget gir 105 elevplasser i økt kapasitet. Mulighetsstudie er gjennomført og reguleringsarbeid er igangsatt. Plangruppearbeid pågår og avsluttes i november 2014. Sak om rammer for videre planlegging vil legges fram til politisk behandling på nyåret 2015.
- *Sjetne skole:* Prosjektet omfatter riving og erstatning av lokalene for ungdomstrinnet, utvidelse av kapasiteten til 900 elever, samt erstatning av midlertidige paviljongbygg med permanent bygg. Skoleanlegget gir en økt kapasitet på rundt 400 nye elevplasser. Den økte kapasiteten utnyttes etter hvert som områdene på Hallstein gård bygges ut. Reguleringsarbeid er igangsatt. Plangruppearbeid pågår og avsluttes i november 2014. Sak om rammer for videre planlegging fremmes for politisk behandling på nyåret 2015.
- *Berg skole:* Et paviljongbygg på skoletomta rives og erstattes med nybygg. Plangruppearbeid pågår.
- *Lade/Lilleby ungdomsskole:* Mulighetsstudie er gjennomført for etablering av ny ungdomsskole og eventuelt også en fleridrettshall på den tidligere smelteverkstomta. Sambygging med andre kommunale tjenesteområder er aktuelt. Tomt er vedtatt ervervet. Skolen forventes å kunne gi 500-600 nye elevplasser.

- *Nidarvoll/Sunnland:* Utgangspunkt for prosjektet er å etablere nye skoleanlegg for Nidarvoll barneskole og Sunnland ungdomsskole på Nidarvoll skoles tomt. Det er beregnet en samlet kapasitet på ca 1 000 elevplasser. Dette øker kommunens kapasitet med i underkant av 300 elevplasser. Reguleringsplanen er ferdigstilt, men ikke fremmet for politisk behandling. Rådmannen skal også utrede mulig plassering av en fotballhall på tomte og vurdere alternative tomter for skolene på vestsiden av Bratsbergvegen.
- *Ny skole i Ranheimsområdet:* En utredning om lokalisering, etablering av opptaksområde og innfasing av opptaksområdet er ferdigstilt. Den videre prosessen vil avgjøre skolens størrelse og hvorvidt det er behov for en flerbrukshall i tilknytning til skolen.
- *Huseby, Kolstad, Saupstad:* Sør-Trøndelag fylkeskommunes har vedtatt å bygge ny videregående skole på tomte til Huseby skole. Det legges fram sak om fremtidig kommunal skolestruktur på området, som vil avklare fremtidig utvikling av de tre skolene i området.
- *Tonstad skole:* To paviljonger fra Sverresmyr paviljongsskole planlegges flyttet til skolen og er tenkt brukt for barn med diagnose innen autismespekteret.
- *Ugla skole:* Ny idrettshall ved skolen er vedtatt plassert på skolens tomt. Reguleringsarbeidet tilsier at dagens fire paviljonger må erstattes/flyttes for opprettholde dagens kapasitet ved skolen. En mulighetsstudie for ombygging av dagens gymsal og utbygging av skoleanlegget er igangsatt.
- *Bispehaugen skole:* Skolen var gjennom en større teknisk rehabilitering skoleåret 2013/14. Det er ønskelig å gjennomføre flere mindre tiltak som det ikke ble rom for i det prosjektet.
- *Stabbursmoen skole:* Trondheim eiendom har i forbindelse med hovedvedlikehold i 2015 meldt at det er nødvendig å skifte ut ventilasjonsanlegget ved skolen. Kostnadene er så omfattende at det ikke er rom for prosjektet innenfor rammen av mindre investeringer i skolebygg.
- *Granås ungdomsskole:* Det arbeides med avklaring av aktuell tomt for ny ungdomsskole. Skolen er ment å avlaste Markaplassen, Charlottenlund og Hoeggen ungdomsskoler. Skolen forventes å gi 500-600 nye elevplasser.
- *Utleira skole:* Som en del av etablering av Stubbanveien barnehage vil det foregå en del tilpasninger av uteområdet på Utleira skole. Midler til dette er satt av innenfor barnehages investeringsramme.

7.5.5 Midlertidige skoleanlegg/skolebygg

Gjennomføringen av skolebyggprosjekter avhenger av tilgjengelige erstatningslokaler mens bygging pågår. Kommunen har interimskolene Brøset og Sverresmyr og gamle Ranheim skole. Sverresmyr har midlertidig godkjenning og det søkes om å få utvidet brukstiden til 2020. Det er viktig at investeringer i skoleanlegg tilpasses i tid og omfang så disse anleggene kan utnyttes best mulig.

Rådmannen ser ikke bort fra at det vil være nødvendig at allerede etablerte midlertidige paviljonger fortsatt brukes for å løse plassproblemer ved enkelte skoler i årene som kommer. Det vil være aktuelt med videreføring eller flytting av paviljonger, ikke nyanskaffelser. I takt med ferdigstilling av skoleanlegg vil midlertidige skolepaviljonger kunne frigris (Spongdal, Brundalen, Lade og Sjetne). Bystyret har ønsket at bruken av disse avvikles og at det fremmes en sak om hvordan dette kan skje.

- *Brøset interimsskole:* Skolen kan brukes inntil det skal bygges nye boliger i området. To paviljonger brukes av Åsveien frem til vinterferien 2015, mens Brundalen (5.-7. trinn) skal bruke paviljongene høsten 2015. Lade antas å legge beslag på skolen fra høsten 2016 til 2018. Skolen vil også kunne avlaste Strindheim skole ved behov.
- *Sverresmyr interimsskole:* Åsveien skole disponerer anlegget fram til våren 2015. Stabbursmoen skole vil kunne benytte anlegget skoleåret 2015/16, mens ungdomstrinnet på Sjetne skole vil kunne være her fra høsten 2016 til innflytting i nytt skoleanlegg i 2018.
- *Gamle Ranheim skole:* Gamle Ranheim skole brukes som avlastningslokaler for elever i Ranheimsområdet til et nytt skoleanlegg i området ferdigstilles. Anlegget har i dag 210 elevplasser. Elever fra Olderdalen fra vil bruke anlegget fra høsten 2016 og fram til de flytter inn i den nye skolen mellom Ranheim og Charlottenlund i 2020.

7.5.6 Investeringer i perioden 2015-2018

Rådmannen foreslår en investeringsramme på 1 338 millioner i perioden. Fire skoleanlegg ferdigstilles i perioden: Åsveien, Brundalen, Lade og Sjetne. Disse gir samlet en økning på om lag 700 elevplasser på barnetrinnet og 90 på ungdomstrinnet. De fleste av plassene vil ikke tas i bruk før store boligområder er fullt utbygde.

Utover de tre anleggene som ferdigstilles prioriteres følgende prosjekter i planperioden:

- Byggestart ved Lade skole i 2016 og ferdigstilling i 2018.
- Byggestart ved Sjetne skole i 2016 med ferdigstilling i 2018.
- Nytt skoleanlegg i Ranheim/Charlottenlund-området er vedtatt. Rådmannen vil foreslå at ferdigstilling utsettes fra 2019 til 2020. Dette fordi skolen skal bygges i et område uten etablert infrastruktur og der utbyggingsplanen ikke er på plass. Det forventes derfor at reguleringsarbeidet vil ta noe mer tid enn vanlig.
- Byggestart ved Huseby skole i 2018 og ferdigstilling i 2020. Omfang av skolebyggprosjekt i Huseby/Kolstad/Saupstadsområdet er ennå ikke avklart.
- Ved Berg skole erstattes et eldre paviljongbygg fra 1967 med nybygg. Prosjektet er framskutt til 2016.
- Flytting av paviljonger fra Sverresmyr til Tonstad gjennomføres i 2015.
- Flytting av paviljonger fra Brundalen gjennomføres i 2015.
- Utskifting av varme- og ventilasjonsanlegg på Stabbursmoen skole utføres i 2015. Dette gjøres i forbindelse med hovedvedlikehold.
- Trebygningene på Bispehaugen skole skal i løpet av 2015 settes i stand og leies ut til ideelle formål.

Innen rammen for mindre investeringer gjennomføres tiltak som tilpasning av skolelokaler for elever med fysiske funksjonsnedsettelse, inventar og bygningsmessige endringer på grunn av elevtallsvekst og utskifting av utslitt inventar og utstyr. Rådmannen ønsker å benytte deler av investeringsmidlene i forbindelse med skolens fireårige hovedvedlikehold. Deler av investeringsrammen går erfaringsmessig også til utredninger/mulighetsstudier og dekning av påviste avvik ved tilsyn.

På grunn av avvik på fremdrift er rådmannens forslag til budsjett i 2015 økt med 45,6 millioner kroner. Dette øker ikke totalkostnaden på prosjektene, men er en overføring fra budsjett 2014. Den totale kostnaden for Spongdal skole har økt fra 290,5 millioner kroner til 307,1 millioner kroner. Kommunen får 17,1 millioner kroner i dekning fra bankgaranti i forbindelse med konkursen til opprinnelig entreprenør som finansierer merforbruket.

Tabellen under viser rådmannens forslag til Investeringer i skoler for perioden 2015-2018, og endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2014.

Tabell 7-6 Investeringer i skoler i perioden 2015-18. Tall i millioner kroner

				2014	2015	2016	2017	2018
Vedtatt budsjett 2014-2017				356,0	343,0	365,0	275,0	
Forslag til budsjett 2015-2018					368,8	256,0	301,0	412,0
Prosjekt/investering	Kostnads- overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering				
				2015	2016	2017	2018	
Åsveien	430,0	325,0	105,0	105,0				
Brundalen	243,0	109,6	133,4	133,4				
Sjetne	230,0		230,0	5,0	50,0	100,0		75,0
Spongdal	307,1	290,5	16,6	16,6				
Lade	460,0	1,0	459,0	60,0	92,0	150,0		157,0
Ny barneskole øst	400,0		400,0		4,0	16,0		60,0
Granås U m/hall	460,0		460,0					4,0
Berg	45,0		45,0		45,0			
Huseby skole	320,0				5,0	15,0		90,0
Nidarvoll/Sunnland	650,0		650,0					6,0
Paviljonger				12,0				
Stabbursmoen	40,0		40,0	40,0				
Bispehaugen			9,3	9,3				
Mindre investeringer				27,5	20,0	20,0		20,0
Sum økonomiplan				368,8	256,0	301,0		412,0

8 Barne- og familietjenesten

Sammen med barnehage og skole prioriterer BFT å styrke det helhetlige læringsløpet fra barnehage til videregående opplæring. BFT er spesielt opptatt av at det skal ytes tidlig innsats slik at flere barn og unge får hjelp og støtte i de ordinære tilbudene. Rådmannen ønsker også å forsterke PP- tjenestens arbeid innen kompetanse- og organisasjonsutvikling i barnehage og skole. Til slutt ønsker rådmannen å styrke foreldreferdigheter og bedre samspill mellom barn, unge og foreldre, slik at flere barn og unge innen barnevernet kan få et tilbud i hjemmet.

Aktiviteten i Barne- og familietjenesten ligger over gjeldende budsjetttrammer. Budsjettforslaget innebærer krevende omstillingsprosesser i hele BFT og innstramminger i tjenestetilbud og i praksis.

8.1 Innledning

Barne- og familietjenesten har en familierettet og tverrfaglig tilnærming i sitt arbeid, og legger vekt på tidlig innsats og lave terskler i møte med barn, ungdom og deres familier. Tjenesten ytes i samarbeid med enhet for legetjenester, enhet for ergoterapitjenester og enhet for fysioterapitjenester innen helse og omsorg, barnevern, samt pedagogisk- psykologisk tjeneste for barnehage og grunnskole.

Bystyret vedtok i [bystyresak 28/13](#) omorganisering av barne- og familietjenesten, der bestiller-utfører modellen ble avvirket og erstattet med en helhetlig ledelse i de fire bydelene. Endringen skal gi økt kapasitet og bedre tilgjengelighet for familier, barnehager, skoler og samarbeidspartnere og gi likeverdige tjenester på tvers av bydelene. Det er igangsatt utviklingsprosjekter på en rekke områder for å forbedre og forenkle arbeidsprosessene i tjenestene til barn og unge.

8.2 Status og utfordringer

8.2.1 KOSTRA- tall 2013

Tabell 8-1 Sammenligning med andre kommuner 2011-2013, barnevern

Netto driftsutgifter i kroner per innbygger 0-17 år	2011	2012	2013
Trondheim	7 074	8 110	7 683
Bergen	7 264	7 729	8 062
Kristiansand	5 575	6 193	6 639
Stavanger	6 110	6 828	6 958

I ASSS- samarbeidet er Bergen er den byen det er mest naturlig for Trondheim å sammenligne seg med. Tabellen over viser at Bergen har et utgiftsnivå som overstiger Trondheim med fem prosent, mens Stavanger og Kristiansand ligger henholdsvis ti og 16 prosent under i 2013. Trondheim hadde i 2012 de høyest netto driftsutgiftene til barnevern, jamfør tabellen over, mens det i 2013 var en reduksjon i forhold til de andre.

Tabell 8-2 Sammenligning med ASSS-kommunene, kommunehelse barn

Netto driftsutgifter i kroner per innbygger 0-17 år	Trondheim 2012	Trondheim 2013	ASSS 2013
Netto driftsutgifter til forebygging, helsestasjons- og skolehelsetjenesten i kroner per innbygger 0-5 år	8 164	7 383	6 362
Prosentandel nyfødte med hjembesøk innen to uker	83	83	90

Tabell 8-2 viser at netto driftsutgifter til forebygging, helsestasjons- og skolehelsetjenesten per innbygger 0-5 år er redusert fra 2012 til 2013. I 2013 ble utgifter til Leistad bo- og avlastningstilbud (0-18 år) og Barnas Stasjon flyttet til en annen funksjon. Dette påvirker tallene. Prosentandelen nyfødte med hjemmebesøk innen to uker er stabil i Trondheim og under ASSS- snittet.

8.2.2 Folkehelse – helsefremmende og forebyggende arbeid

Folkehelsearbeid er samfunnets samlede innsats for å fremme helse, redusere risiko for sykdom og skade og beskytte mot helsetrusler. Strategiene retter seg mot hele befolkningen og alle sektorer. Bystyret har vedtatt en melding om folkehelse med oversikt over helsetilstanden, mulige årsaker og påvirkningsfaktorer. Meldingen skal gi grunnlag for tiltak for å bedre folkehelsen. Oppfølgingen av tilsynet på helsestasjonsvirksomheten 0-6 år i BFT Østbyen høsten 2013 har hatt som målsetting å finne felles løsninger for de fire bydelene for å opprettholde et likeverdig tjenestetilbud i kommunen. Arbeidet er omfattende og har både organisatoriske, kompetanse- og kapasitetsmessige implikasjoner og involverer både helsestasjon og skolehelsetjeneste. Det arbeides godt faglig og organisatorisk med å få på plass de nødvendige endringene.

Formannskapet har vedtatt at Trondheim kommune skal igangsette et 2-årig prøveprosjekt hvor skolestartundersøkelsene gjennomføres av fastlege. Prosjektet skal evalueres i samarbeid med et eller flere av byens fagmiljøer på området, for eksempel NTNU, SINTEF eller HiST.

Ungdataundersøkelsen viser at ungdommene alt i alt er fornøyd med livssituasjonen, skolen og lokalmiljøet sitt. Imidlertid svarer over 20 prosent at de har forsøkt å skade seg selv, langt de fleste jenter, og fem prosent svarer at de blir mobbet ukentlig. For å møte de psykiske helseutfordringene etablerte BFT høsten 2014 et psykososialt team i hver bydel. Utvikling av teamene prosjektorganiseres, og teamenes arbeid blir evaluert.

Regjeringen satser på skolehelsetjeneste i 2014 og i 2015. Målet er at tjenesten skal bli bedre og mer tilgjengelig for unge. Skolehelsetjenesten ble styrket med to millioner kroner for å styrke bemanningen innen helsesøster-, ergoterapi- og fysioterapitjenesten fra 1. januar 2014. Tilgjengeligheten til skolehelsesøster har blitt bedre, og rådmannen foreslår å styrke tjenesten ytterligere.

Plan for svangerskapsomsorgen er under revidering og vil innpasse nye retningslinjer for barselomsorgen. De viktigste endringene er forventet tidligere utskrivning fra sykehus etter fødsel med kompenserende hjemmebesøk av jordmor 1-3 dager etter utreise. Nye oppgaver, som blodprøvetakning og hørselstest, fører til økt press på jordmortjenesten. Det gjennomføres for tiden prosjekt på tidlig hjemreise i Trondheim, som evalueres. I planarbeidet vil oppgavefordelingen mellom jordmødre og leger vurderes, og modell for svangerskapskurs gjennomgås.

Trondheim kommune har flere prosjekter innen tidlig innsats. Dette gjelder Modellkommuneforsøket, helseundersøkelse i samarbeid mellom barnehagene og helsestasjonen, og prosjektet *Flerfaglig blick i barnehagene*.

Modellkommuneforsøket, en nasjonal satsing for å sikre oppfølging av barn 0-6 år av psykisk syke og/eller rusmisbrukende foreldre, avsluttes ved utgangen av 2014. Fra 2015 skal modell for systematisk oppfølging av barn i risikogruppen prøves ut og implementeres i kommunene.

Det er utarbeidet en prosjektrapport om 2- og 4- års helseundersøkelser i samarbeid med barnehagene. Målet med prosjektet er at barn og familier får tidlig og målrettet hjelp og støtte. 91 prosent av pedagoger og helsesøstre er svært enig eller delvis enig i at barn og familier får tidlig og målrettet hjelp hvis konsultasjonen skjer i barnehagen. 87 prosent er svært enig eller delvis enig i at konsultasjonene har høyere kvalitet når de er gjennomført i samarbeid mellom helsestasjon og barnehage. Foreldre gir gode tilbakemeldinger på å møte pedagog og helsesøster på samme arena. Rådmannen mener målene for prosjektet er innfridd, men viderefører ikke denne samarbeidsformen. Dette skyldes

helsestasjonenes omfattende arbeid med å lukke avvik og merknader fra tilsynet. Samarbeid om tidlig innsats mellom helsestasjon og barnehage videreføres gjennom andre tiltak i planperioden.

Flerfaglig blikk i barnehagen bygger på kunnskapsbasert kartlegging og metode. Modellen skal bidra til at barn får tidlig og riktig hjelp i barnehagen. BFT, fysioterapi- og ergoterapitjenesten observerer alle barn i barnehagen, samtidig som de ser på barnehagen som system. Observasjonene følges opp i møter med pedagogene i barnehagene, som iverksetter nødvendige tiltak. De siste årene har en mindre ressurskrevende variant av *Flerfaglig blikk i barnehagen* blitt utprøvd i flere kommuner. Denne evalueres i løpet av 2015. Fram til utgangen av 2015 vil BFT Lerkendal og BFT Heimdal arbeide med å videreutvikle modellen.

Frisklivssentral for barn og unge ble etablert 1. september 2014 sammen med *Friskliv og mestring for voksne*. Dette er et byomfattende helsetjenestetilbud for barn fra 2-18 år og deres familier. Målgruppen er nærmere definert til de med overvekt og psykiske vansker. Skolehelsetjenestens veiing og måling i 3. og 8. trinn viser at 700 barn og unge på disse trinnene har problemer med overvekt, som bør følges opp.

I tråd med *Handlingsplan mot seksuelle overgrep overfor barn og unge*, [bystyresak 19/13](#), har kommunen samarbeidet med *Støttesenter for vold og seksuelle overgrep* (SMISO) og *Lions* om et verktøy til bruk i barne- og ungdomskolen – *Kroppen min og meg*. Formålet er å forebygge seksuelle overgrep ved å gi medarbeidere på skolene økt kompetanse om seksualitet og overgrep, og å lære barn å gjenkjenne trygge voksne. Programmet er prøvd ut på to barneskoler og en ungdomsskole, og både medarbeidere i skolene, elevene og foreldrene har tatt godt i mot tilbudet. Et tilsvarende program utvikles også for barnehagen.

8.2.3 Helse- og omsorgstjenester – tjenester til barn og unge med varige og sammensatte behov

Fysioterapitjenesten utfører helsefremmende og forebyggende arbeid i barnehager og skoler og følger opp barn med habiliteringsbehov. Behovet for fysioterapitjenester til barn med sammensatte behov og varige funksjonshemminger er økende. Fysioterapitjenesten har initiert et prosjekt knyttet til økt satsning på fysisk aktivitet og utfoldelse som helsefremmende tiltak i ungdomsskolen.

Ergoterapeutene følger opp et stort antall barn/ungdommer med omfattende funksjonsnedsettelse, jevnlig gjennom hele oppveksten, på alle deres arenaer. Oppgavene til tjenesten er trening av ferdigheter og tilrettelegging, og veiledning av nærpersoner for å muliggjøre størst mulig selvhjelpenhet og deltakelse i dagliglivets aktiviteter og tilrettelegging av fysiske forhold i hjem, barnehager og skoler. Det er økende etterspørsel fra helseforetak, barn og familier og øvrige tjenester.

Legetjenesten ved helsestasjon og skolehelsetjenesten skal, sammen med den øvrige helsetjenesten, BFT, barnehage og skole, arbeide for å fremme god helse og forebygge sykdom. Fordi all tilgjengelig tid brukes til helseundersøkelser, blir det lite tid til samarbeid med andre faggrupper internt på helsestasjonen. Dette er en utfordring som rådmannen vil fokusere på i økonomiplanperioden. Legerollen i skolehelsetjenesten skal utvikles i retning systemarbeid, spesielt rettet mot psykisk helsearbeid. Revidert legeplan vil bli lagt fram for bystyret, både organisatoriske og kvalitetsmessige forhold inngår i denne.

Helse- og avlastningstjenesten gir tilbud til familier som har behov for avlastning i den daglige omsorgen for barn med nedsatt funksjonsevne, i alderen 0-18 år. Omfanget varierer fra noen timer/døgn/helger per måned til mer omfattende ordninger i egne heldøgns boenheter (barnebolig). Helsehjelp og avlastning etter helse- og omsorgsloven til familier med barn opp til 18 år, har økt både i omfang og kvalitet etter 2006. Samtidig er brukergruppen endret og har mer komplekse hjelpebehov. Personer under 67 år med langvarig og stort behov for personlig assistanse etter helse- og omsorgstjenesteloven, har rett til å få slike tjenester organisert som brukerstyrt personlig assistanse (BPA). Retten omfatter avlastningstiltak for personer med foreldreansvar for hjemmeboende barn under 18 år med nedsatt funksjonsevne. Ordningen er lite etterspurt i dag.

Rådmannen ser at behovet for barneboliger har økt mye fra 2013, per dato seks plasser over den kapasiteten kommunen har i Vikåsen og Uståsen barneboliger. I tillegg utnyttes noen plasser i Gartneriet avlastningsbolig til 100 prosent avlastning, og plasser i bofellesskap i helse- og velferd for de ungdommene som snart fyller 18 år. Dette gir praktiske og faglige utfordringer for helse- og avlastningstjenesten, i tillegg til store økonomiske konsekvenser. Det etableres en ny avlastningsbolig, som er tilrettelagt for målgruppen i planperioden. Rådmannen vil også initiere en mulighetsstudie for å vurdere bruken av dagens bygg og nybygg.

8.2.4 PP- tjenesten

PP- tjenesten behandler omtrent 3 300 saker, hvorav 600 er barnehagebarn. Dette utgjør rundt ti prosent av barna i barnehagene og grunnskolen. Våren 2014 kom to av fem henvisninger fra barnehagene, mens om lag 12 prosent av skolestarterne hadde høsten 2014 sak i PP- tjenesten. Kommunen har de siste årene hatt en vekst i andel elever med spesialundervisning, og andelen er nå over snittet for ASSS- kommunene. Trondheim har fått skjønnsmidler fra fylkesmannen for å redusere ventetid på sakkyndig vurdering. Fra 2011 til 2014 er tjenesten styrket med seks årsverk.

Det er en målsetting å redusere behovet for spesialundervisning gjennom å gi flere barn og unge hjelp og støtte i det ordinære tilbudet. Som del av den overordnede strategien for oppvekst og utdanning (Helhetlig læringsløp fra barnehage til videregående opplæring) skal PP- tjenesten forsterke arbeidet innen kompetanse- og organisasjonsutvikling i skoler og barnehager.

Det er i 2013 og 2014 arbeidet med felles rutiner mellom PP- tjenesten, skoleteamet og skoler for oppfølging av elever med høyt fravær. Det er utarbeidet en handlingsplan som beskriver hvordan bekymringsfullt fravær i skolen skal følges opp. Arbeidet med å utvikle gode samarbeidsrutiner mellom de byomfattende støttetjenestene (skoleteamet, ressursentrene, Logopedisk senter) og tjenester i bydelene videreføres. Et bedre samarbeid kan medføre bedre utnyttelse av den totale kapasitet i støttetjenestene.

8.2.5 Barneverntjenesten

Barnevernstjenestens tiltak skal føre til positive endringer i familier gjennom å styrke foreldreferdigheter og bedre samspillet mellom barn, unge og foreldre. Tjenesten har flere utfordringer. Noe handler om tiltak for familier og ungdom med alvorlige problemer, noe handler om å arbeide for et flerkulturelt barnevern og noe handler om stor saksmengde for medarbeidere. 40 prosent av omsorgsovertakelsene skjer i familier med opprinnelse utenfor Norge. Akutt plasseringer fører til store belastninger for barnet og familien. Antall akutt plasseringer har økt i 2014 og rådmannen arbeider for å redusere antallet.

Tidlig innsats og større vekt på hjelpetiltak i hjemmet følges godt opp. Samtidig har en stor andel barn tiltak utenfor hjemmet. Sammenlignet med andre ASSS- kommuner plasserer Trondheim kommune flere barn i fosterhjem og i institusjoner. Sammenlignet med tidligere år bor flere barn i fosterhjem og færre i institusjon. Barnevernslovens intensjon er å gi flere barn og unge mulighet til å bo i hjemmet, og kommunens utfordring er å videreutvikle hjelp og bistand slik at det er til barnets beste å vokse opp hjemme. Staten stimulerer til dette gjennom økte egenandeler for plassering i institusjon. Mange plasseres langt unna Trondheim. Dette vanskeliggjør oppfølging av barna og gir til store reisekostnader og tapt arbeidstid. Rådmannen intensiverer derfor arbeidet med å videreutvikle tiltak i hjemmet.

Endringer i barnevernloven legger ansvar for tilsyn med fosterbarn til kommunen. Dette er positivt og bidrar til en mer helhetlig tilsynsordning. Det er høy kompetanse innen adopsjonsfeltet, som nå benyttes i arbeidet med å vurdere muligheten for adopsjon av plasserte barn.

Regjeringen har gjennom Sundvolden- erklæringen åpnet for at *kommuner med nødvendig kompetanse kan gis et helhetlig faglig og økonomisk ansvar for barneverntjenesten*. I tråd med bystyrets vedtak vil rådmannen søke om helhetlig ansvar. Rådmannen er i kontakt med fagdepartementet om forutsetningene og rammene for et slikt prosjekt. Det er signalisert at ansvarsoverføringen kan skje i

løpet av 2015, eller senest fra 2016. Rådmannen tar sikte på å fremme sak for bystyret om dette så snart forutsetningene er klargjort fra statens side.

8.2.6 Ungdomstjenestene

Oppfølging av risikoutsatt ungdom videreføres innenfor dagens rammer, og enhetene samkjører innsatsen mot målgruppene, spisser sine tiltak, og bistår bydelene til det beste for de unge. Fagkompetansen innen oppsøkende arbeid videreutvikles og medarbeidere skal være tilgjengelig for oppfølging av ungdom ut over ordinær arbeidstid.

Ungdataundersøkelsen viser at bruken av illegale rusmidler er stabilt, alkoholbruket går ned, men vi ser en økning av psykiske vansker. Ungdataundersøkelsen viser videre at fem prosent av guttene bytter eller selger seksuelle tjenester mot vederlag. Av den grunn har Uteseksjonen i BFT initiert et prosjekt for å kartlegge og iverksette tiltak. Prosjektet er et samarbeid mellom kommunens enheter, politiet, kompetansemiljø og frivillige.

Trondheim kommunes rusplan revideres. Målgruppen for planen vil være hele befolkningen. Selv om det illegale rusbruket blant de yngste er stabilt, viser målinger av avløpsvann at amfetaminbruken er omfattende. Revideringen blir ferdigstilt i 2014, og tiltak blir iverksatt i økonomiplanperioden.

Lovendringer knyttet til ungdomsstraff for ungdom under 18 år, tilsier at barnevernet vil få oppfølgingsoppgaver for denne gruppen. Ungdomsstraffen er forventet å gjelde få ungdommer i Trondheim. Regjeringen la i april 2014 fram forslag om at ungdom som har begått mindre alvorlige kriminelle handlinger skal følges opp gjennom tiltaket "ungdomsoppfølging". Dette vil gi barnevernet økte oppgaver med hensyn til oppfølging, og gjelder en større gruppe ungdom som begår mindre alvorlig kriminalitet.

8.2.7 IKT og digitalisering

Det foreligger en temaplan for IKT og digitalisering. I denne planen er det planlagt et forprosjekt for BFT-området, som skal ta for seg hele programvareporteføljen på området og lage en plan for BFT.

8.2.8 Tilsyn og kvalitetssikring

Gjennom omorganiseringen er det gjort et betydelig arbeid med å oppdatere kvalitetssystemene for de ulike fagområdene, og for å etablere et felles system. Dette er en forenkling av det løpende arbeidet med avvik og forbedringer, og er et viktig i den videre utviklingen av BFT. Rutiner og arbeidsprosesser på hvert fagområde er gjennomgått, herunder arbeidet med avviks- og forbedringsmeldinger på enhetene. Et godt og oppdatert kvalitetssystem letter også samarbeidet med tilsynsmyndighetene.

Tilsyn bidrar til å utvikle tjenestene. Avvikssystemet gir enhetsleder og rådmannen god oversikt over meldte avvik. Økende bruk av systemet styrker arbeidet med kvalitetssikring av tjenestetilbudet. Det er ikke gjennomført tilsyn i BFT i 2014, men det jobbes med å lukke avvik og foreta organisasjonsmessige forbedringer etter tilsynet på helsestasjon og skolehelsetjeneste i 2013.

8.2.9 Kvalitetsutvikling av tjenestene

Kvalitetsprogram for barne- og familietjenesten (2012-2015), [bystyresak 61/12](#) dekker alle fagområdene. Bystyrets vedtak om organisasjonsutviklingen i BFT, [bystyresak 128/13](#) legger til grunn at tjenestene skal ha høy faglig og tverrfaglig kvalitet til beste for barn, unge og deres familier. De ulike kompetansetiltakene finansieres fra eget budsjett i tillegg til midler fra Fylkesmannen, KS og sentrale statlige programmer.

Det arbeides også med kompetanseplan for leger ansatt i kommunen og som fastleger, samt med pasient/brukerforløp på flere områder i kommunen i samarbeid St. Olavs Hospital.

Sentrale satsinger i perioden for BFT er lederopplæring for enhetsledere og fagledere, effektevaluering i barnevernet og PP- tjenesten, kompetanseheving på samtaler med barn, koordinering, individuell plan og utvikling av tjenester til barn og familier med overvektsproblematikk.

8.2.10 Lokaler for Barne- og familietjenesten

BFT vil lokalisere tidligere forvaltning og tiltak i samme bygg sammen med helsestasjon, gjerne også barnehage eller skole i hver av de fire bydelene, som familiesenter. BFT skal bygge videre på de strukturer som ligger i bydelene, og videreføre den samhandlingen som er utviklet mellom barnehage, skole, kultur, frivillige og offentlige servicekontor (OSK).

Medarbeidere i BFT har en rekke oppmøteplasser som det er ønskelig å samle på færre lokasjoner. I dette arbeidet må en vurdere å slå sammen mange små helsestasjoner, som i dag ligger i skolebygg, til større helsestasjoner. Dette vil skape større fagmiljøer og bidra til mer effektiv drift i forhold til merkantil støtte og bruk av legesekretærer.

8.3 Periodemål

8.3.1 Mål for tjenesteområdet

Barne- og familietjenesten har et særlig ansvar for følgende delmål i Kommuneplanens samfunnsdel:

- 1.1: I 2020 har barn og unge i Trondheim kompetanse som styrker dem i møtet med framtidens utfordringer
- 1.2: I 2020 er kompetanseutvikling og livslang læring en mulighet for alle
- 3.1: I 2020 opplever barn og unge i Trondheim trygghet i hjem, barnehage, skole og fritid
- 3.3: I 2020 er Trondheim en flerkulturell by, der det er godt å bo som innvandrere

8.3.2 Periodemål 2015-2018

Barne- og familietjenesten har, sammen med barnehage og skole, prioritert fire felles periodemål for perioden 2015-2018. Rådmannen presenterer sin vurdering av resultatene i handlings- og økonomiplan, årsrapport og kvalitetsmelding for barnevernet.

1. Barn og unge utvikler tilfredsstillende grunnleggende ferdigheter

Grunnleggende ferdigheter er nødvendige forutsetninger for læring og utvikling i barnehage, skole, arbeid og samfunnsnivå. BFT bidrar ved å støtte barn, unge og deres familier gjennom foreldreveiledning og helse- og omsorgstjenester i hjem, barnehage og skole, gruppebasert eller individrettet. Barn skal ha en oppvekst preget av trygg og stabil tilknytning til omsorgspersoner. Barn og unges selvfølelse og egenverd skal vektlegges slik at de opplever å mestre hverdagslivets utfordringer og problemer.

Følgende er kjennetegn på at elever utvikler tilfredsstillende grunnleggende ferdigheter:

- Flere barn og familier får tidlig og samordnet bistand fra BFT
- Flere barn og unge med psykiske vansker får samtidig og tilstrekkelig bistand fra fastlege og psykososialt team
- Flere elever fullfører det 13-årige læringsløpet

Forskning viser at manglende grunnleggende ferdigheter og dårlig psykisk helse er de viktigste faktorer som fører til frafall i videregående opplæring.

2. Barn og unge har gode læringsmiljøer

Med læringsmiljøet forstås de miljømessige faktorene som har innflytelse på sosial og faglig læring og barn og unges generelle situasjon i hverdagen. Disse faktorene er i hovedsak relatert til vennskap og deltagelse i ulike fellesskap, sunne måltider og fysisk aktivitet i løpet av barnehage- og skoledagen, relasjoner til jevnaldrende og voksne, normer og regler, verdier, forventninger til læring og det fysiske miljøet. Skolehelsetjenesten og PP- tjenesten skal sammen med barnehager og skoler bidra til å utvikle et godt arbeidsmiljø for barna og gi tilstrekkelig hjelp og støtte.

Følgende er kjennetegn på at elever har gode læringsmiljøer:

- Barnehage og skole får tidlig og målrettet veiledning og bistand fra fagteam og psykososialt team
- Flere barn og unge opplever å være både faglig, sosialt og personlig inkludert i barnehagens/skolens læringsmiljø

Begrunnelsen for å satse på gode læringsmiljøer og være tydelige i nulltoleransen mot mobbing og krenkelser finner vi i opplæringsloven der kapittel 9A gir hver enkelt elev en individuell rett til et læringsmiljø som fremmer læring, helse og trivsel.

3. Flere barn og unge får hjelp og støtte i de ordinære tilbudene

Tilbudet i barnehager skal tilrettelegges ut fra den enkeltes evner og forutsetninger. Barn under opplæringspliktig alder som har særlige behov for spesialpedagogisk hjelp, har rett til slik hjelp. God helse gir bedre betingelser for læring, og helseundersøkelsene skal avdekke vansker og tidlig innsats iverksettes innenfor de ordinære tilbudene.

Følgende er kjennetegn på at flere elever får hjelp og støtte i de ordinære tilbudene:

- Barnehage og skole får målrettet bistand i system- og organisasjonsutvikling
- Alle barn og unge får helseundersøkelser til rett tid
- Flere barn får hjelp og støtte i hjemmet
- Færre barn har vedtak om spesialundervisning

Forskning viser at inkluderende fellesskap gir best læring. Lærerens evne til å lede klasser/grupper og til å støtte/veilede elevene i deres læringsaktiviteter, er i følge forskning den mest avgjørende faktoren for læring.

4. Samarbeidet med foresatte styrkes, herunder samhandling for å sikre koordinert innsats i et familieperspektiv

For å kunne sikre at alle barn har likeverdige muligheter til læring og utvikling, er det viktig at kommunen gir samtidig og koordinert innsats i nært samarbeid med foreldrene. Foreldrene som er barnas hovedomsorgsgivere, har sterkest påvirkning på sine barn. Arbeidet med individuell plan og koordinering videreutvikles og ulike metoder for medvirkning utvikles i perioden. Samarbeid mellom hjem og barnehage forbedrer barns motivasjon og læring, og hjelp og støtte fra hjemmet gir barnet bedre forutsetninger for en god skolestart. Følgende er kjennetegn på at samarbeidet med foresatte styrkes, herunder samhandling for å sikre koordinert innsats i et familieperspektiv:

- Barn og unge og deres familier har et familiesenter i hver bydel
- Foreldre og barn med behov for bistand fra flere tjenester, får et koordinert tilbud
- Flere barn og foreldre medvirker ved utforming av tiltak og tjenester
- Flere foreldre deltar på brukerundersøkelser innenfor BFTs tjenesteområde

Foreldre og foresatte skal tidlig delta i planlegging av tiltak. Medvirkning i utvikling av tjenestetilbudet gir mer treffsikre tjenester for brukeren.

8.4 Forslag til driftsbudsjett

8.4.1 Statsbudsjettet

Gjennom øremerkede stillinger fordelt av fylkesmannen har de senere årene vært en økning i antall stillinger i barnevern. Disse stillingene videreføres i 2015.

Det er en uttalt målsetting at egenandeler for opphold i institusjon skal økes, slik at stat og kommune i større grad har sammenfallende økonomisk incentiver i samarbeidet om å finne gode tiltak for barn. Egenandelen for plassering i institusjon øker fra kroner 50 304 i 2014 til kroner 65 000 per måned i 2015.

Kommunene kompenseres for denne egenandelsøkningen gjennom en økning i rammetilskuddet.³¹ For andre plasseringer i fosterhjem øker egenandelen i takt med prisstigningen.

Regjeringen vil videreføre ordningen med 80 prosent statlig refusjon for utgifter til kommunale barnevernstiltak for enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere. Kommunale egenandeler for enslige mindreårige prisjusteres, og den statlige refusjonen utover egenandelen foreslås ikke endret. Ordningen med et særskilt tilskudd til kommunene ved bosetting blir videreført.

Stortinget har vedtatt regjeringens forslag om endringer i pasient- og brukerrettighetsloven, jamfør Prop. 86 L (2013–2014) *Endringer i pasient- og brukerrettighetsloven (rett til brukerstyrt personlig assistanse)* og Innst. 294 L (2013–2014). Endringene gir rett til brukerstyrt personlig assistanse (BPA) for personer under 67 år med langvarig og stort behov for personlig assistanse etter helse- og omsorgstjenesteloven. Kommunene har fått kompensasjon for merutgiftene gjennom en økning i rammetilskuddet på 300 millioner kroner i 2015. Rådmannens vurdering er at merutgiftene vil bli høyere, jf omtale i kapittel 3 og 9.

Kommunene får en vekst i de frie inntektene på 3,9 milliarder kroner i 2015. Regjeringen legger til grunn at det innenfor veksten blant annet er rom for å styrke helsestasjons- og skolehelsetjenesten med 200 millioner kroner. Det legges opp til en prøveordning med ny organisering av barnevernet for utvalgte kommuner der noen statlige oppgaver skal overføres til kommunene som deltar.

I tråd med forutsetningene i Prop. 171L (2012-2013) *Endringer i adopsjonsloven mv* foreslår regjeringen å overføre utredningsansvaret ved adopsjon fra kommunene til Bufetat.

8.4.2 Rammeutvikling for Barne- og familietjenesten

Aktiviteten i Barne- og familietjenesten ligger ved inngangen til planperioden over gjeldende budsjettår. Rådmannens budsjettforslag innebærer krevende omstillingsprosesser i hele BFT, og innstramminger i tjenestetilbud og i praksis. Tabellen under viser rådmannens forslag til netto driftsramme for Barne- og familietjenesten for perioden 2015-2018, og rådmannens forslag til hvordan Barne- og familietjenesten skal tilpasse seg nye driftsrammer. Tabellen viser endring i forhold til vedtatt budsjett for 2014. En detaljert oversikt over forslag til tilpasningstiltak finnes i vedlegg 1.

Tabell 8-3 Budsjettår og tiltak barne- og familietjenesten. Tall i millioner kroner

Netto driftsramme	2015	2016	2017	2018
Vedtatt budsjett 2014	583,5	583,5	583,5	583,5
Priskompensasjon ³²	5,8	5,8	5,8	5,8
Oppgaveendringer				
Korrigert budsjett 2014	589,3	589,3	589,3	589,3
Ramme for befolkningsendring	-0,7	1,8	7,3	4,1
Annen rammeendring	12,6	18,9	19,0	28,7
Forslag til netto driftsramme	601,2	610,0	615,6	622,0
Rammeendring	11,9	20,7	26,3	32,8
Opprettholdelse av standard	23,0	24,4	28,5	28,5
Økninger i tjenestetilbud	18,9	27,3	27,4	28,5
Reduksjoner i tjenestetilbud	-21,2	-20,9	-20,7	-20,6
Effektiviseringstiltak	-4,5	-5,8	-4,7	0,6
Annet	-4,2	-4,2	-4,2	-4,2
Sum tiltak	11,9	20,7	26,3	32,8

³¹ Trondheims merutgifter er jf omtale i kapittel 3 høyere enn kompensasjonen vi får gjennom rammetilskuddet.

³² Tjenesteområdene kompenseres også for lønn. Lønnskompensasjon er ikke fordelt på tjenesteområdene, men ligger under tilleggsbevilgninger (jf kapittel 4).

Opprettholdelse av standard

Vekst tiltak barnevern

Befolkningsvekst fører til økte utgifter til barnevern i løpet av planperioden. Det legges inn 1,4 millioner kroner i 2016 økende til 5,5 millioner kroner i 2018.

Dagens nivå avlastning og helsehjelp til syke barn

Barne- og familietjenesten fikk i regnskapsrapporten for 1. tertial en økning i rammen på 20 millioner kroner. Økningen var knyttet til merutgifter til avlastning og helsehjelp til syke barn. Denne økningen er videreført i 2015. Beregnede merutgifter i 2015 overstiger rammeøkningen med fem millioner kroner, og dette nivået legges inn i budsjettet.

Dagens nivå barnevern

Barnevern anslås å få et merforbruk på ti millioner kroner i 2014. Dette driftsnivået legges inn i økonomiplanen, og ses i sammenheng med planlagte nye innsparingstiltak i økonomiplanperioden.

Økning i kommunal egenandel for plassering i institusjon

Økning i egenandelen for plassering i institusjon medfører en merutgift på 8,1 millioner kroner i 2015.

Flytting av utredningsansvar ved adopsjon til Bufetat

Regjeringen har foreslått at utredningsansvaret ved adopsjon flyttes fra kommunene til Bufetat, og rammen reduseres som følge av dette med 0,15 millioner kroner.

Økninger i tjenestetilbudet

Skolehelsetjenesten

Det ble gjennom politisk behandling av handlings- og økonomiplanen for 2014-2017 lagt inn en styrking av skolehelsetjenesten med to millioner kroner, som ble økt med ytterligere to millioner kroner fra 2015. Rådmannen vil i dialog med bydelene og ergo- og fysioterapitjenestene drøfte fordelingen av disse midlene. Rådmannen foreslår en ytterligere økning på to millioner kroner. Samlet utgjør dette en økning på fire millioner kroner.

Rettighetsfesting av brukerstyrt personlig assistanse

Stortinget har vedtatt en lovendring som gir alle tjenestemottakere av pleie og omsorgstjenester rett til å få organisert tjenesten som brukerstyrt personlig assistent (BPA) fra og med 2015. Rettigheten gjelder når tjenestemottaker har behov for mer enn 32 timer tjenester i uka. Rettigheten gjelder også brukere med behov for mer enn 25 timer tjenester i uka, så fremt kommunen ikke kan dokumentere at tilbudet vil være vesentlig dyrere å organisere som BPA. Tjenester gjennom BPA er en-til-en-tjenester, og det foreslås å opprette en spesialisert forvaltning som foretar tildeling av BPA til voksne og barn og unge. Det er estimert at utgiftene til barn og unge øker fra om lag 9,6 millioner kroner i 2015 til 16,0 millioner kroner fra 2016.

Skolestartundersøkelse

Legens del av skolestartundersøkelsen består av en individuell kroppslig undersøkelse samt en samtale med barn og foreldre. I [formannskapssak 166/14](#) ble det vedtatt et 2-årig prøveprosjekt der fastlegene gjennomfører skolestartundersøkelsene i en bydel eller i noen skolekretser. Prosjektet skal evalueres av eksternt forskningsmiljø. Skolestartundersøkelsen er beregnet å koste om lag 0,6 millioner kroner i 2015, økende til underkant av én million kroner i 2016.

Barneverntiltak i hjemmet

BFT har en strategi om tidlig innsats for å hjelpe barn og familier i vanskelige livssituasjoner. En styrking av hjelpetiltak i hjemmet skal gi barn, unge og deres familier god oppfølging i hjem og i nærmiljø og redusere plasseringer i beredskapshjem, fosterhjem og institusjon. Det er lagt til grunn at de byomfattende barneverntiltakene kobles inn i arbeidet med familiene på et tidligere tidspunkt enn i dag. Det foreslås å styrke antall medarbeidere i bydelenes familietiltak gjennom denne omstillingen, med 4,7 millioner kroner i 2015, økende til 8,5 millioner kroner i 2018.

Reduksjoner i tjenestetilbudet

Redusere kostnader til barneverntiltak i hjemmet

Det forventes at utgiftene til barneverntiltak i hjemmet kan reduseres noe som følge av tydeligere standarder og retningslinjer til bydelene, og en utgiftsreduksjon anslås til to millioner kroner i 2015.

Reduksjon plasseringer og plasseringsdøgn

Trondheim kommune har en høy andel plasserte barn og unge i institusjon sammenlignet med ASSS-kommunene, og må både videreutvikle og etablere flere alternative tiltak for å redusere denne andelen. I budsjettforslaget er det derfor lagt til grunn en vesentlig reduksjon i antall plasseringer og beleggsdøgn både i institusjon og fosterhjem. Dette tiltaket krever store omlegginger av tjenestetilbudet, og må ses i sammenheng med en økning i antall medarbeidere i bydelenes familietiltak.

Om lag 30 prosent av barna som plasseres utenfor hjemmet, tilbakeføres til sin familie innen ett år. De aller fleste av disse tilbakeføringene gjelder akutt plasseringer. Dette medfører store belastninger både for barna og familiene, og rådmannen har iverksatt et arbeid for å redusere både varighet og antallet slike plasseringer. Enhetene vil benytte familieråd i større grad i akuttsaker og iverksette et tettere samarbeid mellom bydelene og barnevernsvakten.

Det er budsjettet med en reduksjon i antall institusjonsdøgn, en reduksjon som planlegges gjennomført ved å videreutvikle tiltak i hjemmet, både når det gjelder kvalitet og kapasitet. I tillegg til færre i institusjonsplasseringer, er det budsjettet med et redusert antall fosterhjems plasseringer og et redusert antall fosterhjem med forsterkning. Reduksjonen er beregnet til 15,7 millioner kroner i 2015.

Reduserte tilskudd til private utførere

Tilsyn ved samvær ytes i dag av kommunens egne enheter og fra private utøvere. Tilskudd til private utførere reduseres med 0,5 millioner kroner. Denne reduksjonen gjennomføres ved inngåelse av nye avtaler i perioden. Konsekvensen kan bli lavere aktivitet dersom kommunens egne enheter og tiltak ikke løser oppgavene innenfor egne ressurser.

Reduserte utgifter til avlastning og helsehjelp til syke barn

Det har vært en fortsatt vekst i antall uforutsette og akutte helserelaterte oppdrag i 2014. Tjenesten opplever et stort press med krevende og kostbare tjenestetilbud. Den stabile driftssituasjonen som var forutsatt ved inngangen til inneværende års planperiode er vesentlig endret.

Det må arbeides videre for å få til differensierte former for avlastning som dekker behovene til familiene, i tillegg til bedre samordning av ressursene mellom ulike tjenesteområder innen oppvekst og utdanning. Rådmannen vil utrede mulighetene for personalflyt mellom helse- og avlastningstjenesten, barnehager og skoler. Personalflyt vil gi trygghet og stabilitet for barn og familier som må forholde seg til ulike tjenestetilbud og enheter. Dette vil gi en økonomisk innsparing ved blant annet reduserte utgifter til vikarer.

Det budsjetteres med reduserte utgifter til ressurskrevende brukere på tre millioner kroner i 2015.

Effektiviseringstiltak

Strukturelle tiltak og omstilling

Ny organisasjonsmodell er etablert fra 2014, og det forventes en ytterligere effektiviseringsgevinst i 2015, med blant annet overføring av forvaltningsoppgaver for plasserte barn fra bydelene til Omsorgsenheten. Det er forventet en innsparing på 1,8 millioner kroner.

Bedre utnyttelse av Leistad

Leistad gir et bo- og avlastningstilbud til unge med store psykiske vansker. Ungdommene bor på Leistad for kortere eller lengre tid, og belegget kan derfor i noen perioder være lavt. Belegget skal økes i perioden, og det forventes å gi reduserte utgifter til andre tiltak på 0,5 millioner kroner.

Effektivisering

Et generelt effektiviseringskrav til enhetene vil beløpe seg til 2,2 millioner kroner i 2015.

Annet*Økte driftskonsekvenser IT-investeringer*

Det er lagt inn midler til økte driftskostnader som følge av IT-investeringer med 0,4 millioner kroner i 2015.

Reduserte driftsutgifter til flytting av helsestasjon

Helsestasjonen/paviljongen som tidligere har vært i bruk på Risvollan flyttes til Innherredsveien i 2014, og avsatte driftsutgifter på 3,5 millioner kroner frigjøres. Plasseringen i Innherredsveien forventes å bli en langsiktig plassering

Tilsyn i videregående skole

Det er inngått nye avtaler som medfører en lavere utgift for tilsyn i videregående skole. Innsparingen er beregnet til 1,1 millioner kroner.

8.5 Forslag til investeringsbudsjett

8.5.1 Boliger til enslige mindreårige flyktninger

Det er behov for flere boliger til enslige mindreårige flyktninger som er ferdige med kommunens særlige bo- og oppfølgingstjenester. Erfaringsmessig kan dette behovet løses bare delvis gjennom Ungbo og privat leie. Midlene i investeringsbudsjettet skal brukes til kjøp av boliger til denne målgruppen.

8.5.2 Barneboligplasser

Behovet for barneboligplasser har økt mye fra 2013, og ligger per dato seks plasser over den kapasiteten kommunen i utgangspunktet har i Vikåsen og Uståsen barneboliger. Rådmannen vil derfor utrede bygging av en ny avlastningsbolig til dette formålet, samt utbedre dagens avlastningsboliger.

8.5.3 Ombygging/mindre investeringer i BFT

Investeringsforslaget er knyttet til den pågående omstillingen i BFT, endringer som følge av formannskapssak 25/14. Det er gjennomført en kartlegging av dagens lokaler, og det etableres et familiesenter i hver bydel. Det planlegges et familiesenter med helsestasjon i en av bydelene i planperioden.

Tabellen under viser rådmannens forslag til Investeringer i barne og familietjenesten for perioden 2015-2018, og endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2014.

Tabell 8-4 Investeringer i barne og familietjenesten i perioden 2015-18. Tall i millioner kroner

	2014	2015	2016	2017	2018		
Vedtatt budsjett 2014-2017	9,0	9,0	5,0	25,0			
Forslag til budsjett 2015-2018		12,0	27,0	23,0	23,0		
Prosjekt/investering	Kostnads- overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering			
				2015	2016	2017	2018
Boliger enslige mindreårige flyktninger	12,0	4,0	8,0	4,0	4,0		
Barneboligplasser	25,0		25,0	5,0	20,0		
Ombygging/mindre investeringer BFT				3,0	3,0	3,0	3,0
Familiesenter med helsestasjon	40,0		40,0			20,0	20,0
Sum økonomiplan				12,0	27,0	23,0	23,0

9 Forvaltningstjenester, helse og velferd

Hovedutfordringen for forvaltningstjenestene er fortsatt å legge til rette for tidlig innsats for at flest mulig skal klare å mestre eget liv. For å dempe utgiftene til økonomisk sosialhjelp forsterkes arbeidet med integrering av flyktninger og innvandrere. Boligstrategiene spisses ytterligere og oppfølgingen av langtidsmottakere av sosialhjelp videreføres. Satsningen på egne tiltak for sosialhjelpsmottakere under 30 år forsterkes, og følges opp med omfattende forskning.

Rettighetsfesting av brukerstyrt personlig assistanse (BPA) antas å gi sterk kostnadsvekst de nærmeste årene, og det foreslås derfor å styrke budsjettet med over 60 millioner kroner i perioden.

9.1 Innledning

Forvaltningstjenestene består av NAV-kontor og helse- og velferdskontor. Hovedhensikten med NAV er å skape en tett kobling mellom sosialpolitiske og arbeids- og velferdspolitiske virkemidler. Dette krever fortsatt en tydelig satsing på å møte henvendelser med aktive tiltak. NAV er en vesentlig samarbeidspartner for helse- og velferdskontorene, og har ansvar for å vurdere om brukerne fyller kriterier for å få innvilget økonomisk sosialhjelp og utbetaling av ytelsen. NAV foretar inntak og gjennomføring av kvalifiseringsprogram, og tildeler midlertidig bolig for bostedsløse personer.

Helse- og velferdskontorene behandler søknader om helse- og velferdstjenester. De har blant annet ansvar for å fatte enkeltvedtak til personer over 18 år på følgende tjenester; hjemmetjenester, kort- og langtidsopphold i institusjon, brukerstyrt personlig assistanse (BPA), omsorgslønn, tilrettelagt fritid, trygghetsalarm, tilrettelagt transport og boligvirkemidler som kommunalbostøtte, startlån og tilskudd til kjøp av bolig og kommunal utleiebolig. Kontorene gir også boligveiledning. Helse- og velferdskontorene er ansvarlig for å informere om individuelle planer og koordinere arbeidet med utformingen. Det er kommunens utførende enheter som gjennomfører vedtakene i samarbeid med brukerne om hvordan tjenestene skal utføres. I tillegg administrerer et av helse – og velferdskontorene den statlige bostøtteordningen.

De siste års utviklingstrekk kan sammenfattes slik:

- Flere mottar hjelp eller oppfølging i hjemmet
- Flere av mottakerne av helse- og omsorgstjenester er yngre. Hver fjerde tjenestemottaker er under 67 år

9.1.1 Status og utfordringer

Tabell 9-1 Nøkkeltall økonomisk sosialhjelp, 2013

	Trondheim	ASSS
Prosentandel mottakere av økonomisk sosialhjelp ifht yrkesaktiv befolkning 20-66	3,5	3,9
Prosentandel av alle mottakere med sosialhjelp som hovedinntektskilde	61,6	43,4
Andel sosialhjelpsmottakere 18-24 år av innbyggere 18-24 år	4,7	5,7
Prosentandel sosialhjelpsmottakere med stønad i seks måneder eller mer	29,0	39,8
Gjennomsnittlig stønadslengde (måneder)	4,2	5,3
Gjennomsnittlig månedlig utbetaling per stønadsmottaker (kroner)	9 991	8 414
Netto driftsutgifter til sosialtjenesten per innbygger (kroner)	2 262	2 214
Kommunale disponerte boliger per 1000 innbyggere (antall)	24	19

Hovedperspektiver for arbeidet i NAV – kontorene knyttes til følgende målgrupper:

- Ungdom
- Langtids sosialhjelpsmottakere
- Familier som mottar sosialhjelp
- Flyktninger

Arbeidet i NAV-kontorene er sterkt knyttet til oppfølging av kommunens fattigdomsplan. Det er viktig å redusere antall ungdommer på sosialhjelp. Det har vært en nedgang de siste årene, men rådmannen ønsker fortsatt å redusere antallet mottakere av økonomisk sosialhjelp under 30 år. I forbindelse med etableringen av NAV ble et betydelig antall personer overført fra attføring, rehabilitering og tidsbegrenset uførestønad over til arbeidsavklaringspenger. De fleste av disse vil gå over til jobb, utdanning og varige trygdeytelser. Det er behov for å ha stor oppmerksomhet mot denne gruppen, slik at sosialhjelp ikke blir en varig løsning. I 2014 overførte rådmannen ti årsverk fra oppfølgingstjenesten til NAV for å styrke arbeidet ytterligere.

Fra 1.januar 2015 forventes en lovendring der det legges opp til at det skal settes vilkår om aktivitet for tildeling av økonomisk stønad, med mindre tungtveiende grunner taler i mot det.

Rådmannen legger opp til at aktiviteten primært skal skje gjennom direkte formidling til jobb eller utnyttelse av ordinære tiltaksplasser i ordinære bedrifter, subsidiært gjennom arbeidspraksis i kommunale enheter.

Sintef rapport (Ose, 2014) viser til at en del av målgruppen har så store helseproblemer at de verken kan arbeide eller gå på skole, men må oppnå bedre helse før de kan være i aktivitet. Minst en av fem antas å være i denne kategorien. De som har helse til å jobbe eller å gå på skole, ønsker i stor grad det, men mange er ikke klare for ordinært arbeidsliv. Hovedproblemene er dårlig selvfølelse, sosiale problemer, psykiske problemer, ensomhet, manglende motivasjon og generelt dårlig mestringfølelse. En del unge som kommer til NAV er formidlingsklar til arbeid, men dette gjelder i liten grad de som vurderes å ha sammensatte behov.

NAV- kontorene skal også hjelpe barnefamilier som mottar sosialhjelp, over i arbeid. Familier skal oppleve en koordinert innsats fra medarbeidere i offentlig servicekontor, der både de voksnes utfordringer knyttet til økonomi og arbeidsmarked, familiens helsesituasjon og barnas livssituasjon skal være kartlagt og tiltak vurderes samlet.

NAV- kontorene, Kvalifiseringscenteret for flyktninger og Enhet for voksenopplæring skal samarbeide tettere om arbeidspraksis og språkopplæring for at et høyt antall flyktninger kvalifiseres til jobb/utdanning etter fullført introduksjonsprogram. Samarbeidet skal sikre smidige overganger mellom enhetene i forhold til språkopplæring og arbeidsmarkedskontakt. Flerkulturelt dialogsenter har en aktiv rolle for å sikre et best mulig arbeids- og utdanningsløp for både flyktninger og arbeidsinnvandrere.

Vi har utfordringer knyttet til boligmarkedet. Det er stor etterspørsel etter kommunale boliger og høy pris på boliger i det private boligmarkedet. Samtidig bygges det mange boliger, og rådmannen registrerer mindre press på det private leiemarkedet i løpet av høsten 2014. Mange personer som tildeles midlertidig bolig blir ofte boende for lenge i midlertidige løsninger. Vi ønsker derfor å styrke den økonomiske rådgivningen til personer som er uten bolig, gjennom å samle ressursene som i dag er knyttet til gjeldsrådgivning, bostøtte og startlån i NAV.

Hovedperspektiver for arbeidet i helse og velferdskontorene i planperioden vil være:

- Større oppmerksomhet rettet mot brukernes egne ressurser og mestringsevne
- Kortere ventetid på bolig og redusert bruk av midlertidig bolig
- Fagutvikling med fokus på helhetlige pasient- /brukerforløp
- Samarbeid i Offentlig Servicekontor (OSK) for samordning av tjenestetilbudet
- Bidra til at flere under 30 år kommer i arbeid eller aktivitet som alternativ til økonomisk sosialhjelp

Det er usikkerhet knyttet til veksten i kommunenes utgifter til sosiale tjenester i planperioden. Dette har blant annet sammenheng med omlegginger av statlige velferdsordninger og økt husleie i kommunale boliger. Regjeringen foreslår i statsbudsjettet omlegginger av flere velferdsordninger, blant annet i overgangstønaden og uføretrygden. Regjeringen foreslår i tillegg innføring av aktivitetsplikt for mottakere av økonomisk sosialhjelp. På nåværende tidspunkt er det vanskelig å si noe om hvilken effekt endringen vil ha. Det er lagt til grunn at husleien i de kommunale boligene skal være utgiftsdekkende, jf sak [151/09](#). Husleien i kommunale boliger vil øke i planperioden. Økningen har i hovedsak sammenheng med erverv av om lag 300 nye boliger i planperioden, jf boligprogrammet. Husleieøkningen kan gi økte utgifter til økonomisk sosialhjelp.

Brukerstyrt personlig assistanse (BPA)

Tjenestemottakere av pleie- og omsorgstjenester har rett til å få organisert tjenesten som brukerstyrt personlig assistanse (BPA) fra og med 2015. Rettigheten gjelder når tjenestemottaker har behov for mer enn 32 timer tjenester i uka. Rettigheten gjelder også brukere med behov for mer enn 25 timer tjenester i uka, så fremt kommunen ikke kan dokumentere at tilbudet vil være vesentlig dyrere å organiseres som BPA. Rettigheten gjelder alle brukere under 67 år.

Til tross for styrket innsats på BPA i helse- og velferdskontorene, fortsetter BPA- området å gå med merforbruk. Intensjonen med BPA er at tjenestene ikke skal koste mer enn om tjenestene var utført av kommunale tjenester. Erfaringstall viser at en BPA- brukers tjenester koster dobbelt så mye som et omsorgstilbud med ordinære kommunale tjenester. Jfr B-sak [66/10](#) *Status og kriterier for tildeling av brukerstyrt personlig assistanse (BPA)*. Det er et mål å styrke og samle forvaltningskompetansen for BPA-tjenester slik at det blir en bedre forvaltning av BPA vedtakene på tvers av bydelene og på tvers av aldersgrupper.

I statsbudsjettet anslår regjeringen at rettighetsfesting av BPA vil gi kommunene en merutgift på 300 millioner kroner i 2015, økende til 500 millioner kroner i 2016. Kommunene får en tilsvarende økning i de frie inntektene. Trondheims andel av kompensasjonen i 2015 er om lag ti millioner kroner. Det er usikkerhet knyttet til hvor mange brukere som vil komme inn under ordningen med BPA, og hva merutgiftene vil bli. KS har estimert merutgiftene til rundt 800 millioner kroner på landsbasis. Rådmannen tror veksten i antall brukere i BPA vil bli langt større enn det staten har lagt til grunn, og anslår at kommunen vil få en merutgift knytte til BPA på 29,1 millioner kroner i 2015. Merutgiften anslås å øke til 80,6 millioner kroner i 2018.

Boligrådgiving

Helse- og velferdskontorene og NAV skal fortsatt arbeide for å utnytte dagens boligvirkemidler. Retningslinjer for søknadsbehandling og tildeling av kommunal bolig stiller strengere krav til hvem som skal prioriteres for kommunal utleiebolig. Det er de mest vanskeligstilte på boligmarkedet som skal prioriteres.

9.2 Mål for tjenesteområdet

Forvaltningstjenester har et særlig ansvar for følgende delmål i kommuneplanen:

3.4: I 2020 har husholdningene i Trondheim muligheter for å skaffe seg en forutsigbar inntekt gjennom egen innsats

3.5: I 2020 har Trondheim en boligpolitikk som utjevner sosiale forskjeller

3.6: I 2020 er sosiale helseforskjeller i Trondheim redusert

4.4: I 2020 skal Trondheim kommune og kommunens innbyggere ha felles forståelse av hvilke forventninger en kan ha til kommunens tjenester

9.2.1 Periodemål 2015 – 2018

1. Sosialhjelpsmottakere har meningsfulle arbeidsfremskaffende tiltak

Langtidsbrukere er en utfordring, og vi ønsker å redusere antallet langtidsbrukere som mottar økonomisk sosialhjelp over seks måneder. Brukere som av tungtveiende grunner ikke skal delta i aktivitet, og har mottatt sosialhjelp i mer enn seks måneder, skal få en grundig vurdering/oppfølging for blant annet å kartlegge om brukere har helseutfordringer som tidligere ikke har kommet fram.

For å redusere antall fattige personer, skal familieperspektivet legges til grunn og barnas situasjon skal være synlig i forvaltningsarbeidet. Tilsvarende perspektiv legges til grunn for å hjelpe barnefamilier som mottar sosialhjelp.

Personer under 30 år er en prioritert gruppe som skal motta bistand til å komme i utdanning eller arbeid.

NAV har utfordringer med å redusere antall ungdommer på sosialhjelp, arbeidsavklaringspenger (AAP), kvalifiseringspenger (KVP) og uføretrygd gjennom å sikre arbeidsretting og aktivitet. Rådmannen ønsker å utvikle jobbhusene slik at alle ungdommer møtes med tidlig innsats og i et helhetlig perspektiv. Det metodiske arbeidet skal videreutvikles, være forskningsbasert, og resultatet vise færre ungdommer på passive ytelser på kort og lang sikt. I forbindelse med at oppfølgingsressursene i NAV styrkes, skal flere brukere oppleve å få færre aktører å forholde seg til. NAV-kontorenes oppfølging av risikoutsatt ungdom skal gjennomføres i tett dialog med andre kommunale enheter og Sør-Trøndelag fylkeskommune. Oppfølgingen skal bidra til at færre ungdommer mottar sosialhjelp og at varigheten på ytelsen reduseres.

Resultatindikatorer:

- 80 prosent av alle som mottar økonomisk sosialhjelp er i aktivitet innen to uker
- ti prosent færre brukere har mottatt sosialhjelp mer enn seks måneder per år

2. God tilgang på bolig for vanskeligstilte

Det er fortsatt stor etterspørsel etter kommunale utleieboliger. Det fører til lang ventetid for tildeling av bolig. Tiden boligsøkere må vente på konkret bolig varierer ut fra hvor prekært behovet er, og hvilken boligtype man har behov for. For de som flyttet inn i kommunal utleiebolig i løpet av 2013, var gjennomsnittlig ventetid åtte måneder. Per 1.september 2014 er det 404 boligsøkere som venter på bolig.

For å lette presset på kommunal utleiebolig skal alle helse- og velferds kontor og NAV gi aktiv bistand i det private boligmarkedet. Retningslinjene for søknadsbehandling og tildeling av kommunal utleiebolig er tydelige på at søkere som kan dra nytte av andre boligvirkemidler for å skaffe eller beholde bolig, skal ikke innvilges kommunal utleiebolig. Dette krever aktiv innsats fra kommunens side gjennom boligrådgivning.

Det skal fortsatt arbeides aktivt med å hjelpe kommunale leietakere til å bli boligeiere. Videre skal det private boligmarkedet benyttes aktivt til bosetting av flyktninger. Dette skjer på to områder; gjennom satsningen *Privat leie av bolig* hvor kommunen viderefremidler private boliger, og gjennom *Kontrollert selvbosetting*. Kontrollert selvbosetting innebærer at den som ønsker å bosette seg i kommunen må selv

finne en privat utleiebolig. Det stilles krav om at utleieobjekter er godkjent som bolig, formell utleiekontrakt og husleie som ligger innenfor NAV s satser for husleie. Selvbosetting skjer etter konkret avtale mellom kommunen og Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi). For 2015 foreslår rådmannen at minst 30 prosent av alle bosettinger fra asylmottak skjer i det private boligmarkedet. En økning i 2016 bør være til minst 40 prosent. Større bruk av det private boligmarkedet til bosetting av flyktninger kan øke muligheten for at kommunen kan motta flere flyktninger enn i dag.

Resultatindikatorer:

- Gjennomsnittlig ventetid på kommunal bolig er redusert fra åtte til seks måneder
- Antall personer som har flyttet fra kommunal bolig per år
- 30 prosent av flyktningene bosettes i det private boligmarkedet per år

9.3 Forslag til driftsbudsjett for forvaltningstjenester

En av de store utfordringene for helse- og velferdsområdet i årene framover er god forvaltning av ressursene, spesielt knyttet til BPA. Vi har sett at god forvaltning av ressursene på NAV-kontorene har gitt reduserte utgifter til økonomisk sosialhjelp, flere har kommet i arbeid eller kommet under ordninger som kvalifiseringsprogrammet og arbeidsavklaringspenger (AAP).

Tabell 9-2 viser rådmannens forslag til netto driftsramme for forvaltningstjenester i perioden 2015-2018, og rådmannens forslag til hvordan tjenesteområdet skal tilpasse seg nye driftsrammer. Tabellen viser endring i forhold til vedtatt budsjett 2014. En detaljert oversikt over forslag til tilpasningstiltak finnes i vedlegg 1.

Tabell 9-2 Budsjetttramme og tiltak forvaltningstjenester. Tall i millioner kroner

Netto driftsramme	2015	2016	2017	2018
Vedtatt budsjett 2014	556,2	556,2	556,2	556,2
Priskompensasjon ³³	10,9	10,9	10,9	10,9
Oppgaveendringer				
Korrigert budsjett 2014	567,1	567,1	567,1	567,1
Ramme for befolkningsendring	5,0	10,4	16,9	22,4
Annen rammeendring	11,9	23,4	38,1	55,4
Forslag til netto driftsramme	583,9	600,9	622,0	645,0
Rammeendring	16,9	33,8	55,0	77,9
Opprettholdelse av standard	-	6,6	13,1	17,1
Økninger i tjenestetilbud	21,2	32,7	47,4	66,3
Reduksjoner i tjenestetilbud	-2,6	-3,0	-3,0	-3,0
Effektiviseringstiltak	-2,5	-2,5	-2,5	-2,5
Annet	0,8	-	-	-
Sum tiltak	16,9	33,8	55,0	77,9

Opprettholdelse av standard

Befolkningsvekst

Det er lagt inn midler fra 2016 på 6,6 millioner kroner for å opprettholde dagens nivå på tjenestene når befolkningen øker. Kompensasjonen for befolkningsvekst skal gå til dekning av alle utgifter som følger av befolkningsendringer. Midlene til befolkningsvekst er disponert til konkrete tiltak i 2015.

Det er stort press på økonomisk sosialhjelp, og en av de store utfordringene på området er å dempe utgiftsveksten. Arbeidsledigheten har økt noe det siste året, og mange store kommuner melder om betydelige økninger i utgiftsnivået. For å dempe utgiftene til økonomisk sosialhjelp forsterkes arbeidet

³³ Tjenesteområdene kompenseres også for lønn. Lønnskompensasjon er ikke fordelt på tjenesteområdene, men ligger under tilleggsbevilgninger (jf kapittel 4).

med integrering. Boligstrategiene spisses ytterligere, oppfølgingen av langtidsmottakere av sosialhjelp og familier videreføres og satsingen på egne tiltak i forhold til alle under 30 år forsterkes og følges opp med omfattende forskning. Alle tiltakene følges opp med målstyring av NAV-kontorene.

Økninger i tjenestetilbud

Rettighetsfesting brukerstyrt personlig assistent (BPA)

Stortinget har vedtatt en lovendring som gir alle tjenestemottakere av pleie- og omsorgstjenester rett til å få organisert tjenesten som brukerstyrt personlig assistent (BPA) fra og med 2015. Det er tidligere godt dokumentert at det er dobbelt så dyrt å organisere kommunale tjenester gjennom en BPA ordning. Hovedårsaken er at BPA tjenester er organisert som en - til- en tjenester. Kommunale tilbud er som regel organisert i bofellesskap og gjennom tilbud i grupper. Det er estimert at kostnadsveksten vil være 30 prosent per år i planperioden på grunn av lovendringen. Som følge av denne endringen foreslår rådmannen å spesialisere forvaltningen av BPA - tjenester til en egen gruppe som skal jobbe med alle BPA - saker, også saker som gjelder barn og unge. Kostnaden er beregnet til 19,5 millioner kroner i 2015, økende til 64,6 millioner kroner i 2018. I tillegg er det estimert en kostnad for BPA- brukere under 18 år på 9,6 millioner kroner i 2015, økende til 16 millioner kroner i 2018. Samlet er det estimert at rettighetsfestingen gir merkostnad på over 80 millioner kroner i 2018.

Stilling på Helse- og velferdskontor Øya

Det er behov for styrkning av helse- og velferdskontoret på Øya for å styrke arbeidet med utskrivingsklare pasienter og samhandlingsreformen. Kostnaden er beregnet til 0,6 millioner kroner.

Sikkerhet på Offentlige servicekontor (OSK)

Det er en utfordring for NAV- kontorene å opprettholde sikkerheten for ansatte og brukere. Det legges inn 0,5 millioner kroner årlig som skal benyttes til å styrke sikkerheten ved utsatte NAV kontor.

Tegnspråktolk ved offentlige arrangement

Mange tunghørte og døve beboere i Trondheim vil ha stor nytte av at offentlige arrangementer kan tegnspråktolkes eller skrivetolkes (tekst på storskjerm). Om lag åtte til ti faste arrangementer bør tolkes eller skrivetolkes, og rådmannen legger inn 200 000 kroner til tiltaket.

Reduksjoner i tjenestetilbud

Avvikle kommunal bostøtte

Ordningen med kommunal bostøtte ble sist revidert desember 2010, B-sak 0169/10 *Ny modell for kommunal bostøtte*. Det har siden innføring av ny ordning vært en betydelig nedgang i antall brukere i bostøtteordningen. Per august 2014 var det kun 22 husholdninger som benytter seg av ordningen, og det ble til sammen utbetalt 47 000 kroner, langt under budsjettet nivå. Målgruppen er etter revideringen utvidet til også å gjelde personer med midlertidige trygdeytelser, men dette har gitt lite utslag på antall bostøttmottakere og utbetalt beløp. Selv om det er en liten ordning, går det med betydelige administrative ressurser til forvaltning av ordningen. Rådmannen foreslår derfor en avvikling av ordningen i løpet av budsjettåret 2015. Alle bostøttmottakerne som får økonomiske utfordringer etter avvikling skal sikres et likeverdig tilbud gjennom overføring til NAV- systemet. Forslaget gir en budsjettreduksjon i 2015 på 2,6 millioner kroner og 3 millioner kroner i 2016.

Effektiviseringstiltak

Differensierte barnesatser

I dag har kommunen et stønadstak for mottakere av økonomisk sosialhjelp, et tak som skjønnsmessig er krevende å praktisere. Rådmannen ønsker derfor å erstatte stønadstaket med differensierte barnesatser, der barnesatsen reduseres med 20 prosent fra andre barn i familier med to voksne, og fra tredje barn i familier med én voksen. Forslaget tar utgangspunkt i referansebudsjettet til Statens institutt for forbruksforskning (SIFO) der de legger inn stordriftsfordeler knyttet til de fleste individspesifikke utgifter. Dette vil etter rådmannens vurdering gi en bedre tildeling av stønad til barnefamilier, og bidra til at arbeid i større grad lønner seg i større familier. Forslaget gir en innsparing på 2,5 millioner kroner.

Annet

Prosjektledelse Offentlig servicekontor (OSK)

Det settes av 800 000 kroner til prosjektledelse av OSK- etableringen i 2015.

Gjeldsrådgiving

I statsbudsjettet foreslås det å innlemme øremerkede tilskudd til gjeldsrådgiving i rammetilskuddet. Det settes av 400 000 kroner til gjeldsrådgiving i kommunen.

Styrking kontaktsenter

Videre foreslås det i statsbudsjettet at kontaktsentrene i Arbeids- og velferdsetaten skal styrkes, og at denne styrkingen vil gi en avlastning i de kommunale tjenestene. Nav- budsjettet reduseres derfor med 400 000 kroner.

10 Oppfølgingstjenester, helse og velferd

Mangel på boliger for rusavhengige har vært en utfordring for kommunen i flere år. Vi bygger derfor Jarleveien med 45 leiligheter, seks nye småhus i perioden og vi utvikler nye metoder for oppfølging av brukere.

Det stilles store krav til tjenestene. Både i å utvikle ny kunnskap, og kompetanse for å hjelpe brukere med omfattende behov. To psykologer tiltrer i nye stillinger for å styrke arbeidet med tidlig innsats.

Trondheim kommune samarbeider med Sør-Trøndelag fylkeskommune om å opprette felles voksenopplæringscenter.

10.1 Innledning

Enhet for rus og psykisk helse, botiltak psykisk helse og botiltak rus gir oppfølging til om lag 1700 brukere med rusproblemer og /eller psykiske lidelser. Oppfølging foregår etter en plan som er avtalt med den enkelte bruker.

Enhet for voksenopplæring (EVO) tilbyr grunnskoleopplæring og tilrettelagt opplæring i grunnleggende ferdigheter etter opplæringsloven. EVO tilbyr også opplæring i norsk og samfunnsfag for nyankomne flyktninger og innvandrere etter introduksjonsloven.

Opplæringsloven pålegger kommunen å gi opplæring for voksne innenfor grunnskolens område, og i dagliglivets funksjoner. Introduksjonsloven sier at innvandrere og flyktninger skal ha undervisning i norsk og samfunnsfag.

10.2 Status og utfordringer

Psykiske lidelser utgjør en stor andel av sykdomsbildet i Norge og kostnader for det norske samfunnet er beregnet til mellom 60 og 70 milliarder kroner per år (som omfatter både direkte og indirekte kostnader). En hovedoppgave de kommende årene er å redusere forekomsten av angst, depresjon og rusmiddelproblemer for å sikre enkeltmennesker bedre livskvalitet og redusere totalbelastningen for samfunnet.

Det er behov for mer egnede botilbud for personer med rus og psykiske lidelser med utagerende adferd. Dette innebærer både bedre fysisk tilretteleggelse og et bedre tjenestetilbud. Dette gjelder beboere både hos botiltak rus og botiltak psykisk helse. I dag krever denne gruppen store personalressurser som gir merforbruk på enhetene.

Jarleveien skal stå ferdig i løpet av 2016 med inntil 45 leiligheter, og skal ha heldøgns bemanning. Jarleveien vil representere et tilbud for rusavhengige med ulike boligbehov. Det skal være et korttidstilbud for de som i dag benytter nattkriseplass. Korttidstilbudet skal inneholde et botilbud med begrenset botid, og det skal foretas en kartlegging av beboernes behov og avklaring av videre boligtilbud. Videre skal huset være et varig botilbud for rusavhengige med behov for oppfølging i bosituasjonen, og et varig botilbud for de med omfattende helseproblemer.

Småhus er en viktig del av tilbudet til rusmisbrukere og kan tilpasses den enkelte. Det etableres seks nye småhus i perioden.

Helsedirektoratet innvilget i juni 2014 tilskudd for to psykologer i de kommunale helse- og omsorgstjenestene. Kostnadene utover det statlige tilskuddet dekkes innenfor budsjettet til Enhet for psykisk helse og rus. Psykologene skal bidra til å styrke det samlede kommunale arbeidet på psykisk helse og rus. I dette ligger helsefremmende og forebyggende arbeid, tidlig oppdagelse og tidlig inngripen, og behandling og oppfølging av psykiske helseproblemer og/eller rusmiddelproblemer.

Psykologstillingene utformes slik at deres bidrag omfatter hele spennet fra befolkningsrettet til individrettet arbeid. Tilbudet skal være lett tilgjengelig, gratis og uten henvisning. Tverrfaglig samarbeid, veiledning og gjensidig kompetanseutvikling står sentralt i psykologenes arbeid.

EVO har hatt et betydelig merforbruk det siste året på grunn av for høy aktivitet i forhold til tildelte kommunale rammer og disponible statlige overføringer. Trondheim kommune arbeider med å opprette felles voksenopplæringsssenter sammen med Sør-Trøndelag fylkeskommune. I 2015 vil det være prioritert å balansere økonomien ved enheten, og å følge opp sammenslåingsprosessen.

10.3 Mål for tjenesteområdet

Helse- og velferdstjenesten har et tydelig ansvar for følgende delmål i kommuneplanen:

3.4: I 2020 har husholdningene i Trondheim muligheter for å skaffe seg en forutsigbar inntekt gjennom egen innsats.

3.5: I 2020 har Trondheim en boligpolitikk som utjevner sosiale forskjeller.

3.6: I 2020 er sosiale helseforskjeller i Trondheim redusert.

2.2.1 Periodemål 2015-2018

1. Personer som er i ferd med å utvikle rusproblemer og/eller psykiske lidelser gjennomfører kurs som fremmer mestring

Om lag en sjettedel av den voksne befolkningen har til enhver tid et psykisk helseproblem og / eller et rusmiddelproblem. Alkohol er det rusmiddelet som skader flest, både rusmisbrukeren og pårørende. Vi ønsker å forebygge og redusere problemene slik at personen kan mester eget liv. Rådmannen ønsker å utvikle flere tiltak for tidlig innsats som kan møte personer med rus og psykiske vansker. Ansatte gis opplæring i kunnskapsbaserte metoder. For at kommunen skal ha kapasitet til å møte nye brukergrupper, er det nødvendig å ta i bruk nye arbeidsmetoder og tilby blant annet kurs for å mestre søvnplager og depresjon.

Ansatte gis opplæring i kunnskapsbaserte metoder. Enhet for psykisk helse og rus skal utvikle tilbud for målgruppen. Det utarbeides rutiner/arbeidsprosesser for arbeidet med tidlig innsats innen 1.juli 2015.

Resultatindikatorer:

- 100 personer med rusproblemer og eller psykiske lidelser har deltatt i mestringskurs hvert år

2. Personer med alvorlig rus og psykiske lidelser (ROP) sikres kartlegging og behandling.

Personer som har samtidige rus- og psykiske lidelser bruker ofte rusmidler på en ødeleggende måte og faller utenfor behandlingstiltakene. Noen av dem har sammensatte problemer, og de kan mangle både bolig og arbeid og være gjengangere i forhold til kriminalitet. Ved hjelp av kartlegging av disse personene kan vi gi bedre behandling. Det er utarbeidet nasjonal faglig retningslinje for utredning, behandling og oppfølging av personer med ROP- lidelser som skal iverksettes på enhetene. Ansatte skal benytte de kartleggingsverktøyene som anbefales i retningslinjen i sitt arbeid med brukerne. Det skal legges vekt på brukermedvirkning i arbeidet.

Resultatindikator

- 40 personer per år er kartlagt i forhold til behov for tjenester
- 50 prosent av ansatte har kompetanse i metoden Motiverende intervju (MI)

3. Deltakere i norskopplæring skal oppnå gode resultater.

Norskopplæring er en sentral del av introduksjonsprogrammet, og gode norskferdigheter er viktig for at den enkelte innvandrер klarer å komme over i jobb eller videre utdanning. Norskprøvene er gjort obligatoriske fra 2014, og dette har ført til at resultatene synes noe svakere enn tidligere år da det var frivillig for deltakerne å ta avsluttende prøve. Trondheim kommune har vært i første pulje med denne omleggingen, og et nasjonalt nivå er enda ikke etablert. Dette gjør det vanskelig å sette gode resultatmål for 2015. I 2015 vil det være prioritert å fastsette gode måleverdier for de nye norskprøvene.

4. Undervisningen skal organiseres slik at målene i strategien *Bolig dag 1, arbeid dag 2* er realiserbare, og at 55 prosent av deltakerne i introduksjonsprogrammet går videre ut i arbeid eller utdanning.

Bolig dag 1, arbeid dag 2 er den strategiske hovedsatsingen for deltakere i introduksjonsprogrammet. Hensikten med strategien er kortere overgangsfase fra dagens tre måneder fra bosetting til deltakelse i introduksjonsprogrammet, bedre og mer systematisert informasjon om grunnleggende kunnskap for samfunnsdeltakelse, raskere tilrettelegging av tiltak som fremmer deltakelse i arbeidslivet, bedre samkjøring og mer målrettet innsats av tjenester. Hovedresultatet er kortere snittid i program. Det settes av øremerkede ressurser for gjennomføring av strategien. For voksenopplæringsområdet vil det være prioritert å videreutvikle en struktur på undervisningen for å bedre samhandlingen med Kvalifiseringssenteret for innvandrere (INN).

Resultatindikator

- Resultatet på norskprøvene skal være bedre enn landsgjennomsnittet
- Undervisningen skal tilrettelegge slik at alle deltakerne i introduksjonsprogrammet har fulltids program

10.4 Forslag til driftsbudsjett for oppfølgingstjenester

Tabell 10-1 viser rådmannens forslag til netto driftsramme for oppfølgingstjenester i perioden 2015-2018, og rådmannens forslag til hvordan tjenesteområdet skal tilpasse seg nye driftsrammer. Tabellen viser endring i forhold til vedtatt budsjett 2014. En detaljert oversikt over forslag til tilpasningstiltak finnes i vedlegg 1.

Planen legger opp til en stor satsing på boliger og tjenester til personer med utviklingshemming, og til personer med rus og psykiske lidelser.

Tabell 10-1 Budsjettamme og tiltak oppfølgingstjenester. Tall i millioner kroner

Netto driftsramme	2015	2016	2017	2018
Vedtatt budsjett 2014	234,7	234,7	234,7	234,7
Priskompensasjon ³⁴	-0,6	-0,6	-0,6	-0,6
Oppgaveendringer	-0,5	-0,5	-0,5	-0,5
Korrigert budsjett 2014	233,6	233,6	233,6	233,6
Ramme for befolkningsendring	2,6	5,4	8,5	11,2
Annen rammeendring	-1,1	-1,0	-1,0	-1,2
Forslag til netto driftsramme	235,1	238,0	241,1	243,6
Rammeendring	1,5	4,4	7,5	10,0
Opprettholdelse av standard	2,1	3,0	6,4	7,4
Økninger i tjenestetilbud	0,7	9,9	19,1	20,6
Reduksjoner i tjenestetilbud	-1,3	-8,5	-18,0	-18,0
Sum tiltak	1,5	4,4	7,5	10,0

³⁴ Tjenesteområdene kompenseres også for lønn. Lønnskompensasjon er ikke fordelt på tjenesteområdene, men ligger under tilleggsbevilgninger (jf kapittel 4).

Opprettholdelse av standard

Ambulant oppsøkende team ACT team

Den statlige finansieringen for ambulant oppsøkende team (ACT) faller bort fra 2015, og rådmannen mener det er viktig å opprettholde denne tjenesten. Rådmannen legger derfor inn forslag om kommunal finansiering fra 2015 på 900 000 kroner.

Realkompetansevurdering

Realkompetansevurdering av ferdigheter på grunnskolenivå er overført fra fylkeskommunene til kommunene. Det er usikkert hvor stor utgiften til dette vil være framover, men rådmannen har lagt inn 500 000 kroner til dette i 2015.

Befolkningsvekst

Det settes av 700 000 kroner i 2015, økende til seks millioner kroner i 2018, for å håndtere økte utgifter som følge av befolkningsvekst.

Økninger i tjenestetilbudet

Rusboliger i Jarleveien

Jarleveien skal bygges med 45 boenheter og stå ferdig sommeren 2016 ([sak 0096/12](#)). Siden det planlegges korttidstilbud med kartlegging og vurdering av egnede varige boliger og behov for tjenester, er det behov for heldøgns tjenester i Jarleveien. Vi foreslår en ytterligere økning av bemanningen i Jarleveien i forhold til nivået i gjeldende økonomiplan, siden det legges til rette for mer omfattende tjenester enn tidligere planlagt. Kriseplasser på nattes tid er planlagt lagt til Jarleveien, fordi den vil være en bemannet base og ha vakhold i huset hele døgnet. Jarleveien skal stå innflyttingsklar fra sommeren 2016, og er budsjettet med 9,3 millioner kroner i 2016 og 18,5 millioner kroner fra og med 2017.

Husbanken har tidligere signalisert at nivået på tilskuddet knyttet til Jarleveien vil ligge på om lag 40 prosent. Det er imidlertid heftet betydelig usikkerhet ved om kommunen får tilskudd. Hvis Husbanken ikke innvilger tilskudd, vil prosjektet bli mye dyrere enn forutsatt og hele prosjektet må vurderes på nytt. En eventuell endring av Jarleveien-prosjektet vil trolig påvirke kommunens behov for kjøp av kommunale rusplasser. Rådmannen legger fram en egen sak om bygging av Jarleveien hvis kommunen får avslag på søknaden om tilskudd.

Driftsmidler småhus

Det er behov for mer egnede botilbud for personer med rus og psykiske lidelser med utagerende adferd. Denne gruppen krever spesielt tilrettelagte botilbud. Dette innebærer både bedre fysisk tilretteleggelse og et bedre tjenestetilbud, og gjelder beboere både hos botiltak rus og botiltak psykisk helse.

Driftsmidlene til småhus økes også fra 2015 med 600 000 kroner. Erfaringene viser at enkelte beboere med rus og psykiske lidelser fungerer bedre når de kan bo i småhus. I gjennomsnitt koster de ambulante tjenestene til hver bruker i småhus om lag 160 000 kroner i året.

Tonstad Øst

Det vil trolig være behov for flere boliger til personer med psykiske lidelser, og Tonstad øst kan etableres som et botiltak for denne målgruppen i løpet av høsten 2018. Det er satt av 1,5 millioner kroner til driftsmidler i 2018.

Matsentral

Rådmannen ønsker å bidra til etablering av matsentral i Trondheim, men ville vente til 2014 for å høste erfaringer fra Oslo Matsentral, som startet opp høsten 2013. Vi har vært i dialog med Oslo Matsentral og fått nyttige råd. Rådmannen mener at kommunen ikke skal ha en aktiv rolle i dette arbeidet, men bidra med midler. Det foreslås 100 000 kroner til arbeidet.

Reduksjoner i tjenestetilbudet*Reduksjon av seks årsverk i oppfølgingstjenesten*

Det er i gjeldende handlings- og økonomiplan lagt opp til en reduksjon på seks årsverk i oppfølgingstjenestene. Tiltaket ble satt i gang fra sommeren 2014, og innsparingen som skisseres er helårseffekt av tiltaket som gir en kostnadsreduksjon på 1,3 millioner kroner.

Avvikling av private avtaler

Når kommunen etablerer 45 rusplasser i Jarleveien, er det ikke lenger samme behov for kjøp av rusplasser. Trondheim kommune kjøper i dag en rekke plasser av private aktører, men kjøp av disse plassene blir avviklet når Jarleveien står ferdig. De som i dag får tilbud gjennom private rusplasser, skal få tilsvarende tilbud gjennom tilbudet i Jarleveien. Avvikling av private avtaler frigir 7,2 millioner kroner i 2016, økende til 16,7 millioner kroner i 2017 og 2018. Dette er nødvendig for å finansiere Jarleveien.

11 Bo- og aktivitetstilbud

Alle søkere som stod på ventelisten i 2013 for bolig i bofellesskap vil få boligtilbud innen utgangen av 2015. I tillegg er det en målsetting at ingen med vedtak om bolig og tjenester skal vente mer enn seks måneder før de får tilbud om en egnet bolig. For å klare dette foreslås bygging av fire nye bofellesskap for psykisk utviklingshemmede i perioden med i alt 37 leiligheter. Samtidig avvikles uhensiktsmessige bofellesskap på i alt ti leiligheter, slik at det blir en netto økning på 27 leiligheter.

Kommunen har fått tilbud om kjøp av Vidarheim aktivitetslokale og rådmannen vil anbefale kjøp.

Ansatte i bo- og aktivitetstilbud skal få styrket kompetanse gjennom systematisk opplæring (BOA-skolen) i forhold til fag, etikk og ulike kurs.

11.1 Innledning

Tjenesteområdet gir bo- og aktivitetstilbud til personer med psykisk utviklingshemming og andre med omfattende bistandsbehov. Per september 2014 bor 320 personer i leilighet i bofellesskap med heldøgns tjenester. I tillegg blir det gitt tjenester til 132 personer som bor i nærheten av personalbase. Det er 316 brukere som har aktivitetstilbud. Det er om lag 13 prosent som ikke har diagnosen psykisk utviklingshemmet som får tjenester fra bo- og aktivitetstilbudene. Mange av disse har omfattende tjenestebehov. Tjenesteområdet gir også avlastning til pårørende med stort omsorgsansvar.

11.2 Status og utfordringer

Innen utgangen av 2015 skal de resterende 22 personene av de som stod i boligkø per februar 2013 ha fått et boligtilbud, jmf B.sak 13/15134: Plan for avvikling av ventetid for leilighet i bofellesskap. Det vil bli en netto økning på 27 nye leiligheter i perioden, i tillegg til at det årlig blir anslagsvis ti ledige leiligheter i eksisterende bofellesskap.

I løpet av de siste årene er det opprettet flere midlertidige botilbud for personer som ikke kan bo i ordinære bofellesskap. Rådmannen vurderer alternative løsninger som kan gi større muligheter for samdrift og styrket fagmiljø.

Rådmannen gjennomførte bruker-/pårørende- og ansatteundersøkelse medio 2014. Denne viste blant annet lav score på tema "selvbestemmelse" og mangelfull tilfredshet over aktivitetstilbudet i helger og ferietilbudet.

Det er en utfordring å formidle og tydeliggjøre tilbudet til den enkelte bruker på en slik måte at pårørende også er kjent med dette.

Aktivitetstilbudene har de siste årene i større grad blitt tilrettelagt som gruppeaktivitet. Rådmannen har nylig gjennomført en kartlegging av tjenestetilbudene ved samtlige aktivitetstilbud for personer med psykisk utviklingshemming. Målet med kartleggingen er å vurdere om tilbudet er tilrettelagt for å ivareta individuelle behov og er faglig forsvarlig. Det er kartlagt og vurdert at 13 brukere er i risikogruppen for funksjonstap, og disse er fulgt opp. Aktivitetene er mangfoldige og spenner fra sansestimulering, opplevelsesbaserte tilbud og tilbud som er arbeidsrelaterte. De ansatte har god og relevant kompetanse, utviser stor grad av fleksibilitet og utnytter alle muligheter som ligger i lokaler og utstyr. Brukerne trives og opplever aktivitetstilbudene som en arena for mestring, læring, utvikling og sosial

kontakt. Flere av lokalene er eldre og preget av slitasje, og enkelte steder er det gjort bygningsmessige tilpasninger som preger lokalene. Dette til tross, så er lokalene innredet med tanke på at brukerne skal trives. Det er god stemning blant både brukere og ansatte på alle aktivitetstilbudene som er besøkt.

I løpet av de siste årene er det lagt til rette for at brukere skal få aktivitetstilbudet i bydelen de bor i for å redusere transporttiden. De aller fleste bydelene har nå et slikt tilbud. Det er behov for nye og bedre aktivitetslokaler blant annet i Lerkendal bydel.

Det er stort press på tjenesteområdet, og flere enheter går med merforbruk i 2014, jf regnskapsrapport etter 2. tertial. En del av merforbruket skyldes flere og tyngre resursskrevende brukere, og rådmannen foreslår derfor å styrke budsjettet for denne delen av merforbruket. Det er imidlertid flere enheter der prognosen viser merforbruk. Rådmannen iverksetter tiltak for å bedre økonomistyringen, slik at aktiviteten blir i tråd med de tildelte budsjettene.

I løpet av de siste årene har det vært en vekst i brukere som ikke har diagnosen psykisk utviklingshemming. Dette gjelder både i boligene og i tilbud som gis i nærheten av personalbase. Rådmannen ønsker å se nærmere på denne utviklingen og vurdere om andre enheter bør yte tjenester til disse. På denne måten kan ressursinnsatsen til de ulike målgruppene synliggjøres bedre, og vi vil også oppnå rett kompetanse til de ulike målgruppene.

11.3 Mål for tjenesteområdet

Helse- og velferdstjenesten har et tydelig ansvar for følgende delmål i kommuneplanen:

3.5: I 2020 har Trondheim en boligpolitikk som utjevner sosiale forskjeller

3.6: I 2020 er sosiale helseforskjeller i Trondheim redusert

4.4: I 2020 skal Trondheim kommune og kommunens innbyggere ha felles forståelse av hvilke forventninger en kan ha til kommunens tjenester

11.3.1 Periodemål 2015-2018

1. Brukere opplever selvbestemmelse

Retten til å bestemme over eget liv er et grunnleggende menneskerettslig prinsipp. Personer med utviklingshemming skal, så langt som mulig, ha de samme valgmuligheter som andre. Retten til selvbestemmelse er viktig for menneskeverdet, selvutvikling og egenidentitet. Det legges til rette for at mennesker med utviklingshemming kan bruke selvbestemmelsesretten sin og leve sine egne liv etter egne valg. Dette krever mulighet til ikke bare å gjøre valg i dagliglivet, men også til å få mulighet til å medvirke i større avgjørelser om sin livssituasjon.

Brukerundersøkelsen 2014 viser at området scorer lavt på opplevelse av selvbestemmelse. Enhetene har mange bofellesskap og aktivitetstilbud som ligger geografisk spredt, og det er derfor viktig at ansatte har en felles faglig plattform. Ansatte skal derfor få styrket kompetanse gjennom systematisk opplæring i basiskompetanse (BOA-skolen).

Resultatindikatorer:

- Alle ansatte har startet opplæring i basiskompetanse (BOA-skolen)
- Brukerundersøkelsen i 2016 viser at 90 prosent av brukerne opplever stor grad av tilfredshet på spørsmål om selvbestemmelse

2. Det er en målsetting at ingen psykisk utviklingshemmede brukere med omfattende tjenestebehov som har fått vedtak om bolig og tjenester skal vente mer enn seks måneder

Tildeling av bolig vil til enhver tid vil være avhengig av tilgjengelige boliger på tildelingstidspunktet og vil derfor være avgjørende for hvilken bolig som tildeles. Det er en målsetting at alle skal få boligtilbud innen seks måneder.

Resultatindikatorer:

- Ventetid for den enkelte søker per år ikke overstiger seks måneder

- 22 personer fra ventelisten fra 2013 har fått bolig innen utgangen av 2015

3. Brukere har meningsfulle aktiviteter

Brukerundersøkelsen 2014 viser at brukerne ikke er fornøyd med fritidstilbudet, spesielt i helger. Bo- og aktivitetstilbud har også mange brukere med omfattende funksjonsnedsettelse som sitter i rullestol store deler av døgnet, mens andre tar lite eller ingen initiativ selv. Disse trenger tett oppfølging i forhold til trening og aktiviteter for å ivareta egen helse, og for å kunne opprettholde eller redusere tap av funksjoner.

Flere eldre brukere som ønsker å avslutte sitt varige tilrettelagte arbeid, skal få tilbud om tilrettelagt seniortilbud ved tiltaksbedriften Prima AS. Det gir muligheter for at andre kan få tilbud om varig tilrettelagt arbeid. Aktivitetstilbud må også tilrettelegges for å kunne gjennomføres i helger.

Tjenesteområdet har utfordringer med å formidle og tydeliggjøre det totale tilbudet til den enkelte bruker. Dette har skapt usikkerhet blant pårørende om hvilke tjenester den enkelte mottar. Aktivitetsplan skal derfor inneholde alle typer tjenester.

Resultatindikatorer:

- Alle brukere har en aktivitetsplan som viser det totale tjenestetilbudet
- Brukerundersøkelsen i 2016 viser at 90 prosent av brukerne opplever stor grad av tilfredshet på spørsmål om de har meningsfulle aktiviteter
- Flere brukere med seniortilbud ved Prima AS

11.4 Forslag til driftbudsjett for bo- og aktivitetstilbud

I dag er ventetiden på kommunal bolig i snitt knapt to år. Formannskapet vedtok 14. oktober en målsetning om at psykisk utviklingshemmede skal få et boligtilbud innen seks måneder (sak 206/14). Vedtaket utfordrer både boligkapasitet og tilgjengelige driftsmidler på tjenesteområdet. For å nå målsetningen om en ventetid på seks måneder foreslår rådmannen å ta i bruk flere boliger i nærheten av bofellesskapene. I investeringsplanen for boligområdet er det rom for å skaffe boliger som ligger i nærheten av eksisterende bofellesskap. Etablering av private boløsninger i sameier eller borettslag kan også være et viktig bidrag for å ned ventetiden. Det er usikkert hva det vil koste å oppfylle et slikt vedtak. Rådmannen må derfor komme tilbake med en sak som konkretiserer hvordan dette vedtaket kan oppfylles. Det er sannsynlig at store deler av den foreslåtte bufferen på 12 millioner kroner (jf omtale i kapittel 3 og 4) må benyttes for å finansiere kostnaden med redusert ventetid.

I 2014 har det vært store økonomiske utfordringer på området, og budsjettet forutsetter at enhetene holder tildelte budsjettrammer. Merforbruket var rapportert til 32 millioner kroner i andre tertialrapport 2014. Rådmannen har lagt inn budsjettmidler på 11 millioner kroner for ressurskrevende brukere, men det øvrige merforbruket må håndteres ved å redusere aktiviteten i tråd med budsjettert nivå.

Tabell 11-1 viser rådmannens forslag til netto driftsramme for bo- og aktivitetstilbud i perioden 2015-2018, og forslag til hvordan tjenesteområdet skal tilpasse seg nye driftsrammer. En detaljert oversikt over forslag til tilpasningstiltak finnes i vedlegg 1.

Tabell 11-1 Budsjettramme og tiltak bo- og aktivitetstilbud. Tall i millioner kroner

Netto driftsramme	2015	2016	2017	2018
Vedtatt budsjett 2014	508,1	508,1	508,1	508,1
Priskompensasjon ³⁵	0,0	0,0	0,0	0,0
Oppgaveendringer				
Korrigert budsjett 2014	508,1	508,1	508,1	508,1
Ramme for befolkningsendring	12,3	18,8	26,1	32,2
Annen rammeendring	-1,1	3,9	6,9	10,6
Forslag til netto driftsramme	519,3	530,9	541,1	550,9
Rammeendring	11,2	22,7	33,0	42,8
Opprettholdelse av standard	6,1	10,4	26,1	35,8
Økninger i tjenestetilbud	7,3	14,5	13,5	17,7
Effektiviseringstiltak	-1,9	-1,9	-1,9	-1,9
Endring i gebyrer/brukerbetaling	1,0	1,0	1,0	1,0
Annet	-1,3	-1,3	-1,3	-1,3
Sum tiltak	11,2	22,7	33,0	42,8

Opprettholde standard

Styrke aktivitetstilbud

De siste årene er aktivitetstilbudene effektivisert ved at det er flere brukere som benytter tilbudene. Det er kartlagt og vurdert at 13 brukere er i risikogruppen for funksjonstap, og disse er fulgt opp. (Sak 196/14) Rådmannen styrker aktivitetstilbudene med én million kroner i 2015. Aktivitetstilbudene styrkes med ytterligere tre millioner kroner fra 2016.

Flere bofellesskap

Det legges inn fire nye bofellesskap for psykisk utviklingshemmede i perioden. Det legges opp til ni leiligheter per bofellesskap og i alt 37 nye leiligheter. Samtidig avvikles uhensiktsmessige bofellesskap på i alt ti leiligheter, slik at det blir en netto økning på 27 nye leiligheter. Det legges inn 5,1 millioner kroner i 2015 økende til 21,3 millioner kroner i 2018.

Økninger i tjenestetilbudet

Gode boløsninger utenfor bofellesskapene og private boløsninger

Det satses fortsatt på ulike typer boliger som bofellesskap og nærhet til personalbase som bruker kan eie eller leie. Budsjettet styrkes derfor med ressurser til brukere som kan ha bolig i nærheten av personalbase. Det er også lagt inn finansiering til å gi tjenester til brukere som kjøper private boliger eller bygger private bofellesskap uten personalbase. Det legges inn 5,1 millioner kroner i 2015 økende til 11,6 millioner kroner i 2018.

Skjermingstiltak

I 2013 ble det opprettet fire midlertidige enetiltak til brukere med omfattende og sammensatte behov. Kostnadene for disse tiltakene er estimert til 14,5 millioner kroner og er langt mer enn det som opprinnelig var budsjettet. Ved bystyrets behandling av regnskapsrapporten etter 1. tertial 2014 (sak 92/14) ble det lagt inn ti millioner kroner til dette. Dette beløpet videreføres i 2015. I tillegg foreslår rådmannen å styrke budsjettet for skjermingstiltak med ytterligere en million kroner i 2015. Rådmannen vurderer om personene kan flytte til en annen egnet boform for å styrke fagmiljøet og redusere kostnadene.

Seniortiltak for deltakere ved Prima

Det legges inn midler til å drifte tilbud som er tilpasset eldre deltakere ved Prima. Det legges inn 200 000 kroner til tiltaket.

³⁵ Tjenesteområdene kompenseres også for lønn. Lønnskompensasjon er ikke fordelt på tjenesteområdene, men ligger under tilleggsbevilgninger (jf kapittel 4).

BOA - skolen / kompetansetiltak

Ansatte i bo- og aktivitetstilbud skal få styrket kompetanse gjennom systematisk opplæring på BOA-skolen i forhold til fag, etikk og ulike kurs. Budsjettet styrkes derfor med én million kroner til kompetansetiltak i 2015 til 2018. I tillegg legges det inn en ekstra million i 2017.

Nytt bofellesskap fra høsten 2018

Det legges inn ett nytt bofellesskap fra høsten 2018. Det legges inn 3,9 millioner kroner til drift av bofellesskapet høsten 2018.

Effektiviseringstiltak*Avanti, redusert vikarbruk og langturnus*

Bydelene etablerer i 2014 eget sansestimulerende tilbud. Dette gir lavere kostnader i 2015. Rådmannen vil legge frem en orienteringssak til formannskapet om de bydelsvise tilbudene. I tillegg skal enhetene leie inn færre vikarer og benytte langturnus. Bruk av langturnus skal gi bedre bruk av personalet i boligene. Samlet effektivisering er estimert til 1,9 millioner kroner.

Endring i gebyrer/brukerbetaling*Bortfall egenandel transport*

Egenandelen for transport ble tatt bort 1. april 2014, og inntektsbortfallet er estimert til én million kroner og driftsrammen foreslås derfor økt med tilsvarende beløp.

Annet*Personalbase i Valøyveien*

Det etableres personalbase i en av leilighetene på Valøyveien bofellesskap for å sikre gode tjenester til beboerne. Avvikling av én leilighet i bofellesskapet gir lavere driftskostnader. Det legges inn en besparelse på 1,3 millioner kroner.

12 Helse- og omsorgstjenester

Samhandlingsreformen gir kommunene en ny rolle med utvidet ansvar for helsetjenestene. Denne kommer samtidig med usikkerhet knyttet til den økonomiske veksten framover og økende forventninger i befolkningen. For å klare utfordringen må hovedstrategien være å styrke folkehelsa og befolkningens evne til å mestre egen hverdag, slik at behovet for sykehjemsplass reduseres. Dette vil kunne bedre tjenestekvaliteten, samtidig med at vi yter tjenester til flere.

12.1 Innledning

Helse og omsorg består av et bredt spekter av helse- og omsorgstjenester i og utenfor institusjon; legevakt, fastleger, hjemmetjenester, aktivitetstilbud, fysioterapi, ergoterapi, helsehus og helse- og velferdssenter. Tjenestene må koordineres og ses i sammenheng.

Full sykehjemsdekning er et overordnet mål som inkluderer hele tiltaksapparatet. De som trenger heldøgns omsorg enten i sykehjem eller i en omsorgsbolig med heldøgns omsorgstjenester, skal få det innen seks uker. Samtidig skal kvaliteten på tjenester utenfor institusjonene være så god at folk skal kunne velge å bo hjemme så lenge de ønsker det og så lenge det er forsvarlig. Full sykehjemsdekning forutsetter at Trondheim kommune satser på tidlig innsats som øker den enkeltes trygghetsfølelse, mestringsevne og livskvalitet. Vi styrker struktur og kompetanse i hjemmetjenesten for å redusere presset på og utsette behovet for sykehjemstjenester.

12.2 Status og utfordringer

Tabell 12-1 Kostra-tall: Helse og omsorg

	Trondheim	ASSS
Prosentandel årsverk i brukerrettede tjenester med fagutdanning	79	73
Driftsutgifter hjemmetjenesten over 67 år per innbygger over 67 år	14 206	18 681
Plasser i institusjon i prosent av innbyggere 80 år og over	21	19
Antall fysioterapiårsverk per 10 000 innbyggere	7,7	8,7
Antall legetimer per uke per plass i sykehjem	0,4	0,5
Gjennomsnittlig listelengde hos fastleger – antall ³⁶	1 254	1 296

Trondheim kommune har flere sykehjemsplasser enn gjennomsnittet i ASSS-kommunene, mens bemanning og helse- og omsorgstjenestene utenfor institusjon ligger under gjennomsnittet. Utgiftsnivået til hjemmetjenesten er det laveste blant ASSS-kommunene.

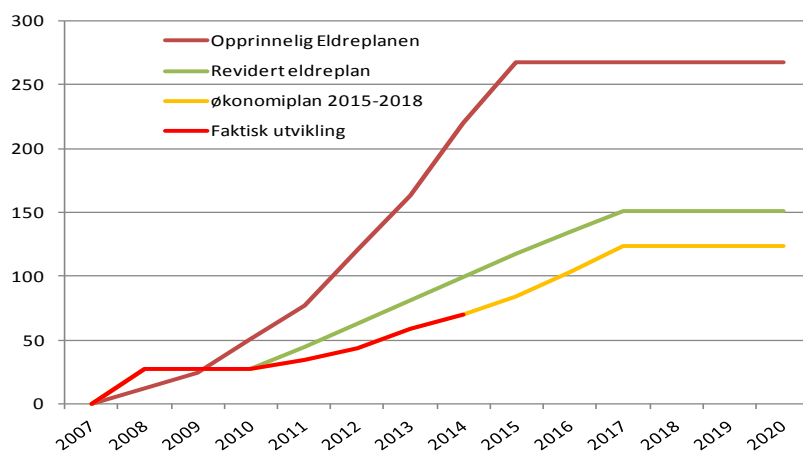
Bakgrunnen for eldreplanen i 2006/2007 var at veksten i de foregående årene 2003-2007 hadde vært langt utover demografisk vekst, etter en lengre periode (1997-2003) med vekst omtrent på nivå med demografisk utvikling.

Ett av formålene med den opprinnelige eldreplanen var å skissere en strategi som kunne bremse veksten i utgiftene. Det skulle satses ekstra ressurser i perioden 2008-2015 i tråd med strategiene, og gi en langsiktig strategi for den utviklingen som kommer med eldrebølgen etter 2020.

³⁶ Oppdaterte tall august 2014

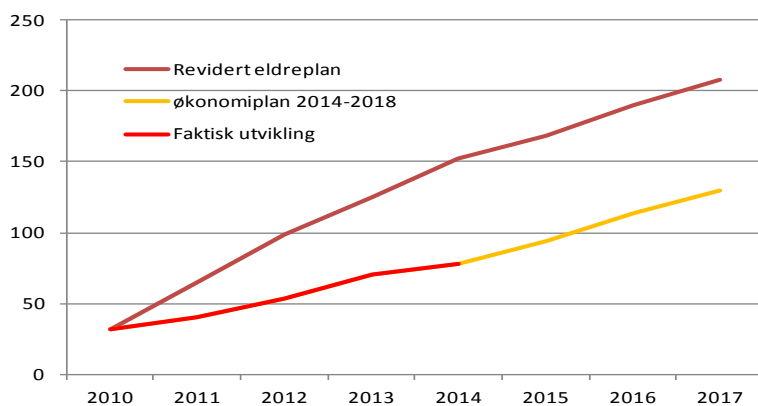
I 2008 ble det bevilget 27 millioner kroner til oppfølging av eldreplanen for å finansiere noe over det eldreplanen hadde skissert. Så ble eldreplanen "lagt på is" i 2009 og 2010. I 2011 kom det en revidert eldreplan som tok innover seg den nye økonomiske situasjonen.

Figur 12.1 Sammenligning av opprinnelig eldreplan (eks demografisk vekst), revidert eldreplan og faktisk utvikling, tall i millioner kroner

* I 2009 og 2010 var det reelle kutt, her har vi satt eldreplanen til 0

I 2013 var vi 30 millioner kroner under den reviderte eldreplanen, og fra og med 2014 vil vi være 38 millioner kroner under. Det er viktig å merke seg at denne utviklingen bare viser satsing utover demografisk vekst som beskrevet i eldreplanen. Det at vi har hatt en lavere utvikling i antall sykehjemsplasser kommer i tillegg til figuren over.

Figur 12.2 Utvikling i sykehjemsplasser

* Opprinnelig eldreplan er ikke med her siden det etter kort tid viste seg at de framskrevne demografiprognosene var heftet med store unøyaktigheter.

Framstillingen over underbygges av kostratallene som viser at Trondheim kommune hadde en kraftig vekst i pleie og omsorg i perioden 2002-2008, men i perioden 2008-2013 har bildet vært motsatt. Trondheim er den kommunen som har økt minst, samtidig som vi er den kommunen med forholdsvis størst reduksjon i andel utgifter til pleie og omsorg. Som ASSS-rapporten viser, ligger vi nå under i forhold til utgiftsbehovet. Dekningsgraden på sykehjemsplasser ligger over snittet i ASSS-kommunene, men bemanningen er lavere. Helse- og omsorgstjenester utenfor institusjon (tjenester for innbyggere fra 67 år og oppover) ligger også relativt sett lavere ressursmessig enn andre storkommuner. De utfordringer vi har hatt det siste året (jamfør revisjonsrapporter, tilsyn og mediaoppslag), må sees i lys av at det er marginal bemanning og ressurser.

Enhetene og brukerrådene har bidratt aktivt til forarbeidet i budsjettprosessen gjennom diskusjoner og innspill. Brukerrådene framhever at bemanningsnormen i sykehjemmene er minimal, aktivitørtjenesten bør styrkes og renholdet må forbedres. De påpeker at det blir feil bruk av kompetanse og ressurser når pleiere må ta seg av renhold og arbeid på kjøkken. Enhetene melder at en økende andel av tid og ressurser brukes til dokumentasjon og rapportering. Det er gjennomgående svært stort press på samtlige tjenester, og situasjonen kan få konsekvenser for kvaliteten på tjenestene.

Det er fortsatt høyt sykefravær ved flere enheter, og for første gang på flere år går vi i 2014 mot et merforbruk på helse- og velferdssenter og helsehus. Hovedforklaringen er ekstra stor innleie på grunn av fravær.

Kvalitetssikring krever tid til refleksjon og kompetanseutvikling, og dette kan være vanskelig i en travel hverdag, i enheter med medarbeidere i ulike turnusordninger. Det er mange prioriterte tema som skal ivaretas innenfor den knappe tiden tjenestene har til faglige diskusjoner og refleksjon. Kommunen legger til rette for kompetanseutvikling for medarbeidere, men enhetenes rammer setter begrensninger.

Hovedutfordringene er knyttet til den nye kommunerollen skissert i samhandlingsreformen og tilpasning av tjenestene for å klare å ivareta et økende antall eldre i kommende år, samtidig med at rammene er stramme. Samhandlingsreformen gir et utvidet ansvar for medisinsk behandling og rehabilitering i helsesektoren. Dette er både en konsekvens av kortere liggetid ved sykehusene og av endringer i sykdomsutviklingen i befolkningen med livsstilsproblemer og belastninger ved å leve med kroniske lidelser. Utover finansiering av kommunalt akutt døgnmottak er kommunene ikke tilført friske midler gjennom samhandlingsreformen. Tvert i mot har samhandlingsreformen vært underfinansiert fra starten av.

Bakgrunnen for at kommunen får større ansvar, handler om at det er kommunen som best er i stand til å fremme befolkningens generelle helsetilstand og forebygge sykdom. Å øke den tidlige innsatsen er viktig for å få en mer bærekraftig utvikling i helsesektoren som helhet.

Tidlig innsats er en forutsetning hvis man skal unngå kvalitetsforringelse i sektoren i årene som kommer. Arbeidet med å vri tjenestene i retning mer forebygging og mestring bør derfor videreføres og forsterkes. Dette krever kompetanseutvikling og utvikling av helhetlige pasientforløp i tråd med *Kommunedelplan for tjenester til eldre over 67 år* (eldreplanen). Lykkes vi med disse strategiene, vil flere kunne ha et godt liv i eget hjem. Etterspørselen etter sykehjem kan da reduseres, jmfør sak om *Behov for sykehjemsplasser, strategi og tempo i utbygging av nye sykehjem* (sak 71/14).

Ambisjonsnivået for full sykehjemsdekning skal opprettholdes. Trondheim kommunes definisjon av full sykehjemsdekning viser hvordan de ulike delene av helse- og omsorgstjenestene påvirker hverandre. Helse- og omsorgstjenestene utenfor institusjon må ha god kapasitet og en kvalitet som fremmer helse og egenmestring, slik at eldre kan være trygge og leve et aktivt og godt liv lengst mulig i eget hjem. Sosiale forhold og aktivitetstilbud er viktige faktorer gjennom hele livsløpet.

De ulike tjenestene må samordnes og planlegges i tett samarbeid med bruker og pårørende. Samarbeid med og ivaretagelse av pårørende bør styrkes.

Det er behov for utvikling av nye arbeidsformer for å nå kommunens mål. Innovasjon og omstillinger blir stadig viktigere, men er i seg selv ressurskrevende. Trondheim kommune har gjennom flere år hatt en offensiv tilnærming til framtidens eldreomsorg. Prinsippet om å få mest mulig ut av knappe ressurser har preget alle prioriteringer de siste årene.

Det er vanskelig å beregne effekten av å vri tjenestene mot økt satsing på forebygging og tidlig innsats, men de studiene som finnes tyder på at det er mye å hente både når det gjelder kvalitet og kostnadseffektivitet.

12.2.1 Hjemmetjenestene

Hjemmetjenestene omfatter 12 enheter som besøker brukeren på dag og kveld, Trygghetspatruljen som rykker ut når trygghetsalarmen brukes og også utfører hjemmetjenestens natt-tjenester, og hjemmehjelpstjenesten som ivaretar husholdningsoppdrag. Trygghetspatruljen har også en viktig rolle for beredskap når noe uplanlagt oppstår og for oppfølging av velferdsteknologitjenester.

Hjemmetjenestene håndterer helse- og omsorgsbehov med alvorligere sykdomstilstander enn tidligere, blant annet som følge av kortere liggetid på sykehus. Samtidig øker behovet for tidlig innsats og mestring. Kvalitetsutvikling gjennom helhetlige pasientforløp og kompetanseutvikling er sentrale satsingsområder.

Hjemmetjenester med god kapasitet og kvalitet er en forutsetning for å nå målet om full sykehjemsdekning. Hjemmetjenesten må øke kompetansen knyttet til forebygging og hverdagsrehabilitering. Helhetlig pasientforløp er innført i alle bydeler og er fortsatt et sentralt tiltak i kvalitetsutviklingen. Det er et kontinuerlig arbeid å sikre at alle medarbeidere har god basiskompetanse og forstår sin rolle og ansvar i forhold til de standardiserte rutinene som er utarbeidet. I tillegg må medarbeidere trene på observasjoner for å avdekke endringer i pasientenes helse på et tidligere tidspunkt, slik at tidlig innsats og rehabilitering iverksettes. For å sikre god utvikling, er det behov for flere fagdager per ansatt enn de har i dag. Rådmannen mener også at hjemmetjenesten må styrkes i form av tjenesteutvikling, flere ansatte og kompetanseheving inn mot den enkelte ansatte for å gjøre tjenestene mer bærekraftige i forhold til den nye kommunerollen. Det må prøves ut nye rekrutteringstiltak for å sikre nok sykepleiere og annet faglært personell, i tillegg til satsing på flere i heltidsstillinger.

Hjemmetjenestene i Lerkendal bydel er godt i gang med innarbeiding av nye arbeidsformer på tidlig innsats og hverdagsrehabilitering, i tett samarbeid med de andre helsetjenestene og helse- og velferdskontoret. Det er en krevende prosess, men resultatene så langt er svært gode både når det gjelder tjenestekvalitet og effektiv bruk av ressurser. Hjemmetjenestene i Lerkendal bydel har også en sentral rolle i implementering i de andre bydelene. Østbyen bydel starter høsten 2014.

Det er fortsatt et mål at brukere av hjemmetjenesten får færrest mulig personer å forholde seg til og samtidig ivareta riktig kompetanse til riktig person til riktig tid. Her er det ulike prosjekt på gang for å se på nye muligheter.

Avlastning til pårørende og aktivitetstilbud til eldre er viktig for å fremme helse, og for at eldre skal kunne ha et godt liv i eget hjem så lenge som mulig. Dagsenter for eldre har i 2014 endret navn til Aktivitetstilbud for seniorer, og utfordres til å utvikle nye arbeidsformer og innhold i tjenesten. Rådmannen vurderer å knytte miljøvertene opp mot aktivitetstilbudet for å fremme mer aktivitet til beboere i omsorgsboliger i bydelene. Ressurser fra en vakant stilling som miljøvert omdisponeres i 2015 for å prøve ut et samarbeid med to frivilligsentraler om aktiviteter for hjemmeboende eldre. I august startet et pilotprosjekt i Ila, der Nidelven hjemmetjeneste har ansvaret for aktivitetstilbudet for seniorer i Nidelven sone. I tillegg er Nidelven og Byåsen soner sentrale i prosjektet *Livsglede for hjemmeboende eldre*.

Satsing på velferdsteknologi skal medvirke til utvikling av nye arbeiderutiner og frigjøring av flere hender til helsetjenester, omsorg og pleie.

12.2.2 Helsetjenester utenfor institusjon

Helsetjenester utenfor institusjon består av legetjenester og smittevern, legevakt, fysioterapi (fastlønte og private med avtale), frisklivssentral og lærings- og mestringsvirksomhet (slått sammen under *Friskliv og mestring*), ergoterapi, hjelpemiddelteknikere, Ressurssenter for demens og Infosenter for seniorer.

Disse tjenestene dekker alle aldersgrupper ut fra behov, inkludert barn og unge. Felles for helsetjenestene utenfor institusjon er at de spiller en sentral rolle i den nye kommunerollen, både når

det gjelder tidlig innsats og oppfølging etter opphold i sykehus. De er ofte de første som møter nye brukere av helse- og omsorgstjenestene. Lav kapasitet til tidlig innsats kan føre til komplikasjoner og øke funksjonstapet for brukeren. Tendensen de siste årene er at mer og mer av kapasiteten brukes til hastesaker og utskrivingsklare pasienter, mens det er lang ventetid på ergoterapi og fysioterapi for personer med kroniske sykdommer og gradvis funksjonsnedsettelse.

Etablering av ny helsevakt for å samle og koordinere de kommunale akuttjenestene skal gi bedre kvalitet og tjenester når uplanlagte behov oppstår. Dette vil være et viktig tiltak for å forebygge innleggelse i sykehus og på sikt minske køer med utskrivingsklare pasienter.

Regjeringen har vedtatt en gradvis omlegging av finansieringsordningen for privatpraktiserende fysioterapeuter, slik at det kommunale driftstilskuddet utgjør en økende andel (nå 25 prosent) av inntektsgrunnlaget. Målet er samsvar mellom aktivitet og størrelse på driftstilskuddet.

Samarbeidsrutiner mellom fastleger og andre helsetjenester bør videreutvikles og implementeres. Det er behov for bedre ordninger for fastleger som deltar i utviklingsarbeid, og bedre planlegging og finansiering av kompetansetiltak.

12.2.3 Helsehus

Kommunen har fire helsehus med bredt tjenestespekter og målgrupper. Helsehusene tilbyr ulike korttidsopphold som for eksempel vurderingsopphold, etterbehandling, dag- og døgnrehabilitering, palliativ behandling, kommunale akutt døgnplasser og avlastningsopphold.

I tillegg har kommunen et spansk driftsselskap som drifter 22 plasser ved Vistamar rehabiliteringssenter i Spania etter avtale. Vistamar tilbyr helsefremmende opphold til Trondheim kommunes innbyggere etter søknad fra fastlegene.

Helsehusene har en viktig rolle i tiltakskjeden og særlig i forhold til kommunens evne til å motta utskrivingsklare pasienter fra sykehuset. Mangfoldet av oppgaver på ett og samme helsehus kan være en utfordring. Rådmannen vurderer derfor å differensiere helsehusene mer, for eksempel å samle etterbehandling på Øya helsehus og rehabilitering på Sjøstad, men dette er i så fall en større prosess som vi bør bruke tid på.

Liggetiden ved sykehuset er redusert. Det fører til at pasienter som overføres fra sykehus til helsehus er mer behandlingstrengende nå enn tidligere. Det stilles større krav til medisinsk faglig og helsefaglig kompetanse, tettere oppfølging og behandling. Tverrfagligheten bør styrkes, og det er særlig behov for å styrke legedekningen. Håndtering av korttidsopphold handler om krevende logistikk, kartlegging av behov, gjennomføring av tiltak for bedre helse og mestring, og samarbeid med andre for å finne best mulig tilbud etter avsluttet opphold. Dette krever annen kompetanse og høyere bemanning sammenlignet med vanlige sykehjem med langtidsplasser.

De aller fleste korttidsplasser er i dag samlet ved helsehusene. Bemanningen er forskjellig på ulike typer plasser. Tjue etterbehandlingssenger ved Sjøstad helsehus og åtte palliasjonssenger ved Øya helsehus er delfinansiert med midler fra St. Olavs Hospital. Ny avtale med St. Olavs Hospital om antall, innhold og kostnadsdeling ved drift av etterbehandlingssenger er under utarbeidelse. Det er flere av korttidsavdelingene som ikke har høyere bemanning ut over budsjettmodell for sykehjem, noe som betyr utfordringer med å innfri forventninger til tilbud under oppholdet.

Helsehusene har fortsatt en større andel dobbeltrom. Det er i dag mindre aksept i befolkningen for å dele rom, uavhengig om det er et korttidsopphold eller en langtidsplass. Dobbeltrom ved korttidsavdelinger er dessuten utfordrende for logistikk og kapasitetsutnyttelse. Dette taler for omgjøring av dobbeltrom til enerom, men det innebærer en risiko i forhold til evne til å motta utskrivingsklare pasienter fra sykehuset. Det kan sannsynligvis kompenseres ved at liggetiden reduseres

og kvaliteten øker for å få samme effekt av oppholdet på kortere tid. Dette betinger imidlertid utvikling av en mer intensiv arbeidsform og høyere bemanning enn dagens budsjettmodell.

Første oktober 2013 åpnet den kommunale akutte døgnenheten (KAD) med ti plasser ved Øya helsehus som et prosjekt. Fra 1. januar 2016 blir KAD et lovpålagt tiltak og utvides da til 25 plasser. Tilbudet er en interkommunal tjeneste for kommunene Trondheim, Malvik, Klæbu, Melhus og Midtre Gauldal, der Trondheim har vertskommuneansvaret. Målgruppen i prosjektperioden er pasienter over 67 år som av lege er vurdert til å ha behov for observasjon og behandling, og som er vurdert til ikke å ha behov for sykehusinnleggelse. Fastlege og legevakt kan legge inn pasienter, og liggetiden skal være maks tre dager. Beleggsprosenten ved KAD ligger i dag i snitt på 64 prosent, og snitt liggetid er på 3,6 dager.

12.2.4 Helse- og velferdssenter

Lederne for helse- og velferdssentrene viser til at det har vært en økning av oppgavene de siste årene uten tilstrekkelig tilførsel av ressurser. I utgangspunktet har enhetene marginal bemanning, inkludert legetjenester. De nye oppgavene er knyttet til behov for tettere medisinsk oppfølging, større krav til kvalitetsutvikling for eksempel i forbindelse med helhetlig pasientforløp, krav til dokumentasjon og rapportering, utarbeiding av kompetanseplaner og opplæring av ansatte, for eksempel i pasient- og brukerrettighetsloven. Om lag 60-70 prosent av alle beboere på sykehjem har ulik grad av kognitiv svikt. Noen har alvorlige demenstilstander med mye uro og utagerende adferd. For å følge loven og gi disse pasientene verdige og forsvarlige tjenester, er det behov for økt kompetanse og endret praksis.

Det bør settes av mer tid for medarbeidere til å reflektere over egen praksis for pasienter med utagerende adferd. Innenfor dagens rammer og med en døgnrevet organisasjon, er det krevende å nå alle medarbeiderne.

Tilbudet i et sykehjem skal være et godt tilbud for pasienter med ulik grad av kognitiv svikt. En pasient som ikke har kognitiv svikt, vil være like trygg i en omsorgsbolig med tjenester gjennom hele døgnet. De fleste helse- og velferdssenter har gode tilrettelagte omsorgsboliger. Økt bruk av velferdsteknologi kan være med å sikre et trygt liv.

12.2.5 Vurdering av strategiske veivalg i videre planlegging

De økonomiske rammene for helse- og omsorgstjenestene er stramme, og det er derfor viktig at vi får mest mulig ut av de ressursene vi har. Dette krever bevisste prioriteringer, og evne til å tenke ut nye måter å gjøre ting på.

Kvalitet handler ikke bare om mengde tjenester eller antall plasser, men om tjenestene er virkningsfulle i forhold til behov. Innovative muligheter må vurderes og sees i sammenheng med satsing på nye velferdsteknologiløsninger.

Trondheim kommune har en høyere dekning av institusjonsplasser enn andre sammenlignbare kommuner, men lavere bemanningsnormer. Dersom rammene ikke kan økes innen helse og omsorg, bør det vurderes å ta ned noen plasser og omdisponere ressurser for å øke bemanningen og kvaliteten i hjemmetjenestene og institusjonene. Det gjelder både helse- og velferdssentrene og helsehusene.

Det er flere mulige veivalg når det gjelder prioriteringer og utvikling av tjenester. Valgmulighetene handler primært om dimensjoneringen av de ulike delene av tjenesteapparatet i forhold til hverandre, for eksempel balansering mellom sykehjemsdekning og hjemmetjenestedekning. Skal sykehjemsrammen fordeles på mange plasser, blir det mindre ressurser per plass. Skal sykehjemsrammen oppjusteres, må rammen for tjenester i hjemmet reduseres.

Tidlig innsats er en viktig strategi i dette arbeidet. Alternativet til styrking av tidlig innsats blir, i følge samhandlingsreformen, svekkelse av samfunnets bæreevne og redusert kvalitet. Spørsmålet blir hvorvidt dreiningen i retning tidlig innsats skal skje innen dagens rammer, eller ved å tilføre området ekstra midler.

Det er også nødvendig å koordinere de kommunale akutte tjenestene, og se disse mer i sammenheng med de øvrige tjenestetilbudene, noe vi håper ny helsevakt skal bidra til.

12.3 Mål for tjenesteområdet

Helse- og omsorgstjenestene har et tydelig ansvar for følgende delmål i kommuneplanen:

3.2: I 2020 er Trondheim en god by å bli gammel i.

3.6: I 2020 er sosiale helseforskjeller i Trondheim redusert.

12.3.1 Periodemål 2015-2018

1. Full sykehjemsdekning

For å nå målet om at alle som trenger heldøgns omsorg i helse- og velferdssenter får det innen seks uker, må alle tjenestene ses i sammenheng i et helhetlig pasientforløp. Det handler om forebyggende hjemmebesøk, tidlig innsats, bruk av velferdsteknologi og hverdagsrehabilitering ved begynnende funksjonsnedsettelse, og om liggetid og målrettet bruk av korttidsopphold.

Selv om de fleste delmålene for full sykehjemsdekning er nådd, er det en stor utfordring å opprettholde målet. Full sykehjemsdekning forutsetter også:

- Satsing på forebygging og tilbud som øker den enkeltes mestringsevne og livskvalitet
- Styrking av struktur og kompetanse i hjemmetjenesten for å redusere presset på og utsette behovet for sykehjemstjenester
- At hele tjenestekjeden utnyttes optimalt

Resultatindikatorer:

- Alle hjemmeboende som trenger heldøgns omsorg, enten som sykehjemsplass eller som bolig i et helse og velferdssenter, får det innen seks uker
- Alle pasienter med vedtak om langtidsplass skal fortsatt ha enerom i helse- og velferdssenter

2. Gjennom prioritering av tidlig innsats får brukere og pasienter rett behandling på rett sted til rett tid.

Tidlig innsats handler om å sette inn tiltak tidlig i pasientforløpet for å fremme helse og mestring der det er mulig. Formålet er å skape trygghet, øke livskvalitet og fremme tjenestekvalitet for å sikre en bærekraftig helse og omsorgstjeneste.

Det er behov for en gradvis opptrapping av innsats knyttet til hverdagsmestring, frisklivssentral og lærings- og mestringsvirksomhet, og bruk av velferdsteknologi. Det er også viktig å sikre god kvalitet på tjenestene ved akutt sykdom eller forverring av tilstand.

Resultatindikatorer:

- Ingen ventetid på hjemmetjenester
- Økt bruk av kommunal akutt døgntilbud og færre innleggelser i sykehus

3. Folkehelsesatsingen er godt integrert i helse- og omsorgstjenestene

Helse- og omsorgstjenestene ytes på en måte som fremmer helse, forebygger sykdom og stimulerer til livsglede og mestring. Sertifisering av livsgledesykehjem skal fortsette, og tilsvarende ordning for hjemmeboende utvikles og tas i bruk. Brukerne skal ha innflytelse i planleggingen av eget tilbud, og møtes med tiltak som fremmer helse og mestring gjennom hele forløpet.

Resultatindikatorer

- Alle sykehjem er livsgledesertifisert innen utgangen av 2015
- Modell for livsglede for hjemmeboende eldre foreligger innen utgangen av 2015

4. Forutsetningene for å yte og utvikle gode helsetjenester er til stede i alle enheter

Forutsetningene er tilstrekkelig kompetanse, tid til kompetanseutvikling og refleksjon, kultur for læring, tjenesteutvikling og forbedringsarbeid, tillit og godt omdømme.

Alle enheter vurderer egen kompetansesammensetning og sikrer tilstrekkelig kompetanse på kort og lang sikt. Rammene for faglig arbeid skal være tilfredsstillende, og bygge på et godt faglig og etisk grunnlag. Faglige rutiner og prosedyrer følges og revideres. Avviks- og forbedringssystemet brukes aktivt til læring og utvikling. Samhandling mellom enhetene er viktig for å lykkes.

Resultatindikatorer:

- Alle enheter har en kompetanse- og kvalitetsplan som viser tiltak for å sikre kritiske områder
- Alle fast ansatte over 25 prosent stilling har en helse- og sosialfaglig utdanning
- Alle nytilsatte unntatt student- og rekrutteringsstillinger tilsettes i 100 prosent stilling

12.4 Forslag til driftsbudsjett

For å sikre en praksis i tråd med kommunens vedtatte standarder, er det behov for å iverksette flere tiltak. Noe av dette forbedringsarbeidet kan det jobbes med innenfor rammene, mens andre forhold vil være kostnadskrevende.

Bystyrevedtaket fra 19. juni vedrørende forvaltningsrevisjon av kvalitet i sykehjem og flertallsmerknad om kompetansebehov til sak om behov for nye plasser i sykehjem ([sak 71/14](#)), peker særlig på utfordringer knyttet til kvaliteten på tjenesten. Dette gjelder enhetenes rutiner og praksis i forhold til medisinhåndtering, internkontroll, sykepleierdekningen, renhold, samtykkekompetanse og døgnkontinuerlig vakt ved livets slutt. Samlet er det gjort beregninger som tilsier økte kostnader på om lag 16 millioner kroner. Dette må sees opp mot merforbruket beskrevet i 2. tertialrapport.

I handlingsplanen for 2014-2017 er det lagt inn en årlig opptrapping av bemanning i hjemmetjenestene og noe midler til kvalitetsarbeid ved helse- og velferdssentrene. Dette videreføres og forsterkes ytterligere med fem millioner kroner. Dette vil gjøre hjemmetjenestene bedre i stand til å motta utskrivingsklare pasienter, samtiding med at de får litt mer handlingsrom for implementering av nye arbeidsformer knyttet til hverdagsrehabilitering.

Økt bemanning ved helsehus og helse- og velferdssenter er ikke lagt inn da det vil kreve større omdisponeringer.

Rådmannen har vurdert hvorvidt det er mulig å øke bemanningen gjennom ytterligere omdisponeringer, for eksempel ved prioritering av bemanning framfor antall plasser i sykehjem slik de andre storkommunene har gjort. Det er fortsatt mange dobbeltrom i helsehusene som med fordel kan gjøres om til enerom. Olavsgården har 25 plasser og kun dobbeltrom. Enheten vil ikke være økonomisk drivverdig hvis rommene gjøres om til enerom. Ved eventuell nedleggelse av Olavsgården kan rehabiliteringstilbudet flyttes til Søbstad helsehus og erstatte korttidsplasser som i dag har ordinær sykehjemsbemanning. Da frigjøres 13,4 millioner kroner til økt bemanning. En slik omstilling er krevende og vil ta tid. Redusert antall korttidsplasser har imidlertid en betydelig risiko knyttet til vår evne til å ta i mot utskrivingsklare pasienter. Det er også fare for at pasienter som venter på langtids plass på sykehjem blokkerer korttids plassene. Beregninger viser at vi med en reduksjon i gjennomsnittlig liggetid på korttids plasser med om lag tre døgn, fra 21 døgn til 18 døgn, så vil antall personer som får tilbud kunne opprettholdes. Skal dette kunne gjennomføres, må det jobbes mer intensivt. Det krever innarbeiding av nye arbeidsformer og høyere bemanning. Rådmannen foreslår derfor ikke dette tiltaket nå.

Både tiltakene nevnt ovenfor og de valgte tiltakene skissert nedenfor gir store utfordringer og risikoer for kvalitetsforringelse. Det vil alltid være forbedringsmuligheter innenfor gitte rammer. Samtidig er det viktig å være realistisk til hva som er mulig å oppnå innenfor gitte rammer.

Tabell 12-2 viser rådmannens forslag til netto driftsramme for helse og omsorg for perioden 2015-2018, samt rådmannens forslag til hvordan området skal tilpasse seg nye driftsrammer. Tabellen viser endring i forhold til vedtatt budsjett 2014. En detaljert oversikt over forslag til tilpasningstiltak er gitt i vedlegg 1.

Tabell 12-2 Budsjetteramme og tiltak helse og omsorg. Tall i millioner kroner

Netto driftsramme	2015	2016	2017	2018
Vedtatt budsjett 2014	1764,7	1764,7	1764,7	1764,7
Priskompensasjon ³⁷	5,8	5,8	5,8	5,8
Oppgaveendringer	-171,5	-171,5	-171,5	-171,5
Korrigert budsjett 2014	1599,0	1599,0	1599,0	1599,0
Ramme for befolkningsendring	18,0	35,1	50,6	64,7
Annen rammeendring	7,4	12,1	28,1	28,1
Forslag til netto driftsramme	1 624,3	1 646,1	1 677,6	1 691,7
Rammeendring	25,3	47,2	78,7	92,9
Opprettholdelse av standard	10,4	23,0	51,5	71,1
Økninger i tjenestetilbudet	16,2	29,0	35,9	34,9
Reduksjoner i tjenestetilbudet	-1,5	-6,5	-6,9	-8,8
Effektiviseringstiltak	-2,0	-2,5	-6,1	-8,5
Annet	2,2	4,2	4,2	4,2
Sum tiltak	25,3	47,2	78,7	92,9

Opprettholde standard

Norsk pasientskadeerstatning: Kostnadene er økt de siste årene.

Demografisk vekst hjemme- og helsetjenester: Justering av tjenestene i forhold til befolkningsvekst. Anslått til 5,4 millioner i 2015, økende til 34,6 millioner i 2018.

Ladesletta helse- og velferdssenter: Helårseffekt på fem millioner for utvidelse med 19 plasser, se formannskapssak [56/14](#).

Nye Persaunet: Nye Persaunet har planlagt oppstart i desember 2016 med innflytting av pasienter i desember 2016/januar 2017. Beboere i bygget som skal rehabiliteres på Nidarvoll helsehus skal flytte inn på Persaunet i rehabiliteringsperioden. Merkostnaden blir 1,5 millioner kroner i 2016, økende til 7,3 millioner fra og med 2017.

Nye Nidarvoll: Etter planen skal det rehabiliterede Nidarvoll stå ferdig tidlig i 2018. Kostnaden i 2017 vil være 2,6 millioner, økende til 17,5 millioner i 2018.

Risvollan helse- og velferdssenter: Planlagt klart for oppstart i desember 2018. Kostnaden i 2018 er 1,2 millioner kroner.

Midlertidig oppgradering av tjenestetilbud i omsorgsboliger: Utvidelse til 25 plasser for kommunalt akutt døgntilbud KAD fra 1.januar 2016, vil legge beslag på 15 sykehjemssenger fram til bygget i Mauritz Hansens gt. er klart i 2018. For å kompensere for denne midlertidige reduksjonen, etableres heldøgns omsorgstilbud i omsorgsboliger i samme periode. Dette utgjør om lag tre millioner kroner i 2016.

Økninger i tjenestetilbudet

Heltid - økt kompetanse og redusert antall deltid er et ledd i styrking av hjemmesykepleien. Denne rammen skal legge til rette for å redusere antallet ufrivillige deltidsstillinger og styrke kompetanseøkningen i enhetene. Helårseffekt av tiltak iverksatt i 2014 utgjør to millioner kroner fra og med 2015.

³⁷ Tjenesteområdene kompenseres også for lønn. Lønnskompensasjon er ikke fordelt på tjenesteområdene, men ligger under tilleggsbevilgninger (jf kapittel 4).

Hverdagsrehabilitering og tidlig innsats er en tiltakspakke bestående av forebyggende tiltak og rehabilitering for mennesker med begynnende funksjonstap. Dette er et samarbeid mellom hjemmesykepleien, helse- og velferdskontor og fysio- og ergoterapitjenestene utenfor institusjonene. Tiltakspakken skal bidra til å øke kvaliteten på tjenesten, samtidig med at behovet for institusjonsplass reduseres. En mindre opptrapping i 2015 på 0,9 millioner kroner, økende til 2,9 millioner fra og med 2016.

Styrking av hjemmetjenestene: Styrke tilbudet til hjemmeboende voksne og eldre gjennom bemanningsøkning i hjemmetjenesten. God kvalitet og styrket kapasitet er en forutsetning for å utvikle en bærekraftig hjemmetjeneste som fremmer helse og mestring, utsetter behov for sykehjems plass og hindrer unødvendige sykehusinnleggelse. Satsingen må ses i sammenheng med satsingsområdet tidlig innsats og hverdagsrehabilitering, som også er en del av styrkingen av hjemmetjenestene. Vi foreslår en opptrapping på ni millioner kroner i 2015, økende til 11,8 millioner fra og med 2017.

Styrke kompetanse og kvalitet i helse- og velferdssentra: Etter hvert som flere eldre bor hjemme lenger, vil en økende andel av pasientene i sykehjem ha komplekse medisinske tilstander og omfattende behov for tilsyn. Bemanningen anses i dag som forsvarlig, men marginal. Det er vanskelig å øke grunnbemanningen vesentlig, men rådmannen øker rammene noe for å gi rom for kompetanseutvikling og tid til refleksjon. Det settes av 1,8 millioner kroner i 2015, økende til 4,3 millioner fra og med 2017.

Økt kompetanse i spesialavdelinger ved sykehjem: Styrking av kompetansen ved spesialavdelinger for eldre med rusproblemer og eldre personer med utviklingshemming er under planlegging. Dette er personer som allerede har heldøgns omsorgstilbud, men som etter hvert trenger et helsetilbud på nivå med sykehjem. Det settes av 0,1 millioner kroner til en oppstart i 2014, økende til en million kroner fra og med 2016.

Styrke aktivitetstilbudet for demente: Også dette er et ledd i styrkingen av hjemmetjenestene. Aktivitetstilbudet er viktig for å utsette funksjonsnedsettelse og for å støtte og avlaste pårørende. Det settes av 0,8 millioner kroner i 2015, økende til 1,7 millioner fra og med 2017.

Frisklivssentral: Det legges opp til en gradvis økning av virksomheten ved frisklivssentralene i perioden. Frisklivssentralene har tilbud til personer med behov for å endre helseatferd, primært fysisk aktivitet, kosthold og røykeslutt. Opptrappingen i 2015 som sto i handlings- og økonomiplan 2014-2017, er skjøvet til 2016. Det settes av 0,2 millioner kroner i 2015, økende til 2,7 millioner fra og med 2017.

Lærings- og mestringsvirksomhet er en ny kommunal oppgave som består av pasient- og pårørendeopplæring tilrettelagt for mennesker som lever med kroniske sykdommer og belastninger. Denne virksomheten er organisert sammen med frisklivssentralene i *Friskliv og mestring*. Det settes av 1,8 millioner kroner i 2016, økende til 3 millioner i 2017.

LINK: Er en felles adresse- og koordineringsfunksjon for selvhjelpstilbud i regi av frivillige lag og organisasjoner som stimulerer til økt samhandling mellom kommune, frivilligsentralene og frivillig sektor i kommunens folkehelsearbeid. Funksjonen startet opp i 2014, og gir helårseffekt fra 2015 på 0,1 millioner kroner.

Infrastruktur teknologiske løsninger: Økte driftskostnader til pasientvarslingsanlegg. Pasientvarslingsanlegget ivaretar toveiskontakt mellom pasient og ansatt. I tillegg ivaretar det toveis kontakt mellom ansatte, og er husets telefonisystem tilknyttet brannalarm, overfallsalarm for pleiere, sporingssystem og porttelefoni med toveis kontakt til blant annet pårørende. Økte driftskostnader på 0,5 millioner kroner i 2016, økende til to millioner i 2016 og 2017.

Systemverktøy helsevakta: Økte driftskostnader til drift av tekniske løsninger på helsevakta. Påløpte kostnader i 2015 er på 0,8 millioner kroner, økende til 2,3 millioner fra og med 2016.

Etablering av flere kommunale akutte døgnplasser (KAD): Kommunene er pålagt å ha på plass dette tilbudet innen starten av 2016. Trondheim kommune, som vertskommune for Klæbu, Malvik, Melhus og Midtre Gauldal, skal øke antall senger fra 10 til 25 innen januar 2016. Tiltaket er fullfinansiert fra staten.

Økt dekning av sykehjemsleger: For å komme opp mot snittet til andre storbykommuner, må legedekningen på sykehjem økes. Rådmannen har ikke funnet midler før i 2017, det settes av 0,5 millioner kroner fra og med 2017.

Kompetanseheving av primærkontakter i hjemmetjenesten: Hjemmetjenesten står overfor nye utfordringer knyttet til kompetanse som følge av tidligere utskrivning fra sykehus, og fordi de skal bidra til å redusere behovet for spesialisthelsetjenester. Rådmannen har ikke funnet midler før i 2017. Da settes det av 0,8 millioner kroner fra og med 2017.

Fysioterapi- og ergoterapidekning utenfor institusjon: Tjenestene er justert for demografisk utvikling og styrket noe gjennom satsingsområdet hverdagsrehabilitering og tidlig innsats, friskliv og mestring. Generell styrking av fysio- og ergoterapitilbudet er skjøvet til slutten av perioden. Rådmannen har ikke funnet midler før i 2017. Da settes det av henholdsvis 0,3 og 0,5 millioner kroner fra og med 2017.

Reduksjoner i tjenestetilbudet

Fra fire til to innsatsteam: Innsatsteamene har en viktig rolle i pasientforløpet ut fra sykehuset. Fra og med medio 2014 ble ressurser tilsvarende to team overført til hjemmetjenestene for utvidelse av hjemmetjenestens ansvar for utskrivingsklare pasienter. Innsatsteamenes målgruppe er avgrenset til de som må ha rask samordnet rehabiliteringsinnsats i hjemmet, mens hjemmetjenesten får ansvar for pasienter med mer generelt rehabiliteringsbehov. Helårseffekt fra 2015 er en innsparing på 1,3 millioner.

Kreftkoordinator: Kreftforeningen gir tilskudd til en stilling for kreftkoordinator under forutsetning av at kommunen dekker en egenandel. Ordningen opphører fra og med 2016.

Tosengsrom Nidarvoll: I forbindelse med rehabilitering av det ene bygget på Nidarvoll, så avvikles alle tosengsrom for korttidsopphold på Nidarvoll. Gir en innsparing på 4,2 millioner fra og med 2018.

Tosengsrom Sjøbstad: I forbindelse med oppstart av Risvolla i desember 2018, så avvikles de siste tosengsrommene for korttidsopphold på Sjøbstad. Dette gir 14 færre korttidsplasser. Etter dette vil Øya helsehus og Olavsgården rehabilitering være de eneste institusjonene i Trondheim med tosengsrom for korttidsopphold. Reduksjonen gir en innsparing på 0,3 millioner kroner i delårseffekt i 2018.

Midlertidig reduksjon i sykehjemssenger. I forbindelse med utvidelse av kommunalt akutt døgn tilbud KAD fra 2016, omdefineres 15 ordinære helsehussenger til KAD-senger fram til Helsevaktbygget i Mauritz Hansens gt. er klart i 2018. Tilbudet med kommunal akutt døgnmottak er fullfinansiert av statlige overføringer og gir en innsparing på om lag fem millioner kroner per år fra og med 2016 til medio 2018. For å unngå reduksjon av korttidsplasser i denne perioden, bør antall pasienter med vedtak om langtidsopphold ved Øya reduseres.

Dette punktet må sees sammen med midlertidig oppgradering av tjenestetilbud i omsorgsboliger som nevnt over.

Effektiviseringstiltak

Effekt av hverdagsrehabilitering: Dette er en ny arbeidsform som innebærer stor grad av brukermedvirkning og systematisering av samarbeidet mellom hjemmetjenestene og øvrige helsetjenester utenfor institusjon. Denne arbeidsformen gir økt kvalitet og bedre ressursutnyttelse. Arbeidsformen er implementert i Lerkendal bydel, og Østbyen bydel starter opp høsten 2014. Ved å sette inn riktig tiltak på et tidlig stadium i pasientforløpet kan vi oppnå bedre resultat med mindre ressurser. Dette handler om tiltak som fremmer helse og mestring av egen hverdag. Andre tiltak med

tilsvarende mål er aktivitetstilbud for eldre, frisklivssentral og lærings- og mestringstiltak. Det er anslått en innsparingseffekt på to millioner.

Redusert liggetid for korttidsopphold: Redusert liggetid vil gjøre det mulig å gi tilbud til flere i helsehusene. Dette må skje gjennom utvikling av mer intensive pasientforløp og bedre ressursutnyttelse. Det er anslått en innsparingsmulighet fra og med 2016 på 0,5 millioner kroner.

Nybygg med bedre driftsmuligheter erstatter eldre mer uhensiktsmessig bygg: Utvidelse av Persaunet helse- og velferdssenter med en etasje utover opprinnelige planer, gir oss muligheten til å avvikle et lite, uhensiktsmessig og dyrt sykehjem. Rådmannen vil komme tilbake hvilket sykehjem som skal avvikles. Helårseffekten vil være om lag to millioner kroner.

Annet

Redusert egenbetaling for langtidsplasser i tosengsrom. Siden alle langtidsbeboere skal bo på ensengsrom, er det ikke lenger nødvendig med kompensasjon for redusert egenbetaling. Dette utgjør en million kroner.

Redusert vikarbruk, rekrutteringsstillinger, langturnus: Disse tiltakene ble vedtatt gjennomført 2014, og får først helårseffekt i 2015 (2,1 millioner kroner).

Vask av uniformer: Krav fra Arbeidstilsynet om tilrettelegging for kjemisk vask av hjemmetjenestens arbeidstøy medfører en merutgift på fem millioner kroner i 2015.

Husleie Maske: Leieforholdet ved Maske utløp i 2014, og dette gir reduserte husleieutgifter på 0,5 millioner kroner i 2015.

Samboergaranti: For å sikre at alle som ønsker å bo sammen skal få mulighet til det, samtidig som ledige rom ikke skal stå tomme. Det settes av en million kroner i 2015, økende til tre millioner fra og med 2016.

12.5 Forslag til investeringsbudsjett

12.5.1 Investeringer helse og velferdsenter og omsorgsboliger

Tabellen under viser rådmannens forslag til investeringer i helse og velferdsenter og omsorgsboliger for perioden 2015-2018, og endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2014.

Tabell 12-3 Investeringer i helse og velferdssenter og omsorgsboliger i perioden 2015-18. Tall i millioner kroner

	2014	2015	2016	2017	2018		
Vedtatt budsjett 2014-2017	225,1	388,5	455,0	182,5			
Forslag til budsjett 2015-2018		559,6	667,1	605,4	364,1		
Prosjekt/investering	Kostnads- overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering			
				2015	2016	2017	2018
Ladesletta helse- og velferdssenter	504,1	481,6	22,5	22,5			
Persaunet helse- og velferdssenter	565,0	19,0	546,0	255,0	250,0	41,0	
Persaunet omsorgsboliger	165,0	6,0	159,0	66,0	51,0	42,0	
Mauritz Hansens gate 4	350,0	1,0	349,0	59,0	50,0	140,0	100,0
Katterem omsorgsboliger	110,0	6,0	104,0	6,0	54,0	44,0	
Nidarvoll helsehus - rehabilitering	50,0		50,0			50,0	
Risvollan helse- og velferdssenter	650,0	5,0	645,0	5,0	190,0	200,0	210,0
Aktivitetssenter. Stavne	4,0		4,0	4,0			
Bo og aktivitetstilbud. Øvre Flatåsvei	14,4		14,4	14,4			
Bo og aktivitetstilbud. Vidarheim	35,0		35,0	17,0	18,0		
Voksenopplæringen (EVO)	40,0		40,0		5,0	35,0	
Ombygginger				36,6	11,0	11,5	12,0
Utstyr og inventar				10,5	11,0	11,5	12,0
Biler				9,1	1,6	1,4	1,1
Program for velferdsteknologi				15,0	3,5	7,0	7,0
Pasientvarslingsanlegg				10,0	10,0	10,0	10,0
Ombygginger av pasientvarslingsanlegg				12,0	12,0	12,0	12,0
Nødnett				2,5			
Systemverktøy vaktentral. Helsevakt	15,0		15,0	15,0			
Sum økonomiplan				559,6	667,1	605,4	364,1

Status og utfordringer

Kommunen har flere større prosjekter som vil stå ferdig denne planperioden. Persaunet helse- og velferdssenter vil stå ferdig rundt årsskiftet 2016/2017. Om lag 23 nye omsorgsboliger i tilknytning til Katterem helse- og velferdssenter vil stå ferdige i løpet av 2017. Den nye helsevakta i Mauritz Hansens gate 4 vil stå klar til sommeren 2018, og Risvollan helse- og velferdssenter vil kunne åpnes mot slutten av 2018.

I bystyresak av 22.mai 2014 ([sak 71/14](#)) ble det vedtatt at Risvollan helse- og velferdssenter skal stå klart til drift i desember 2018. Vi vil i senere handlings- og økonomiplaner komme tilbake til finansiering av drift og bruk av senteret.

Rådmannen er i gang med en gjennomgang av den tekniske tilstanden på kommunens helse- og velferdssentre, i tillegg til helsehusene. Dette gjøres for å få en oversikt over anleggenes behov for større og mindre investeringer i forhold til dagens krav når det gjelder egne bad, gode fellesarealer og pasientvarslingsanlegg. Dette oppsummeres i en rehabiliteringsplan som legges fram til politisk behandling våren 2015.

Vi vet allerede nå at det er flere helse- og velferdssentre som har store rehabiliteringsbehov. En rehabiliteringsplan vil avklare omfanget, kostnadsbildet og logistikkensyn med henhold til utflytting av beboere i rehabiliteringsperioden. Gjennomføring av avdekkede behov vil sannsynligvis få økonomiske konsekvenser ut over de rammene som er foreslått i perioden.

Lokalene til det interkommunale krisesenteret tilfredsstillende ikke dagens krav til standard. Rådmannen vil utrede muligheter for et nytt krisesenter innenfor kommunens egen bygningsmasse, alternativt leie på det private markedet eller eventuelt nybygg. Det er anslått et behovsareal på minimum 600 kvm.

Rådmannen vil komme tilbake til kostnadsrammen for et framtidig nytt krisesenter i neste handlings – og økonomiplan.

Kommunen har fått pålegg fra Arbeidstilsynet om å tilrettelegge for utbedring av garderobeforholdene ved enkelte av hjemmetjenestens lokaler. Det pågår en gjennomgang av utbedringsbehov, med kostnadsoverslag.

I 2014 ble det foretatt en betydelig økning i satsene for investeringstilskudd fra Husbanken. Anleggskostnaden per boenhet i omsorgsbolig og sykehjem økes fra 2,8 millioner kroner til 3,3 millioner kroner i pressområder for å avhjelpe kommuner med særskilt høyt kostnadsnivå. Maksimale tilskuddssatser til en omsorgsbolig i pressområder er 1,4 millioner kroner og for en sykehjemsplass 1,8 millioner kroner. Det kreves at planene er nedfelt i politiske vedtak og budsjetter.

Oppdaterte befolkningsprognoser tilsier at det i perioden 2015-2018 bør etableres 82 flere sykehjemsplasser eller boliger med heldøgns omsorg for å holde tritt med demografisk utvikling. Den årlige utviklingen er vist i *tabell 1-4 pkt Behovet for nye plasser, for å opprettholde konstant dekningsgrad*. I planperioden foreslås det etablert 109 flere plasser.

Tabell 12-4 Endring i antall sykehjemsplasser

	2014	2015	2016	2017	2018
Ladesletta helse- og velferdssenter	76	7			
To sengsrom	-75				
Nye Persaunet helse- og velferdssenter				96	
Avvikling av helse- og velferdssenter				-24	
Rehabilitering Nidarvoll helsehus				-60	
Nye Nidarvoll helsehus					42
To sengsrom Nidarvoll helsehus					-10
Risvollan helse- og velferdssenter					72
To sengsrom Sjøbustad helsehus					-14
Netto endring i planperioden	1	7	0	12	90
Behovet for nye plasser, for å opprettholde konstant dekningsgrad		27	14	23	18

Ladesletta helse- og velferdssenter

Ladesletta helse- og velferdssenter stod ferdig i mai 2014. Det antas at 17,6 millioner som var budsjettet i 2014 blir overført til 2015.

Persaunet helse- og velferdssenter

Prosjektet vil ha byggestart i januar 2015. Helse- og velferdssenteret var opprinnelig planlagt med 72 sykehjemsplasser, men blir nå planlagt med 96 sykehjemsplasser fordi det bygges på en ekstra etasje. De ytterligere plassene dette gir vil bli benyttet til avvikling av lite funksjonelle helse- og velferdssentre, enten bygg og/eller drift.

Videre vil helse- og velferdssenteret bestå av 50 omsorgsboliger, sone for hjemmetjenester, aktivitetstilbud for seniorer, dagkafé, hår- og fotpleie og treningsareal med garderobe. Senteret vil stå ferdig i november/desember 2016, og vi beregner innflytting i januar 2017.

Mauritz Hansens gate 4 - helsevakta

Helsevakta planlegges etablert i et nybygg på Øya i forlengelsen av Øya helsehus. Målet er at huset står ferdig i 2018.

Helsevakta skal være et interkommunalt mottak av alle henvendelser om uplanlagte behov for helse- og velferdstjenester. Helsevakta vil inneholde legevakt, vaktentral, akutt ambulant oppfølging og avdeling for kommunale akutte døgntilbud (KAD). St Olavs Hospital vil leie en etasje som pasienthotell.

Basert på en mulighetsstudie, er det laget et overordnet estimat på investeringsbehovet som inkluderer riving/bygging i 2016, med ferdigstillelse i 2018, på 313 millioner kroner, eksklusive utstyr og inventar. Inventar/utstyr er vanskelig å forutsi, men vi legger til grunn et foreløpig estimat på 37 millioner kroner slik at det totale investeringsbehovet blir på 350 millioner kroner.

Kattem omsorgsboliger

I sak 70/14 Årsoppgjøret 2013, ble det satt av midler til kjøp av tomt ved Kattem helse- og velferdssenter til bygging av omsorgsboliger. Det ble videre satt av midler til planlegging og prosjektering av omsorgsboligene i tilknytning til Kattem helse- og velferdssenter. Byggestart vil bli i 2015. Det er ennå ikke foretatt en kostnadsvurdering av prosjektet, men et svært grovt anslag er på 175 millioner kroner.

I sak 192/13 Trondheim kommunes handlings- og økonomiplan 2014-2017 og budsjett 2014, ble det lagt føringer for at et bofellesskap for yngre fysisk funksjonshemmede blir lagt sør i byen. Ved kjøp av inntil 30 prosent av omsorgsboligene i borettslaget på Kattem for utleie, kan kommunen få etablert et bofellesskap med tilknytning til Kattem helse- og velferdssenter slik det er gjort på Ladesletta helse- og velferdssenter. Rådmannen ser at dette kan erstatte boliger som er lokalisert andre steder i byen.

Nidarvoll helsehus, hus 1

Den eldste delen av Nidarvoll helsehus (bygg 1) tilfredsstiller ikke dagens krav til sykehjemsbygg; verken når det gjelder størrelser på sengerommene, tilgang til bad og generell funksjonalitet.

Ombygging til større beboerrom og etablering av egne bad vil føre til at antall rom reduseres med 18. Dette betyr at totalt antall beboerrom blir 42 etter oppgraderingen. Ombyggingen er såpass omfattende at bygget bør tømmes i byggeperioden, som er anslått til ni måneder. Rehabiliteringen kan starte når Persaunet helse- og velferdssenter står ferdig, og helsehuset vil være klar for innflytting i januar 2017.

Kostnadsoverslag for rehabilitering er per i dag satt til 50 millioner kroner, eksklusive nytt inventar. Rådmannen vil ta en grundig vurdering av rehabiliteringsbehovet, og det kan ut i fra byggets alder, tekniske tilstand og funksjonalitet bli behov for en totalrehabilitering. Det kan gi behov for ytterligere prosjektmidler. På relativt kort sikt må det regnes med en tilsvarende rehabilitering av bygg 2.

Risvolla helse- og velferdssenter

Det foregår et plansamarbeid mellom Trondheim kommune ved Eierskapsenheten, REN Risvolla AS og Risvolla borettslag med sikte på en revitalisering og styrking av lokalsenteret. Kommunen planlegger helse- og velferdssenter, barnehage og kultursenter på Risvolla.

Ett nytt helse- og velferdssenter vil bestå av 72 sykehjemsplasser og om lag 50 omsorgsboliger, sone for hjemmetjeneste og aktivitetstilbud for seniorer. Kultursenteret vil bli en møteplass for bydelen, med bibliotek, bokkafé, kulturskole og velferdsarealer for Risvolla borettslag. Det forutsettes sambruk av areal mellom helse- og velferdssenteret, kultursenteret og barnehagen.

Det er ikke foretatt en kostnadsvurdering for helse- og velferdsområdet, så dette vil rådmannen komme tilbake til i egen sak. Et svært grovt anslag ligger på 650 millioner kroner.

Aktivitetssenter på Stavne

Rådmannen ser at det er behov for ombygginger og nytt inventar ved flere av kommunens aktivitetssentre.

Stavne bo- og aktivitetstilbud for utviklingshemmede avdeling Byåsen og Hallset har behov for en oppgradering av inngangsparti, og installering av heis. Det ligger inne en kostnadsramme på fire millioner kroner i budsjettet. Kommunen vil kunne motta tilskudd fra Husbanken på store delere av ombyggingsprosjektet.

Bo- og aktivitetstilbud på Øvre Flatås vei

Kommunen har fra før inngått en leieavtale av lokaler i Øvre Flatås vei 10, til bo og aktivitetstilbud for utviklingshemmede avdeling Kattem og Heimdal. Første etasje er bygd om til formålet, men det gjenstår ombygginger i sokkel. Dette vil utgjøre en foreløpig investeringskostnad på 14,4 millioner kroner. Dersom kommunen tar disse investeringene selv, kan det søkes om investeringstilskudd fra Husbanken, så fremt kommunen har en disposisjonsrett i 30 år. Hvis ikke vil tilskuddet avkortes med antall år mindre enn 30 år.

Bo- og aktivitetstilbud på Vidarheim

Kommunen har fått tilbud om å kjøpe Vidarheim. Den eies i dag av Røde kors, og leies av kommunen til bo- og aktivitetstilbud for psykisk utviklingshemmede.

Huset har omfattende ombyggings- og oppgraderingsbehov. Bygningsmessige utbedringer anslås til 18 millioner kroner. Rådmannen vil ta en grundig vurdering av rehabiliteringsbehovet, og det kan ut i fra byggets alder, tekniske tilstand og funksjonalitet bli behov for en totalrehabilitering.

Voksenopplæringen (EVO)

Fylkestinget og bystyret i Trondheim har tidligere vedtatt sammenslåing av kommunal og fylkeskommunal voksenopplæring, og at voksenopplæringen etableres i de tidligere lokalene til Gerhard Schøning. For å unngå flere forsinkelser for et felles voksenopplæringscenter, er rådmannen bedt om at forslag til ny lokalisering raskt kommer på plass. Lokaliseringen må være sentrumsnær; langs kollektivbuen og innenfor områdene Buran-Lerkendal.

Det er behov for investeringsmidler til inventar og utstyr når virksomheten flyttes fra dagens lokaler. Dette vil først være aktuelt i 2016/2017. Investeringskostnadene for inventar og utstyr er vanskelige å anslå nå, og vi vil måtte komme tilbake til det i forbindelse med senere års budsjettbehandling. Kostnadene antas å ligge på om lag 40 millioner kroner.

Ombygginger

Ved flere av institusjonene er det behov for ombygginger for å bedre funksjonaliteten. Dette gjelder i stor grad tjenesteareal, medisinerom, fellesarealer og uteareal. Vi må samtidig regne med ekstra investeringsbehov ved institusjonene i de årene Trondheim eiendom har vedlikeholdsår på anleggene.

Etablering av en ny midlertidig vaktsentral på Nidarvoll helsehus gjør at det er nødvendig med ombygging for å tilfredsstille kravene til den fysiske utformingen for denne type arbeid. Intensjonen med å etablere en midlertidig vaktsentral før helsevakta er innflyttingsklar, er å vinne erfaring med nytt systemverktøy og at deler av to enheter skal samkjøres. Ved Buran helse- og velferdssenter er det behov for ombygginger. Senteret er generelt preget av trange korridorer og små rom, og er det ønskelig å åpne arealet noe ved å slå sammen stuer, korridorer og kjøkken. Det er også behov for nytt medisinerom og arbeidsrom.

Utstyr og inventar

Det er et stort og kontinuerlig behov for utskifting av forflytningsutstyr, bekkenspylere, hvitevarer, brunevarer, møbler, også utemøbler, både på grunn av generell slitasje av utstyret og i forbindelse med rehabilitering og vedlikehold av institusjonene.

Biler

Det er et sterkt behov for utskifting av minibusser og kombibiler til dagtilbudene. Fire bo- og aktivitetstilbud på Lerkendal og i Østbyen driver transporttjenester i fellesskap, noe som er mer effektivt enn om det hadde vært drevet ved hver enkelt enhet. Det er en del gammelt utstyr som det er behov for å skifte ut for at det fortsatt kan drives transport i nødvendig omfang. Tjenestene fra Nettbuss og Trøndertaxi ble avviklet i 2014, og dette har ført til et økt behov for busser og biler. I tillegg er det behov for utskifting av brukskjøretøy knyttet til aktivitetene.

Program for velferdsteknologi

Trondheim kommune er med i det nasjonale programmet for velferdsteknologi i regi av Helsedirektoratet og i programmets satsing på standardisering. Temaplan for IKT, digitalisering og velferdsteknologi ble vedtatt av bystyret i mai 2014. I planen anslås et behov på 20,9 millioner kroner per år. Det er vedtatt etablering av program for velferdsteknologi. Målet er at velferdsteknologi er en naturlig del av tjenestetilbudet i Trondheim kommune i 2020. For å komme dit må vi bygge kompetanse, få erfaring med og investere i og legge til rette for å ta i bruk teknologi.

Det settes av mellom 3,5 og sju millioner kroner per år til implementering av dette arbeidet sammen med anskaffelse av ny teknologi. Det planlegges satsinger innenfor områdene trygghet, praktisk, fysisk og sosial mestring som fører til en bedre arbeidshverdag for medarbeiderne og en bedre hverdag for innbyggerne. Det utredes nye elektroniske dørlåser som erstatning for nøkkelbokser i hjemmetjenestene, aktivitetsfremmende tiltak ved helse- og velferdssentrene, elektroniske medisindosetter, utvidelse av trygghetsalarmløsningene og andre nye tjenester utredes for etablering. I 2014 åpnes en lærings- og demonstrasjonsleilighet ved Ladesletta helse- og velferdssenter som skal utstyres med det siste av teknologi, og være utgangspunkt for kompetansebygging.

En sterk satsing på bruk av velferdsteknologi i hele omsorgssektoren vil øke behovet for IKT-utstyr ved de fleste enhetene innen helse- og omsorgstjenesten. Det vil være behov for ulike tekniske installasjoner i både sykehjem, omsorgsboliger og bofellesskap, og også utskifting av pasientvarslingsanlegg.

Pasientvarslingsanlegg

Trondheim kommune har tre ulike pasientvarslingsystemer på helse- og velferdssentrene. Ascom DM8 II, som er installert fra 2002-2009, Televagt som er installert i perioden 2009-2013 og Elpas som er installert fra 2013.

Televagt er et anlegg med god deilegang og tilfredsstillende funksjonalitet. Dette er installert på sju helse- og velferdssentre og er oppdatert til siste versjon i 2014 for å ivareta sikkerheten i løsningen og kan derfor ha lang levetid.

Ascom DM8 II mangler en del funksjonalitet. Kommunen har i dag 21 anlegg/lokasjoner med denne type system, som vurderes skiftet ut.

Overgang til *Elpas* anlegg anbefales med bakgrunn i driftsmessige og funksjonsmessige fordeler. Ved oppgradering av anlegg vil vi få nye telefoner, nye tjenester (posisjonering – gir mulighet for alarmer, dørlås, adgangskontroll, raskere løsning, overvåking av teknisk løsning) og pleierbrikker.

Det er 21 helse- og velferdssentre hvor det er aktuelt å installere nytt pasientvarslingsanlegg. Det er i neste økonomiplanperiode satt av ti millioner kroner årlig, og med dette vil vi få installert nytt anlegg i tre til fire helse- og velferdssentre per år.

Ombygginger pasientvarslingsanlegg. Utbedring av datatekniske rom

Installeringen av nytt pasientvarslingsanlegg vil gi behov for bygningsmessige ombygginger, slik som nye dører, kabling til utstyr, oppgradering av serverrom og adgangskontroll.

Flere av kommunens helse- og velferdssentre har behov for oppgradering og utbedring av datatekniske rom, både ut i fra dagens situasjon, og også at mer utstyr som er kritisk for tjenesteproduksjonen i anleggene er eller blir plassert i rommene. For helse- og velferdssentrene er det informasjonsbehandlingen i aktive komponenter som er plassert på de datatekniske rommene, som skal sikres ved en slik utbedring.

Nødnett

Nytt nødnett innføres i Region Midt i 2015. Det er Helse Midt sammen AMK som er prosjektansvarlige for etableringsprosjektet. Trondheim kommune samarbeider med kommunene Klæbu, Malvik, Melhus

og Midtre Gauldal for å innfri krav til nødnettetablering i den nye vaktcentralen som etableres i 2015 i helsevakta. Kommunene må stille med egenkapital til innkjøp av utstyr utover grunnpakken, som finansiere av Helsedirektoratet og opplæring av personell. Kommunens egenkapital er beregnet til 2,5 millioner kroner med innkjøp, implementering og opplæring.

Systemverktøy vaktentral, helsevakta

I løpet av 2014/2015 etableres en ny midlertidig vaktentral på Nidarvoll helsehus. Den bygger videre på alarmmottaket til Trygghetspatruljen og den interkommunale legevaktstelefonen. Første fase av anskaffelsen omfatter integrert beslutningsstøtte og enkelt oppslag og registrering av telefonhenvendelser. Fase to vil være ny anskaffelsesprosess som startes i 2015, og som omfatter ny trygghetsalarmløsning som utvides til å omfatte nye varsler, sensorer og monitorering som er prøvd ut gjennom pågående forskningsprosjekter. Disse vil kunne være fullt integrert ved etablering av ny helsevakt i nytt hus i Mauritz Hansens gate.

12.5.2 Investeringer boliger

Tabellen under viser rådmannens forslag til investeringer i boliger for perioden 2015-2018, og endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2014.

Tabell 12-5 Investeringer i boliger i perioden 2015-18. Tall i millioner kroner

	2014	2015	2016	2017	2018		
Vedtatt budsjett 2014-2017	245,4	245,7	192,1	134,3			
Forslag til budsjett 2015-2018		282,3	197,1	157,8	74,0		
Prosjekt/investering	Kostnads- overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering			
				2015	2016	2017	2018
Aasta Hansteens v 1C	49,8	30,6	19,2	19,2			
Tonstad Øst	36,5		36,5	25,0	11,5		
Innherredsveien 98-101	25,2		25,2		10,0	15,2	
Jarleveien 10	146,2	25,0	121,2	63,7	56,0		
Småhus	12,6	2,0	10,6	2,5	7,6		
Ingeborg Ofstadsvei 42-46	36,1	13,6	22,5	22,5			
Stavsetsvingen 1	21,0	2,0	19,0	17,0	2,0		
Ordinære utleieboliger				53,5	50,0	30,0	
Erstatningsboliger				58,6	30,0	30,0	30,0
Nytt bofellesskap (PU)	37,8	2,0	35,8	12,0	10,0	13,8	
Nytt bofellesskap (PU). <i>Erstatning</i>	55,0		55,0		5,0	40,0	10,0
Nytt bofellesskap (PU)	51,5		51,5		6,5	20,0	25,0
Tilpasning, inventar og utstyr				5,3	5,5	5,8	6,0
Pasientvarslingsanlegg				3,0	3,0	3,0	3,0
Sum økonomiplan				282,3	197,1	157,8	74,0

Status og utfordringer

I kommunens handlings – og økonomiplan for 2014 – 2017 er det anslått å nå målet med en netto tilvekst på 260 kommunalt disponerte boliger innen 2016.

Trondheim kommune både bygger og kjøper enkeltleiligheter og flerleilighetsbygg. Dette finansieres ved salg av kommunale leiligheter og/eller bygårder og/eller ved låneopptak. Ved salg av leiligheter til leietakere benyttes midlene til kjøp av nye boliger. Som regel er gjenkjøp dyrere, og midlene rekker til et mindre antall boliger enn hva som er solgt. Dette gir en reduksjon av antallet boliger.

Ved nyanskaffelser av boliger gjennom bygging, rehabilitering og kjøp har vi mulighet for å søke Husbanken om to ulike tilskuddsordninger. Ved nybygging og rehabilitering av omsorgsboliger kan kommunen søke om investeringstilskudd. Maksimalt tilskudd til en omsorgsbolig i pressområder er 1,4

millioner kroner. For kommunale utleieboliger kan det søkes om tilskudd med inntil 40 prosent av prosjektkostnadene når utleieboligene skal benyttes til særskilte målgrupper.

Trondheim eiendom har driftsansvaret for kommunale utleieboliger og har nylig utarbeidet vedlikeholdsplaner for utleieboliger på linje med formålsbygg. En tilstandsvurdering er under utarbeiding, og vil kunne gi kommunen en bedre total oversikt over bygningsstandarden til utleieboligene, med mulighet til å planlegge nødvendige eller hensiktsmessige oppgraderinger. Dagens vedlikeholdsbudsjett for ordinært vedlikehold gir ikke rom for større oppgraderinger. Oppgradering og tilpasninger av ordinære kommunale utleieboliger som går utover ordinært vedlikehold, må dekkes opp innenfor investeringsbudsjettet.

I planperioden legges det opp til en årlig økning av husleienivået i de kommunale boligene på 2,7 prosent utover vanlig prisregulering (KPI). Økningen har sammenheng med at kommunen har en utgiftsdekkende husleiemodell. I planperioden øker husleien som følge av økte investeringer og fortsatt satsing på vedlikehold.

Beregninger viser at husleiene i kommunale boliger vil ligge på i overkant av 80 prosent av markedsleien³⁸ i 2018, gitt at markedsleien har en årlig prisstigning på to prosent. Selv om leieprisene i det private leiemarkedet ikke skulle stige fram til 2018, vil de kommunale leieprisene fortsatt ligge i underkant av 90 prosent av markedsleiene.

Tabell 12-6 Antall leiligheter som er planlagt bygget eller ervervet i perioden 2015-2018

	2015	2016	2017	2018	SUM
Aasta Hansteens v 1C	10				
Tonstad Øst				10	
Innherredsveien 98-101		10			
Jarleveien 10		45			
Småhus	2	4			
Ingeborgs Ofstadsvei 42-46	15				
Stavsetsvingen 1			8		
Ordinære utleieboliger	21	21	14		
Erstatningsboliger	19	14	14	14	
Nytt bofellesskap PU			9		
Nytt bofellesskap PU. Erstatning				9	
Avvikling av leiligheter i bofellesskap				-9	
Nytt bofellesskap PU				9	
Kattem omsorgsboliger			23		
Persaunet omsorgsboliger			50		
Risvollan omsorgsboliger				50	
Sum økonomiplan	67	94	118	83	362
Sum økonomiplan eks. erstatningsboliger	48	80	104	69	301

Aasta Hansteens vei 1 C, boliger for psykisk utviklingshemmede

Aasta Hansteens vei er under bygging og skal ferdigstilles i 2015. Dette er et nytt bofellesskap med ti leiligheter for personer med utviklingshemming. I tillegg er det tjenesteeareal og fellesareal for beboerne. Kommunen vil motta investeringstilskudd fra Husbanken på 14,8 millioner kroner.

³⁸ Kilde SSBs leiemarkedsundersøkelse 2013

Tonstad Øst, boliger for personer med psykiske lidelser

Ett av botiltakene under Enhet botiltak psykisk helse er omgjort til et forsterket tilbud for personer med rus og psykiske problemer. Omgjøringen fører til et behov for å erstatte disse boligene. Tomta Tonstad Øst er derfor vurdert som aktuell for bygging av ti boliger for personer med psykiske lidelser.

Innherredsveien 98-100, ordinære utleieboliger

Kommunen er i gang med utarbeidelse av ny reguleringsplan for området. Intensjonen er at vi selger tomtene til bygging med boligformål. Vi planlegger å kjøpe 8-12 boliger i boligkompleksene, forutsatt variert leilighetsstørrelse.

Jarleveien, boliger for rusavhengige

Det skal bygges inntil 45 boliger for rusavhengige. I tillegg er det tjenesteareal og fellesareal for beboerne. Boligene antas ferdigstilt i løpet av 2016.

Kommunen vil søke om tilskudd til kommunalt disponerte utleieboliger fra Husbanken. Husbanken har en streng vurdering av utleietilskudd til bygg av en slik størrelse som Jarleveien. Rådmannen er i dialog med Husbanken vedrørende tilskuddsutmåling for Jarleveien. Det er svært usikkert om det blir gitt statlig tilskudd. Rådmannen legger til grunn at kommunen mottar tilskudd til utleieboliger for denne målgruppen. Hvis Husbanken ikke innvilger tilskudd, vil prosjektet bli mye dyrere enn forutsatt, og hele prosjektet må vurderes på nytt. En eventuell endring av Jarleveien-prosjektet vil trolig påvirke kommunens behov for kjøp av kommunale rusplasser. Rådmannen vil legge frem en egen sak vedrørende bygging av Jarleveien dersom vi får avslag på søknaden om tilskudd.

Småhus, boliger for rusavhengige

I planperioden planlegges det seks småhus for rusavhengige med en kostnadsramme på 12,6 millioner kroner.

I tillegg må tre småhus flyttes, se vedtak i formannskap 25. juni 2014. Dette vil gi en ekstra kostnad på om lag seks millioner kroner, noe som ikke ligger inne i budsjettet. Konsekvensen vil være forskyvning av andre byggeprosjekt. Det er fortsatt en utfordring å skaffe egnede tomter til småhus. Beliggenheten er viktig både ut fra beboernes behov og naboskap. Generelt er etablering av boliger for rusavhengige blitt møtt med protester fra naboer. Arbeidet med anskaffelse av tomter til formålet er igangsatt.

Ingeborg Ofstadsvei 42-46, ordinære utleieboliger

Ingeborg Ofstadsvei er under bygging og skal ferdigstilles i 2015. Prosjektet består av tre hus med til sammen 15 små to-romsleiligheter. Leilighetene skal benyttes til personer med behov for ambulerende tjenester.

Stavsetsvingen 1, ordinære utleieboliger

Stavsetsvingen er en kommunal tomt som er regulert til åtte to-romsleiligheter. Prosjektering starter i løpet av 2014. Leilighetene skal benyttes som ordinære utleieboliger.

Boliger, psykisk utviklingshemmede

Det planlegges et nytt bofellesskap med ni leiligheter for målgruppen. Det ligger inne med en kostnadsramme på 37,8 millioner kroner i budsjettet, men sammenlignet med lignende prosjekter ser vi at dette kan være marginalt. Prosjektet forskyves til 2017, noe som også vil gi økte kostnader.

Det er blitt foretatt en gjennomgang av eksisterende bofellesskap for å få en oversikt over behovet for rehabilitering, påbygging/ombygging og fortetting. Rådmannen ser at fortetting av eksisterende bofellesskap ikke gir ønsket gevinst. Det vil være mer hensiktsmessig å få etablert nye leiligheter/bofellesskap som holder dagens standard. Vi anbefaler derfor at to bofellesskap med til sammen ni leiligheter blir erstattet med ett nybygg.

I formannskapssak 135/14 Avvikling av boligkø for personer med psykisk utviklingshemming, ble det fattet vedtak om at det settes av tilstrekkelig ressurser til nytt bofellesskap i handlings- og økonomiplan 2015-2018. Det budsjetteres for ett nytt bofellesskap med ni leiligheter for målgruppen.

Tilpasninger, inventar og utstyr

Flere av brukerne har behov for endringer og tilpasninger i sine leiligheter. I tillegg er det behov for møblering og annet nødvendig utstyr i bofellesskapene, dette gjelder både tjenesteareal og fellesareal.

Pasientvarslingsanlegg

I statlige føringer står det at det skal installeres velferdsteknologi i alle omsorgsboliger. Det kan gis inntil 30 prosent tilskudd fra Husbanken ved installasjon i eksisterende omsorgsboliger, dersom byggene for øvrig fungerer tilfredsstillende. Det vil være behov for ulike tekniske installasjoner i både omsorgsboliger og bofellesskap, og utskifting av pasientvarslingsanlegg.

Det er aktuelt med avgrensede tiltak i bofellesskap med et antatt årlig behov på tre millioner kroner.

13 Flyktninger og innvandrere

Med utgangspunkt i det store nasjonale behovet for bosetting av flyktninger, foreslår rådmannen at Trondheim kommune i 2015 bosetter inntil 300 flyktninger, inklusiv 20 enslige mindreårige. Dette er i samsvar med Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) sin bosettingsanmodning for 2015. For å klare denne bosettingen må vi i økende grad ta i bruk det private boligmarkedet.

13.1 Innledning

Arbeidet med flyktninger og innvandrere handler om å bosette og kvalifisere disse til arbeid, utdanning og deltagelse i samfunnet. Rådmannen foreslår at Trondheim kommune bosetter inntil 300 flyktninger i 2015. 20 av disse er enslige mindreårige flyktninger. Familieinnvandringer til flyktninger kommer i tillegg.

13.2 Status og utfordringer

I perioden 2003 til 2013 har kommunen bosatt 2 806 flyktninger og de som er kommet på familieinnvandringer med flyktninger. Fordelingen over de ulike årene er som følger:

Tabell 13.1 Årlig bosetting av flyktninger og deres familiegjenforente

År	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Antall	226	240	219	201	208	229	306	303	256	330	288

De største nasjonalitetsgruppene som ble bosatt i 2013 var fra Somalia, Afghanistan, Eritrea, Iran og Kongo.

Evaluering av Mangfoldrådet

Etter oppdrag fra bystyret skal Mangfoldsrådets virksomhet og arbeidsmåte evalueres i løpet av nåværende valgperiode. Evalueringen ble lagt ut på anbud høsten 2014. Rådmannen legger fram en egen sak om evalueringen innen utgangen av juni 2015.

13.2.1 Bosetting av flyktninger i 2014

Bosettingsavtalen med IMDi for 2014 er på 250 personer, derav 18 enslige mindreårige. I forbindelse med behandling av Handlings- og økonomiplan 2014-2017, budsjett 2014 ba bystyret rådmannen om å gjøre sitt ytterste for å bosette 300 flyktninger. I tillegg til ordinære bosettinger som kommunen forplikter seg til, kommer flere på grunnlag av familieinnvandring med flyktninger. Denne gruppen har i likhet med ordinære bosettinger ofte behov for flere kommunale tjenester som bolig, helse- og sosiale tjenester, norsk og samfunnsfagopplæring, introduksjonsprogram, skole og barnehageplasser.

Per 1. oktober 2014 er det bosatt 237 personer. Bosettingsavtalen for 2014 blir innfridd i løpet av året. Med utgangspunkt i bystyrets vedtak, vil kommunen med stor sannsynlighet bosette flere enn 250 flyktninger i 2014.

13.2.2 Bosettingsbehov 2015

IMDi opplyser at det er behov for en ekstraordinær innsats i 2015 for å bosette omlag 10 000 flyktninger i norske kommuner. Trondheim kommune er bedt om å bosette 300 personer, inklusive 20 enslige mindreårige i 2015. I tillegg kommer et uvisst og varierende antall personer på familieinnvandring med flyktninger som ikke reguleres i anmodningen fra IMDi.

Vurdering

Kommunens bosettings- og kvalifiseringsapparat er dimensjonert til årlig å bosette omlag 250 flyktninger, av disse opp til 20 enslige mindreårige. I tillegg til ordinære bosettinger, kommer et uvisst og

varierende antall personer på familieinnvandring hvert år. Antallet kan variere mellom 30 og 100 personer fra år til år. Derfor er det viktig å ta hensyn til denne gruppen i vurderingen av bosettingsbehovet.

Økt andel personer som får status *beskyttelse* (tidligere asyl) og raskere saksbehandling av søknader om familieinnvandring, fører til at familier gjenforenes raskere enn før. Dette er i utgangspunktet positivt. Samtidig fører dette til behov for flere større boliger, og behov for å tilpasse det kommunale bosettings- og kvalifiseringsapparatet for å bistå flere. Tilgang til boliger er fortsatt en vesentlig utfordring for å bosette et stort antall flyktninger årlig. Bruk av det private boligmarkedet er det mest aktuelle alternativet for å kunne imøtekomme det meldte bosettingsbehovet. *Privat leie av bolig* og *Kontrollert selvbosetting* har vært to kommunale prosjekter, støttet av Husbanken, som gjøres til en ordinær oppgave for de enhetene som jobber med bosetting av flyktninger.

For å ha en bærekraftig bosettingsstrategi over tid ønsker rådmannen å innføre et mål der 30 prosent av bosettinger i 2015 skjer i det private boligmarkedet. På sikt må denne prosentandelen økes. Økt bosetting og flere på familieinnvandring utfordrer også introduksjonsprogrammet og andre kvalifiseringstiltak. Per 1. oktober 2014 er det 380 deltakere i kommunens introduksjonsprogram. Bosetting av 50 ekstra personer i 2015 vil bety økte inntekter, men også økte utgifter knyttet til etablering og introduksjonsstønning.

Til tross for flere utfordringer med økt bosetting mener rådmannen at Trondheim kommune bør si ja til bosetting av 300 flyktninger i 2015. I en situasjon med flere titalls millioner mennesker på flukt fra krig og forfølgelse, bør Trondheim kommune gi sitt bidrag for å løse noe av de humanitære lidelsene mange medmennesker opplever. Rådmannen forutsetter imidlertid at minst 30 prosent av de som skal bosettes i kommunen kan kanaliseres til det private boligmarkedet, enten med bistand fra kommunen eller via kontrollert selvbosetting.

13.2.3 Introduksjonsprogrammet

I takt med flere bosettinger og flere familieinnvandring har antallet introduksjonsdeltakere økt. De 380 deltakere som er i kommunens introduksjonsprogram per oktober 2014 er 20 flere enn på samme tid i 2013. Som et ledd i utvikling av bosettingsarbeidet og introduksjonsprogrammet, iverksetter rådmannen strategien *Bolig dag 1 – arbeid dag 2* for sentrale enheter som jobber med bosetting og introduksjonsprogrammet. Hensikten med strategien er raskere overgang fra bosetting til deltakelse i introduksjonsprogrammet, bedre og mer systematisert informasjon om grunnleggende kunnskap for samfunnsdeltakelse, raskere tilrettelegging av tiltak som fremmer deltakelse i arbeidslivet, bedre samkjøring og mer målrettet innsats av tjenester. Det settes av øremerkede ressurser for gjennomføring av strategien. I den sammenheng ønsker vi å vurdere mulige tilpasninger slik at Kvalifiseringssenter for innvandrere (INN) og Enhet for voksenopplæring (EVO) sin innsats overfor introduksjonsdeltakere kan utnyttes bedre.

Målet for introduksjonsprogrammet for 2015 er at 55 prosent skal være i arbeid eller i ordinær utdanning etter avsluttet program. Dette er i samsvar med statens årlige anbefaling for resultatene for introduksjonsprogrammet. Resultatene i introduksjonsprogrammet for 2013 var på 53 prosent som er 10 prosent høyere enn i 2012.

Krav om reduksjon i gjennomsnittlig deltakertid

Rådmannen opprettholder fjorårets krav om gjennomsnittlig deltakertid for introduksjonsdeltakere til 21 måneder. Rask overgang fra program til arbeid eller utdanning er motiverende og av stor betydning for den enkelte deltaker. Deltakertiden påvirker kostnadene til introduksjonsprogrammet. Kortere deltakertid gir lavere kostnader som igjen kan gi mulighet for innsparinger og mulighet for effektive tiltak i introduksjonsprogrammet.

13.2.4 Bosetting og kvalifisering av enslige mindreårige

Kommunen bosetter 20 enslige mindreårige i 2014. De siste fem årene har vi bosatt mellom 15 og 20 enslige mindreårige per år. Vi har 60 enslige mindreårige i alderen åtte til 20 år med tiltak fra barne- og familietjenester i kommunen. Enslige mindreårige er en svært sårbar flyktninggruppe som har behov for gode bo, omsorgs- og kvalifiseringstiltak. Med utgangspunkt i behovet som meldes og kommunens kompetanse og kapasitet på feltet, foreslår rådmannen at kommunen bosetter 20 enslige mindreårige i 2015.

Den største utfordringen i bosettingsarbeidet er å skaffe egnede hybler og hybelleiligheter til ungdommene. Dette gjelder både mens ungdommene er i Barne- og familietjenestens tiltak, og når de er ferdige med barnevernstiltakene ved 20 års alder. Behovet er 15 hybler og hybelleiligheter per år. Konsekvensen av manglende boliger er at enkelte opptar plass i barnevernstiltak for lenge. Dette får økonomiske konsekvenser for kommunen og resulterer i en dårlig start på voksenlivet i Trondheim. Satsingen på bruk av private boliger for bosetting av flyktninger skal også gjelde enslige mindreårige.

1. januar 2015 iverksettes et nytt kommunalt informasjons – og kvalifiseringsprogram for enslige mindreårige. Intensjonen er bedre og hurtigere inkludering og deltagelse for ungdommene som bosettes i kommunen. Det settes av midler for gjennomføring av programmet i tre år. Deretter blir programmet evaluert. Integrering av skoletilbudet i ordinær videregående skole har vært et viktig tema som er meldt fra Brukerrådet til enslige mindreårige, Mangfoldsrådet og Ungdommens bystyre. Det er allerede satt i gang en prosess som følges opp i samarbeid med Sør-Trøndelag fylkeskommune i 2015.

13.2.5 Mottakssentral for asylsøkere

Persaunet statlig mottak drevet av LINK AS avvirket sin virksomhet i juli 2014. Trondheim vil, slik det ser ut i dag, være vertskommune kun for Trondheim mottakssenter på Sandmoen i 2015, som drives av HERO Norge AS.

Rådmannen har vært i kontakt med IMDi, Utlendingsdirektoratet (UDI) og Trondheim mottakssenter for å legge til rette for selvbosetting og forberedelser til oppstart i introduksjonsprogrammet for beboerne på Trondheim mottakssenter i påvente av bosetting. Alle parter ønsker et samarbeid og vil bidra til å ta ut det potensialet som ligger innenfor eksisterende rammer og ansvarsroller. Dette arbeidet kommer i gang høsten 2014 og fortsetter i 2015.

13.2.6 Innsats for å øke andelen innvandrere i arbeidslivet

Rådmannen har initiert flere samarbeidsmøter med sentrale representanter fra NHO, Næringsforeningen, Trondheimsregionen, NTNU, Røde kors og kommunen. Målet er å komme fram til flere felles tiltak for å øke andelen høytutdannede innvandrere og deres partnere i arbeidslivet. Dette arbeidet vil bli fulgt opp i 2015. Rådmannen foreslår å sette av midler fra integreringstilskuddet i 2015 til utvikling av tiltak for gruppen høytutdannede innvandrere og deres partnere.

13.2.7 Områdeløft

Arbeidet med Områdeprogrammet for Saupstad-Kolstad er i gang. Videreutvikling av integreringsarbeidet i bydelen er ett av programmets satsinger. Rådmannen foreslår å sette av midler fra det statlige integreringstilskuddet til tiltak i den sammenhengen.

13.3 Mål for tjenesteområdet

Helse og velferd har et tydelig ansvar for følgende delmål i kommuneplanen:

3.3: I 2020 er Trondheim en flerkulturell by der det er godt å bo som innvandrere.

13.3.1 Periodemål 2015-2018

1. Trondheim kommune bosetter 300 flyktninger hvorav 20 enslige mindreårige.

Resultatindikator:

- For å nå dette målet må minst 30 prosent av all bosetting skje i det private boligmarkedet

2. Trondheim kommune har et effektivt introduksjonsprogram der 55 prosent av deltakere er i jobb eller ordinær utdanning ved endt program.

Resultatindikatorer:

- Strategien *Bolig dag 1 og arbeid dag 2* er implementert og iverksatt i kommunens enheter med ansvar for bosetting og introduksjonsprogram
- Gjennomsnittlig deltakertid i introduksjonsprogrammet er 21 måneder

13.4 Økonomi

Med en bosetting i 2015 på 280 ordinære flyktninger og 20 enslige mindreårige, vil kommunen i 2015 mest sannsynlig bosette flere flyktninger enn i 2014. Hoveddelen av de statlige tilskuddene er integreringstilskudd kommunen får per bosatte flyktning. Satsen i 2015 er 696 200 kroner per bosatt person, fordelt over fem år. For enslige mindreårige flyktninger får kommunen i tillegg til integreringstilskuddet et årlig tilskudd på 191 300 kroner per barn. Kommunen mottar dette tilskuddet til og med det året den enslige mindreårige fyller 20 år. Vertskommunetilskuddet knyttet til asylmottaket gis per plass, og tilskuddet skal dekke kommunens ekstrautgifter knyttet til mottaket.

Statstilskuddet for flyktninger beregnes i 2015 til 228 millioner kroner som benyttes til å finansiere kommunens utgifter på området. I forhold til 2014 øker satsene i integreringstilskuddet fra staten med fire prosent per bosatt. Med en lønns- og prisvekst på tre prosent gir dette en realøkning i satsene på en prosent. I tillegg gir økt antall bosettinger økte inntekter.

Midlene til å finansiere kommunens utgifter på flyktningområdet ligger inne i tjenesteområdenes budsjetttrammer. Tabellen under viser derfor kun midler som ligger igjen på området sentrale post til fellesutgifter innen flyktningarbeid i perioden 2015-2018. Det gjelder administrative utgifter, nettokostnad ved eventuell større fraflytting enn tilflytting gjennom året, samarbeidstiltak, kompetanseheving, utviklingsmidler, prosjektmidler og kapitalutgifter for investeringer til boliger til enslige mindreårige, jf blant annet pkt 1.2.5 - 1.2.7 ovenfor.

Tabell 13.2 Fellesutgifter flyktningarbeid. Tall i millioner kroner

	2015	2016	2017	2018
Vedtatt budsjett 2014	5,3	5,3	5,3	5,3
Forslag til netto driftsramme 2015	5,3	5,3	5,3	5,3

14 Kultur

I rådmannens forslag til handlings- og økonomiplan 2015-2018 er det innarbeidet tilskudd til etablering og drift av Kunsthall Trondheim. Det foreslås også en synliggjøring og styrking av små profesjonelle musikkensembler, og at ny kultur- og fritidsarena med fritidsklubb og bydelsbibliotek etableres på Ranheim. Driftstilskuddet til kirkegårder økes ytterligere, og kirkens investeringsbehov for kirkegårdsutbygging imøtekommes langt på vei. I 2015 rulles bookingsystemet for kommunale lokaler ut i full skala.

14.1 Innledning

Budsjettområdet gjelder:

- Plan- og utviklingsarbeid innen kunst- og kulturområdet
- Kulturenheten
- Trondheim folkebibliotek
- Tilskudd til kunst, kultur, kirkegårder, kirker og trossamfunn

Driftsrammen for kulturområdet har en økning på 1,4 millioner kroner i 2015, mens rammen i slutten av perioden er økt med 15,5 millioner kroner sammenlignet med 2014. Hovedpostene i økningen er drift av ny kultur- og fritidsarena på Ranheim, tilskudd til drift av kunsthall og drift av kirkegårder. Det er likevel nødvendig med noen mindre reduksjoner for å tilpasse aktiviteten til politiske vedtak.

Trondheim kommune har det siste tiåret vært en foregangskommune i utvikling av kulturtilbud som fremmer inkludering, mangfold og deltakelse. Den kulturelle spaserstokken og satsingen på seniorkultur ble startet i Trondheim, og har deretter blitt en nasjonal ordning. I 2013 ble Trondheim kåret til årets kulturkommune, blant annet begrunnet i satsingen på kultur for barn og unge. Rådmannen er nå i gang med å utarbeide kommunedelplan for kunst og kultur for perioden 2016-2027. Planen vil bli et viktig redskap for å videreutvikle kunst- og kulturområdet i Trondheim, og vil gi retning for kommunens framtidige kulturpolitikk.

14.2 Status og utfordringer

14.2.1 Kostratall for 2013

Tabell 14-1 Ressursbruk på kultur. Tall i kroner per innbygger

	Trondheim		ASSS	
	2012	2013	2012	2013
Netto driftutgifter til kulturektoren	1756	1887	2099	2198
Netto driftsutgifter til folkebibliotek	225	219	241	240
Netto driftsutgifter til aktivitetstilbud barn og unge per innbygger 6-18 år	1527	1680	1273	1309
Netto driftsutgifter til museer	56	57	80	92
Netto driftsutgifter til kunstformidling	297	294	306	293
Netto driftsutgifter til andre kulturaktiviteter	84	92	194	202
Netto driftsutgifter til kommunale kulturbygg	42	33	176	195

Tabell 14-1 viser ulike indikatorer på Trondheim og ASSS-kommunenes ressursbruk innenfor kulturområdet. Tabellen viser at Trondheim kommune ligger lavt sammenlignet med de andre kommunene når det gjelder samlet ressursbruk på kultur. Det er likevel variasjoner, og på aktivitetstilbud for barn og unge 6-18 år ligger Trondheim godt over gjennomsnittet.

Det kommer ikke fram i kostratallene at vi betalte renter og avdrag på lån i 2013 for byggingen av Olavshallen. Rådmannen kjenner ikke til om andre ASSS-kommuner betaler slike renter og avdrag, og derfor er det usikkert i hvilken grad dette påvirker de samlede kostratallene.

Tabell 14-2 Ressursbruk driftsutgifter innenfor kirkeområdet. Tall i kroner per innbygger

	Trondheim		ASSS	
	2012	2013	2012	2013
Netto driftsutgifter til Den norske kirke	319	326	401	386
Netto driftsutgifter til andre religiøse formål	41	48	62	68
Netto driftsutgifter til kirkegårder, gravlunder og krematorier	101	111	78	103

Tabell 14-2 viser ulike indikatorer på kommunenes ressursbruk på drift av kirken, kirkegårder og andre religiøse formål.

Kostratallene for 2013 viser at Trondheim kommune bruker mindre til Den norske kirke og til andre religiøse formål per innbygger enn gjennomsnittet for ASSS-kommunene. Korrigert for prisvekst har Trondheim omtrent samme ressursbruk i 2013 som i 2012, mens ASSS-kommunene har en reduksjon. Forskjellen er dermed noe redusert i løpet av 2013.

Tilskuddet til drift av byens kirkegårder, gravlunder og krematorier i 2013 er noe over gjennomsnittet i ASSS.

14.2.2 Planarbeid

- Rådmannen arbeider med ny kommunedelplan for kunst og kultur, og tar sikte på å fremme denne til politisk behandling i løpet av 2015.
- Handlingsplan for Trondheim kommunes kultur- og fritidsarbeid for ungdom 2015-2018. Rådmannen legger forslag til handlingsplan fram til behandling i løpet av høsten 2014.
- Revidering av kommunens kirkepolitikk, legges fram høsten 2014
- Regional strategi for filmområdet, legges fram våren 2015

14.2.3 Statsbudsjettet 2015

Tilskudd til kulturinstitusjoner og -organisasjoner

En rekke av kulturinstitusjonene og organisasjonene i Trondheim mottar tilskudd både fra stat, fylkeskommune og kommune. Flere av disse er enten berørt av avtaler om fordeling av tilskudd mellom tilskuddspartene, eller av at staten forutsetter lokal og regional medfinansiering i sitt tilskuddsbrev. Samlet utgjør dette et betydelig tilskudd til utvikling av kulturlivet i byen. Det statlige tilskuddet til kulturinstitusjonene og -organisasjonene fastsettes i statsbudsjettet eller gjennom vedtak i Norsk kulturråd. Regjeringens forslag til statsbudsjett for 2015 inneholder en lønns- og prisjustering av disse tilskuddene, med unntak av tilskuddet til Trondheim symfoniorkester. Statens forslag inneholder økt statlig tilskudd til symfoniorkesteret.

I 2015 foreslås det statlige tilskuddet til Teaterhuset Avant Garden (TAG) i Trondheim økt med 1,1 millioner kroner. Det er ikke krav om prosentvis tilsvarende økning i regionalt tilskudd, men rådmannen foreslår likevel å følge opp statens økning med økt kommunalt tilskudd.

14.2.4 Kulturområdet i Trondheim

Kunsthall

Samlede årlige kostnader til full drift av kunsthallen er beregnet til 7,2 millioner kroner. Bystyret vedtok 12. desember 2013 at Kunsthall Trondheim skal etableres i Kongens gate 2, med åpning sommeren 2016, og ba samtidig om at rådmannen innarbeider kommunens andel av tilskudd til investeringer og drift i budsjett og økonomiplan 2015-2018 ([sak 182/13 Etablering av kunsthall i Trondheim 2015-2016](#)). I saken ble det foreslått et samlet regionalt driftstilskudd på 4,2 millioner kroner, der kommunens bidrag utgjør 2,8 millioner kroner.

Fylkesrådmannen har lagt fram sak til fylkestinget om Sør-Trøndelag fylkeskommunes bidrag til finansiering av drift av kunsthallen fra og med andre halvår 2016. Fra og med 2017 beregnes fylkeskommunens driftstilskudd til 1,4 millioner kroner. Det foreslås en prosjektstøtte på 350 000 kroner fra fylket for 2015. Dette er halvparten av Trondheim kommunes prosjekttilskudd samme år. Det er usikkert om dette får innvirkning på størrelsen av et eventuelt tilskudd fra Norsk kulturråd til prosjektutviklingen. Fylkestinget behandler saken i oktober 2014.

Rådmannen vil fremme sak om opprettelse av kunsthallen som et aksjeselskap i desember 2014. Om fylkeskommunen vil gå inn som medeier av aksjeselskapet, avhenger av fylkestingets vedtak i oktober.

Tilskudd til investeringer i kunsthallen på 2,9 millioner kroner foreslås innarbeidet i rådmannens forslag til handlings- og økonomiplan 2015-2018 gjennom bruk av disposisjonsfond.

Områdeprogram Saupstad/Kolstad

Regjeringen foreslår å bevilge 2,5 millioner kroner til videreføring av Husbankens arbeid med områdeløft i bydelen Saupstad-Kolstad i Trondheim i 2015. Dette er på samme nivå som i 2014 og Trondheim kommunes egenandel på 1,3 millioner kroner videreføres i 2015.

Oppfølging av kommunedelplan for kulturarenaer

I formannskapetets møte 11. mars 2014 la rådmannen fram sak om oppfølging av Kommunedelplan for kulturarenaer (sak 45/14). Formannskapet vedtok å sende saken tilbake til rådmannen. Formannskapet ba også rådmannen komme tilbake med ny sak som blant annet viser behov for nye bygg til kulturformål i bydelene, sett i sammenheng med muligheten for bruk av eksisterende offentlige bygg. Rådmannen tar sikte på å fremme slik sak i løpet av høsten 2014.

I gjeldende handlings- og økonomiplan knyttes følgende tiltak i 2015 til oppfølging av Kommunedelplan for kulturarenaer:

- Tilskudd til etableringsprosjekt 2013-2015, Kunsthall Trondheim
- Mindre utbedringer på utendørs og innendørs kulturarenaer

Ut over dette er det ikke funnet rom til å prioritere foreslåtte tiltak før i 2016. Det blir da foreslått en utvidelse av *Artist in residence*-ordningen ved Lademoen kunstnerverksteder, og å utvikle produksjons- og fremføringslokaler for kunstnere.

Kulturarena Risvolla

Ut fra en vurdering av behov i bydelen har rådmannen i Kommunedelplan for kulturarenaer (bystyresak 3/13) foreslått å etablere en kulturarena på Risvolla (bibliotek, kulturskole, fritidsklubb, framføringsarena med mer). Bortsett fra bydelsbiblioteket på Risvollansenteret og fritidsklubb, er det ingen arena av denne typen i bydelen i dag. Behovet forsterkes i perioden, da biblioteket må flytte over i midlertidige lokaler i løpet av 2015/2016. Det er også usikkert om Ristunet, som Kulturenheten leier av Risvolla borettslag til drift av fritidsklubb, kan disponeres etter 2017.

En kulturarena på Risvolla vil dekke behovet i bydelene Risvolla, Utleira, Nardo, Nidarvoll, Fossegrenda, Lohove og Bratsberg. Siden det også er mulighet for samlokalisering med andre enheter som helse- og velferdssenter og barnehage, ligger det store muligheter for sambruksgevinst i et slikt prosjekt.

Kommunen samarbeider med aktører i området om en ny regulering av senterområdet på Risvolla. Dette omfatter blant annet et nytt helse- og velferdssenter og en ny barnehage. Kulturarena inngår i prosjekteringen, men det er så langt ikke innarbeidet eksplisitte byggekostnader for dette. Rådmannen vil komme tilbake til dette i en egen sak.

Nye Moholt

Trondheim kommune har som mål å bidra til å styrke byens posisjon som teknologi- og kunnskapsby. Sammen med SIT planlegges det nå et bygg plassert på Moholt studentby, som skal huse Moholt bibliotek, kafé, leseplasser for studentene og utleielokaler for fritidstilbud til studentene og bydelens innbyggere. Prosjektet har som mål å etablere et felles møtested for bydelens innbyggere og studentene.

Olavshallen og Olavskvartalet

Formannskapet vedtok i møte 25. juni 2013 at det skal gjennomføres en utredning om videre utvikling og styrking av Olavshallen og Olavskvartalet som kulturarena (sak 131/13 Utredning av Olavshallens videre drift og utvikling). Rådmannen mottok rapport fra utredningsarbeidet i april 2014. Rapporten viser flere alternativer til hvordan ulike politiske bestillinger kan innfris.

Rådmannen legger fram sak til formannskapet høsten 2014, med en foreløpig vurdering av de ulike forslagene i rapporten. Det skal videre legges fram sak med rådmannens forslag til bystyret vinteren 2014/2015.

Med forbehold om bystyrets vedtak må det påregnes kostnader til prosjektering av Olavshallen/Olavskvartalet i 2015. Ansvarsforhold knyttet til prosjektering og eventuell utbygging må avklares i bystyrets behandling av saken. Det er foreløpig ikke innarbeidet midler til dette i forslag til handlings- og økonomiplan 2015-2018.

Teaterhuset Avant Garden

Teaterhuset Avant Garden (TAG) fikk 2,9 millioner kroner i driftsstøtte fra Trondheim kommune i 2014. Dette var en økning på 0,3 millioner kroner fra 2013, slik at framdriften i arbeidet med å realisere Rosendal Teater kunne sikres. Rådmannen foreslår også at økningen på 0,3 millioner kroner som TAG fikk i 2014, videreføres i 2015 for å opprettholde framdriften i arbeidet med å realisere Rosendal Teater.

TAG søker kommunen om 3,9 millioner i tilskudd for 2015. I TAGs budsjettsøknad for 2015 ligger kostnader for ett kvartals drift på Rosendal og dekning av TAGs investeringslån. TAGs totale tilskuddsbehov øker fra 2016, som i deres planer er første hele driftsår på Rosendal.

For å styrke produksjon, formidling og etterspørsel av ulike scenekunstuttrykk, er det i forslag til statsbudsjett 2015 foreslått at det statlige tilskuddet til TAG økes med 1,1 millioner kroner. Samlet tilskudd fra staten vil dermed bli 5,4 millioner kroner. For å følge opp økningen i statens tilskudd, foreslår rådmannen derfor at kommunens tilskudd til TAG økes med 0,5 millioner kroner.

Cirka Teater

Rådmannen har i 2014 hatt en nær dialog med Cirka teater om deres planer for utviklingen av en scenekunstarena for barn i Trondheim. I vedtatt handlings- og økonomiplan for 2014-2017 ble rådmannen bedt om å legge fram en sak for formannskapet som viser hvordan kommunen kan bistå Cirka Teater i denne prosessen. Rådmannen har valgt å avvente et slikt saksframlegg, da premissene for Cirka Teaters prosjekt har blitt noe forandret. Trondheim Havn vil som eier av fyringsbunkeren være en sentral part i Cirka Teaters videre arbeid med utvikling av prosjektet. Rådmannen vil delta i dialogen om prosjektets videre utvikling sammen med disse partene.

Festivalsamarbeid

Ved behandlingen av handlings- og økonomiplan 2013-2016 ba bystyret rådmannen om å legge til rette for et tettere samarbeid mellom byens musikkfestivaler. Rådmannen har lenge vært i dialog med byens festivaler innenfor jazz, blues, latin og verdensmusikkområdet om alternativ organisering og tettere samarbeid mellom disse. Det foreligger foreløpig ikke noe forslag om felles driftsorganisasjon, men rådmannen er fortsatt i dialog med enkelte festivaler om et utvidet samarbeid, eventuelt sammenslåing. Festival- og arrangemetskontoret (FARK) vil kunne bidra med kompetansedeling overfor byens festivaler.

Større arrangement i planperioden

- Kirkemøtet, april 2015
- NM i janitsjar, april (årlig)
- NM for kor, oktober 2015
- Samejubileet i 2017. 100-årsmarkeringen for den første samiske landskonferansen 6. februar 1917 i Trondheim. Målsetting er å formidle kunnskap om samene, samisk kultur og historie, og vise den historiske betydningen av samene som urfolk.

14.2.5 Tilskudd

Tilskudd til kulturlivet

I rådmannens forslag til handlings- og økonomiplan 2015-2018 yter Trondheim kommune tilskudd til kulturorganisasjoner og -institusjoner for til sammen 178 millioner kroner, der 102 millioner kroner er tilskudd til drift av kirker, gravsteder og til tros- og livssynssamfunn. Det resterende, 76 millioner kroner, er tilskudd til ulike kulturinstitusjoner og -organisasjoner, der om lag 51 millioner kroner reguleres gjennom fordelingsnøkler mellom stat, fylke og kommune.

Bystyret vedtok i mars 2011 sammenslåing av tilskuddsordninger (sak 25/11 Kommunale tilskudd til lag, organisasjoner og tiltak). Rådmannens erfaring er at det fremdeles er krevende for byens kulturaktører å skille mellom de ulike tilskuddsordningene, og vurderer derfor en omstrukturering av tilskuddsordningene. Dette vil rådmannen komme tilbake med sak om i 2015. Det henvises for øvrig til kapittel 26; *Overføringer og tilskudd* for oversikt over kommunens tilskuddsordninger på kulturområdet.

Rådmannen får hvert år søknader fra kulturaktører i Trondheim, om faste årlige bevilgninger fra kommunens kulturbudsjett. Slike bevilgninger avgjøres ved bystyrets behandling av budsjettet. I handlings- og økonomiplan for 2015-2018 foreslår rådmannen å løfte *Trondheim voices*, *Trondheim sinfonietta*, *Trio Alpaca* og *Trondheim barokk* inn på egen post på kommunens kulturbudsjett. Dette er sentrale ensembler i Trondheim som i mange år har mottatt tilskudd i størrelsesorden 70 000-150 000 kroner fra tilskuddsordning for profesjonelle. Endringen finansieres ved å omdisponere midler innenfor rammen.

I gjeldende handlings- og økonomiplan for 2014-2017 ligger det inne en økning på 0,2 millioner kroner til festivaler. I stedet for å fordele denne økningen på festivaler som allerede har egen bevilgning fra kommunens kulturbudsjett, foreslås det å løfte inn tre andre. Disse er:

- Barokkfest/Senter for tidligmusikk; har hatt støtte fra kulturfondet over en treårs periode. Utviklingen har vært positiv. Kommunal støtte vil også øke muligheten for fortsatt statlig støtte, og rådmannen foreslår derfor å videreføre kommunalt tilskudd over kulturbudsjettet.
- Trondheim Calling; har hatt støtte fra kulturfondet i tre år. Trondheim Calling har blitt et viktig tilskudd til festivalene i byen, og har også en viktig funksjon som møtested for musikkbransjen i regionen.
- Trondheim dokumentarfestival; har mottatt støtte fra kommunens ordinære tilskuddsordninger de siste årene.

Tilskudd til disse foreslås finansiert delvis gjennom nevnte økning i tilskudd til festivaler, og delvis gjennom omprioriteringer innenfor rammen. Det henvises for øvrig til kapittel 26; *Overføringer og tilskudd* for oversikt over de som mottar bevilgning direkte fra kommunens kulturbudsjett.

Rådmannen ser ikke mulighet til å imøtekomme søknader ut over de nevnt ovenfor, og øvrige søknader henvises derfor til å søke om tilskudd fra kommunens ordinære tilskuddsordninger. Dette gjelder blant annet Kjernehuset/Unge dramatikere, Art Scene Trondheim, Sporveismuseet med flere.

Det er et økende press på kommunens tilskuddsordninger innen kunst og kultur. For de profesjonelle aktørene er tilskuddsordningene en av faktorene som påvirker i hvilken grad man kan utøve sitt virke og

leve av det. I gjeldende handlings- og økonomiplan er det innarbeidet en moderat økning i tilskuddsordning for profesjonelle fra 2017.

Kulturfondet

Rammen for tildelinger fra kulturfondet fastsettes gjennom avkastningen fra fondet året i forveien. I 2014 er rammen 3,16 millioner kroner, en økning på cirka 1 million kroner i forhold til 2013. Rammen til kulturfondet for 2015 vil bli fastsatt ved årsslutt når avkastningen for 2014 er klar.

I 2014 er kulturfondet per september brukt til ti ulike prosjekt og arrangement innen kultur, idrett og kulturnæring. Ett av disse er flerårig prosjekt som er videreført fra 2013. To prosjekter videreføres med tilskudd fra kulturfondet også i 2015.

Helgeaktivitet for ungdom

Rådmannen la fram sak om helgeåpne fritidsklubber og åpen hall i formannskapetets møte 25. juni 2013 (sak 123/13 *Helgeåpne fritidsklubber – åpen hall*). Ved behandling av saken vedtok formannskapet at midler avsatt til formålet, en million kroner, skal lyses ut slik at Foreldrenes arbeidsutvalg, idrettslag og andre frivillige organisasjoner kan søke om tilskudd til å holde åpne haller og aktivitetstilbud i helgene. Ordningen er videreført i budsjett for 2014.

Rådmannen inngikk avtale med Trondheim kulturnettverk (paraplyorganisasjon for fritidskulturlivet) om behandling av søknadene. Rapport fra kulturnettverket etter høst 2013 og første halvår 2014 viser at det har vært krevende å nå ut med informasjon om ordningen, og responsen har vært lav. Dette har tatt seg noe opp i løpet av første halvår 2014. En del organisasjoner melder at de ikke ønsker å sette i gang tiltak for ikke-medlemmer, samt at man er usikker på egen kompetanse med tanke på å skulle drifte tiltak for ungdom.

I følge Trondheim kulturnettverk viser rapporter fra tiltakene som har fått støtte, at disse også når uorganisert ungdom. De fleste tiltakene som har mottatt tilskudd, tilbyr fysiske aktiviteter av ulike slag.

Rådmannens vurdering av ordningen så langt er at Trondheim kulturnettverk har gjort en god jobb gjennom å administrere og informere om ordningen. Rådmannen mener imidlertid at det er grunn til å stille spørsmål ved om man gjennom denne ordningen oppnår det som var hensikten: flere helgetilbud til ungdom. På grunnlag av de erfaringene som er gjort så langt, foreslår rådmannen derfor at ordningen videreføres også i 2015, men at posten reduseres noe som en del av kulturområdets tilpasning til rammen.

14.2.6 Kommunens tjenestetilbud innen kulturområdet

Formannskapet vedtok 17. desember 2013 at Trondheim kommune skal inngå avtale med Ranheim toppfotball om leie av 600 kvadratmeter i nytt tribuneanlegg (sak 280/13 *Leie av areal i planlagt tribuneanlegg på Ranheim*). Årlige kostnader for dette er beregnet til 0,9 millioner kroner. Rådmannen ble også bedt om å vurdere etablering av fritidsklubb i dette arealet, samt å finne andre egnede leietakere. Rådmannen vil foreslå at arealet utnyttes som en kombinasjon/sambruk mellom bibliotek og fritidsklubb, med fokus på fysisk aktivitet. Med visjonen *Aktivitet for alle – livslang læring* er tribunebygget tenkt å skulle være en møteplass som ivaretar alle aldersgrupper og funksjonsnivå, men rettet spesielt mot barn og unge.

Det arbeides nå med at Kulturenheten, Trondheim folkebibliotek, Enhet for fysioterapitjeneste og Enhet for idrett og friluftsliv sammen utvikler et ressursenter for helse, kultur og idrett på Ranheim.

Kulturenheten

Kulturenheten har et omfattende tilbud sentralt og i bydelene. Tjenestetilbudet er i stadig utvikling, og enheten har en rekke samarbeidspartnere blant frivillige og profesjonelle kulturaktører.

Enheten drifter i dag seks fritidsklubber, Kultursenteret ISAK og Trikkehallen. Tidlig innsats og samarbeid med andre enheter er nødvendig for å inkludere barn som ikke finner seg til rette innenfor

det organiserte aktivitetstilbudet. Enheten vil jobbe mer for å bistå ungdom som vil drive med egeninitierte, selvorganiserte kultur- og fritidsaktiviteter.

I 2015 er det nødvendig å redusere Kulturenhetens ramme med 0,7 millioner kroner, for å tilpasse driften til den totale rammen for området. Dette løses ved ikke å videreføre midlertidige stillinger, og med reduksjoner i tjenestetilbudet for eldre. Da samlokalisering med hovedbiblioteket har vist seg å være vanskelig å få til, reforhandler man i stedet husleieavtalen for enhetens lokaler i Dronningens gate 1 b.

Formannskapet vedtok i sak 280/13 Leie av areal i planlagt tribuneanlegg på Ranheim å be rådmannen om å vurdere muligheten for å etablere fritidsklubb i arealet som kommunen skal leie av Ranheim toppfotball. Det planlegges oppstart av fritidsklubb på Ranheim høsten 2015. Kostnader for drift av en fritidsklubb er 1,3 millioner kroner per år, i tillegg til husleie.

Fra 2014 har mange ansatte i større stillinger i fritidsklubb en turnus som innebærer 35,5 timer per uke og høyt kveldstillegg. Kostnadene for denne overgangen er beregnet til 0,5 million kroner per år, og kommer uavhengig av om det innføres lørdagsåpne klubber som driftes av enheten. Det vil også være aktuelt med etterbetaling for enkelte ansatte.

En av utfordringene på ungdomsfeltet er at den geografiske dekningen er lav – flere nærområder/bydeler mangler kultur- og fritidstilbud for ungdom. Dette vil bli drøftet videre i sak om *Handlingsplan for Trondheim kommunes kultur- og fritidsarbeid for ungdom 2015-2018*, som rådmannen legger fram til politisk behandling høsten 2014. Ungdomsundersøkelsen viser at ungdom opplever større grad av press, og at den psykiske helsen er dårligere enn før. Fritidsklubber i regi av Trondheim kommune er en viktig del av kommunens helsefremmende arbeid, med tilstedeværelse av fagutdannet personell.

Tilrettelagt fritid er en lovpålagt tjeneste for voksne med funksjonsvansker, der vedtakene i stor grad styrer ressursbruken. Fokus på god kvalitet og effektiv drift er grunnlaget for dialogen mellom Kulturenheten og Helse- og velferdstjenesten, som vurderer bruken av støttekontakt og gruppeaktiviteter. Kulturenheten driver også en lovpålagt tjeneste for barn og unge med funksjonsvansker, der det samarbeides tett med Barne- og familietjenesten om støttekontakt og aktivitet for målgruppen. Det er dialog med Barne- og familietjenesten om å overta rammen for tilrettelagt aktivitet slik at flere utsatte barn og unge får mulighet til sosiale aktiviteter.

Innen seniorkultur er det et godt samarbeid mellom kultur- og helseområdet. Den kulturelle spaserstokken (DKSS) har blitt en nasjonal satsing, og flere andre prosjekter utviklet i Trondheim er også aktuelle som modeller nasjonalt og i andre land. Staten har i flere år gitt tilskudd til arbeid med DKSS i kommunene, men denne ordningen foreslås avvirket fra 2015 i regjeringens forslag til statsbudsjett. Dette vil gå ut over Kulturenhetens tilbud til eldre.

Folkehelseuka i Trondheim i forbindelse med Nordisk folkehelsekonferanse og "Next Health" videreføres i 2015 med mål om at dette skal bli et fast årlig tiltak.

Festival- og arrangementskontoret FARK skal ivareta Trondheim kommunes behov for spisskompetanse innen arrangement, spesielt når det gjelder ungdom, nye aktører, flerkulturelle aktører og kommunens egne arrangement.

Den nye *Utlånstjenesten*, som skal stå for drift av nytt system for utlån av kommunale lokaler (bookingsystem), legges til Kulturenheten fra 2015. Systemet vil gjøre det enklere for organisasjoner og andre aktører å søke om lån av kommunale lokaler. Utlån av øvingsrom for band vil bli en del av dette.

Trondheim folkebibliotek

I sak om bibliotek i Østbyen (sak 274/13 Nytt bibliotek i østbyen) som formannskapet behandlet 21. januar 2014, ble det vedtatt at det skal bygges et fullskala bibliotek i området Ranheim/Charlottenlund.

Formannskapet ba også om at det på sikt etableres et barne- og ungdomsbibliotek i Lade/Lilleby-området. Rådmannen foreslår at det settes av midler til oppstart av bibliotek på Ranheim fra høsten 2015, men har ikke funnet rom til å prioritere barne- og ungdomsbibliotek i denne omgang. Biblioteket på Ranheim planlegges etablert i lokalene som kommunen skal leie av Ranheim toppfotball.

Kostratallene som sammenligner storbyene, viser at Trondheim folkebibliotek fremdeles har en effektiv drift med flest utlån per årsverk. Bibliotekene har fått en ny funksjon som møteplass for alle, med et spesielt ansvar for barn og unge de siste årene. Dette gir nye utfordringer for bydelsbibliotekene i Trondheim.

For å kunne følge opp signaler gitt i Stortingsmelding 23 om framtidens bibliotek, og for å kunne være den åpne møteplassen som kommuneplanens samfunnsdel beskriver, har biblioteket utfordringer knyttet til:

- Tilstrekkelig bemanning på bydelsbibliotekene
- Behov for ominnredning av biblioteklokalene
- Innføring av nye digitale medier

Det å ha en bred digital kompetanse blir stadig viktigere for hele befolkningen. En stor andel barn og unge har av ulike årsaker ikke tilgang til programvare som kan øke deres digitale kompetanse. Biblioteket vil i 2015 etablere kreative verksted med spesielt fokus på digitale verktøy. Utstyr og relativt kostbar programvare vil dermed være tilgjengelig for alle i bibliotekets åpningstid.

Kommuneplanens samfunnsdel, delmål 1.2 sier at læring og kompetansepåfyll skal være en mulighet for alle, livet gjennom. I tråd med dette vil biblioteket også i 2015 tilby kurs og arrangere debatter.

Risvollan bibliotek vil sannsynligvis fra høsten 2015 stå uten lokaler. Byggeier vil rehabilitere lokalene og har signalisert at dette vil ta ett år. Rådmannen vil søke å finne midlertidige lokaler i nærmiljøet i rehabiliteringsperioden. For øvrig vises det til omtalen av *Kulturarena Risvollan* under pkt 14.2.4 *Kulturområdet i Trondheim*.

14.2.7 Kirke- og pilegrimsvirksomhet

Trondheim som pilegrimsby

Nidaros pilegrimsgård arbeider for å bli godkjent som regionalt pilegrimssenter, på linje med de fem godkjente langs Gudbrandsdalsleden. Pilegrimsgården er forespeilet en betydelig økning i husleien fra Statsbygg. Rådmannen foreslår at kommunens tilskudd til Pilegrimsgården opprettholdes på samme nivå som i 2014.

Trondheim kommune og *Nasjonalt pilegrimssenter* har et felles mål i å løfte fram Trondheim som pilegrimsmål, og skape en bevissthet og oppmerksomhet rundt dette, både nasjonalt og internasjonalt. Dette er nedfelt i en samarbeidsavtale mellom partene. Pilegrimssenteret søker om 0,6 millioner kroner i tilskudd fra Trondheim kommune for 2015 og 2016. Rådmannen har ikke funnet rom for å øke tilskuddet til pilegrimssenteret i forslag til handlings- og økonomiplan 2015-2018.

Kirker og kirkegårder

Kirkelig fellesråd har siden 2011 jobbet med sin største omstilling av driftsorganisasjonen siden kirkeloven ble innført i 1997. Organisering av oppgaveløsingen og av ansvar med tanke på økonomi, personal og faglig tilbud til byens innbyggere er betydelig endret.

Arbeidet med organisasjonsutvikling og effektivisering av fellesrådet har gitt resultater, og fellesrådet har fått en bedre driftsøkonomi. I tillegg forventes økonomisk effekt av videre planarbeid og ENØK-tiltak utover i planperioden. Dette vil også skape bedre rammevilkår for driften. De tre siste årene har Kirkelig fellesråd presentert et overskudd. Regnskapsrapporten for andre tertial 2014 viser at driften i 2014 er i samsvar med budsjett.

For 2015 søker Kirkelig fellesråd kommunen om et samlet tilskudd til drift av administrasjon, kirker og kirkegårder på 95,3 millioner kroner. Dette er en økning på 6,5 millioner kroner i forhold til kommunens driftstilskudd for 2014. I gjeldende økonomiplan 2014-2017 er det lagt inn en økning i tilskudd til drift av eksisterende og nye kirkegårder. Rådmannen imøtekommer fellesrådets søknad for 2015 på dette området ved å øke tilskuddet. Rådmannen finner derimot ikke rom til å kunne øke tilskuddet til administrasjon og drift av kirkebygg i 2015, men foreslår en mindre økning fra 2016.

Fellesrådet søker om investeringsmidler på til sammen 91 millioner kroner (eksklusive merverdiavgift) i 2015 og totalt 357 millioner kroner for planperioden. Rådmannen foreslår at det avsettes totalt 86 millioner kroner til disse formålene i 2015, inklusive erverv av kirkegårdareal, og totalt 318 millioner kroner i hele planperioden. Det framtidige investeringsvolumet vil bli vurdert årlig i forhold til framdriften i de enkelte utbyggingsprosjektene. Å ha tilstrekkelig med tilgjengelige gravplasser er en utfordring som kommunen og fellesrådet må løse i fellesskap.

Steinmeyerorgelet

Det er vedtatt å investere inntil 53 millioner kroner i perioden 2012-2015 til rehabilitering av Steinmeyerorgelet i Nidaros domkirke (*sak 131/12 Restaurering av Steinmeyerorgelet – finansiering*). I 2015 bevilges de siste tre millioner kroner. Som en del av det som finansieres eksternt, går staten inn med en bevilgning på sju millioner kroner. Restaureringen er i henhold til framdriftsplan, og orgelet ble tatt i bruk 17. mai 2014.

14.3 Mål for tjenesteområdet

Kultur er organisatorisk tilknyttet virksomhetsområdet *Kultur og næring*. I kommuneplanens samfunnsdel har dette virksomhetsområdet hovedansvar for følgende delmål:

- 1.3: I 2020 er Trondheim Norges mest attraktive by for studenter og forskere
- 1.4: I 2020 er rammevilkårene for byens utdannings- og forskningsmiljøer styrket
- 1.5: I 2020 skjer Trondheimsregionens vekst og verdiskaping i et samvirke mellom forskning, kultur, næringsliv og offentlig sektor
- 3.7: I 2020 er byens ulike arenaer tilrettelagt for mangfoldet i befolkningen
- 4.6: I 2020 deltar kulturlivet, næringslivet og frivillige organisasjoner sammen med kommunen i utviklingen av bysamfunnet

I tillegg er tjenesteområdet kultur bidragsyter til flere av de øvrige delmålene i kommuneplanens samfunnsdel.

Hovedmål for kulturområdet i handlings- og økonomiplan 2015-2018: Målrettet satsing på bredde og kvalitet i utviklingen av kulturbyen Trondheim.

14.3.1 Periodemål kultur 2015-2018

Trondheim - en attraktiv by for profesjonell kunst og kultur

Trondheim skal være en by der det legges til rette for å kunne bo og arbeide som profesjonell kunstner. Med gode kulturinstitusjoner legges grunnlaget for en by der man har gode vilkår både som utøver og konsument av kultur. Arbeidet med dette er videreført i 2015 – blant annet ved at *Kommunedelplan for kunst og kultur* er vedtatt. Arbeidet med oppfølging av planen er igangsatt.

Resultatindikatorer 2015:

- Tiltak i *Kommunedelplan for kulturarenaer 2012-2024* som er gjennomført:
  - Utbedringer på Lademoen kunstnerverksteder er igangsatt
  - Prosjektering av Olavskvartalet/Olavshallen er igangsatt
  - Fleksible små scener er etablert på bydelsbibliotekene
- Kunstverkene på Brattørkaia er ferdigstilt, som en del av prosjektet "Uterom Brattørkaia og Trondheim sentralstasjon"

- Utvikling av parken ved Adresseavisens nye hovedkontor – som en arena for kunst, teknologi og media – er startet. Dette er et samarbeid mellom Adresseavisen, NTNU og Trondheim kommune
- Organisasjonen Kunsthall Trondheim er opprettet, direktør ansatt og oppstart av byggearbeider i kunsthallens lokaler igangsatt

1. Trondheim – en mangfoldig og inkluderende kulturby

Trondheim skal være en by med lav terskel for deltagelse i kultur- og fritidstilbud, med et mangfold av muligheter for opplevelse og mestring. Møteplasser på tvers av etnisk og nasjonal opprinnelse, sammen med inkluderende kultur- og fritidsaktiviteter, skal bidra til å forebygge rasisme og etnisk diskriminering. Det skal være gode vilkår for frivilligheten og fritidskulturlivet. Gjennom samarbeid mellom kultur og helse skal kommunens kulturtilbud til seniorer være en del av et mangfoldig og helhetlig omsorgstilbud.

Resultatindikatorer 2015:

- Det er etablert ny kultur- og fritidsarena som et sambruk mellom bibliotek og fritidsklubb, og med fokus på fysisk aktivitet, i det nye tribunebygget på Ranheim
- Nytt datasystem for utlån av lokaler er tatt i bruk, og har bedret frivillighetens muligheter til å benytte kommunale lokaler
- Ny kulturkortordning har bidratt til at terskelen for deltagelse i kulturaktiviteter er senket
- Nytt datasystem for tilskuddsbehandling er tatt i bruk, og har gjort det enklere å søke om tilskudd
- All utendørs kunst er merket med QR-kode for digital formidling

Trondheim – en kulturby for barn og unge

Barn og unge skal ha lett tilgang til kulturopplevelser, både som utøvere og publikum. I tråd med kommunens strategi om tidlig innsats, skal tilbud til barn og ungdom bidra til deltagelse, mestring og positive opplevelser. Bibliotekene skal utvikles slik at barn og unge gis mulighet til å utvikle sine kreative og innovative evner.

Resultatindikatorer 2015:

- Tiltak i *Kommunedelplan for kulturarener 2012-2024 er gjennomført*: Utbedringer på utendørs og innendørs kulturarener (ISAK, diverse tiltak på biblioteket og på skoler)
- Barnekulturfestival er etablert med støtte fra kommunen
- Gjennom *Områdeprogram Saupstad/Kolstad* er det etablert flere nye aktivitetstilbud og møteplasser for barn og ungdom, og plan for etablering av kultur- og aktivitetspark ved Kolstadtunet er ferdigstilt.
- Det er etablert kreative verksteder for barn og ungdom på bydelsbibliotekene på Risvollan og Saupstad

Trondheim – kunnskapsbyen

Kommunens samhandling med institusjoner innen forskning, utdanning, kunst og kultur løfter Trondheim som kunnskaps- og kulturby. Kommunen skal stimulere til mer forskningsbasert kunnskap innenfor kulturområdet. Trondheim trenger god arrangørkompetanse, og kommunen skal bidra til å utvikle dette.

Resultatindikatorer 2015:

- Bibliotekene utvikles til lokale læringsentre med spesielt fokus på IT, språk og kultur gjennom kurs og foredrag
- Bibliotekene utvikles som debattarenaer, med et spesielt fokus på lokale samfunnsproblemer
- En regional strategi for kunst i offentlig rom er utviklet i samarbeid med Trøndelag senter for samtidskunst, fylkeskommunen, NTNU med flere.

14.4 Forslag til driftsbudsjett

Rammene i rådmannens budsjettforslag for 2015 for kulturområdet økes med 1,4 million kroner i forhold til vedtatt budsjett 2014, og rammene økes ytterligere utover i planperioden. Innenfor rammene foreslås noen nødvendige omprioriteringer for å tilpasse aktiviteten i forhold til politiske vedtak og drift av nye tiltak.

Tabell 14-3 viser rådmannens forslag til netto driftsramme for kultur for perioden 2015-2018, samt rådmannens forslag til hvordan kultur skal tilpasse seg nye driftsrammer. Tabellen viser endring i forhold til vedtatt budsjett for 2014. En detaljert oversikt over forslag til tilpasningstiltak finnes i vedlegg 1.

Tabell 14-3 Budsjetteramme og tiltak kultur. Tall i millioner kroner

Netto driftsramme	2015	2016	2017	2018
Vedtatt budsjett 2014	263,1	263,1	263,1	263,1
Priskompensasjon ³⁹	4,6	4,6	4,6	4,6
Korrigert budsjett 2014	267,7	267,7	267,7	267,7
Ramme for befolkningsendring	0,7	1,4	4,8	6,2
Annen rammeendring	0,7	7,2	9,3	9,3
Forslag til netto driftsramme	269,1	276,3	281,8	283,2
Rammeendring	1,4	8,6	14,1	15,5
Opprettholde standard	2,1	3,2	7,0	7,5
Økninger i tjenestetilbud	1,3	6,9	8,6	8,6
Reduksjoner i tjenestetilbud	-1,3	-0,7	-0,3	0,9
Effektiviseringstiltak	-1,1	-1,1	-1,1	-1,1
Annet	0,4	0,3	-0,1	-0,4
Sum tiltak	1,4	8,6	14,1	15,5

Opprettholde standard

Kulturenheten: Skiftende turnus og 35,5-timers uke

Rådmannen har tidligere redegjort for usikkerhet knyttet til arbeidstidsforhold (turnus), som ville aktualiseres ved å innføre helgeåpne fritidsklubber. Det er nå avklart at dette skal godtgjøres, selv om det ikke innføres helgeåpne fritidsklubber i regi av Kulturenheten. De fleste ansatte i større stillinger jobber i en turnus som innebærer 35,5 t/u og høyt kveldstillegg. Kostnadene til dette beregnet til 0,5 millioner kroner per år.

Kulturenheten: Krav om etterbetaling av lønn

I tillegg til forholdet omtalt ovenfor kan ansatte ha krav om tilbakebetaling for de siste 2-3 årene, dersom de har hatt arbeidsplaner med en turnus som utløser 35,5 timers uke og høyere kveldstillegg. Merkostnaden er anslått til 0,2 millioner kroner i 2015.

Økt tilskudd til andre tros- og livssynssamfunn

I forhold til beregnet nivå (sats og antall) i tilskudd til andre tros- og livssynssamfunn er det behov for en økning på 0,2 millioner kroner i 2014 og 0,4 millioner kroner fra 2015.

Tilskudd til drift av kirker

Det foreslås lagt inn en økning på 0,5 millioner kroner til drift av kirker i 2016 med en ytterligere økning opp til 1,0 million kroner fra 2017.

Det pågående arbeidet med organisasjonsutvikling og effektivisering av fellestrådet vil over tid kunne bidra til en bedre driftsøkonomi. I tillegg forventes økonomisk effekt av videre planarbeid og ENØK-tiltak utover i planperioden. Dette vil også gi bedre rammevilkår for driften.

Tilskudd til drift av kirkegårder

Kirkelig fellestråd har beregnet at det årlige kommunale tilskuddet må økes betydelig for at eksisterende kirkegårder skal kunne oppnå en tilfredsstillende standard. I vedtatt [handlings- og økonomiplan 2014-2017](#) ligger det inne en økning i tilskuddet til drift av nye og eksisterende kirkegårder. Dette foreslås økt

³⁹ Tjenestemåtene kompenseres også for lønn. Lønnskompensasjon er ikke fordelt på tjenestemåtene, men ligger under tilleggsbevilgninger (jf kapittel 4).

ytterligere i henhold til oppdaterte tall fra fellesrådet for drift av nye kirkegårder. Rådmannen foreslår å legge inn en økning på totalt en million kroner i 2015, økende til 5,5 millioner kroner i 2018.

Støykontroll Kristiansten festning

For å kvalitetssikre at lydkravene overholdes, legges det inn midler til støykontroll (ekstern kompetanse) under de tre første konsertene på Festningen. Kostnad anslått til omkring 0,1 millioner kroner i 2015.

Trondheim Calling

Tilskudd til Trondheim Calling har vært finansiert fra kulturfondet i perioden 2012-2014 med 0,3 millioner kroner i tilskudd per år. Rådmannens vurdering er at dette er et viktig tiltak både bransjerettet og som publikumsfestival. Dette foreslås videreført fra 2015, med en bevilgning fra kulturområdet (0,1 million kroner) og fra eksisterende midler innen rammen til næring og samfunn (0,2 million kroner)

Økninger i tjenestetilbud

Drift av kunsthall

Bystyret vedtok i sak 182/13 Etablering av kunsthall i Trondheim 2015-2016 å be rådmannen innarbeide Trondheim kommunes andel av etableringskostnader og aksjekapital, samt kommunens andel av tilskudd til investeringer og drift av kunsthallen i forslaget til budsjett og økonomiplan for 2015-2018. Kunsthallen skal åpne sommeren 2016 i nye lokaler i Brannstasjonen i Kongens gate 2.

Behovet for driftstøtte fra Trondheim kommune i 2016 er beregnet til cirka to millioner kroner. Fra og med 2017 vil kunsthallen være i full drift. Kommunens andel av driftstilskuddet i 2017 er beregnet til omkring 2,8 millioner kroner.

Det vil også påløpe utgifter i form av et tilskudd til kunsthallens egne investeringer i lokalene. Dette gjelder blant annet utgifter til vareheis, spesielle bygningsmessige tilpasninger og inventar som er nødvendig for at lokalene skal fungere godt i henhold til formålet. I tillegg kommer utgifter til åpning i vegg mellom kunsthallen og folkebiblioteket. Tilskudd til investeringer i kunsthallen på 2,9 millioner kroner i 2016 foreslås innarbeidet i rådmannens forslag til handlings- og økonomiplan 2015-2018 gjennom bruk av disposisjonsfond.

Leie av areal i tribuneanlegg på Ranheim:

Formannskapet vedtok 17. desember 2013 at Trondheim kommune skal inngå intensjonsavtale med Ranheim toppfotball om leie av 600 kvadratmeter i det nye tribuneanlegget (sak 280/13 Leie av areal i planlagt tribuneanlegg på Ranheim). Dette vil gjelde fra høsten 2015, med helårsvirkning fra 2016. Det planlegges å etablere nytt bydelsbibliotek og fritidsklubb i de leide arealene; se omtale nedenfor. Stipulerte leiekostnader er 0,2 millioner kroner i 2015, deretter 0,9 millioner kroner per år.

Fritidsklubb og nytt bydelsbibliotek på Ranheim:

I formannskapssak 280/13 Leie av areal i planlagt tribuneanlegg på Ranheim er rådmannen bedt om å vurdere muligheten for å etablere fritidsklubb i arealet som kommunen skal leie av Ranheim toppfotball i det nye tribunebygget. Dette er skissert som en mulig utnyttelse av leide arealer, sammen med nytt bydelsbibliotek. Driftskostnader (eksklusive husleie) for ny fritidsklubb er beregnet til 0,2 millioner kroner i 2015, deretter 1,3 millioner kroner per år.

Formannskapet vedtok 17. desember 2013 at det skal etableres bibliotek i området Ranheim-Charlottenlund (sak 274/13 Nytt bibliotek i østbyen). Dette planlegges nå inn i areal som kommunen skal leie i Ranheim toppfottballs nye tribunebygg. Driftskostnader for nytt bibliotek er beregnet til 0,3 millioner kroner i 2015, med en helårsvirkning på 2,6 millioner kroner.

Kulturtilbud til barn og unge

De to siste årene i planperioden foreslår rådmannen å styrke arbeidet med Kulturenhetens barne- og ungdomsarbeid i bydelene årlig med 0,5 million kroner.

Tilskudd til kunst og kulturtiltak, profesjonelle

De første årene av planperioden finner ikke rådmannen rom for å følge opp gjeldende handlingsplan for kunst der det ligger føringer på å øke tilskuddet til profesjonelle. Det foreslås at tilskuddet økes med 0,4 million kroner fra 2017.

Teaterhuset Avant Garden

Regjeringen foreslår i forslag til statsbudsjett for 2015 å øke tilskuddet til Teaterhuset Avant Garden med 1,1 millioner kroner. For å følge det økte statlige tilskuddet, foreslår rådmannen en økning i kommunens tilskudd til TAG på 0,5 millioner kroner.

Styrking av festivaler

Bystyret har vedtatt minimum 100 000 kroner i tilskudd for organisasjoner på egen post i kommunebudsjettet. Barokkfest, Senter for tidligmusikk og Trondheim dokumentarfestival har inntil 2014 mottatt tilskudd fra tilskuddsordning for mindre festivaler. Det foreslås nå å løfte disse inn på egen post i kulturbudsjettet; noe som til sammen utgjør om lag 0,1 million kroner i økt tilskudd til disse tre.

Reduksjoner i tjenestetilbud

Reduksjon Kulturenheten

Rådmannen foreslår reduksjon i Kulturenhetens driftsramme på 0,7 millioner kroner fra 2015. Dette løses gjennom ikke å videreføre midlertidige stillinger, samt med redusert tjenestetilbud for eldre.

Reduksjon helgeåpne ungdomstilbud

Rådmannen har mottatt rapport fra Trondheim kulturnettverk, som forvalter ordningen på vegne av kommunen. På grunnlag av de erfaringene som er gjort så langt, foreslår rådmannen at ordningen videreføres, men at posten reduseres med 0,2 millioner kroner som en del av kulturområdets tilpasning til rammen.

Tilskudd til frivillighet

Rådmannen foreslår å redusere tilskudd til frivillighet med 0,4 millioner kroner i 2015; da i hovedsak gjennom en reduksjon av frivillighetsmillionen der det er minst søknader om midler. I 2016 foreslås en reduksjon på 0,3 millioner kroner og fra 2017 foreslås en mindre økning. Storparten av søkerne på denne ordningen kan også søke om støtte fra ordningen *Tilskudd til fritidskulturlivet*.

Effektiviseringstiltak

Kulturenheten – reduksjon i husleie

Reforhandling av leiekontrakt i Dronningens gate 1b gir en årlig innsparing på ca 0,5 millioner kroner fra 2015.

Trondheim folkebibliotek - effektivisering

I vedtatt økonomiplan 2014-2017 ligger det inne et effektiviseringskrav på driftsrammen til Trondheim folkebibliotek på 0,3 millioner kroner i 2015. Alle innkjøp, andre driftsutgifter og inntektssiden gjennomgås for å se hva som kan effektiviseres uten at det i for stor grad går ut over tilbudet til brukerne.

Effektivisering generelt

Teaterhuset Avant Garden (TAG) fikk 2,9 millioner kroner i driftsstøtte fra Trondheim kommune i 2014. Dette var en økning på 0,3 millioner kroner fra 2013, slik at framdriften i arbeidet med å realisere Rosendal Teater kunne sikres. Rådmannen vil videreføre økningen på 0,3 mill for TAG også fra budsjettåret 2015 for å opprettholde framdriften i arbeidet med å realisere Rosendal Teater. Dette finansieres ved bruk av kompensasjon for prisvekst til kulturområdet; noe som medfører at annen aktivitet på området må effektiviseres for å opprettholde samme nivå som i 2014.

Annet

Grunnlovsjubileet

Grunnlovsjubileet var i 2014 og 0,5 million kroner tas ut fra budsjettet fra 2015.

Samejubileet

Formannskapet vedtok 14. mai 2013 at Trondheim skal være vertskap for samejubileet i 2017 ([sak 94/13 Samefolkets første landsmøte - 100 års jubileum i 2017](#)). Jubileet skal holdes i Trondheim. Trondheim kommune og fylkeskommunen forventer at staten tar et hovedansvar for selve gjennomføringen av jubileet i 2017. Det legges opp til et nært samarbeid mellom stat, fylke, kommune, Sametinget og Samisk rom-prosjektet i forbindelse med planlegging og gjennomføring av jubileet i 2017.

Med bakgrunn i erfaring fra tidligere jubileer, den status Trondheim vil få og ventet oppmerksomhet omkring jubileet, ble det behov for å sette av midler til jubileumsarbeidet allerede fra 2014. Fra 2015 vil Trondheim, som en del av samarbeidet med de andre partene, forplikte seg til å bidra med ytterligere midler fram til jubileet i 2017. 0,2 million kroner foreslås lagt inn i 2015 med en ytterligere økning til 0,3 million kroner i 2017.

Kunsthall

Prosjektutviklingen i 2014 og 2015 vil omfatte oppfølging av byggeprosjektet, programutvikling og markedsføring. I tillegg til Trondheim kommune er også fylkeskommunen og Norsk kulturråd finansieringsparter i prosjektet. Kommunens andel både i 2014 og 2015 settes til 0,7 millioner kroner; noe som medfører 0,5 millioner kroner i økning i 2015.

Kulturarenaplan

De midlene som rådmannen opprinnelig foreslo å legge inn til arbeid med [Kommunedelplan for kulturarenaer](#), ble vedtatt omdisponert til arbeid med å realisere kunsthall i Trondheim ved bystyrets behandling av [handlings- og økonomiplan 2013-2016](#). Etter hvert som planleggingsarbeidet med kunsthall ferdigstilles foreslås midler til videre arbeid med kulturarenaplanen. 0,2 million kroner foreslås lagt inn i 2015 økende til 0,8 million kroner fra 2016.

14.5 Forslag til investeringsbudsjett

Tabellen under viser rådmannens forslag til Investeringer i kultur og kirke for perioden 2015-2018, og endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2014.

Tabell 14-4 Investeringer i kultur og kirke i perioden 2015-18. Tall i millioner kroner

				2014	2015	2016	2017	2018
Vedtatt budsjett 2014-2017				130,8	83,0	59,6	56,8	
Forslag budsjett 2015-2018					131,3	93,7	100,1	91,0
Prosjekt/investering	Kostnads- overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering				
				2015	2016	2017	2018	
Kunstnerisk utsmykking				13,9	15,8	12,1	10,0	
Kulturenheten utstyr				0,5	0,5	0,5	0,5	
Kultur diverse mindre investeringer				3,3	3,3	3,3	3,3	
Etabl.av fritidsklubb i Ranheim tribune				3,2				
Etabl. av bibliotek i Ranheim tribune				0,8				
Rehabilitering av kirker *)				14,6	13,2	18,0	13,2	
Steinmeyerorgelet	53,0	50,0	3,0	3,0	3,0			
Kirkegårder *)				92,0	57,9	46,2	44,0	
Diverse behov kirkeområdet *)						20,0	20,0	
Sum økonomiplan				131,3	93,7	100,1	91,0	

*) Tall eksklusive merverdiavgift

Kunstnerisk utsmykking

Bevilgningene til formålet utgjør 1,25 prosent av de årlige kommunale investeringene

Kulturenheten – utstyr og tilpasninger

Det er et kontinuerlig behov for utskifting av utstyr og bygningsmessige tilpasninger av enhetens 16 forskjellige lokaler, blant annet i forhold til brannverntekniske krav. Stenging av arenaer kan være

alternativ om krav ikke etterkommes. Fra 2014 ble denne bevilgningen økt fra 0,2 millioner kroner til 0,5 millioner kroner per år, og det foreslås at det opprettholdes.

Kultur diverse mindre investeringer.

Rådmannen foreslår 3,3 millioner kroner årlig til diverse mindre investeringer innenfor kultur. Det gjelder blant annet midler til fysiske strakstiltak, tilrettelegging for utendørs og innendørs kulturarenaer, Lademoen kunstnerverksteder - rehabilitering av leiligheter for den internasjonale gjestekunstordningen, automatisering av utlån og innlevering på biblioteket.

Etablering av fritidsklubb i Ranheim tribune

I formannskapssak 280/13 er rådmannen bedt om å vurdere muligheten for å etablere fritidsklubb i arealet som kommunen skal leie av Ranheim toppfotball (nytt tribunebygg). Dette er skissert som en mulig utnyttelse av de leide arealene, sammen med nytt bydelsbibliotek. Beregnede investeringskostnader for ny fritidsklubb er 3,2 millioner kroner i 2015.

Etablering av bibliotek i Ranheim tribune

Formannskapet vedtok i sak 274/13 at det skal etableres nytt bibliotek i området Ranheim-Charlottenlund. Dette planlegges nå inn i areal som kommunen skal leie i Ranheim toppfotballs nye tribunebygg. Beregnede investeringskostnader for nytt bibliotek er 0,8 millioner kroner i 2015.

Rehabilitering av kirker

Kirkelig fellesråd søker om investeringstilskudd til rehabilitering av kirker, tilrettelegging for universell utforming, bygging/rehabilitering av orgler og ENØK-tiltak for totalt 95 millioner kroner (eksklusive merverdiavgift) i planperioden fordelt på 24 millioner kroner i 2015, 23 millioner kroner i 2016, 27 millioner kroner i 2017 og 21 millioner kroner i 2018.

I fellesrådets søknad ligger det 20 millioner kroner (eksklusive merverdiavgift) i 2016-2017 til innvendig og utvendig rehabilitering av Charlottenlund kirke. Kirken er i generelt dårlig stand, og fellesrådet beskriver en rekke tiltak som er nødvendig for å sette kirken i akseptabel stand.

I søknaden er det videre ført opp behov for større og mindre rehabiliteringsprosjekter knyttet til flere av byens kirker samt midler til ENØK-tiltak. Mange av prosjektene er knyttet til fuktskader og andre skader på grunnmur, vegger og tak. Orgelsituasjonen beskrives fortsatt som prekær de fleste steder, og orgelprosjektet videreføres i henhold til planen.

Rådmannen finner ikke rom for å imøtekomme summene i Kirkelig fellesråds søknad til rehabilitering av kirkebygg, og foreslår at det i planperioden avsettes 59 millioner kroner (eksklusive merverdiavgift), fordelt på 14,6 millioner kroner i 2015, 13,2 millioner kroner i 2016, 18,0 millioner kroner i 2017 og 13,2 millioner kroner i 2018. Dette er en økning på ca 12 millioner kroner i forhold til gjeldende handlings- og økonomiplan 2014-2017.

Steinmeyerorgelet

Formannskapet vedtok i sak 131/12 som bystyre å investere inntil 53 millioner kroner i perioden 2012-2015 til rehabilitering av Steinmeyerorgelet i Nidaros domkirke. Investeringen finansieres med bidrag på tre millioner kroner fra Nidaros domkirkes og Vår Frue menighet i perioden fram til 2015, sju millioner kroner bevilget fra staten og ved bruk av lån på inntil 43 mill kr.

Det er til sammen bevilget 50 millioner kroner til restaureringen av orgelet i 2012 -2014, og de resterende tre millioner kroner er innarbeidet i 2015 til slutføring av alle arbeider.

Kirkegårder

Kirkelig fellesråd søker om totalt 259 millioner kroner (eksklusive merverdiavgift) i planperioden 2015-2018 til utbygging av nye og rehabilitering av eksisterende gravplasser, tilrettelegging for universell utforming, miljøstabilisering av plastgraver og innkjøp av maskiner til kirkegårdene.

Kirkelig fellesråd redegjør for i sin søknad at kostnadene for kirkegårdsutbygginger er større enn i tidligere beregninger, basert på erfaringer fra utbyggingene av Havstein og Leira, og i noe mindre grad Kolstad. Det bygges parkmessig standard og det skiftes ut jordmasser, og det er kostbart. Kirkelig fellesråd er også i en krevende situasjon med tanke på tilgjengelige gravplasser, noe som gjør det vanskelig å foreslå forskyvninger i tid for at utgiftene skal kunne fordeles over flere år.

Det er et stort behov for at arbeidet med Charlottenlund kirkegård kommer i gang snarest. Totalkostnaden for full utbygging (både fase 1 og 2 inkl driftsgården) er estimert til ca 152 millioner kroner, eksklusiv merverdiavgift. Første fase er beregnet til 120 millioner kroner og andre fase til ca 32 millioner kroner. Det er lite plass igjen på Ranheim kirkegård, og også Moholt er snart full. Det planlegges bygging på Charlottenlund i 2015 og 2016.

I løpet av kommende periode planlegges det utvidelser og omlegginger av eksisterende kirkegårder på Byneset, Tiller, Ranheim og Bratsberg, der utvidelse av Tiller kirkegård (inklusive bygging av driftsgård) alene er beregnet til om 43 millioner kroner, eksklusiv merverdiavgift. Tiller er noe forsinket, blant annet grunnet forhold rundt tomtetilgang. Flere av planene omfatter også etablering av minnelunder, bygging av driftsbygg og driftsgårder. Ved å følge planlagt framdrift, vil det i 2017/2018 være opparbeidet tilstrekkelig kirkegårdsareal til å dekke behovet i flere tiår framover. Det vil imidlertid være behov for midler til erverv av nytt kirkegårdsareal i planperioden.

Rådmannen finner langt på vei rom for å imøtekomme fellesrådets søknad på summen, og foreslår at det i planperioden avsettes totalt 256 millioner kroner til disse formålene, inklusive erverv av kirkegårdsareal. Rådmannen foreslår nå å legge inn noe mindre ut i planperioden enn estimerte tall fra fellesrådet til utbygging av Charlottenlund gravlund fase 1, og kommer tilbake til det i forslag til handlings- og økonomiplan 2016-2019, når tallene er sikrere.

I tillegg er det lagt inn en antatt forskyvning fra 2014 til 2015 på 24 millioner kroner som følge av forsinket fremdrift; hovedsakelig knyttet til Tiller kirkegård. For øvrig blir det framtidige investeringsvolumet vurdert årlig i forhold til framdriften i de enkelte utbyggingsprosjektene.

15 Idrett og friluftsliv

I forslag til handlings- og økonomiplan for 2015-2018 er investeringer knyttet til et eventuelt VM på ski i 2021 det store løftet på investeringsida. Det settes av midler til prosjektering av nye Trondheim spektrum. Kunstgressløftet videreføres ved legging av kunstgress på fotballbanen på Dalgård, og stor kunstgressflate på Lade ferdigstilles. På Leangen blir hurtigløpsbanen og tribunen i ungdomshallen ferdigstilt, og driften av nye idrettshaller sikres.

På friluftsområdet blir det ny utfartsparkering ved Blyberget, og arbeidet med sti- og løypeplanen og utbedring av badeplassene vil fortsette. Ny hundekjøringsløype i Granåsen opparbeides i perioden.

15.1 Innledning

Budsjettområdet gjelder:

- Forvaltning og drift av kommunale idrettsanlegg
- Forvaltning og drift av byens friluftsområder: skiløyper, turveger/-stier, badeplasser og Munkholmen
- Planlegging og etablering av nye anlegg for idrett og friluftsliv
- Tilskudd til idrett- og friluftsliv

I investeringsbudsjettet for 2015 er det avsatt 70,2 millioner kroner til idretts- og friluftslivsformål, 8,2 millioner av dette til friluftslivsformål.

I handlings- og økonomiplan 2015-2018 foreslår rådmannen en økning i driftsrammene til nye anlegg og flere og utbedrede turveger/-stier og skiløyper. For å tilpasse aktiviteten til rammen er det nødvendig med reduksjoner innen området. Dette gjelder først og fremst innen drift av kommunens idretts- og friluftsanlegg.

I 2012 trådte en ny lov om folkehelse i kraft. Loven legger ansvaret for folkehelsearbeidet til kommunen som helhet, og ikke til helsetjenesten alene. I et forebyggende perspektiv representerer idrett og friluftsliv folkehelse i praksis. Kommunen har en strategi om tidlig innsats på alle områder. Når virkemidler settes inn tidlig i livsløpet, vil folkehelsen og livskvaliteten bedres.

15.2 Status og utfordringer

15.2.1 Kostratall for 2013

Tabell 15-1 Ressursbruk på idrett. Tall i kroner per innbygger

	Trondheim		ASSS	
	2012	2013	2012	2013
Netto driftsutgifter til kommunale idrettsbygg per innbygger	381	380	506	538
Netto driftsutgifter til idrett per innbygger	208	318	199	229

Kostratallene for 2013 viser at Trondheim kommune har langt lavere ressursbruk på kommunale idrettsanlegg enn gjennomsnitt for ASSS-kommunene. En av årsakene til dette er at kommunen eier færre idrettsanlegg (av totale anlegg) enn gjennomsnittet av de andre ASSS-kommunene. Når det gjelder ressursbruk per innbygger til idrett, ligger Trondheim 89 kroner over gjennomsnittet. Hovedårsaken til det er et investeringstilskudd på 15 millioner kroner (tilsvarende 82 kroner per innbygger) til Heimdalshallen i 2013.

15.2.2 Idrettsanlegg – status og utfordringer

Idrettshaller

I perioden 2004-2014 har bygging av idrettshaller økt den samlede hallkapasiteten i Trondheim med rundt 22.000 timer. På tross av dette vil den samlede etterspørselen fortsatt være større enn kapasiteten i hallene.

I 2014 er Byneshallen (Trondheim kommune) og Heimdalshallen (Heimdal IF) ferdigstilt. Disse hallene øker kapasiteten med om lag 1800 timer per år. Utleirahallen (Utleira IL) og idrettshallen på Åsveien skole skal etter planen være klare til bruk høsten 2015. Disse, sammen med nye fylkeskommunale haller, vil øke antall halltimer per år med cirka 3600. Også Byåsen IL, Flatås IL, Ranheim IL og Trygg Lade arbeider med konkrete planer for egne haller i sine nærmiljø. Kommunen vil bidra i dette arbeidet med nødvendig regulering av områdene til idrettsformål.

Utleirahallen

Byggingen av Utleirahallen startet høsten 2014. Bystyret vedtok 22. mai 2014 å bevilge 23 millioner kroner til kjøp av tomt (inklusive omkostninger) for bygging av hallen (sak 70/14 Årsoppgjøret 2013). Grunneier er gitt et tilbud om 22 millioner kroner som erstatning for tomten. Grunneier mener erstatningen burde vært vesentlig høyere, og har ikke akseptert tilbudet. Så snart erstatningen er avklart, vil rådmannen legge fram sak om ervervet, i tråd med investeringsreglementet.

Utvidelse og rehabilitering av Trondheim spektrum

Den eldste bygningsmassen i Trondheim spektrum er over 50 år gammel, og det er behov for omfattende rehabilitering og oppgradering av anlegget. I saken *Utbygging og rehabilitering av Trondheim spektrum (sak 144/14)*, framgår det at Nidarøområdet og anlegget til Trondheim spektrum AS skal benyttes til samme formål som i dag, og at Trondheim kommune, som største eier av selskapet, er innstilt på å ta det nødvendige økonomiske ansvaret for rehabilitering og utvikling av anlegget. Trondheim kommune ønsker at anlegget rehabiliteres, og at det bygges en ny hall med fire håndballflater og en tilskuerkapasitet på omkring 8 000. Dette arbeidet har Trondheim spektrum AS beregnet til å koste 354 millioner kroner brutto, inklusive kommersiell del. Formannskapet forutsetter at Trondheim spektrum AS selv tar kostnadene med den kommersielle delen av utbyggingen.

Som del av finansieringen av driften, legger Trondheim spektrum til grunn av kommunen må øke sin årlige ramme for kjøp av halltid i Trondheim spektrum når anlegget står klart.

Rådmannen skal ved årsskiftet 2014/2015 legge fram en ny sak som blant annet avklarer organisering av utbyggingen, finansieringsalternativer og framtidig driftsmodell for Trondheim spektrum. I 2015 vil det være behov for økonomiske midler til å detaljprosjekttere anlegget, noe som anslås til 15 millioner kroner. Hvordan dette skal finansieres, vil være avhengig av hvordan utbyggingen organiseres. Rådmannen vil komme tilbake til dette når saken fremmes.

Norge er tildelt EM i håndball for kvinner og menn i 2020. Trondheim er vertskap for to grupper i innledende runde for menn. Trondheim er også vertskap for en eller to grupper i innledende runde for kvinner, og en gruppe i mellomrunden. I den forbindelse skal Trondheim også være vertskap for en internasjonal turnering i 2019. Anlegget må derfor senest stå ferdig våren 2019, slik at det er klart til gjennomføring av disse turneringene.

Økt bassengkapasitet

Rådmannen gjennomførte i 2013 en mulighetsstudie for lokalisering av ny svømmehall i byen, inkludert utvidet kapasitet for undervisningsbasseng. I sak *202/13 Økt bassengkapasitet i Trondheim kommune*, ble det vedtatt at bygging av nytt bydelsbasseng i Trondheim øst skal utredes. Rådmannen ble også bedt om å utarbeide en plan for å rehabilitere bygningsmassen og øke kapasiteten i Husebybadet. Rådmannen vil fremme dette som to separate saker, og tar sikte på å legge fram disse i løpet av høsten 2014.

I samme sak ble det også vedtatt at rådmannen skal arbeide for å sikre leieavtale om nytt opplæringsbasseng. Rådmannen har gjennomført en anbudskonkurranse for dette. I denne konkurransen var det kun Pirbadet som var tilbyder, og rådmannen er nå i direkte forhandlinger med stiftelsen. Merkostnad for leie av nytt opplæringsbasseng innarbeides i handlings- og økonomiplan for 2015-2018 for området oppvekst og utdanning. På sikt er det også nødvendig å vurdere kjøp av mer tid til idrettslagene.

Granåsen og VM på ski

For å tilfredsstille FIS-kravene for internasjonale mesterskap, er det de siste årene gjennomført omfattende utbedringer i hoppanlegget i Granåsen. I Granåsen kan det arrangeres world cup og andre internasjonale mesterskap i skiskyting og nordiske grener. I mars 2014 ble det gjennomført nok et vellykket World Cup-arrangement i hopp og kombinert i Granåsen.

Første del av rullerulleskiløypa ble ferdigstilt sommeren 2014. Finansieringen av del 2 innarbeides i rådmannens forslag til handlings- og økonomiplanen for 2015-2018. Det forutsettes medfinansiering med andre/private bidragsytere.

Arbeidet med *Områdeplan Granåsen* er i gang, og rådmannen tar sikte på å legge planen fram til politisk behandling i løpet av vinteren 2014/2015. Trondheim kommune og Norges skiforbund søker om å få arrangere VM på ski i nordiske grener i 2021. Tilrettelegging for et nytt VM i nordiske grener i Trondheim vil være en viktig del av områdeplanen. Rådmannen foreslår at det i handlings- og økonomiplan 2015-2018 legges inn til sammen 100 millioner kroner som en start på oppgraderingene av Granåsenanlegget. Det totale investeringsbehovet vil bli større. Dette vil bli klarlagt gjennom prosjekteringen av anlegget som vil skje i 2015. Rådmannen vil komme tilbake til dette i egen sak og i rådmannens forslag til handlings- og økonomiplan 2016-2019.

Leangen idrettspark

Hurtigløpsbane

Rehabiliteringen av Leangen hurtigløpsbane ble vedtatt av bystyret 24. april 2014 (sak 54/14 Leangen idrettspark - hurtigløpsbane, bandyflate og kunstgressflater). Arbeidet med trinn 1 ble igangsatt sommeren 2014, og ferdigstilles våren 2015. Kostnadsrammen er satt til 46,9 millioner kroner. Rådmannen tar sikte på å legge fram sak om trinn 2 av rehabiliteringen innen juni 2015. Denne vil bli vurdert i forbindelse med rådmannens forslag til handlings- og økonomiplan 2016-2019.

Utomhusareal og garderobeanlegg

I mulighetsstudien for Leangen idrettspark framgår det at uteområdene i parken trenger en oppgradering. Kostnadene er beregnet til to millioner kroner.

Det er behov for å sanere garderobebygget grunnet mugg og sopp. Rådmannen vil legge fram sak om prosjektet høsten 2014.

Rådmannen har ikke funnet rom for disse tiltakene i forslag til handlings- og økonomiplan 2015-2018.

Lade idrettspark

Kunstgressbaner

Mulighetsstudie Lade idrettspark – orientering (sak 244/13) ble behandlet i formannskapet 26. november 2013. Som et resultat er to gressbaner bygd om til kunstgressbaner, hvorav den ene i regi av SK Trondheims-Ørn.

Grunnarbeidet med den store kunstgressflata på Lade skulle etter planen starte opp høsten 2014, men forsinkelser i utarbeidelse av konkurransegrunnlaget medfører at arbeidet først vil starte opp våren 2015. Denne banen skal også benyttes av studentidretten. Av den totale kostnadsrammen på 13 millioner kroner finansieres fire millioner kroner med spillemidler, og to millioner kroner fra NTNUI.

Utendørs tennisbaner

Prosjektering av anlegg for fire utendørs tennisbaner er i gang og planlegges opparbeidet i løpet av 2015 (jmfør formannskapssak 185/14 Nye Lade idrettspark – utendørs tennisbaner). Det er en stordriftsfordel i få tatt det samtidig med grunnarbeidet på den store kunstgressflata. Rådmannen foreslår å legge inn seks millioner kroner til dette i 2015.

Hall for tennis, bordtennis og kampsport

Bystyret bevilget i budsjett 2014 to millioner kroner slik at arbeid med en ny hall for tennis, bordtennis og skyting kan bygges med kommunalt garderobebygg og rodestasjon for betjening av Ladeanlegget. Dette vil erstatte dagens bygg. Det er også fattet vedtak om at planlagte vedlikeholdsmidler for anlegget for 2014/2015 skal omdisponeres til nyinvesteringer i felles anlegg.

Arbeid med planlegging av en hall for tennis, bordtennis og kampsport er i gang. Bygging må skje i regi av klubbene i samarbeid med andre idretter, Idrettsrådet og Trondheim kommune. I tillegg til det som ble bevilget for 2014 foreslår rådmannen å legge inn ytterligere midler fra 2016, til integrert garderobebygg og rodestasjon. Dersom en slik hall ikke blir realisert ber formannskapet om en sak på hvor garderobe og rodestasjon for Lade idrettspark skal bygges (sak 185/14 Nye Lade idrettspark – utendørs tennisbaner). Det pågår et arbeid med å finne mer egnede arealer for skytehall et annet sted der Granåsen er et alternativ.

Ved etablering av et bygg på Lade idrettspark er det nødvendig å foreta en ny regulering av området. Denne er igangsatt høsten 2014, og påregnes ferdigstilt høsten 2015. Det vil bli lagt fram sak om Lade idrettspark når prosjektering av sambruksanlegget er avsluttet og kostnadsestimater for de enkelte tiltak er utarbeidet.

Dalgård idrettsanlegg

Omlagging til kunstgress på fotballbanen igangsettes høsten 2014, og ferdigstilles våren 2015. Midler til dette er bevilget gjennom *Kunstgressløftet i Trondheim*, (sak 70/14 *Årsoppgjør 2013*)

Mulighetsstudien for Dalgård idrettspark ble avsluttet i august 2014, og vil bli lagt fram til politisk behandling i november 2014.

Gråkallen vinterpark og bolignære vinteraktivitetsparker

Områderegulering av Litlgråkallen-Kobberdammen-Fjellsætra er planlagt lagt fram til sluttbehandling i bystyret 30.oktober 2014. Initiativtakerne bak planen om Gråkallen vinterpark jobber med å finansiere prosjektet, og vil komme tilbake til rådmannen med en oppjustert plan.

Bygningsrådet vedtok 20. november 2012 at det skal utarbeides en beskrivelse av rekrutteringsanlegg i nærområdene. Dette skal legges fram samtidig med førstegangsbehandling av reguleringsplanen for Gråkallen vinterpark (sak 99/12, *Områderegulering av Litlgråkallen*).

Rådmannen har utarbeidet en prosjektskisse som om tilrettelegging for uorganiserte vinteraktiviteter i bolignære områder, basert på kunstsneproduksjon og enkle skitrekk, og mulighet for terrengsykling i sommerhalvåret der det ligger til rette for det. Det er gjort enkle vurderinger av nødvendig investeringsomfang på de ulike anleggene, men driftsmessige konsekvenser er så langt ikke vurdert.

Skansen marina – tilrettelegging for vannidretter

Basert på en mulighetsstudie fra 2011, laget av Trondheim havn, har idrettsaktørene i området og Trondheim kommune jobbet fram mot en realisering av deler av studien. Rådmannen avventer å legge fram sak i påvente av videre avklaringer. Dette dreier seg blant annet om mulige finansieringsløsninger, der en deling mellom kommunen, idrettsaktørene og Trondheim havn kan være aktuelt.

Øvrige utfordringer

Tillertomta

Tillertomta, som er regulert til idrettsformål, egner seg til en fremtidig fullskala fotballhall og ishall. En mulighetsstudie vil bli utført i 2015.

Skiarena øst; regulering og prosjektering

Fem store idrettslag på østsida av byen har inngått en intensjonsavtale om å etablere et nytt, regionalt skianlegg ved Steintrøa. Arealet er innenfor området som omfattes av arbeidet med kommunedelplan Dragvoll, og planer for utvikling av skiarena øst må ses i sammenheng med dette. Overordnede arealavklaringer mellom idrett og andre formål må prioriteres i forbindelse med kommuneplanarbeidet. Oppfølging med reguleringsplaner som grunnlag for avtaler om erverv vil være nødvendig før investeringer kan iverksettes. Rådmannen vil legge fram sak om dette høsten 2014.

Mer kunstgress i Trondheim 2013-2016

Trondheim kommune har mottatt til sammen tre millioner kroner i programsatsingsmidler fra Kulturdepartementet til *Kunstgressløftet*. Som ledd i dette arbeidet vil det i løpet av 2015-2016 komme 7 nye kunstgressflater. Det er behov for flere nye kunstgressflater i ulike deler av byen. Rådmannen legger fram sak med status i prosjektet i november 2014.

Økt grad av flerbruk av kommunale bygg

Nye kommunale idrettshaller bygges i forbindelse med bygging av skoler. Hallene finansieres som del av investeringsbudsjettet på skoleområdet. Det er behov for å se på muligheter for økt grad av sambruk av kommunale bygg, for eksempel idrettsanlegg i sambruk med barnehager og helse- og velferdsbygg. De idrettene som er mest aktuelle for denne typen sambruk er styrkeidrettene, kampsport, bryting, boksing og judo. Det er i 2014 etablert et samarbeid mellom bryteklubben AK-45 og Ladeseletta helse- og velferdssenter, der bryteklubben har fått tildelt treningstid.

Det vil være behov for midler til oppgradering av slitte kjellerlokaler, fjellanlegg, industrihaller, bomberom og gamle gymsaler som er i bruk. Aktuelle bygg som undersøkes nærmere for sambruk er fjellhallene inne i Ladehammeren.

Reduksjoner i driftsbudsjettet

Driftsrammen til idretts- og friluftsanlegg foreslås redusert med 1,9 millioner kroner i 2015, med en ytterligere reduksjon til 2,9 millioner kroner fra 2017. Det er en utfordring å tilpasse driften til rammene uten at det i for stor grad går utover tilbudet til brukerne. Tiltak som i minst mulig grad berører brukerne vil bli vektlagt, men det kan bli vanskelig å unngå stenging, reduserte åpningstider, redusert standard på drift av anleggene og andre reduksjoner som berører idrettslag/brukere.

I tillegg vedtok bystyret en innsparing på 1 millioner kroner i 2014 økende til 2 millioner kroner i 2015 i kommunens drift av idrettsanlegg ved at idrettslag tar over tilsyn av haller på kvelds- og helgetid. Det er utfordrende å få tatt ut denne gevinsten på kort tid. Det er målet at innsparingen vil skje etter hvert når ordningen er mer innarbeidet. Før denne effekten er tatt ut må deler av innsparingen tas gjennom andre driftsreduksjoner innen området, og disse reduksjonene vil komme på toppen av den utfordringen som er omtalt i forrige avsnitt.

15.2.3 Friluftslivet – status og utfordringer

Turstier/turveier

I *kommuneplanens arealdel* er det oppført et stort antall eksisterende og nye/planlagte turdrag. Rådmannen har identifisert det som oppfattes som hovedturdragene mellom de store befolkningsområdene og marka på begge sider av byen. Grunnlaget for denne hovedstrukturen legges av Ladestien og Nidelvstien.

I *gjeldende handlings- og økonomiplan* er det bevilget 0,9 millioner kroner årlig til å utbedre og utvikle stier og turveger i bebygde områder. Behovet for turveger i nærmiljøene er meget stort. I forbindelse med revisjon av Plan for idrett- og friluftsliv (PIF-planen) blir en liste over prioriterte turveier i kommunen presentert.

Nidelvstien

Rådmannen tar sikte på å legge fram en plan for forlengelse av Nidelvstien. Første trinn inkluderer en

forlengelse til fra Nedre til Øvre Leirfoss, og det neste til Klæbu grense via Tiller bro. Rådmannen vil legge fram sak om dette i løpet av høsten 2014.

Ladestien

Ladestiens fortsettelse skal opparbeides fra Hansbakkfjæra til Væreholmen, i henhold til vedtatt reguleringsplan ([bystyresak 124/09](#)). Rådmannen tar sikte på å få gjennomført nødvendige grunnnerverv i 2015, detaljprosjektere trasé og starte med opparbeidelse av stien. Dette dekkes innenfor eksisterende ramme.

Serveringshyttene i marka

Serveringshyttene i marka er svært viktige friluftslivet. For at de skal kunne opprettholde sin funksjon som attraktive turmål for friluftsfolket må de oppgraderes. Det er blant annet stort behov for rehabilitering av kjøkkenet på flere av hyttene og å etablere nye, tidsmessige og miljømessig forsvarlige løsninger for håndtering av toalettavfall på alle fem markahyttene. Lavollen er den med størst utviklingspotensial, og for å ta ut dette trengs en oppgradering av kjøkkenet etter pålegg fra Mattilsynet.

Friluftsliv i Ranheimområdet

Befolkningsveksten i Ranheimsområdet er stor. Så langt har det vært beskjeden tilrettelegging for friluftslivet i området, men veksten gir et stort behov for å styrke nærturmulighetene. Samtidig må det skapes forbindelseslinjer for turfolket fra boligområdene og opp i marka. Vikerauntjønnna, Tesli og Tjønnskuggu blir naturlige porter inn i marka fra disse områdene. Arbeidet med å utvikle friluftslivskvalitetene i området må gjøres i tett samarbeid med utbyggingsinteressene. Ut i fra tidligere praksis må det påregnes at utbyggere bekoster infrastrukturen innen sine områder, mens kommunen må koste hovedinfrastrukturen mellom områder og opp i marka. Parallelt med arbeidet med å renovere Vikåsen vanntunnel, vil det bli utarbeidet planer for etablering av stier og løyper fra Ranheimsområdet og opp i marka. Rådmannen vil fremme saker om dette i takt med utbyggingen i området, som er ventet å skje i perioden 2015-2017.

Badeplasser – infrastruktur

Det er behov for å oppgradere infrastrukturen ved badeplassene, spesielt de store besøksbadeplassene som ligger langs Ladestien. I økonomiplanperioden 2015-2018 foreslår rådmannen å etablere Korsvika som en av byens viktigste besøksbadeplasser, og legge til rette for at den skal kunne oppleves som byens mest tilrettelagte badeområde for hele befolkningen. I perioden vil rådmannen også jobbe med adkomsten ved Brænnebukta. Det vil også jobbes med Rotvollbukta, der tilrettelegging for faste sanitærfasiliteter og utvikling av området som sentral bydelsbadeplass langs Ladestien står sentralt. Det er foreslått å investere 3,2 millioner kroner i badeplasser i planperioden, og det vurderes underveis om ytterligere midler bør omprioriteres fra andre deler av investeringsrammen til friluftsliv. Rådmannen legger fram sak om badeplassene høsten 2014.

Andre friluftstiltak

Skibru over Fjellseterveien ved Fjellsetra p-plass

Parkeringsplassene ved Fjellsæter er svært attraktive for folk som skal ut i marka på ski. For å sikre bedre framkommelighet og trafiksikkerhet for både skigåere og bilister, er det behov for skibru over Fjellsætervegen. Det er ikke funnet rom til å prioritere dette i handlings- og økonomiplan 2015-2018.

15.2.4 Samarbeid med frivillige

Det er inngått avtaler med ni idrettslag om tilsyn i ti kommunale idrettshaller. De fleste idrettslagene har tilsyn ettermiddag/kveld hele uka, i tillegg til helg. Formannskapet har bedt om en større utnyttelse av de kommunale idrettshallene, blant annet gjennom å åpne for økt bruk i perioden 1. mai - 31. august. Tilsynslagene er informert om dette, men det er ikke satt av ekstra midler til en slik utvidelse. Forutsatt likt tilskudd vil dette medføre en lavere timepris for lagene. Det vil derfor bli lagt fram en sak for formannskapet høsten 2014 hvor denne saken blir utredet.

Kommunen samarbeider tett med Bymark-veteranene om skjøtsel i Bymarka, og med Strindamarka vel om skjøtsel i Estenstadmarka. I tillegg utfører fire historielag skjøtsel på de tre pilegrimsledene inn mot

bysentrum fra nord, sør og vest. Trondheim kommune har nylig fornyet og utvidet avtalen med Trondhjems skiklub om skjøtselsoppgaver i Bymarka; blant annet om preparering av Vårløypa, og bistand til transport av snø inn i løypene på Fjellsætermyrene i snøfattige perioder.

Formannskapet vedtok 23. oktober 2012 å gi støtte til å etablere gjenbruksentraler for sports- og friluftsutstyr i regi av Kolstad fotball, Ranheim idrettslag og Strinda frivilligsentral ([sak 198/12 Gjenbruk av sports- og friluftsutstyr](#)). Ordningen ble evaluert våren 2014, og formannskapet har besluttet å videreføre ordningen (sak 89/14).

Startpakke for frivillighet endret i 2013 navn til *Støtte til frivillige lag for tiltak i friområder*. Søknadsprosessen er gjort noe enklere, ved at det er laget elektronisk søknadsskjema. Per september 2014 er det utbetalt tilskudd til fem tiltak, og to søknader er under behandling.

I 2015 vil prosjektet *101 turforslag* bli satt i gang, i samarbeid med Trondheim turistforening og andre lag og foreninger. Opprettelse av turstier i nærområdet til Saupstad, i forbindelse med Områdeløft Saupstad, er et ledd i prosjektets videre fase.

1.2.6 Større arrangement i planperioden

- NM karate i Trondheim spektrum februar 2015
- Studentlekene 2015 – nasjonalt februar 2015
- World Cup i hopp herrer 12. mars 2015
- World Cup kombinert 12. mars 2015
- Toppidrettsveka august 2015

15.3 Mål for tjenesteområdet

Idrett og friluftsliv tilhører tjenesteområdet *kultur og næring*. I kommuneplanens samfunnsdel har kultur og næring hovedansvar for følgende delmål:

1.3: I 2020 er Trondheim Norges mest attraktive by for studenter og forskere

1.4: I 2020 er rammevilkårene for byens utdannings- og forskningsmiljøer styrket

1.5: I 2020 skjer Trondheimsregionens vekst og verdiskaping i et samvirke mellom forskning, kultur, næringsliv og offentlig sektor

3.7: I 2020 er byens ulike arenaer tilrettelagt for mangfoldet i befolkningen

4.6: I 2020 deltar kulturlivet, næringslivet og frivillige organisasjoner sammen med kommunen i utviklingen av bysamfunnet

I tillegg er Idrett og friluftsliv bidragsyter til flere av de øvrige delmålene i kommuneplanens samfunnsdel.

15.3.1 Periodemål idrett og friluftsliv 2015-18

1. Trondheim - byen hvor dekningsgraden av idrettsanlegg øker

Innen 2018 er målet at alle idretter med aktivitet i Trondheim har tilgang til anlegg, enten i kommunen eller i nabokommunene. Dekningsgraden for idrettsanlegg (forholdet mellom befolkningstetthet og antall idrettsanlegg) skal være høyere i 2018 enn i 2014.

Resultatindikatorer 2015:

- Det er etablert 6 nye kunstgressflater og 4 nye idrettshaller i Trondheim
- Anleggssituasjonen for små idretter er bedret
- Trondheim kommune har lagt til rette for at idretten selv kan sørge for utbygging av flere idrettsanlegg
- Det er gjennomført en mulighetsstudie av Tillertomta

2. Trondheim – tidlig innsats gir bedre folkehelse og livskvalitet

Å legge til rette for fysisk aktivitet for alle vil gi positive effekter for folkehelse og trivsel. Kommunen har en viktig oppgave i å sikre arealer og etablere infrastruktur som gjør friluftsliv og fysisk aktivitet lett og naturlig.

Resultatindikatorer 2015:

- Arealer for å ferdigstille Ladestien til Være er sikret
- Forlengelsen av Nidelvstien til Klæbu grense er ferdig prosjektert
- Badeplassene fra Korsvika til Ringvebukta er opprustet
- Flere innbyggere har tilgang til et grøntområde eller en tursti i sitt nærområde

3. Trondheim – økt frivillig deltagelse gir bedre infrastruktur for idrett og friluftsliv

Lag og foreninger deltar i et aktivt samarbeid med kommunen for å etablere flere idrettsanlegg og annen infrastruktur for idrett og friluftsliv. Frivilligheten deltar også aktivt med drift og skjøtsel av arealer og anlegg for idrett og friluftsliv.

Resultatindikatorer 2015:

- Kommunen og frivilligheten har utvidet samarbeidet for å etablere idrettsanlegg
- Lag og foreninger har fått økt ansvar innen skjøtsel og drift av anlegg og områder for idrett og friluftsliv
- Flere lag og foreninger har gjennomført tiltak i sitt nærmiljø
- Det er utarbeidet en plan for hvordan frivilligheten kan bidra mer i idretts- og friluftsarbeidet

4. Trondheim – førstevalget for store idrettsarrangement

Trondheim har lange tradisjoner innen idrett, og har gjennomført mange store idrettsarrangement. Idretten og kommunen vil intensivere innsatsen for å få flere store arrangement lagt til Trondheim. Ved å bygge ut anlegg og infrastruktur, styrker byen mulighetene for fortsatt å være attraktiv som vertsby for slike arrangement. I tillegg skal lagene stimuleres til økt satsing på arrangement, fra klubbmesterskap til VM.

Resultatindikatorer 2015:

- Prosjektering av nye Trondheim spektrum er igangsatt
- Trondheim kommune og Norges skiforbund har levert søknad om å få arrangere VM på ski i 2021
- Trondheim kommune har lagt til rette for at idretten skal øke innsatsen for å skaffe flere idrettsarrangement til byen
- Store idrettsarrangement har et sidearrangement med fysisk aktivitet for barn og ungdom

15.4 Forslag til driftsbudsjett

Budsjettforslaget for 2015 sikrer driften nye idrettshaller og isanlegg. I planperioden ligger det inne midler til drift av nye idrettshaller på Byneset, Åsveien, Heimdal, Utleira og til Leangen hurtigløpsbane. Økte driftskostnader knyttet til nye og oppgraderte skiløyper/lysløyper, turveger/-stier, badeplasser etc. er innarbeidet i økonomiplanperioden.

Innenfor rammene foreslås noen nødvendige tiltak for å tilpasse aktiviteten i forhold til politiske vedtak og drift av nye tiltak.

Tabellen under viser rådmannens forslag til netto driftsramme for idrett og friluftsliv for perioden 2015-2018, samt rådmannens forslag til hvordan idrett og friluftsliv skal tilpasses nye driftsrammer. Tabellen viser endring i forhold til vedtatt budsjett for 2014. En detaljert oversikt over forslag til tilpasningstiltak finnes i vedlegg 1.

Tabell 15-2 Budsjettramme og tiltak idrett og friluftsliv. Tall i millioner kroner

Netto driftsramme	2015	2016	2017	2018
Vedtatt budsjett 2014	108,5	108,5	108,5	108,5
Priskompensasjon ⁴⁰	2,0	2,0	2,0	2,0
Oppgaveendringer	-4,0	-4,0	-4,0	-4,0
Korrigert budsjett 2014	106,5	106,5	106,5	106,5
Ramme for befolkningsendring	1,2	1,7	1,9	1,9
Annen rammeendring	-6,0	-5,5	-5,6	-5,6
Forslag til netto driftsramme	101,7	102,7	102,8	1 02,8
Rammeendring	-4,8	-3,8	-3,7	-3,7
Opprettholde standard	-3,8	-3,0	-2,7	-2,7
Økninger i tjenestetilbud	6,9	9,7	9,7	9,7
Reduksjoner i tjenestetilbud	-3,0	-3,9	-4,1	-4,1
Effektiviseringstiltak	-1,3	-1,9	-1,9	-1,9
Annet	-3,6	-4,7	-4,7	-4,7
Sum tiltak	-4,8	-3,8	-3,7	-3,7

Opprettholde standard*Driftsmidler til turveger/-stier, løyper og andre friluftslivstiltak*

Drift av nye skiløyper, lysløyper, turveger/-stier, badeplasser med mer er kostnadsberegnet til 0,6 millioner kroner i 2015, med en økning utover i planperioden.

Driftsmidler til nye idrettsanlegg

Det foreslås lagt inn 1,0 million kroner i 2015 til drift av nye kunstgressbaner (Lade, Eberg og Dalgård), til merutgifter knyttet til avfuktingsanlegg på Leangen og Dalgård og til drift av nytt garderobeanlegg på Lade ut i perioden. Helårsvirkning fra 2016 utgjør 1,3 millioner kroner.

Garderobeleie Heimdal

I forbindelse med riving av Heimdal samfunnshus mistet idretten tilgang til garderober/dusjbrakker. Heimdal IF krevde erstatning for disse i påvente av ny fleridrettshall. Hallen er ferdigstilt i 2014 og 0,1 million kroner tas ut fra 2015.

Granåsen, arrangement

Engangsstøtte på 0,7 millioner kroner til Norges skiforbund i 2014 til arbeidet med å søke VM på ski i 2021, tas ut igjen fra 2015 i henhold til vedtatt økonomiplan 2014-2017.

Søknadsarbeidet skal nå over i en samarbeidsfase med Norges skiforbund, og det er behov for omlag 1 million kroner i 2015 og omlag 0,5 million kroner i 2016. Dette foreslås innarbeidet i rådmannens forslag til handlings- og økonomiplan 2015-2018 gjennom bruk av disposisjonsfond.

Utleirahallen, geoteknisk

Ved grunnarbeider til Utleirahallen har man støtt på spesielle utfordringer ved at det ble oppdaget kvikkleire på nabotomta og i hallgropa. Engangsmidler på 4,6 millioner kroner i 2014 til tiltak på nabotomta og eventuell godtgjøring til grunneier tas ut igjen fra 2015.

Økninger i tjenestetilbud*Støtte til drift av Heimdalshallen og Utleirahallen*

Heimdalshallen er ferdig medio 2014 og Utleirahallen er planlagt ferdig medio 2015. Det er inngått avtale om 2,6 millioner kroner i tilskudd til helårsdrift for hver av hallene.

⁴⁰ Tjenestemåtene kompenseres også for lønn. Lønnskompensasjon er ikke fordelt på tjenestemåtene, men ligger under tilleggsbevilgninger (jf kapittel 4).

Driftsmidler til idrettshallene på Byneset og Åsveien skole

Byneshallen ble ferdig medio 2014 og flerbrukshallen på Åsveien skole er planlagt ferdig medio 2015. Det legges inn helårsvirkning på 2,5 millioner kroner til drift av hver av hallene.

Driftsmidler Leangen hurtigløpsbane

Etter ferdigstilling av ny hurtigløpsbane på Leangen i 2015, må det regnes med økte driftskostnader som følge av større isflate på vinteren og drift av kunstgressbane på sommeren. Det er lagt inn en årlig driftskostnad på 1,9 millioner kroner til drift av Leangen hurtigløpsbane.

Driftsmidler rulleskiløype

Første del av rulleskiløypa i Granåsen ble ferdigstilt sommeren 2014. Det er lagt inn 0,3 million kroner i driftsmidler i 2014 og ytterligere 0,1 million kroner for årsdrift fra 2015. Driftsmidlene går til økt energiforbruk, brøyting og annen drift av rulleskiløypa.

Reduksjoner i tjenestetilbud

Uforutsett vedlikehold

I budsjettet for 2013 og 2014 ble det avsatt 0,7 millioner kroner til uforutsett vedlikehold. For 2015 vil denne potten bli redusert med 0,5 millioner kroner, og ytterligere reduksjon på 0,2 millioner kroner fra 2016.

Utstyr idrettsanlegg

I 2014 ligger det inne 0,5 millioner kroner til innkjøp av nytt og utskifting av gammelt utstyr til idrettshaller. Rådmannen foreslår å redusere disse midlene ned til 0,2 millioner kroner i 2015 og til 0,3 millioner kroner for resten av perioden.

Reduksjon drift, Enhet for idretts og friluftsliv

Det legges inn en generell reduksjon i enhet for idrett og friluftsliv på 0,1 millioner kroner i 2015.

Redusert standard i driften av idretts- og friluftsanlegg

Driftsrammen til idretts- og friluftsanlegg reduseres med 1,9 millioner kroner i 2015, med en ytterligere reduksjon til 2,9 millioner kroner fra 2017. Tiltak som i minst mulig grad berører brukerne vil bli vektlagt, men det kan bli vanskelig å unngå stenging, reduserte åpningstider, redusert standard på drift av anleggene og andre reduksjoner som berører idrettslag/brukere. En reduksjon i driftsbudsjettet medfører at man i fremtiden må skjerme driftsbudsjettet til i større grad å gjelde arbeidstid og energiutgifter. Det kan bli mindre rom for materialkostnader og utgifter til utstyr som har til hensikt å utnytte og optimalisere bruken av eksisterende anlegg bedre.

Tiltak som vurderes:

- Reduserte åpningstider for is- og idrettshallene og øvrige kommunale idrettsanlegg
- Redusere mindre oppgraderinger på anlegg, for eksempel nytt løpedekke på Leangen.
- Anlegg begrenses i større grad til kun å være breddeanlegg. Tilpasning til toppidrett må i større grad finansieres av den enkelte klubb/krets. Eksempler på dette er garderobeservice, vant og resultatservice med mer på isanleggene, og et stort antall arbeidstimer som brukes i forbindelse med topparrangement.
- Innen drift av friluftsanlegg vil følgende tiltak være aktuelle:
  - Redusere oppkjøring av skiløyper i deler av uken
  - Redusere kvaliteten på skjøtsel langs hovedturdragene (Ladestien, Nidelvstien med flere)

Ved behandling av Årsoppgjør 2013 (sak 70/14) bevilget bystyret til sammen 1,5 millioner kroner til *markaløft og tilrettelegging av grøntkorridorer*. I dette inngår også midler til innkjøp av maskiner og utstyr til bruk i vedlikehold av marka. Dette vil redusere behovet for å bruke av ordinært driftsbudsjett til denne type utstyrsinnkjøp i en periode, og kan mildne de ovennevnte tiltak noe.

Egenandel, integreringstiltak i idretten

For å styrke integreringen av minoritetsgrupper i den organiserte idretten, vedtok bystyret i budsjett 2014 en engangsbevilgning til idrettsrådet på 0,2 millioner kroner. Bevilgningen skulle benyttes til egenandeler for prosjekter knyttet til integreringstiltak i idretten. Denne tas ut igjen fra 2015.

Effektiviseringstiltak

Effektivisere drift av idretts- og friluftsanlegg

Driften av idrettsanlegg effektiviseres med 0,3 millioner kroner i 2015, med en ytterligere reduksjon til 0,9 millioner kroner fra 2016. Nedskjæringen er begrunnet i kravet om mer effektiv drift av idrettsanleggene. Det er investert betydelige summer i ENØK-tiltak på idrettsanlegg de siste årene. Resultatet er reduserte energiutgifter på noen anlegg og det er forventet større innsparingseffekt etter hvert. I tillegg iverksettes følgende tiltak:

- Se på bemanningsplanleggingen med tanke på reduksjon i lønnsutgifter
- Vurdere økt bruk av frivillige til skjøtsel av stier, badeplasser og andre friluftsanslegg, for eksempel ved å opprette stivoktere, badeplassvoktere og lignende
- Gjennomgå kommunale idretts- og friluftsanlegg med målsetting å få opp aktuelle effektiviseringstiltak

Innparing på drift gjennom idrettens dugnad

Bystyret vedtok for 2014 å gjennomføre innsparinger på 1 million kroner i kommunens drift av idrettsanlegg, med en ytterligere innsparing til 2 millioner kroner i 2015. Dette er knyttet til at idrettslag har tatt over tilsyn av haller på kvelds- og helgetid.

Det er utfordrende å få tatt ut denne gevinsten til fulle så lenge ansatte tidvis må inn i hallene og utføre nødvendige tekniske oppgaver som idrettslagene ikke har kompetanse til å gjennomføre. Det er uvisst om tilsynsordningen har gitt de forventede innsparinger til nå, men målet er at den vil skje etter hvert når ordningen er mer innarbeidet. Før denne effekten er tatt ut må deler av innsparingen tas gjennom andre driftsreduksjoner innen området, jmfør punktet ovenfor om *redusert standard i driften av idretts- og friluftsanlegg* ovenfor.

Annet

Kommunale spillemidler til Heimdalhallen og Utleirahallen

Bystyret bevilget i budsjett for 2014 4,5 millioner kroner til hver av klubbene Heimdal IL og Utleira IL, i forbindelse med bygging av fleridrettshaller. Dette er en engangsbevilgning, og tas ut av rammen igjen fra 2015.

Prosjekt- og utviklingsmidler

I budsjett for 2014 ble midler til utredninger av idrettsanlegg vedtatt økt med en engangs bevilgning på 0,4 millioner kroner. Posten foreslås redusert med 0,3 millioner kroner i 2015, og økningen tas ut i sin helhet fra 2016.

Tilskudd til Toppidrettsveka

Trondheim kommune ga tilskudd til Toppidrettsveka fra kulturfondet i 2014 (formannskapssak 114/14 Kulturfond 2014; forslag til tildelinger juni 2014). Trondheim vil være fast arrangementsby fra 2015. Det foreslås derfor å yte denne støtten på 0,2 millioner kroner årlig fra driftsbudsjettet til idrett og friluftsliv.

VM på ski – søknad

Som beskrevet i *VM Nordiske grener i Trondheim 2021 - mulighetsstudie anleggsutvikling, organisering og prosessen videre (formannskapssak 91/14)*, vil det, etter at Skitinget stilte seg bak Trondheim som vertsby for VM på ski i 2021, komme en søknadsavgift på CHF 150.000 (omlag 1 million NOK). Denne avgiften skal betales til det internasjonale skiforbundet (FIS) ved innsending av søknadsbrevet. Det settes derfor av 1 million kroner til dette i 2015.

15.5 Forslag til investeringsbudsjett

Tabellen under viser rådmannens forslag til Investeringer i idrett og friluftsliv for perioden 2015-2018, og endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2014.

Tabell 15-3 Investeringer i idrett og friluftsliv i perioden 2015-18. Tall i millioner kroner

				2014	2015	2016	2017	2018
Vedtatt budsjett 2014-2017				53,7	5,2	5,2	5,2	
Forslag budsjett 2015-2018					70,2	43,9	58,4	51,8
Prosjekt/investering	Kostnads- overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering				
				2015	2016	2017	2018	
Turveier og turstier				0,9	0,9	0,9	0,9	
Badeplasser – infrastruktur				0,8	0,8	0,8	0,8	
Friluftsliv – gj.føring av sti- og løypeplan				2,0	2,0	2,0	2,0	
Erverv av friområder				1,0	1,0	1,0	1,0	
Treningsapparater i friområder/parker				0,5	0,5	0,5	0,5	
Hammersborg – park.plass og skiløype				2,0				
Hundekjøringsløype Granåsen				1,0	2,0			
Utleira – erverv av grunn	23,0		23,0	23,0				
Heimdalshallen – rekkefølgekrav	22,2	15,3	6,9	6,9				
Utleirahallen – rekkefølgekrav	27,0	15,0	12,0	12,0				
Leangen hurtigløpsbane – helårsanlegg	46,9	44,0	2,9	2,9				
Leangen ungdomshall – tribuner/lager	1,0	0,3	0,7	0,7				
Eberg kunstgressbane	6,0	5,5	0,5	0,5				
Dalgård idrettspark – kunstgressbane	6,5	1,5	5,0	5,0				
Lade idrettspark – utebane og garderobe	18,0	2,0	16,0	6,0	5,0	5,0		
Granåsen rullekiløype fase 2					16,5			
VM på ski 2021				5,0	15,2	48,2	31,6	
Bydelsbasseng Trondheim øst	205,0							15,0
Sum økonomiplan				70,2	43,9	58,4	51,8	

Turveger/-stier

Det er bevilget 0,9 millioner kroner årlig til utbedring og utvikling av stier og turveger i bebygde områder. Beløpet videreføres som årlig bevilgning i økonomiplan for 2015-2018.

Badeplasser – infrastruktur

Der er et behov for å oppgradere infrastruktur og heve standard på flere av badeplassene i Trondheim. I økonomiplanperioden er det lagt inn 3,2 millioner kroner som er planlagt til en utvikling av badeplassene i Korsvika, Rotvollbukta og i Brønnebukta.

Friluftsliv – gjennomføring av sti og løypeplan

2,0 millioner kroner årlig foreslås videreført på samme nivå som i vedtatt handlings- og økonomiplan 2013-2016.

Erverv av friområder

Det anslås et årlig behov for midler til erverv av friområder. Det foreslås at det settes av et årlig beløp på en million kroner til dette. Av dette brukes 0,2 millioner kroner til erverv av mindre friområder; til erverv av friområder der grunneier krever innløsning på grunnlag av vedtatt reguleringsplan.

Erverv av større friområder er viktig for å kunne gi byens innbyggere gode betingelser for utøvelse av friluftsliv – også om 30 år. De avsatte midlene i planperioden er nødvendige for å kunne gjennomføre og avslutte et større sikringsprosjekt der man får statlige tilskudd fra Direktoratet for naturforvaltning.

Treningsapparater i friområder/parker

I budsjett 2012 ble det bevilget midler til etablering av treningsapparater i friområder, og fem steder ble valgt ut (Øya, Theisendammen, Ladestien, Tillerparken og Marinen). Trimparkene ved Øya og Theisendammen er etablert. Midlertidig skilting er utført på begge trimparker, og en permanent løsning vil være på plass i 2015. Rådmannen følger opp den politiske intensjonen om å etablere trimparker også på de øvrige tre stedene, og arbeidet med trimparken på Ladestien har startet høsten 2014. Forutsatt lik kostnad for realisering av trimparkene på Ladestien, Tillerparken og Marinen, samt en utvidelse av eksisterende trimpark på Øya, er det behov for 0,5 millioner kroner årlig i planperioden.

Hammersborg – utfartsparkering og ny skiløype

Reguleringsplan Blyberget, som ble vedtatt av bystyret i 2013, legger til rette for flere formål (sak 115/13 Detaljregulering av Blyberget, sluttbehandling). Innregulert p-plass skal betjene ny barnehage, idrettsanlegg, friluftslivet, og ikke minst fungere som parkering for Sverresborg folkemuseum. Det påhviler barnehageutbygger rekkefølgekrav for opparbeiding av p-plass, men kommunen må gå inn med midler for å realisere ny p-plass slik reguleringsplanen krever.

Hundekjøringsløype Granåsen

I forbindelse med utarbeidelse av områdeplan Granåsen er det funnet hensiktsmessig areal for å etablere hundekjøringsløype til helårsbruk i Trondheim. Det foreslås satt av 1 million kroner i 2015 og 2 millioner kroner i 2016. Jamfør føringer i vedtatt handlings- og økonomiplan for 2013-2016.

Utleira – erverv av grunn

Byggingen av Utleirahallen startet høsten 2014. Bystyret vedtok 22. mai 2014 å bevilge 23 millioner kroner til kjøp av tomt (inklusive omkostninger) for bygging av hallen (sak 70/14 Årsoppgjøret 2013). Som følge av at kjøpesum ikke er avklart med grunneier vil endelig oppgjør først skje i 2015.

Heimdalshallen – rekkefølgekrav

Bystyret har bevilget totalt 22,2 millioner kroner for årene 2012 og 2013 for rekkefølgekrav knyttet til byggingen av Heimdalshallen (sak 147/12 Heimdal fleridrettshall - forpliktelser ifm rekkefølgekrav). Som følge av forsinkelser vil de siste 6,9 millioner kroner av disse forskyves til utbetaling i 2015.

Utleirahallen – rekkefølgekrav

Formannskapet vedtok 20. desember 2011 at rekkefølgekrav i forbindelse med oppføring av flerbrukshall og kunstgressbane på Utleira dekkes av Trondheim kommune (sak 335/11 Flerbrukshall Utleira - kommunal medvirkning og økonomi, inkludert avtale om årlig driftsstøtte). Den totale kostnaden er beregnet til kr 27 millioner kroner. De siste 12 millioner kroner foreslås bevilget i 2015.

Leangen hurtigløpsbane – helårsanlegg

Sak om Leangen hurtigløpsbane ble behandlet i bystyret 24. april 2014 (sak 54/14 Leangen idrettspark - hurtigløpsbane, bandyflate og kunstgressflater). Kostnader for prosjektet er satt til 44 millioner kroner. Det gjenstår nødvendige tiltak på 2,9 mill kroner som foreslås lagt inn i 2015.

Leangen ungdomshall – tribuner/lager

Ved etablering av ungdomshallen for isidrettene på Leangen i 2008 var det planlagt tribune og lager, men for å holde kostnadene nede ble dette tatt ut. Tribuner og lagerplass har lenge vært et behov, og ishockeykretsen har vært en pådriver for prosjektet. Ishockeykretsen stiller 0,3 millioner kroner til disposisjon for bygging av enkel tribune med lager under, mens restbeløpet på 0,7 millioner kroner foreslås lagt inn i budsjettet for 2015.

Eberg kunstgressbane

Eberg kunstgressbane vil bli bygget i 2014. Kostnadene er 6 millioner kroner. NTNUI og fylkeskommunen har bevilget til sammen 5,5 millioner kroner. For å kunne sette opp lysmaster og bygge en enkel skøytelekk, er det nødvendig med 0,5 millioner kroner, som foreslås lagt inn i budsjettet for 2015.

Dalgård idrettspark – kunstgressbane

Formannskapet vedtok 25. juni 2014 å bevilge 1,5 millioner kroner til kunstgress på Dalgård (sak 153/14 Kunstgressløft - mer kunstgress i Trondheim kommune – fordeling av midler). Det er videre blitt omprioritert 5 millioner kroner fra Lade kunstgressbane, da den er sikret midler via kunstgressløftet. Kunstgressbanen på Dalgård er ferdig prosjektert og anbud er lyst ut. Grunnarbeidene planlegges utført i 2014, med slutføring av banen våren 2015.

Lade idrettspark – nytt garderobeanlegg og utebaner

Bystyret bevilget i budsjettet for 2014 to millioner kroner slik at en ny hall for tennis, bordtennis og skyting kan bygges med kommunal andel for betjening av Ladeanlegget. Dette vil erstatte dagens garderobebygg og rodestasjon. Det er også fattet vedtak om at planlagte vedlikeholdsmidler for anlegget for 2014/2015 skal omdisponeres til nyinvesteringer i felles anlegg.

I planperioden forslås ytterligere 16 millioner kroner til Lade idrettspark. Seks millioner kroner i 2015 benyttes til etablering av fire utendørs tennisbaner og 10 millioner kroner til garderobeanlegg og rodestasjon fra 2016. Det vil bli lagt frem sak om Lade idrettspark når prosjektering av sambruksanlegget er avsluttet og kostnadsestimater for de enkelte tiltak er utarbeidet.

Granåsen – rulleskiløype, fase 2

Formannskapet vedtok 4. juni 2013 en total kostnadsramme for bygging av rulleskiløype på 55,1 millioner kroner (sak 114/13 Granåsen - prosjekt rulleskiløype. Status, finansiering og fremdrift). Rådmannen foreslår 16,5 millioner kroner for 2016 til fase 2, utvidelse av løypetraseen til 4 km. Det forventes at andre aktører bidrar sammen med kommunen til videre finansiering, både til fase 2 og fase 3.

VM ski Trondheim 2021 – prosjektering

Formannskapet har i sak 91/14 (VM Nordiske grener i Trondheim 2021 - mulighetsstudie anleggsutvikling, organisering og prosessen videre) tatt saken om mulighetsstudie, anleggsutvikling, organisering og prosessen videre, til orientering. Norges skiforbund har vedtatt at Trondheim skal være kandidat neste gang Norge søker om VM i nordiske grener. For videre planlegging av anleggene i Granåsen er det behov for 5 millioner kroner til forprosjektering. Dette er inkludert i summene i delprosjektene som omtales nedenfor.

Det totale investeringsbehovet i Granåsen vil være større enn det som foreslås lagt inn så langt. Dette vil bli klarlagt gjennom prosjekteringen av anlegget. Rådmannen kommer tilbake med sak om dette i 2015.

Omtale av delprosjekter:

a. Snøproduksjonsutstyr øvre del

Det er investert i nytt snøproduksjonsutstyr i nedre del av unnarennet i bakken. Tilsvarende utstyr i øvre del av bakken vil lette arbeidet med å klargjøre bakken til vinteren. Kostnadene er beregnet til 0,5 millioner kroner.

b. Rehabilitering av tribuner og arenabygg hopp

Dette omfatter tribuner, midlertidige tribuner, arenabygg, nasjonsområde og mix-sone, og er kostnadsberegnet til brutto 125 millioner kroner; med et anslag på 68,8 millioner kroner i kommunal kostnad. Nasjonsområdet som tidligere lå bak hoppbakken og uten kontakt med publikum, er tenkt plassert under tribunen med alle fasiliteter for hopperne.

c. Rehabilitering av øvre del av hoppanlegget

En rehabilitering av dommertårn, trenertribune, heis, hopptårn, vindseil, drenering, sikring, trapper og vant og er kostnadsberegnet til 70 millioner kroner. Dommertårn og trenertribune er for lave etter at bakken ble rehabilitert. Heisen forutsettes plassert i samme trasé, men bør senkes i terrenget for å unngå siktlinjen for TV-kamera og dommertribune.

d. Langrennsarena

Nytt arenabygg og tribuner er kostnadsberegnet til 104 millioner kroner. Det forutsettes et nytt arenabygg inkludert tribuner tilsvarende Toppidrettssenteret, med funksjoner for administrasjon, arrangement, media og lignende. Det må tilstrebes at private aktører deltar i et spleiselag med kommunen for å få dette bygget etablert. Det foreslås lagt inn 12,5 millioner kroner til dette. I sak 185/14 bes rådmannen om å vurdere løsninger for innendørs skyteanlegg i forbindelse med utvikling av anlegget i Granåsen; noe som kan vurderes i kjelleren på langrennsbygget.

e. Nasjonsområde langrenn

For å få til et stort nok nasjonsområde for langrenn med plass for smøreboder og smøretrailere, må det tiltenkte området utvides og bearbeides. Totalkostnaden er beregnet til 18,8 millioner kroner.

f. Granåsen – fotballhall

Det er i planene for Ski-VM 2021 foreslått at det bygges en fullskala 11-er fotballhall med garderober og kunstgressdekke i Granåsen. Den er tenkt som mediasenter under VM på ski, og er kostnadsberegnet til 54 millioner kroner. Hallen vil ha betydelig ekstern delfinansiering. Investeringsmidler på 18,8 millioner kroner foreslås lagt inn i budsjettet for 2016/2017. Type hall er ikke bestemt.

g. Parkering, utomhusanlegg, områdebelysning

Dagens parkeringsareal er i meget dårlig forfatning på grunn av svært krevende grunnforhold. Det er behov for å opprettholde dagens 800 p-plasser for utfartsparkering/idrett, og til akkreditert trafikk under ski-VM. Opparbeidelse og masseutskifting er beregnet til 80 millioner kroner.

Bydelsbasseng Trondheim øst

I forbindelse med etablering av nytt bydelsbasseng i Trondheim øst, er det behov for å detaljprosjektere nytt basseng. Bygget skal tilfredsstillende energiklasse A-krav, inneholde nødvendige funksjoner for rekreasjon, skolesvømming og idrett. I budsjettåret 2018 settes det av 15 millioner kroner til planarbeid, eventuelle grunnerverv og detaljprosjektering.

16 Næring og samfunn

I perioden prioriteres arbeidet med å profilere Trondheim og Trondheimsregionen som attraktive steder å bo, jobbe og studere i. Kommunen vil fortsatt være en pådriver for en campus- og byutvikling som styrker teknologi- og kunnskapsbyen, og forsterker innsatsen i studieby samarbeidet. Arbeidet med å utnytte byens kunnskapsfortrinn for økt kommersialisering av teknologi videreføres i planperioden.

16.1 Innledning

Budsjettområdet gjelder:

- Regionalt samarbeid og utvikling
- Internasjonale relasjoner
- Næringsrettet arbeid
- Kunnskaps- og studiebyen.

Arbeidsområdet næring og samfunn har ingen tjenesteproduserende enheter. Rådmannens oppgaver innen næring- og samfunnsområdet er prosess- og prosjektledelse, plan- og analysearbeid, samarbeid og nettverksarbeid, styrearbeid, sekretariatsfunksjoner og tildeling av tilskudd. Arbeidet skjer i samarbeid med næringsliv, FoU/utdanningsinstitusjoner, andre kommuner og fylkeskommunene, sentrale myndigheter og andre offentlige etater. Arbeidet har i mange tilfeller internasjonale perspektiver og relasjoner, og er nært knyttet til politiske prosesser.

16.2 Status og utfordringer

Budsjettområdet skal løse oppgaver og nå mål innenfor Kommuneplanens samfunnsdel (bystyresak 63/10), Felles fylkesplan (formannskapsak 70/12), Strategisk næringsplan (bystyresak 45/10), Helhetlig studentpolitikk (bystyresak 139/08) og Strategiplan for kulturnæringer i Trøndelag (bystyresak 96/09).

Store deler av budsjettet på området er knyttet til prosjekter/konstellasjoner kommunen deltar i sammen med næringsliv, utdanningsinstitusjoner og andre offentlige aktører. Våre samarbeidspartnere har store forventninger til Trondheim kommune om økonomisk støtte og deltagelse i ulike prosjekter. Samtidig er mulighetene for å imøtekomme økte forventninger begrenset.

16.2.1 Regionalt samarbeid

Trondheim kommune er sammen med Nord- og Sør-Trøndelag fylkeskommuner og Steinkjer kommune, medlem av Trøndelagsrådet. På grunnlag av felles regional planstrategi 2012-2016 samarbeider regionen om felles utfordringer. Samarbeidet har som mål å bidra til større gjennomslag for Trondheim og Trøndelags interesser. Det årlige Trøndelagsmøtet er en viktig arena for å bidra til dette.

I Trondheimsregionen samarbeider Trondheim kommune med ni kommuner innenfor pendlingsområdet og Sør-Trøndelag fylkeskommune. Hovedvekten ligger på næringsutvikling med grunnlag i regional strategisk næringsplan og interkommunal arealplan (IKAP). Begge planer forankres gjennom mål og retningslinjer med likelydende vedtak i alle kommunene. Trondheim kommune drar nytte av næringsplanarbeidet, og mye av kommunens næringsarbeid er videreføringer av strategisk næringsplan. Trondheimsregionen er også politisk referansegruppe for samferdselsprosjekt i regionen, og har sammen med andre vedtatt et samferdselspolitisk fundament for påvirkningsarbeid.

Gjennom *Byer i Midt-Norge* samarbeider ti byer fra Kristiansund i sør til Namsos i nord om utfordringer som er relevante for alle byene. Arbeidet startet i 2004 gjennom en intensjonsavtale (bystyresak nr 171/04 Samarbeidsavtale byer i Midt-Norge). Byene er representert ved ordfører, opposisjonsleder og

rådmenn. Aktuelle tema for framtidig samarbeid er blant annet velferdsteknologi og næringsutvikling med søkelys på arbeidskrafttilgangen.

Det er inngått et eget trepartssamarbeid med Hitra og Frøya. Utgangspunktet er å styrke og utvikle Trondheim og Trøndelag som havbruksregion, med utgangspunkt i de vitale næringsmiljøene langs kysten og kunnskapsmiljøene i Trondheim. Samarbeidet er under utvikling, og i forbindelse med Nor-Fishing ble det i 2014 arrangert et toppledermøte med svært god deltakelse og klare anbefalinger. Trepartssamarbeidet favner også samarbeidstiltak på andre samfunnsområder.

Kommunestrukturen

Stortingets vedtak om en kommunestrukturereform vil bli fulgt opp. Vedtaket innebærer at alle kommunene innen våren 2016 skal gi en begrunnet uttalelse om eventuell sammenslåing med nabokommuner i Trondheimsregionen. Fylkesmannen i Sør-Trøndelag sendte i september brev med tidsplan til kommunene. Trondheim kommune prosjekterorganiserer arbeidet, og tilrettelegger for involvering av innbyggerne, ansatte, næringsliv og andre aktører før kommunens vedtak fattes. Tidlig i 2015 vil rådmannen legge fram en sak om retningsvalg og oppgaver. Stortinget vil fatte endelig vedtak om framtidig kommunestruktur våren 2017.

16.2.2 Internasjonale relasjoner

Internasjonalt arbeid omfatter i økende grad de fleste kommunale tjenesteområder. Gjennom EØS-avtalen er Norge tett knyttet til utviklingen i EU, og regjeringens Europamelding peker på nødvendigheten av at kommunesektoren i større grad engasjerer seg i internasjonale spørsmål som har betydning for Norge. Dette stiller krav til tverrfaglig samarbeid internt i kommunen og med institusjoner og næringsliv. Etablering av ei intern tverrsektoriell kompetansegruppe skal bidra til effektiv koordinering av kommunens arbeid med EU/EØS-relaterte saker og prosjekter, samt bidra til at kommunens innsikt i EUs politikk, program og tilskuddsordninger styrkes.

Internasjonalisering, og spesielt Europasamarbeid, står sentralt når Trondheim og Trøndelag skal styrke næringslivets konkurransekraft, og for at FoU-miljøene skal oppnå den kvaliteten og relevansen som er ønskelig. I perioden skal Trondheim spesielt arbeide for å utnytte EUs program og finansieringsmuligheter ved å delta i EU-prosjekter. Det blir viktig å delta i regjeringens forum *Kontaktgruppen for europapolitisk forum, tidlig varslingsgruppe*, Trøndelags Europakontor, og i regionalt Internasjonalt samarbeidsforum.

16.2.3 Næringsrettet arbeid

Kommersialisering av teknologi

Kommersialisering av teknologi er vedtatt som strategisk område i *Strategisk næringsplan*. Trondheims styrke ligger i det å kommersialisere bredt på utvikling av ny teknologi. Det jobbes nå med å forankre satsingen, og vri virkemidlene slik at det legges til rette for å nå målet om en fordobling av både antall bedrifter og ansatte innen kommersialisering av teknologi før 2025.

Ny såkornfinansiering for FoU-baserte nye bedrifter

Trondheim kommune vil øke utviklingsaktiviteten i næringslivet ved å bruke offentlige utviklingskontrakter i samarbeid mellom bedrifter, staten ved Innovasjon Norge, og kommunens egne enheter for tjenesteproduksjon. Bystyret vedtok i 2014 å sette av tre millioner kroner til FoU-prosjekter og arbeid med innovative anskaffelser (*sak 70/14 Årsoppgjøret 2013*). Arbeidet med dette ble startet opp høsten 2014, og videreføres i 2015. Bystyret ba om at det framlegges en egen sak om anvendelsen av midlene etter at rådmannen har innhentet innspill fra forsknings- og kunnskapsmiljøene, næringslivet i byen og andre aktuelle aktører på hvordan midlene best kan benyttes. Rådmannen tar sikte på å legge fram sak om dette ved årsskiftet 2014/2015.

Innovasjons- og teknologimiljøene

Innovasjons- og teknologimiljøene støttes gjennom bidrag til Venture Cup/Take-off og Start-NTNU. Direkte satsing og samfinansiering inn i nyskappingsaktiviteter har vist svært gode resultater, spesielt i

Trondheim. Det er en forventning fra disse miljøene om betydelig større medvirkning fra Trondheim kommune og Trondheimsregionen, samtidig som det er behov for ytterligere satsing inn mot miljøer og aktiviteter som NTNU Discovery, INNOVATOR, flerfaglig Campus innovasjonssenter med flere. Rådmannen ser imidlertid ikke mulighet til å kunne øke aktiviteten på området uten å måtte redusere annen aktivitet.

Technoport

Foreningen Technoport ble stiftet i 2005 med NTNU og SINTEF som kjerne, sammen med teknologibaserte bedrifter som Statoil, Telenor, Reinertsen og offentlige myndigheter i regionen. Trondheim kommune har deltatt i samarbeidet helt siden oppstarten. Det har vært en målsetting å utvikle arrangementene i Technoport fra regionalt til nasjonalt og globalt engasjement.

Profilering, markedsføring og attraktiv by

Arbeidet med å profilere Trondheim og Trondheimsregionen som attraktiv å bo, jobbe og studere i går igjen i flere av delmålene i kommuneplanens samfunnsdel. Både markedsføring av Trondheim og arbeid med å få virksomheter til å legge aktivitet til Trondheim og regionen hører inn under budsjettområdet. For å beholde og styrke Trondheim og Trondheimsregionens posisjon som Norges mest attraktive by, er det viktig å legge godt til rette for større prosjekter som bygger opp under denne målsettingen.

I tett samarbeid med relevante aktører, jobber kommunen med å løfte fram og styrke Trondheimsregionens attraktivitet som et inspirerende reisemål. Partnerskapet arbeider med å befeste Trondheim som arrangementsby ved å trekke flere nasjonale og internasjonale arrangement til Trondheim innenfor turisme, møte, kongress, idrett og kultur.

Grønn nærings- og samfunnsutvikling

Trondheim har som mål å bli en energismart og økonomisk vital by. Videre er Trondheim opptatt av å være en foregangskommune og å utvikle pilotprosjekt som bidrar til målsetting om å styrke byens attraktivitet. For å nå dette målet, må arbeidet med Smart City og Green Highway intensiveres. I kommunens samarbeid med Østersund og Sundsvall kommuner (SØT), arbeides det nå med en ny Interreg-søknad for perioden 2015-2017.

Kulturnæringer

Handlingsplanen for kulturnæring i Trøndelag 2014-2016 legger til rette for å etablere samarbeid i nettverk på tvers av fagområder og utvikling av samlokaliseringer og arbeidsfellesskap. Det er behov for å utnytte mulighetene som ligger i grenselandet mellom teknologi og kultur bedre. En utfordring både nasjonalt og lokalt er at det er for lite samlet kunnskap om feltet. Innretning og innhold i forslag til handlingsplan samsvarer med regjeringens handlingsplan lansert 29. mai 2013.

Kulturdepartementet vil legge fram en ny stortingsmelding om filmområdet våren 2015. Rådmannen vil etter dette fremme sak om en felles regional strategi for filmområdet første halvår 2015. I 2015 vil rådmannen i samråd med Sør-Trøndelag og Nord-Trøndelag fylkeskommuner øke tilskuddet til Midtnorsk filmsenter for å finansiere arbeidet med filmkommisjon, der det samlede behovet er en økning på 0,9 millioner kroner. Økningen dekkes innenfor rammen til kultur og næring. Det forutsettes at økningen fordeles likt mellom eierne.

Regjeringen foreslår en økning på 0,5 millioner kroner til filmfondet Filminvest Midt-Norge, til en samlet statlig bevilgning på 1,6 millioner kroner i 2015. Tilskuddet skal utelukkende gå til produksjon og utvikling av audiovisuelle produksjoner. Det forutsettes at regionen finansierer driften av selskapet, samt bidrar med midler til produksjon og utvikling tilsvarende statens bevilgning. Rådmannen foreslår derfor at 0,3 millioner kroner av den tidligere avsatte tilkallingskapitalen, som for perioden 2011 til 2014 er på til sammen 2 millioner kroner, overføres til 2015 for nye investeringer i filmproduksjoner.

Styrke samspill mellom studenter og regionens arbeids- og næringsliv

Styrkingen av koblingene mellom studenter og arbeids- og næringsliv bør skje på tre nivå: tiltrekke studenter og oppstartsbedrifter til å velge Trondheim, bedre bruken av studenter og deres kunnskap i

arbeids- og næringsliv mens de studerer, og beholde studenter og nylig etablerte bedrifter i regionen etter endt utdanning. Innsatsen er knyttet til studieby- og FoU-samarbeidet, og arbeidet skal skape nye og forbedre eksisterende tiltak.

16.2.4 Kunnskaps- og studiebyen

Studentene har i sin *Framtidserklæring 2013-2018* formulert visjonen *Trondheim – Nordens beste studieby*. I årsmøtet for foreningen StudiebyEN i mars 2014 sluttet partene seg til visjonen, og vedtok å reorganisere studiebysamarbeidet slik at man kan lykkes med denne ambisjonen. Alle forpliktet seg til å bidra med minst like stor innsats som tidligere. De største utfordringene innenfor dette området er å styrke samarbeidet mellom studenter og arbeidsliv, samt å realisere nybygg for den unike studentfrivilligheten innen idrett og kultur. Partene ønsker styrket satsing på omdømme- og kommunikasjonsarbeid for å ivareta merkevaren StudiebyEN i fremtiden.

Bystyret vedtok i [sak 54/12 Samlokalisering av NTNU og HiST](#) å samordne arbeidet inn mot nasjonale myndigheter, for å realisere planene om en samlet campus for HiST og NTNU. I 2013 ble det ansatt en prosjektleder for tre år, som leder både det interne arbeidet i Trondheim kommune, og som koordinerer innsatsen i partnerskapet. For 2013 og 2014 bevilget bystyret midler til arbeidet i saker om disponering av årsoverskudd fra 2012 og 2013. For 2015 og ut prosjektperioden må oppgavene løses med færre ressurser innenfor rammen.

Den økte innsatsen for 2013 og 2014 er beskrevet i [sak 212/13 Helhetlig campus- og byutvikling](#), som ble behandlet i formannskapet 15. oktober 2013. Tiltak gjennomført eller påbegynt i denne perioden krever oppfølging i resten av prosjektperioden. De viktigste og mest ressurskrevende utfordringene i 2015 er oppfølging av deltema i *Masterplan for kunnskapsaksen*, slutføring av *Kommunedelplan for Dragvoll*, kommunikasjonsarbeid og oppstart av ytterligere planarbeid i *Bycampus*.

Trondheim kommune ønsker å bidra til tiltak som kan koble kunnskapsinstitusjonene sterkere sammen med byen og regionen. Dette vil være viktige grep for å nå målsettingene i Kommuneplanens samfunnsdel og Strategisk næringsplan.

16.3 Mål for tjenesteområdet

Næring og samfunn er organisatorisk tilknyttet virksomhetsområdet *kultur og næring*. I kommuneplanens samfunnsdel har dette virksomhetsområdet hovedansvar for følgende delmål:

- 1.3: I 2020 er Trondheim Norges mest attraktive by for studenter og forskere
- 1.4: I 2020 er rammevilkårene for byens utdannings- og forskningsmiljøer styrket
- 1.5: I 2020 skjer Trondheimsregionens vekst og verdiskaping i et samvirke mellom forskning, kultur, næringsliv og offentlig sektor
- 3.7: I 2020 er byens ulike arenaer tilrettelagt for mangfoldet i befolkningen
- 4.6: I 2020 deltar kulturlivet, næringslivet og frivillige organisasjoner sammen med kommunen i utviklingen av bysamfunnet

I tillegg er tjenesteområdet bidragsyter til flere av de øvrige delmålene i kommuneplanens samfunnsdel.

16.3.1 Periodemål for næring og samfunn 2015-2018

Helhetlig campus- og byutvikling som styrker teknologi- og kunnskapsbyen, og en styrket innsats for å bli Nordens beste studieby.

Regjeringen har signalisert at den framtidige campusløsningen for NTNU er avklart i 2015. Kommunen vil arbeide med å sikre dette og sørge for at realisering påbegynnes. Kommunen vil også arbeide videre for å få realisert andre viktige prosjekter i bycampus som HiSTs helse og sosialbygg, utbygging av Studentersamfundet, psykiatribygg på Øya, nytt idrettsbygg for studentene, innovasjonssenter og økt tilgang på studentboliger. I 2015 vil det bli gjennomført tiltak i samarbeid med eksterne parter som utvikler bycampus til et mer attraktivt område. Studiebysamarbeidet reorganiseres og innsatsen

innenfor omdømme og kommunikasjon, student – næringsliv, studentfrivillighet og studentmedvirkning styrkes.

Bærekraftig vekst og utvikling i byen og regionen gjennom bedre lokal og regional samhandling

For å lykkes med bærekraftig vekst og utvikling og sikre gode løsninger innen arealbruk, transport og næringsutvikling, må samhandlingen lokalt og regionalt styrkes.

Arbeidet med kommunereform og tilretteleggingen for befolkningsveksten krever økt innsats i perioden. Trondheim kommune skal videreføre samarbeidet med vesentlige aktører i regionen, og fremme landsdelens og byens muligheter overfor sentrale myndigheter.

Trondheimsregionen skal ha 20 000 ansatte og 1000 bedrifter innen kommersialisering av teknologi innen 2025

Trondheim har sin styrke og sitt potensial i å utnytte regionenes sterke FoU-miljø til å skape næringsutvikling ut fra et bredt felt av teknologisk kunnskap. For å lykkes med målet må det jobbes med å påvirke rammebetingelsene for universitets- og høyskolesektoren slik at det blir tydelige insentiver for innovasjon. Samtidig jobbes det for å hjelpe utdanningsinstitusjoner med å øke samspillet mellom studenter og næringsliv, bedre tilgang på tidligfasefinansiering for oppstartsbedrifter, og utvidet støtte for miljøbyggende initiativer og møteplasser innenfor teknologimiljøet. De siste årene har det skjedd mye nyskaping og etablering med utspring fra FoU-institusjonene, og kommunens egne virkemidler innen næringsutvikling må prioriteres innenfor slike tiltak. Investorer med bakgrunn fra å starte teknologibedrifter (business angels) må involveres for å sikre økt kommersialisering.

Økt internasjonalt samarbeid og engasjement skal bidra til å fremme bærekraftig vekst og utvikling i Trondheim og til å heve Trondheim kommune sin innsikt i EU/EØS og i relevante tilskuddsordninger

Internasjonalisering og spesielt Europasamarbeid står sentralt når Trondheim og Trøndelag skal møte våre utfordringer, når næringslivets konkurransekraft skal styrkes og for at FoU-miljøene oppnår ønsket kvalitet og relevans. I perioden skal kommunen spesielt arbeide for på å utnytte EUs program og tilskuddsordninger. Vi vil vurdere deltagelse i EU-prosjekter som effektivt bidrar til å nå kommunens vedtatte mål.

16.4 Forslag til driftsbudsjett

Budsjettrammen i 2014 for næring- og samfunnsområdet er på 11,1 millioner kroner. Rådmannen foreslår å redusere rammen med 2,8 millioner kroner i 2015-2018; hovedsakelig av teknisk art.

Tabellen under viser rådmannens forslag til netto driftsramme for næring og samfunn for perioden 2015-2018, og forslag til hvordan Næring og samfunn skal tilpasse seg nye driftsrammer. Tabellen viser endring i forhold til vedtatt budsjett for 2014. En detaljert oversikt over forslag til tilpasningstiltak finnes i vedlegg 1.

Tabell 16.4 Budsjettramme og tiltak næring og samfunn. Tall i millioner kroner

Netto driftsramme	2015	2016	2017	2018
Vedtatt budsjett 2014	11,1	11,1	11,1	11,1
Priskompensasjon ⁴¹	0,1	0,1	0,1	0,1
Korrigert budsjett 2014	11,2	11,2	11,2	11,2
Annen rammeendring	-2,8	-2,8	-2,8	-2,8
Forslag til netto driftsramme	8,4	8,4	8,4	8,4
Rammeendring	-2,8	-2,8	-2,8	-2,8
Opprettholde standard	-0,1			
Reduksjoner i tjenestetilbud	-1,2	-1,3	-1,3	-1,3
Annet	-1,5	-1,5	-1,5	-1,5
Sum tiltak	-2,8	-2,8	-2,8	-2,8

Opprettholde standard

MOLGA

MOLGA (Midt-Norsk olje og gass) er nedlagt i sin nåværende form, og det pågår et utredningsarbeid om den nye organiseringen av olje- og gass-samarbeidet. Ny organisering vil ikke være på plass før tidligst våren 2015, og det vil innebære omkring 0,1 million kroner mindre bruk på denne posten i 2015.

Reduksjoner i tjenestetilbud

Visit Trondheim – Regionalt besøks- og turiststeder

I 2014 ble tilskuddet til Visit Trondheim økt med en million kroner. Dette var en engangsbevilgning til etablering av det nye besøkscenteret. Tilskuddet i 2015 er derfor redusert i forhold til denne engangsbevilgningen.

Markedsføring/påvirkning

I 2014 ble det lagt inn en økning på 0,1 million som rådmannen ikke finner rom for å videreføre i 2015.

Utviklingsmidler kulturnæring

I 2014 ble det lagt inn en økning på 0,1 million kroner som rådmannen ikke finner rom for å videreføre i 2015.

Studentsatsing

Trondheim kommunes årlige bidrag til StudiebyEN er på 385 000 kroner. De resterende midlene på 0,3 millioner kroner går til tiltak under helhetlig studentpolitikk. Rådmannen foreslår å redusere denne posten med 0,1 millioner kroner i 2016-2018. Dette ses i sammenheng med at Trondheimsregionen finansierer en halv stilling i studentarbeidet.

Annet

Trøndelagsrådet

Den største utgiftposten under Trøndelagsrådet har vært det årlige Trøndelagsmøtet. De siste to årene har fylkeskommunene dekket kostnadene for møtet. Under forutsetning av at dette videreføres, foreslås denne budsjettposten redusert med 100 000 kroner.

Helhetlig campus- og byutvikling

Bystyret har gitt et klart signal om at Trondheim kommune skal være en aktiv partner i arbeidet med felles campus. I vedtatt budsjett for 2014 ble det bevilget 1,5 millioner som en engangsøkning til utredningsarbeid knyttet til dette. Rådmannen foreslår for 2015 å beholde 0,1 million kroner av økningen i 2015 slik at denne reduseres med 1,4 millioner kroner fra 2015. Totalt ligger det da inne 0,2 million kroner til arbeidet i 2015.

⁴¹ Tjenestekområdene kompenseres også for lønn. Lønnskompensasjon er ikke fordelt på tjenestekområdene, men ligger under tilleggsbevilgninger (jf kapittel 4).

17 Plan- og bygningstjenester

Tjenesteområdet omsetter mål og ambisjoner til virkelighet gjennom plan- og byggesaksarbeid, og er en nøkkelfaktor for å realisere byutvikling basert på bærekraftige prinsipper. Sentrale elementer er fortetting med kvalitet, gode byrom, effektiv arealbruk, godt fungerende transportsystem og sammenhengende grønnstruktur. En levedyktig og inspirerende Midtby, en byintegreert campus i Kunnskapsaksen og Nidelva som byens vakreste byrom vil bli prioritert i perioden.

Resultatene i Miljøpakken er svært gode når det gjelder satsing på miljøvennlig transport, og har vakt oppsikt. Sykkelstrategien har som visjon at Trondheim skal være Norges beste sykkelby.

Moderne informasjons- og kartløsninger skal bedre tjenestetilbudet til publikum.

17.1 Plantjenester

17.1.1 Innledning, status og utfordringer

Tjenesteområdet forvalter plandelen i Plan- og bygningsloven, har programansvar for byens fysiske miljø, utarbeider overordnede fysiske planer og behandler reguleringsplaner og trafikksaker. Prosjektledelsen for Miljøpakken ligger under tjenesteområdet og omtales i eget delkapittel.

Status

Trondheim er en by i sterk vekst. Plantjenestene blir involvert i byutviklingsrelaterte saker både internt og eksternt, og tilbyr tjenester til både privat og offentlig sektor. Tjenesteområdet har også en koordinerende funksjon i planprosesser på tvers av områder og enheter i kommunen, og bidrar med kunnskapsgrunnlag, statistikk, rådgivning og saksbehandling. Dette er viktig for å omsette kommunale mål og strategier til fysisk byutvikling.

Om lag 40 prosent av aktiviteten er knyttet til behandling av innsendte planer, fradelingssøknader, klagesaker og trafikksaker. Sammenliknet med andre storbykommuner er saksbehandlingstiden kort. Kostrapporteringen viser en gjennomsnittlig saksbehandlingstid på 65 dager i 2013.

Tjenesteområdet har ansvar for å utføre kommunal planlegging på kommunenivå, bydelsnivå og områdenivå, og bidrar inn i regionalt planarbeid (IKAP og deponiutredninger). Etter slutføringen av Kommuneplanens arealdel våren 2014, har aktiviteten rundt regulering av delområder økt. I Østbyen er parallelle områdereguleringer for Rotvoll og Overvik/Charlottenlund Østre nødvendig for å se utviklingen i et større perspektiv og for å sikre en god helhetlig byutvikling. Kommunedelplan for Dragvoll er påbegynt og vil bli et viktig arbeid i 2015. Kommunedelplanene for Nyhavna, Tiller og Lade/Leangen er i sluttfasen.

For å etablere et godt grunnlag for arbeidet med ny kommuneplanens arealdel i løpet av neste bystyreperiode, prioriteres fastsettelsen av en grønn strek for bevaring av jordbruksareal før sommeren 2015 og slutføring av kommuneplanmelding for byutvikling i løpet av 2015. Bred forankring har vært et mål og har omfattet bl.a. framtidswerksted, høringer, samarbeid med kunnskapsmiljøene og næringslivet, utstillinger, tavlestunts med mer. Mer informasjon finnes på www.framtidstrondheim.no.

For Midtbyen har det vært jobbet aktivt med byromsstrategi, Torvet og helhetlig forvaltning av bryggene i Kjøpmannsgata i samarbeid med byantikvaren. Det har også vært arbeidet med å koble

virtuell og fysisk framstilling av Midtbyen sammen i en bymodell. Med ny midtbykoordinator på plass i august 2014, ble midtbysamarbeidet revitalisert.

Tjenesteområdet har koordineringsansvar for Trondheims prosjekter i programmet "Plansatsningen mot store byer" som gjennomføres i perioden 2013-2017 i regi av Kommunal- og moderniseringsdepartementet. Programmet er rettet mot planarbeid og tiltak som gir god byutvikling og samordner areal-, bolig og transportpolitikken, kombinert med at urbane kvaliteter vektlegges. Prosjekter i Trondheim som har fått tildelt ressurser heter "En blå tråd" og "Planlegging med sykkelbriller", mens et tredje prosjekt rettet mot Kunnskapsaksen er under utarbeidelse. European 13 arrangeres som et delprosjekt i "En blå tråd" i samarbeid med European Norge, NTNU og Trondheim Havn.

I 2014 har det kommet flere politiske bestillinger som må følges opp i 2015, blant annet bybaneutredning, bymodell og gatebruksplan for sentrum. Tjenesteområdet bidrar også inn i Campusutviklingsprosjektet, områdeløft Saupstad, regionalt logistikknutepunkt, tospors jernbane, doble tunneler på E6 og VM-2021.

Utfordringer

Tjenesteområdet ivaretar et samfunnsoppdrag der plan- og bygningsloven konkretiseres innenfor geografisk avgrensede områder. I likhet med annen lovutarbeidelse kreves en demokratisk prosess og nøye avveininger av ulike hensyn før juridisk bindende planmateriale kan godkjennes. Aktiviteten i byutviklingen er høy, store verdier settes i spill og tid er en knapphetsfaktor. Derfor får planmyndigheten ekstra stort ansvar for å sikre at nødvendige overordnede avklaringer gjøres, at allmennhetens interesser ivaretas og at prosessene er åpne og sikrer god medvirkning.

Etter at kommuneplanens arealdel ble vedtatt, ble det åpnet for at mange nye boligområder skal kunne bygges ut uten en angitt rekkefølge. Det har ført til stort reguleringsbehov som også øker behovet for kommunal planinnsats for å ivareta offentlige utbyggingsbehov av infrastruktur og tjenestetilbud. Presset på tjenesteområdet er stort, og manglende kapasitet kan føre til at saksbehandlingstiden kan gå opp og oppgaver som ikke er lovpålagte kan bli nedprioritert.

Det er viktig at tjenesteområdet styrker sin kapasitet på overordnet planlegging for å ha kontroll på og å være pådriver i byutviklingen. Gjennom god byutvikling kan kommunen lykkes i å følge opp hovedmålene i kommuneplanens samfunnsdel og ivareta ambisjonene i Miljøpakken. For å få dette til er det nødvendig både å skape entusiasme og framtidstro, samtidig som man forankrer byutviklingen i et grundig kunnskapsgrunnlag, viderefører overordnede strategier og knytter dem til enkeltsakene. Gjennom prosjektarbeidet i *Plansatsingen for store byer* kan man på nye og spennende måter bidra til å realisere bærekraftig byutvikling.

17.2 Miljøpakke for transport

17.2.1 Innledning, status og utfordringer

Miljøpakken for transport er et samarbeid mellom Statens vegvesen, Sør-Trøndelag fylkeskommune og Trondheim kommune, der Trondheim kommune har prosjektledelsen. Miljøpakken er mer enn et rent utbyggingsprogram. Den inneholder en rekke politiske mål og styringssignal for en miljøvennlig byutvikling. Halvparten av den planlagte rammen på nærmere 9,7 milliarder kroner⁴² skal gå til å bygge ut hovedvegnettet. Den andre halvparten brukes til å utvikle et godt kollektivtilbud, etablere et hovednett for syklist, bedre trafikksikkerheten, øke gangtrafikken og bedre miljøforholdene.

---

⁴² I tillegg kommer belønningstilskudd og momskompensasjon. Finansieringsstrukturen er basert på Stortingets vedtak av Miljøpakkens trinn 2. Prioritering av tiltak for 2014-2017 ble vedtatt av lokalpolitisk avbystyret i [sak 17/14](#).

Status

Miljøpakken omfatter nå over 200 godkjente prosjekt. Av disse er 80 ferdigstilt og 112 startet opp. Omlag 30 medarbeidere i de tre etatene er prosjektledere i Miljøpakkens prosjekter, og betydelig flere er direkte involvert i prosjektarbeidene.

Arbeidet med å forbedre framkommeligheten og fjerne flaskehals for kollektivtrafikken videreføres. Det skal blant annet etableres flere kollektivfelt, dagens knutepunkter skal oppgraderes, og flere holdeplasser skal få universell utforming og sanntidsinformasjon. Det pågår oppgradering av trikketraséen blant annet i Kongens gate og Tordenskiolds gate. Dette tiltaket gir foruten nytte til reisende med trikken også bedre trafiksikkerhet når trikken flyttes bort fra fortauet.

Fotgjengere og syklistene opplever også resultater av Miljøpakken. I henhold til gatebruksplanen bygges det gågate i østre del av Thomas Angells gate. Det gir fotgjengerne mer areal i Midtbyen. Det gjøres også tiltak i Munkegata som følge av at bussene er flyttet til kollektivknutepunktet i Prinsenkrysset. Det etableres parkeringsplasser for både sykkel, elbil, forflytningshemmede og motorsykkel. Det plasseres ut flere nye benker som hever trivselen i gata. Det etableres også flere nye sammenhengende sykkelveger, røde sykkelfelt, fortau, sikre kryssingspunkt og støyskjerm rundt om i byen.

Videreføring av E6 sørover planlegges fra høsten 2015. Sentervegens forlengelse ferdigstilles i 2015, og det legges opp til start på kommunale vegprosjekt som Johan Tillers veg og Brundalsforbindelsen i løpet av 2015.

Miljøpakken har ti konkrete og etterprøvbare mål som skal nås fram til 2018. Så langt er Miljøpakken i rute på de fleste målene. De nye bomstasjonene har gitt en viss reduksjon i biltrafikken, men foreløpig ikke så mye som først antatt. Inntektene ser så langt ut til å ligge litt i overkant av det som var forventet. Veksten i kollektivtrafikken i Trondheim er der fortsatt, men er i 2014 betydelig lavere enn tidligere år. Det er hittil i år registrert en vekst på 1,4 prosent i Trondheim. Årsakene til redusert vekst er flere: En mild vinter med gode gang-/sykkelforhold, økning av billettprisene og noe nedskjæring i rutetilbud. Veksten i antall reisende er imidlertid på over 50 prosent siden 2008. Utviklingen i antall kollektivreisende følges nøye.

Det er markert lavere utslipp av nitrogendisoksid (NO₂) i sentrale bygater som følge av overgang til gassdrevne busser. Disse vil kunne benytte biogass når dette er tilgjengelig, noe som vil gi en ytterligere reduksjon i utslippene. Trondheim har fått tildelt 20 millioner kroner til oppstart av biogass gjennom en ekstrautlysning av belønningsmidler fra Samferdselsdepartementet. Trondheim er blant de første byene som skal forhandle med statlige myndigheter om nye bymiljøavtaler, som vil gi rammer for ytterligere satsing på miljøvennlige transportformer.

Utviklingen i sykkeltrafikken er så langt svært positiv. Tellingene tyder på at sykkeltrafikken til og fra Midtbyen økte med 20 prosent i perioden 2011-2013. I 2014 vedtok bystyret en meget ambisiøs sykkelstrategi med visjon om å bli Norges beste sykkelby. Kort sagt sier strategien at flere skal sykle, det skal bli tryggere å sykle og enklere å velge sykkel som transportmiddel i Trondheim. Det satses også på å heve kompetansen blant planleggere i byen gjennom den nye plansatsingen som er et samarbeid mellom byplan, Miljøpakken og NTNU. Forelesere fra Nederland skal bidra til å løfte Trondheims sykkelsatsing enda høyere.

Utfordringer

Miljøpakken genererer mange nye prosjekter. Dette krever betydelig kapasitet i både plan-, prosjekterings- og gjennomføringsfasen. Det er fortsatt en stor utfordring å bemanne prosjektene i konkurranse med andre planleggings- og forvaltningsoppgaver. Det er generelt utfordrende å holde framdrift og forventet ambisjon i prosjekter som involverer flere deltakere, inkludert eksterne samarbeidspartnere. Samlokalisering og tilgang til felles prosjektrum er eksempler på tiltak som har gitt et bedre samarbeid internt. Det jobbes videre med å etablere rutiner som fremmer gode prosesser.

17.3 Byggesakstjenester

17.3.1 Innledning, status og utfordringer

Tjenesten omfatter behandling av innkomne byggesøknader, forberedelse av klagesaker til bygningsrådet, tilsyn etter plan- og bygningsloven, oppfølging av ulovlige byggetiltak og rådgivning og veiledning til publikum.

Status

I 2013 behandlet byggesakskontoret i alt 1 754 søknader om nye byggetiltak. Dette var alt fra mindre tiltak til større utbygginger. I 2014 har tendensen vært at antall søknader om større byggetiltak, særlig boligbygg, er synkende. Det har i de senere år vært mange søknader om store boligbygg. Hittil i 2014 har det vært færre slike søknader. Dette kan skyldes naturlige svingninger. Byggesakskontorets inntekter avhenger av konjunktorene i byggebransjen. Boligmarkedet har i første halvdel av 2014 vært avventende.

Tilsynsgruppa på byggesakskontoret har i 2014 avsatt fem stillinger til ordinær ulovlighetsoppfølging etter bygningslovgivningen og fire stillinger til teknisk tilsyn. Ulovlighetsgruppa tilbyr også juridisk kompetanse til Trøndelag brann- og redningstjeneste IKS, miljøenheten og kart- og oppmålingskontoret. På denne måten får ulovlighetsgruppa oversikt over hvilket lovverk som det er mest hensiktsmessig å benytte for å få brakt et ulovlig forhold i orden. Antall saker i restanse er gått ned betraktelig som et resultat av en målrettet innsats.

Det er utført teknisk tilsyn på temaet universell utforming på alle omsøkte publikumsbygg og arbeidsbygninger. Tilsyn med brannikkerhet og energi er prioriterte områder. Tilsynet har også begynt å rette oppmerksomheten mot modulbygg og produkter. Byggesakskontoret har i den forbindelse inngått et prosjektsamarbeid med Direktoratet for byggkvalitet i 2014. Tilsyn med modulbygg og produkter vil bli videreført også etter at det prosjektet blir avsluttet. Tilsynets bruk av nettbrett har gitt betydelig effektivisering på rapporteringstiden for de enkelte tilsynene. Bruken vil derfor videreutvikles og videreføres i 2015.

Utfordringer

Høy befolkningsvekst har de senere år ført til stor byggeaktivitet i Trondheim. Det har likevel vært mindre byggeaktivitet i første halvdel av 2014, spesielt gjelder dette de større byggeprosjektene. Det ser ut til at det kan bli en bedring i løpet av høsten og frem mot 2015. Samtidig varsler regjeringen forenklinger i regelverket som potensielt kan føre til svakere saksinnang og en dreining av ressursene til mer tilsynsarbeid, ulovlighetsoppfølging og kundeveiledning over skranke. Uvisshet omkring effekten av de varslede lovendringer gir en usikkerhet for byggesakstjenesten når det gjelder ressurs- og kompetansebehov.

Det er fortsatt en utfordring å behandle saker innen lovbestemt behandlingstid, dette gjelder særlig klagesaker til politisk behandling i bygningsrådet. Videre er det en utfordring for tjenesten å sikre en fleksibel drift av tjenesten som ivaretar både saksframdrift og kommunikasjonen med brukerne. Det er et mål å innføre tiltak som øker servicegraden mot publikum ytterligere og som øker graden av selvbetjening. Byggesakskontoret har inngått et samarbeid med KS KommIT om to prosjekter som har som mål å digitalisere byggesakstjenesten for både innbygger og ansatte. Dette vil gi både effektiviseringsgevinst og økt kundetilfredshet.

17.4 Kart- og oppmålingstjenester

17.4.1 Innledning, status og utfordringer

Tjenesten omfatter arbeid med eiendomsskatt, deling av eiendom, eierseksjonering, tildeling av adresse, ajourhold av kart samt drift av digitale kart- og planverktøy. Oppgavene utføres etter plan- og

bygningsloven, matrikkeloven, eierseksjonsloven, eiendomsskatteloven, stedsnavnloven og geodataloven.

Status

Aktiviteten med deling av eiendom og ajourhold av kart- og planregistre er knyttet tett opp mot aktivitetene innenfor plan- og byggesaksbehandlingen. Økt fortetting har resultert i en merkbar økning i antall eierseksjonssaker. Kommunen er gjennom plan- og bygningsloven pålagt å sørge for at det foreligger et oppdatert offentlig kartgrunnlag for de formål som omhandles i loven. Fortsatt høy byggeaktivitet vil derfor i tida framover også gjøre det nødvendig med relativt omfattende og hyppig oppdatering av kart- og flybilder for å framskaffe et godt beslutningsunderlag i plan- og utredningsprosesser. Tilgang til digitale kart og bilder, inklusive mulighet for å betrakte terrengmodeller i tre dimensjoner, reduserer behovet for befarung i felt. Dette gjør saksbehandlingen mer effektiv.

En rekke standarder som muliggjør effektiv bruk og utveksling av digitale kartdata er utviklet de senere årene. Kommunens kart- og planregisterløsninger på internett har implementert disse standardene. Dette gir en mer effektiv dataflyt og gjør det mulig å etablere gode løsninger for økt selvbetjening på nett for innbyggere og næringsliv, i de tilfeller der tjenesten eller informasjonen kan knyttes til sted.

Kommunal- og moderniseringsdepartementet har utarbeidet og lagt fram en liste over data som skal definere det offentlige kartgrunnlaget (DOK). Den offisielle lista skal være klar 1. januar 2015. Gjeldende temakart skal legges til rette i kommunens kartinnsyn, og temakart fra nasjonale sektormyndigheter må sees i sammenheng med kommunens egne temakart. Denne gjennomgangen må gjøres i samarbeid med de enhetene som i dag forvalter aktuell temainformasjon.

Utfordringer

Hoveddelen av offentlig saksbehandling er i dag direkte eller indirekte knyttet til sted. Trondheim kommune har et uutnyttet potensial med hensyn til digitalisering og effektivisering av arbeidsprosesser som involverer stedfestet informasjon. Dersom det er mulig å visualisere informasjonen i et kart, fører dette til økt kunnskap. Flere integrerte løsninger er gjort tilgjengelig og tilrettelagt for bruk, men utnyttes for lite. Full driftssetting krever at arbeidsrutiner og -metoder ved flere enheter i større grad tilpasses nye elektroniske løsninger. Samtidig setter de nye løsningene i større grad enn før krav til hvordan data lagres og forvaltes, noe som igjen krever bevissthet om dette fra den som har ansvaret for informasjonen.

Det er et statlig mål at alle kart- og eiendomsdata skal gjøres fritt tilgjengelig på linje med annen offentlig informasjon innen 2017. I dag er brukerbetaling en viktig del av finansieringsgrunnlaget for offentlige kart- og eiendomsdata. Trondheim kommune mottar årlig i overkant av to millioner kroner i brukerbetaling for sine kartdata. Dette er en viktig finansieringskilde for å kunne oppfylle lovpålagte krav om et oppdatert offentlig kartgrunnlag for planlegging og utbygging etter plan- og bygningsloven. Spørsmålet om frigivelse av data er under utredning. Det er foreløpig ikke klart hva de økonomiske konsekvensene vil bli for kommunene.

17.5 Mål for tjenesteområdet

Tjenesteområdet bidrar til å oppnå følgende mål i kommuneplanens samfunnsdel:

2.3 I 2020 skal Trondheim ha en fysisk byutforming som fremmer livskvalitet og helse

2.4 I 2020 skal Trondheim ha en bærekraftig forvaltning av naturmiljø og areal

2.6 I 2020 er Trondheim rollemodell for konkurransedyktige og bærekraftige areal- og transportløsninger

3.1 I 2020 opplever barn og unge i Trondheim trygghet i hjem, barnehage, skole og fritid (bidragsyter)

3.8 I 2020 har Trondheim et levende bysentrum

17.5.1 Periodemål 2015-2018

1. Oppfylle nasjonale mål om bærekraftig byutvikling.

Det overordnede planarbeid skal sikre en forutsigbar og målrettet bærekraftig byutvikling i Trondheim. Nasjonale mål om reduserte klimautslipp skal følges opp gjennom arbeidet med Miljøpakken, og gjennom bidrag i andre store planarbeid som nytt logistikknutepunkt, tospors jernbane og annet. Overordnede prinsipper for utviklingen av Østbyen skal konkretiseres og følges opp i planprosesser for nye utbyggingsområder.

- Kommuneplanmelding for byutvikling skal vedtas i 2015, med fastsettelse av hovedprinsipper for vern av dyrka areal og overordnet grønnstruktur, fortettingsstrategi og overordnet modell for areal og transport.
- Campusutviklingsarbeidet skal følges opp. Planarbeidet for Kunnskapsaksen vil prioriteres med spesiell vekt på utviklingen på Elgeseter og Øya, Tempe og Sorgenfri samt Sluppenområdet.

2. Trondheim er en attraktiv by med god folkehelse og trivsel i hverdagen.

Folkehelseperspektivet løftes fram på en måte som gjør det enklere og mer attraktivt for innbyggerne å leve sunnere. Byen tilrettelegges for at flere skal kunne gå, sykle og reise kollektivt i hverdagen. Befolkningens tilgang til offentlige rekreasjonsområder og sammenhengende grønnstruktur fra marka via vassdrag til fjorden skal styrkes.

- Funksjonelle og attraktive bydelssentra med gode bo- og oppvekstmiljø skal planlegges i tilknytning til utvalgte sentrale kollektivknutepunkt på Saupstad, Kolstad og Tiller sentrum.
- Kommunedelplan for Granåsen er utarbeidet og inngår som bidrag til søknad om VM2021.

3. Midtbyen styrkes som regionens identitetsbærer og viktigste handels- og kultursentrum.

Midtbyen med tilliggende sentrumsområder styrkes som det mest attraktive stedet å drive handel og næring, arbeide, besøke, oppleve og bo i Midt-Norge. En byromsstrategi for Midtbyen skal etableres med økt vekt på kvalitet, attraktivitet og aktivitet i byens offentlige rom. Midtbyens tilliggende sentrumsområder skal utvikles på en måte som bidrar til å gi positive ringvirkninger for utviklingen innenfor elveslyngen. Satsingen "En blå tråd" brukes aktivt til å rette søkelys på Nidelva, Kanalen og kulturminneverdier som ressurs i byutviklingen.

- Kommunedelplan for Nyhavna ferdigstilles og strategier for gjennomføring påbegynnes.
- Profilerings av utviklingen i Midtbyen styrkes gjennom økt bruk av sosiale medier.
- TMV-odden oppgraderes i samarbeid med næringslivet på Solsiden.

4. Plan- og bygningstjenestene er effektive og tilgjengelige for alle gjennom økt bruk av digitale verktøy.

I løpet av 2015 skal det finnes oppdatert informasjon og dokumentasjon om pågående plan-, bygge- og delesaker via selvbetjening på internett.

- Saksbehandlingsrutiner legges om slik at integrasjonen av kartløsning og arkivløsning kan utnyttes fullt ut.
- Løsning for digital plandialog utvikles slik at det er mulig for publikum å avgi høringsuttalelser via selvbetjent innsynsløsning på internett.
- Det etableres en fysisk bymodell for Midtbyen basert på digital kartinformasjon. Både fysisk og digital 3D-modell gjøres tilgjengelig for publikum.
- Arbeidet med å få på plass system for utnyttelse av bygningsinformasjonsmodeller i saksbehandlingen igangsettes.

17.6 Forslag til driftsbudsjett

Rammen til de tre enhetene som ligger til tjenestområdet fordeler seg om lag som følger i 2014:

Tabell 17-1 Rammefordeling enhetene innenfor Plan- og bygningstjenester 2014. Tall i millioner kroner

Enhet	Utgifter	Inntekter	Netto ramme	Antall årsverk
Kart og oppmålingskontoret	28,4	17,4	11,0	30
Byplankontoret	44,5	17,9	26,6	65
Byggesakskontoret	34,9	39,3	-4,4	45
Miljøpakken	18,3	9,1	9,2	7
Sum	126,1	83,7	42,4	147

Kart og oppmålingskontoret har 30 årsverk og et budsjett på i overkant av 28 millioner kroner. Om lag 11 millioner kroner av budsjettet blir gitt som bevilgning fra bykassen.

Byggesakskontoret har i alt 45 årsverk og et budsjett på omtrent 35 millioner kroner. Enheten er selvkostfinansiert. Enheten er satt opp til å gå med overskudd for å dekke aktiviteter knyttet til byggesakskostnader også på andre enheter.

Byplankontoret finansieres gjennom gebyr, avgifter og prosjekter (rundt 18 millioner kroner) og bykassen (26 millioner kroner). Enheten har 65 årsverk.

Miljøpakken er organisatorisk plassert under byplankontoret og har sju årsverk. Miljøpakken sitt driftsbudsjett er på 18 millioner kroner der ni millioner kroner bevilges fra bykassen.

Enhetene innenfor tjenesteområdet har høy selvfinansieringsgrad, nesten 70 prosent av aktiviteten finansieres via inntekter. Brorparten av den tildelte kommunale rammen benyttes til byplanlegging og kartlegging. Den høye inntektsandelen til enhetene skyldes for en stor del at de utfører tjenester relatert til plan og bygningsloven. Gebyrnivået for disse tjenestene avgjøres av bystyret. Den gjennomsnittlige gebyrøkningen rådmannen foreslår innenfor området, framgår av tabellen nedenfor.

Tabell 17-2 Foreslåtte gebyr- og avgiftsøkninger plan og bygningstjenester. Tall i prosent

Område	Foreslått gebyrøkning
Byggesaksbehandling	-5,0
1.del plansaker	10,0
Delesaker plan og andre avgifter plan	3,0
Oppmålingssaker i henhold til matrikkelloven	3,0
Andre avgifter knyttet til karttjenester	3,0

Gebyrene relatert til delesaker plan, oppmålingssaker i henhold til matrikkelloven, en del plansaker og andre avgifter knyttet til karttjenester foreslås økt i tråd med lønns- og prisstigningen. På grunn av høy byggeaktivitet har byggesaksområdet bygget opp en betydelig fondsavsetning, per 31.12.2013 var fondet på 24,6 millioner kroner. I økonomirapporten for andre tertial 2014 er det antydnet en fondsbruk på om lag 5 millioner kroner ved årsslutt. Midler på selvkostfond skal i henhold til regelverket benyttes over en 5-årsperiode. For å bygge ned fondet i tråd med de sentrale føringene foreslår rådmannen at byggesaksgebyrene i 2015 generelt reduseres med fem prosent. Byggesaksgebyret er betydelig redusert de siste årene, og det må påregnes at denne reduksjonen vil medføre behov for reelle økninger i gebyrene i årene framover. Selvkostområdet 1.del plansaker vil bruke av selvkostfondet både i 2013 og 2014, og ved utgangen av 2014 vil fondet være nesten brukt opp. Det er derfor behov for å øke gebyrene noe mer enn anslaget for lønns- og prisstigningen.

Tabell 17-3 Plan- og bygningstjenester sammenlignet med andre ASSS-kommunene. Tall i kroner per innbygger

	Trondheim		ASSS	
	2012	2013	2012	2013
Plantjenester				
Brutto driftsutgifter til plansaksbehandling	390	330	319	290
Netto driftsutgifter til plansaksbehandling	194	178	240	201
Brutto driftinntekter til plansaksbehandling	218	175	98	108
Byggesakstjenester				
Brutto driftsutgifter til byggesaksbehandling		201		224
Netto driftsutgifter til byggesaksbehandling		-20		-7
Brutto driftinntekter til byggesaksbehandling		228		243
Kart- og oppmålingstjenester				
Brutto driftsutgifter til kart- og oppmåling	136	157	171	167
Netto driftsutgifter til kart- og oppmåling	54	20	80	77
Brutto driftinntekter til kart- og oppmåling	89	148	100	100

Kostratallene for 2012 og 2013 viser at Trondheim kommune benytter relativt lite ressurser på plan- og bygningstjenester. Bruttotallene for plantjenester er påvirket av Miljøpakken. For å se hva bykassen bruker på området, må man se hva som brukes netto på området. På grunn av omlegging av KOSTRA, er ikke tallene for 2012 sammenlignbare med tallene for 2013 når det gjelder byggesakstjenester. Både kart, oppmåling- og byggesakstjenester i Trondheim ble i 2013 drevet billigere enn snittet av de andre ASSS-kommunene.

Tabellen under viser rådmannens forslag til netto driftsramme for plan- og bygningstjenester for perioden 2015-2018, samt rådmannens forslag til hvordan området skal tilpasse seg nye driftsrammer. Tabellen viser endring i forhold til vedtatt budsjett for 2014. Vedlegg 1 viser en detaljert oversikt over forslag til tilpasningstiltak.

Tabell 17-4 Budsjettramme og tiltak plan- og bygningstjenester. Tall i millioner kroner

	2015	2016	2017	2018
Vedtatt budsjett 2014	37,1	37,1	37,1	37,1
Priskompensasjon ⁴³	-0,5	-0,5	-0,5	-0,5
Oppgaveendringer				
Korrigert budsjett 2015	36,6	36,6	36,6	36,6
Ramme for befolkningsendring	0,7	1,2	1,9	2,6
Annen rammeendring	1,6	1,6	1,6	-0,5
Forslag til netto driftsramme	38,9	39,4	40,1	38,7
Rammeendring	2,3	2,8	3,5	2,1
Opprettholdelse av standard	2,0	2,0	2,0	0,0
Økninger i tjenestetilbud	0,7	1,3	1,9	2,6
Reduksjoner i tjenestetilbud	-0,5	-0,5	-0,5	-0,5
Sum tiltak	2,3	2,8	3,5	2,1

Opprettholdelse av standard

Økt ressursinnsats overordnet tomteavklaring og større planavklaringer

Det er nødvendig å øke rammen med 2 millioner kroner for å holde dagens aktivitet på planarbeidet ved like. Det skyldes konsekvensene av politisk vedtak om å åpne opp flere områder for boligbygging samt at planbestillingene er blitt større. Det er lagt opp til at rammeøkningen trekkes inn i 2018.

⁴³ Tjenesteområdene kompenseres også for lønn. Lønnskompensasjon er ikke fordelt på tjenesteområdene, men ligger under tilleggsbevilgninger (jf kapittel 4).

Økninger i tjenestetilbud*IT-satsing*

Byutvikling har, for å effektivisere tjenestene, disponert om lag 0,7 million kroner per år til utvikling av IT-verktøy for tjenesteområdet og resten av kommunen. Satsningen bidrar til å gjøre det mulig å henge med på den tekniske utviklingen og effektivisere og bedre kvaliteten på tjenesteproduksjonen.

Reduksjoner i tjenestetilbud*Reduksjon i saksbehandlingskapasitet*

I forbindelse med utarbeidelsen av budsjettet for 2014 ble budsjettet for plan- og bygningstjenester saldert ved at saksbehandlerkapasiteten ble redusert med 0,5 million kroner.

17.7 Forslag til investeringsbudsjett

Tabellen under viser rådmannens forslag til Investeringer i plan- og bygningstjenester for perioden 2015-2018, og endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2014.

Tabell 17-5 Investeringer i plan- og bygningstjenester i perioden 2015-18. Tall i millioner kroner

				2014	2015	2016	2017	2018
Vedtatt budsjett 2014-2016				13,8	13,8	13,9	13,9	
Forslag investering 2014-2017					14,0	14,0	14,0	14,0
Prosjekt/investering	Kostnads- overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering				
				2015	2016	2017	2018	
Miljøpakketiltak				14,0	14,0	14,0	14,0	
Sum økonomiplan					14,0	14,0	14,0	14,0

De kommunale investeringsmidlene til Miljøpakken er samlet i en pott slik at de kan brukes mer fleksibelt. I tillegg til kommunale lånemidler forutsettes det statlig tilskudd knyttet til trafikksikkerhet og kollektivtrafikk på rundt 4,5 millioner kroner

18 Miljø-, landbruks- og laboratorietjenester

Miljø og helse i alt kommunen gjør er utslagsgivende for å nå kommunens miljø- og folkehelsemål. Energi- og klimahandlingsplanen skal revideres i 2015/16 for å holde fokus på vedtatte klimamål for 2020. En klimasårbarhetsstrategi skal vise hvordan Trondheim vil håndtere framtidige klimaendringer. Ytterligere forbedring av luftkvaliteten i byen vil styrke folkehelsen. Prosjektet *Renere havn* går inn i gjennomføringsfasen og er en viktig forutsetning for å etablere en ny bydel mot fjorden. For å styrke byens identitet og særpreg må kulturminner, grønne arealer og matproduserende areal bevares og synliggjøres.

18.1 Innledning, status og utfordringer

Trondheim som miljøby skal redusere klimagassutslipp, sikre god vannkvalitet, ta vare på biologisk mangfold, kulturminner og kulturlandskap, styrke et bærekraftig landbruk og utvikle helsefremmende nærmiljøer og god folkehelse. Dette er oppgaver som krever et godt samarbeid på tvers av sektorer. Miljøovervåking, laboratorietjenester og planlegging og evaluering av tiltak er en del av tjenesteområdet. Lovfestede oppgaver omfatter miljørettet helsevern, forurensning, avfall, naturforvaltning og landbruk. Miljøtjenester er også rådgiver og pådriver for gjennomføring av tiltak overfor andre tjenesteområder og bysamfunnet.

18.1.1 Status og utfordringer

Framtidens byer, Temaplan for naturmiljø, *Grønn barneby*, *Renere havn*, Kulturminneplanen og myndighetsoppgaver gjennomføres etter vedtatte politiske planer. Tiltakene bedrer bymiljøet på både kort og lang sikt. Den generelle miljøtrenden for Trondheim er positiv. Miljøpakkens arbeid er i denne sammenheng uvurderlig.

Klima

FNs klimapanel har lagt fram oppdatert kunnskapsstatus. Den viser at dagens utslippsutvikling kan gi en global temperaturøkning på cirka 4 grader i dette århundret. Strategi på nasjonalt nivå legger til grunn at vi må planlegge for de høyeste anslagene av forventede klimaendringer. Samlet gir dette et behov for å utarbeide en helhetlig klimatilpasningsstrategi som kan gjøre Trondheim mer robust mot klimaendringer og ekstremvær.

Rådmannen arbeider med nye beregningsverktøy for lokale klimagassutslipp. Dette skal gi en målrettet prioritering av tiltak i arbeidet med en revidert energi- og klimahandlingsplan. En utfordring for å nå våre lokale miljømål er økende utslipp fra transport, spesielt gods- og varetransport.

Folkehelse

Folkehelseloven pålegger kommunen å ha oversikt over faktorer som kan påvirke folkehelsen. I tråd med slagordet "helse i alt vi gjør" deltar mange tjenesteområder i dette arbeidet. Innbyggerens folkehelse er avhengig av tilgang på rekreasjonsareal, stille soner, møteplasser med mer. Å sikre vannkvaliteten i Trondheims drikkevannskilde Jonsvatnet vil alltid ha høy prioritet. Vi har relativt god oversikt over miljøfaktorer som luftkvalitet og støy og deres påvirkning på folkehelsen. Vi mangler imidlertid en god oversikt over ulykker og skader. Disse registreres på legevakta og på akuttmottaket på St. Olav. Dataene er så langt ikke anonymisert og gjort tilgjengelige for saksbehandlerne i kommunen, slik at de kan gi et godt kunnskapsgrunnlag for forebyggende tiltak.

I 2013 overholdt Trondheim forskriftskravene til luftkvalitet for første gang på fem år, både for støv (PM₁₀) og nitrogendioksid (NO₂). Dette skyldes i hovedsak økt innsats og bedre metodikk på renhold og støvdemping, effekten av at stadig flere busser går på naturgass, samt veg- og bompengetiltak som har ført til at en større del av tungtrafikken går utenom bykjernen. Luftkvaliteten er avhengig vær- og føreforhold, tilstrekkelig renhold og støvdemping, samt at piggdekkandelen og trafikken ikke øker vesentlig. Det er størst fare for brudd på forskrift for PM₁₀ langs E6 sør for bykjernen.

Landbruk og naturforvaltning

Stortingsmelding nr 9 (2011-2012) om landbruks- og matpolitikk har et nasjonalt mål om 20 prosent økt matproduksjon i Norge. Siste revisjon av kommuneplanens arealdel gir Trondheim kommune betydelig mindre areal til matproduksjon. Skal landbruket i kommunen bidra til å møte utfordringen knyttet til økt matproduksjon, må produktiviteten på eksisterende landbruksareal økes betydelig. En utfordring i så måte er at mye landbruksjord har gammel drenering som trenger fornyelse for å gi økt avling. Til tross for statlige grøftetilskudd er ikke fornyelsestakten tilstrekkelig.

God naturforvaltning og sikring av biologisk mangfold er svært avhengig av kommunens arealforvaltning. En bitvis gjenbygging av grønne strukturer vil på lengre sikt føre til redusert biologisk mangfold og dårligere opplevelseskvalitet. Hvis vanlige naturtyper og grønne forbindelser forsvinner, blir det stadig mer behov for kostnadskrevenne skjøtsel for å ta vare på sårbare og truede arter og naturtyper. Spredning av fremmede arter er en annen viktig trussel mot naturmangfoldet. Her er det viktig med tidlig innsats for å ta vare på eksisterende verdier.

Det er en gledelig utvikling at flere skoler og barnehager velger tema innenfor biologisk mangfold som tema for Grønt flagg-sertifisering. Det er også gledelig at møysommelig arbeid basert på vanddirektivet bærer frukter. I nedre del av Vikelva er det dokumentert gytesuksess for sjøørret for første gang på 100 år, og i Grilstadbekken for første gang siden undersøkelsene startet for ti år siden.

Kulturminner

For en by i vekst er det en utfordring å utvikle en moderne og tett by og samtidig evne å ta vare på historie og identitet. Det påligger kommunen som myndighet og eier et stort ansvar for å forvalte byens historiske verdier på en god måte. Dette ansvaret deler vi med andre eiere av kulturminner.

Kulturminneplanens handlingsdel, behandlet i bystyret i [sak 144/13](#), prioriterer forprosjekt for vitalisering av brygger og forprosjekt for veiter og bakgårder. Forprosjekt for vitalisering av bryggene er godt i gang. Kommunen arbeider sammen med eierne om stedsanalyse, gir tilskudd til pæling og samarbeider med NTNU og fylkeskommunen om muligheten for etablering av et bygningsvernssenter. Uten tilførsel av ekstra ressurser har det ikke vært mulig for rådmannen å løfte vitalisering av veiter og bakgårder i ønsket grad. Kartlegging av kulturhistoriske verdier er imidlertid satt i gang. Også her er samarbeid med andre prosjekter viktig, som for eksempel arbeidet med en byromstrategi.

Miljøgifter – Renere havn

Tilførsel av miljøgifter til omgivelsene våre er avhengig av hvilke produkter som er på markedet, samt utslipp fra industri. Dette styres av staten i tråd med EUs regelverk. Kommunens innsats mot miljøgifter er å ta hånd om avfall, avløp og miljøgifter som sprer seg i naturen. Ved utbygging på forurensede områder stilles det krav til opprydding. Vi ryddet i samarbeid med Jernbaneverket, Rom Eiendom og Miljødirektoratet området ved Killingdal grubers oppredningsanlegg i Bynesvegen i 2011. Kommunen har nå prosjektert og planlagt opprydding i havnebassenget sammen med Trondheim Havn IKS, med støtte fra Miljødirektoratet. Oppryddingen skal hovedsakelig gjennomføres i 2015 og 2016.

Miljøstyring av egen drift

Som en viktig samfunnsaktør, forbilde og en stor arbeidsplass tar Trondheim kommune sitt miljøansvar på alvor. Trondheim kommune har vært miljøsertifisert etter ISO 14001-standarden for miljøledelse siden 2006 og dermed er miljømålene gjennomgående i våre styringsdokumenter – fra den ettårige til den 4-årige handlings- og økonomiplanen. Dette er synliggjort i enhetsavtalene. Formålet med miljøsertifiseringen er å styre og effektivisere miljøarbeidet gjennom systematisk planlegging,

gjennomføring, oppfølging og evaluering. Trondheim kommune har hatt fokus på energi, avfall og transport. Energiforbruket i egen bygningsmasse har gått betydelig ned. Det gjøres mye godt miljøarbeid i Trondheim kommune, men det er en utfordring å få til gode målbare indikatorer på avfall og transport. Kjøretøystrategien for kommunens egen drift og en kartlegging av forskjellige enheters klimafotavtrykk vil på sikt kunne bidra til å gi målbare indikatorer.

Holdningsskapende arbeid og tilsyn

Å kommunisere kjennskap til globale og lokale miljøproblemer vil fortsatt være en utfordring. Trondheim kommune skal være et godt forbilde med sitt interne miljøarbeid, og også som formidler av miljøengasjement til barn, unge, byens innbyggere generelt og det lokale næringslivet. For å bidra til at nasjonale, regionale og lokale miljømål nås, er det viktig å igangsette holdningsskapende og stimulerende tiltak overfor utbyggere, næringsliv og innbyggere.

Tilsyn med virksomheter og eiendommer som påvirker miljø, landbruk og folkehelse er en viktig oppgave. Det er alltid en utfordring å sette av tilstrekkelig med ressurser til holdningsskapende arbeid og tilsyn i en hverdag der kompetansen innen tjenesteområdet etterspørres til andre viktige utviklingsoppgaver.

Analysetjenester

Analysesenteret utfører årlig om lag 55.000 analyser av vann, mat, miljø og luft. Analyse- og beredskapstjenester leveres internt til Trondheim kommune. Bystyret vedtok 22. mai 2014 at alle eksterne oppdrag skal gå via det nyetablerte selskapet LabTjenester AS som er eid av Trondheim kommune. Bystyret vedtok også at kommunen skal arbeide for å etablere samarbeid om laboratorietjenester med andre relevante kommuner og fylkeskommunene i Trøndelag. Analysesenterets kompetanse og tjenester kan i større grad benyttes av andre enheter i kommunen, og dette skal kommuniseres bedre ut i organisasjonen.

Omorganiseringen kan medføre at tjenesten får mindre inntekter enn budsjettet. Rådmannen har derfor i sitt forslag til budsjett foreslått å sette av ti millioner kroner for å bidra til en eventuell nødvendig omstilling av tjenesten.

18.2 Mål for tjenesteområdet

Tjenesteområdet bidrar til å oppnå følgende mål i kommuneplanens samfunnsdel:

- 2.2 I 2020 skal Trondheim være et lavenergisamfunn
- 2.3 I 2020 skal Trondheim ha en fysisk byutforming som fremmer livskvalitet og helse
- 2.4 I 2020 skal Trondheim ha en bærekraftig forvaltning av naturmiljø og areal
- 3.8 I 2020 har Trondheim et levende bysentrum
- 4.5 I 2020 har Trondheim god beredskap i forhold til samfunnssikkerhet (bidragsyter)

1. Utslippene av klimagasser i 2020 er minst 25 prosent lavere enn i 1991.

Trondheim kommune har gjennomført mange små og store tiltak for å redusere klimagassutslippene. Kunnskap om både utfordringer og løsninger utvikler seg raskt. Det blir viktig å følge opp, evaluere og revidere eksisterende klimahandlingsplan.

- I 2015 skal Trondheim kommune avklare status for klimagassutslippene. Forslag til tiltak som skal iverksettes for å nå målet i 2020 skal sendes på høring i 2015 og vedtas i 2016.
- I 2015 skal det arbeides med en mer helhetlig klimatilpasningsstrategi for å gjøre byen mer robust mot klimaendringer og ekstremvær.

2. Bedre folkehelse gjennom bedre luftkvalitet.

For å forebygge plager for astmatikere og allergikere og unngå hjerte- og karlidelser bør Trondheim tilfredsstillende nasjonale mål for lokal luftkvalitet på lengre sikt. Det krever at vi reduserer konsentrasjonen av støv og nitrogendisoksid (NO₂) hvert år.

- I 2015 skal Trondheim redusere antall overskridelser av grenseverdien for svevestøv, PM₁₀, gjennom holdningsskapende arbeid, ved utvidelse av nettet for intensive renholdsrutiner og ved å gjennomføre lokal forskrift om akutte tiltak ved fare for overskridelser.
- I 2015 skal årsmiddelkonsentrasjonen for NO₂ være lavere enn gjennomsnittet for de tre foregående årene.
- I 2015 skal luftkvaliteten dokumenteres over større deler av byen enn tidligere.

3. Bærekraftig og langsiktig forvaltning av naturmiljøet og matproduserende areal

Det er betydelig billigere å ta vare på eksisterende naturmiljø og matproduserende areal, enn å restaurere og istandsette slike arealer. Det er derfor nødvendig å definere klart hvilke natur og landbruksarealer som er viktigst.

- I 2015 skal det etableres en grønn strek for vern av dyrka jord gjennom kommuneplanmelding for byutvikling. Det skal også utredes hvordan viktige viltkorridorer kan få et sterkere vern.
- I 2015 skal prosjektet Renere havn etablere deponi for forurensede masser og starte mudring og tildekking av forurensede masser i havnebassenget for å redusere spredningen av miljøgifter.

4. Ivareta byens kulturminner og spre kunnskap om dem.

Kulturminneplanen 2013-2025 beskriver særpreget og mangfoldet av kulturminner i Trondheim. Planens strategiske mål og handlingsplanen skal følges opp med vekt på vitalisering av bryggene med mål om å finne fram til ny bruk og på styrking av de historiske verdiene og miljøkvaliteten i veiter og bakgårdsbebyggelse.

- I 2015 skal arbeidet med å skape nytt liv i bryggene langs Kjøpmannsgaten være godt i gang. Utbedring av pelefundamenter og sikring mot brann skal være igangsatt, og uteområdet skal være gjort mer attraktivt for publikum.
- I 2015 skal prosjekt for å styrke de historiske kvalitetene i veiter og gårdsrom i Midtbyen være igangsatt, med en registrering av eksisterende situasjon og vurdering av mulige forbedringer.

18.3 Forslag til driftsbudsjett

Tjenesteområdet består av de to enhetene Miljøenheten og Analysesenteret. Miljøenheten har 39 ansatte og en kommunal ramme på rundt 26 millioner kroner. Analysesenteret har 19 ansatte og en kommunal ramme på om lag to millioner kroner.

Tabellen under viser rådmannens forslag til netto driftsramme for miljøområdet for perioden 2015-2018, og hvordan området skal tilpasse seg nye driftsrammer. Tabellen viser endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2014. Vedlegg 1 viser en detaljert oversikt over forslag til tilpasningstiltak.

Tabell 18-5 Budsjettramme og tiltak miljø-, landbruks- og laboratorietjenester. Tall i millioner kroner

	2015	2016	2017	2018
Vedtatt budsjett 2014	27,3	27,3	27,3	27,3
Priskompensasjon ⁴⁴	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1
Oppgaveendringer				
Korrigert budsjett 2014	27,2	27,2	27,2	27,2
Ramme for befolkningsendring				
Annen rammeendring	0,1	0,1	0,1	0,1
Forslag til netto driftsramme	27,3	27,3	27,3	27,3
Rammeendring	0,1	0,1	0,1	0,1
Økninger i tjenestetilbud	0,6	0,6	0,6	0,6
Reduksjoner i tjenestetilbud	-0,3	-0,3	-0,3	-0,3
Endring i gebyrer/brukerbetaling	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2
Sum tiltak	0,1	0,1	0,1	0,1

Økninger i tjenestetilbud*Handlingsplan for bedre luftkvalitet i Trondheim*

Krav i statlig og lokalt lovverk vedrørende luftkvalitet, oppfølging av handlingsplan for bedre luftkvalitet i Trondheim og forpliktelser overfor våre samarbeidspartnere, gjør det nødvendig å øke den forvaltningsmessige innsatsen for å bedre luftkvaliteten. Det er satt av 0,6 million kroner til tiltaket finansiert ved å omdisponere midler fra vegområdet. Omdisponeringen vil gjøre det mulig for kommunen å utfordre Statens vegvesen, Sør-Trøndelag fylkeskommune og kommunen selv når det gjelder å gjøre konkrete tiltak for å bedre luftkvaliteten i Trondheim.

Reduksjoner i tjenestetilbud*Reduksjon i saksbehandlingskapasitet*

I forbindelse med utarbeidelsen av budsjettet for 2014 ble budsjettet for Miljøtjenester i 2015 redusert ved at saksbehandlerkapasiteten ble redusert med 0,3 million kroner.

Endring i gebyrer/brukerbetaling*Endringer i gebyr terrenginngrep i forurenset grunn*

Gebyr for saksbehandling av terrenginngrep i forurenset grunn ble innført i 2009 og har siden det bare blitt korrigert for lønns- og prisstigning. Det er gjort en evaluering av selvkostgraden til gebyret og rådmannen har kommet fram til at gebyret må økes med 67 prosent for å nå reell selvkost. Den foreslåtte økningen vil gi en merinntekt på anslagsvis 0,2 million kroner. I gebyrsaken til området vil det bli redegjort nærmere for bakgrunn og gebyrets størrelse.

18.4 Forslag til investeringsbudsjett

Tabell 18-5 viser rådmannens forslag til investeringer i miljø-, landbruks- og laboratorietjenester for perioden 2015-2018, og endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2014.

⁴⁴ Tjenesteområdene kompenseres også for lønn. Lønnskompensasjon er ikke fordelt på tjenesteområdene, men ligger under tilleggsbevilgninger (jf kapittel 4).

Tabell 18-5 Investeringer i miljø-, landbruks- og laboratorietjenester i perioden 2015-18. Tall i millioner kroner

				2014	2015	2016	2017	2018
Vedtatt budsjett 2014-2017				12,0	88,0	75,7	2,0	
Forslag investering 2015-2018					99,0	119,2	2,0	2,0
Prosjekt/investering	Kostnads- overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering				
				2015	2016	2017	2018	
Utstyr og bygningsdrift								
Analysesenteret				2,0	2,0	2,0	2,0	2,0
Prosjekt renere havn	248,7	44,9	203,8	86,6	117,2	0,0	0,0	0,0
Prosjekt renere havn, stabilisering kanalen	10,4	0,0	10,4	10,4	0,0	0,0	0,0	0,0
Sum økonomiplan				99,0	119,2	2,0	2,0	

Analysesenteret

Analysesenteret har kontinuerlig behov for å oppgradere sitt tekniske utstyr. Det er derfor nødvendig at enheten har et investeringsbudsjett på to millioner kroner i året. I tillegg til å brukes på teknisk utstyr, vil midlene brukes til oppgradering av bygget enheten har tilhold i.

Prosjekt renere havn

Trondheim kommune og Trondheim Havn IKS har fått intensjonsbrev om 75 prosent statlig støtte (eksklusive moms) til miljøtiltak i prosjektet Renere havn. De resterende utgiftene skal deles mellom Trondheim kommune og Trondheim Havn IKS. Hovedentreprisen ligger på anbud med frist i begynnelsen av januar 2015. Når tilbudene er kjent, vil forventet sluttkostnad bli estimert med større grad av sikkerhet og rådmannen vil da legge fram egen sak om prosjektet.

I forbindelse med prosjektet Renere havn er det avdekket et akutt behov for å stabilisere deler av kaikantene i kanalen. Kostnaden er estimert til 10,4 millioner kroner og fordeles mellom Trondheim kommune og Trondheim Havn IKS.

19 Tekniske tjenester

Styrking av sikkerheten i vannforsyningen vil fortsatt ha høy prioritet. Arbeidet med å redusere forurensningsutslipp og gjøre byens elver og bekker rene og bedre egnet for lek og rekreasjon videreføres. Aktivitetstilbudet for barn og unge skal økes ved at det bygges flere mindre skateanlegg og ballbaner i bydelene. Brukertilfredsheten med kommunale veger og gang- og sykkelveger skal økes. Mer materialgjenvinning fra husholdningsavfall er et hovedmål.

19.1 Innledning

Tekniske tjenester produserer en rekke av de basistjenestene kommunens befolkning benytter i hverdagen. Området har også ansvaret for tjenester som bidrar til innbyggernes sikkerhet. Tekniske tjenester omfatter forvaltnings-, drifts-, vedlikeholds- og investeringstiltak innenfor områdene:

- Drikkevannsforsyning og avløpshåndtering
- Veg - og trafikkanlegg
- Byrom, parker og grøntanlegg
- Avfallshåndtering
- Utleie av gategrunn
- Feiing, brann- og redningstjenester
- Geoteknikk

19.2 Status og utfordringer

19.2.1 Vann

I Norsk Vanns gradering av standarden på vannforsyningen i de ti største kommunene kommer Trondheim på en 6. plass. Det som trekker ned er mangelen på god reserveforsyning samt lekkasjer på nettet.

Drikkevannskvaliteten i Trondheim er god. Det er likevel en utfordring å beskytte vannkildene mot aktiviteter og tiltak som kan påvirke vannkvaliteten negativt. Eksisterende restriksjoner ved Jonsvatnet må fortsatt følges opp samtidig som prosessen med klausulering av Bennis nedbørfelt pågår. Det er også usikkerhet knyttet til klimaendringenes påvirkning på vannkildenes kapasitet og kvalitet. Disse problemstillingene vil bli belyst i ny hovedplan for vannforsyning som er under utarbeidelse.

Sikkerheten i vannforsyningen blir betydelig bedre når MeTroVann-prosjektet ferdigstilles. Drifting av vannforsyningen fra Melhus til Trondheim vil føre til økte driftskostnader fra og med 2015.

Planlegging av ny Vikåsen vanntunnel pågår. Når denne er ferdigstilt vil sikkerheten i vannforsyningen øke ytterligere. Planleggingen er forsinket i forhold til opprinnelig fremdriftsplan, noe som gjør at investeringen vil forskyves ut i planperioden.

Lekkasjeandelen er i underkant av 30 prosent. Det jobbes kontinuerlig med lekkasjesøking og fornyelse av ledningsnettet. I rådmannens forslag til handlings- og økonomiplan er det lagt inn midler som gradvis vil bedre tilstanden.

19.2.2 Avløp

Trondheim kommer på 4. plass i Norsk Vanns gradering av standarden på avløpshåndteringen i de ti største kommunene. Det som trekker ned er at utslippene fra renseanleggene er større enn tillatt, og at det er et relativt høyt antall tilstoppinger på ledningsnettet.

Renseanleggene overholder ikke gjeldende utslippstillatelse. Søknad om endret utslippstillatelse ble sendt EFTAs overvåkningsorgan ESA i 2011. Det er fortsatt ikke truffet en avgjørelse. Dersom søknaden avslås, må det gjennomføres investeringer for å oppgradere renseanleggene og driftskostnadene vil øke betydelig.

Hovedutfordringene for avløpstjenesten er knyttet til kapasiteten på avløpsnett. Økte overvannsmengder som følge av fortetting og klimaendringer medfører oversvømmelser og forurensningsutslipp. Separering av spill- og overvann og begrensning av overvannstilførselen til ledningsnett er viktige tiltak for å løse disse utfordringene. Det pågår flere store separeringsprosjekter som vil forbedre situasjonen.

Avløpsnett er preget av forfall og det jobbes kontinuerlig med fornyelse og separering av ledningene. I rådmannens forslag til handlings- og økonomiplan er det foreslått en betydelig økning i fornyelsestakten for å bedre tilstanden.

Ovennevnte tiltak samt pågående opprydding i private avløpsanlegg i spredt bebyggelse, vil gradvis føre til mindre forurensningsutslipp og renere vannforekomster.

19.2.3 Veg- og trafikkanlegg

Rådmannen arbeidet i perioden 2010 - 2012 med å kartlegge etterslep av vedlikeholdet av veg og samferdselsanlegg. Arbeidet avdekket et betydelig etterslep og tap av kommunale verdier innenfor veg og samferdsel. Dette medførte en politisk bestilling i formannskapet sak 222/12 av Hovedplan Veg. Planen skal beskrive ulike alternativer for drifts- og vedlikeholds nivå med tilhørende kostnader. Hovedplan Veg forventes å foreligge i første utkast i slutten av 2014, med politisk behandling i 2015.

Arbeidet med å utarbeide databank med relevante data over kommunens veg og gateanlegg er i gang. Prosjektet kjøres i tett samarbeid med Statens vegvesen. Trondheim kommune er en av de første kommunene som gjør all informasjon om veg og gateanlegg tilgjengelig via vegvesenets nasjonale vegdatabank, NVDB.

I 2014 ble det bevilget 35 millioner ekstra til vedlikehold av veg- og gatenettet i forbindelse med den politiske disponeringen av regnskapsoverskuddet fra 2013. Disse har i hovedsak gått til brutiltak, utskifting av gamle sluk og sandfang, asfaltering av grusveger på Heimdal, utbedring av gater med det mest prekære behovet, utskifting av defekte heller i Midtbyen, samt utbedring av noen av veitene. I tillegg er noe av bevilgningen brukt på sykkelvegnett. Vedlikehold av bruer må prioriteres i tiden framover. Det vil føre til at en lavere andel av vedlikeholds budsjettet kan benyttes til legging av asfaltdekke årene framover.

Det jobbes med å skifte ut alle bly- og kvikksølvholdige veglys til LED-lys. Veglysanlegg ved fylkeskommunale veger overføres til Sør-Trøndelag fylkeskommune fra 2015. Når det gjelder drift av gatelys og utfordringer knyttet til dette, vises det til formannskapet sak 112/14 der hovedkonklusjonen var at det må avsettes syv millioner kroner per år til formålet.

Sykkelveinettet er under konstant utbygging i regi av Miljøpakken. I tiden fra 2015 og frem til 2025 skal sykkelrutenettet utvides betydelig. Samtidig må driftsstandarden bedres, spesielt om vinteren, for å nå målene i miljøpakken. I sum vil dette føre til et betydelig utvidet drifts- og vedlikeholdsbehov fremover.

Utbedring av gangveger og fortau er et prioritert satsningsområde. Viktige gangforbindelser må gis høyere prioritet for å sikre gangmuligheter internt i og mellom bydeler, til fritidsaktiviteter og utmark, til jobb og til kollektivholdeplasser. Behovet er under kartlegging, og eventuelle økonomiske konsekvenser legges fram i 2015/2016.

Byen har de siste årene hatt mange åpne veghull forårsaket av entreprenørenes behov for å grave i de kommunale vegene. Spesielt har den harde konkurransen innenfor legging av fiberoptiske kabler gitt mange nye gravehull. Trondheim kommune er nå à jour med istandsetting av gravehull fra før februar

2014. Fra 1.2.2014 har entreprenørene selv ansvaret for istandsetting etter graving slik at våre ressurser brukes til å følge opp at entreprenørene istandsetter i tråd med graveretningslinjene. Dette har bidratt til å gjøre byen mer ryddig.

19.2.4 Byrom, parker og grøntanlegg

For god folkehelse er det viktig at det er lett tilgjengelige, universelt utformede og varierte rekreasjons- og aktivitetstilbud i nærhet til der folk bor.

Byen har et stort behov for en overordnet forvaltningsplan for en målrettet, helsefremmende og bærekraftig forvaltning og utvikling av grønnstrukturen. Planen skal sikre at det er nok med gode grøntområder med riktig tilbud for ulike brukergrupper etter hvert som byen vokser og fortettes. Planen er under utarbeidelse, og legges frem for politisk behandling i 2015.

Den gode sommeren i 2014 gjorde at flere benyttet seg av byens parker, friområder og strender, og behovet for offentlige toalettløsninger på slike steder ble et tema. I forvaltningsplanen vil det bli tatt stilling til hvor og i hvilket omfang det skal være tilbud om offentlige toaletter.

God og riktig belysning er viktig for opplevelse av trygghet og trivsel i uterommene. Pilotprosjekt *"Universell utformet belysning av Ilaparken"* er ferdigstilt i 2014. Resultatene vil være overførbare på andre prosjekt, og kan gi grunnlag for en helhetlig belyningsplan for Trondheim når det blir aktuelt.

Stadig flere barn og ungdommer driver med uorgansiert idrett. Aktivitetsnivået innen spesielt skating, sparkesykling og bmx-sykling har økt vesentlig de siste årene. I løpet av 2014 er det etablert seks mindre nye utendørs skatetilbud i ulike bydeler. I tillegg oppgraderes og utvides to eksisterende skatetilbud. Fire andre aktuelle steder for utplassering av skatetilbud utredes.

Det er mistanke om at det flere av hestekastanjene i Midtbyen er befenget med hestekastanjekreft. Dersom mistanken blir bekreftet, er det et prekært behov for en ny trestrategi og treplantingsplan for Midtbyen. Treplantingen må ses i sammenheng med ny gatebruksplan.

Flere lekeplasser og nærmiljøanlegg ble etablert eller rustet opp i 2014. Opprustning av lekeplass og nærmiljøanlegg i Saturnvegen og aktivitetspark på Reppe er utført etter innspill fra brukerne. Flere akebakker er fornyet og rustet opp. Bueskytteranlegget er flyttet til Saupstad skistadion. Kunstgressløkke på Steinan og på Jarlebanen ble opparbeidet i 2014.

Parker og grøntanlegg har et forholdsvis beskjedent investeringsbudsjett, og selv om man får gjort mye for midlene, er det vedtak og godt begrunnede ønsker som ikke kan imøtekommes. Det er ikke tilstrekkelige midler til oppfølging av bystyrets vedtak i [sak 124/11](#) om opprusting av allmenningene på Kalvskinnet, i Arkitekt Christies gate og i Bispegata.

19.2.5 Avfallshåndtering

Vi er i gang med utbygging av nedgravd infrastruktur for oppsamling av husholdningsavfall og kommunalt næringsavfall i ny bebyggelse. Avfallssuganlegg er ferdigstilt på Grilstad Marina og Ranheim, mens anlegget på Tiller forventes ferdig våren 2015. Det er en utfordring å få bygd ut slike anlegg i eksisterende bebyggelse. Det vil derfor bli krevende å nå mål om 50 prosent nedgravde løsninger innen 2030. Ved årsskiftet 2013/14 samles vel ti prosent av avfallet opp i nedgravd infrastruktur.

I avfallsplan 2007-16 er det en målsetting å tilby byens innbyggere to moderne gjenvinningsstasjoner. Gjenvinningsstasjonen på Heggstadmoen blir byttet ut med et nytt og moderne anlegg hvor kapasiteten firedobles. Samlokalisert blir også et anlegg for mottak og klargjøring av farlig avfall. Hageavfallsmottaket på Heggstadmoen er under oppgradering. Anleggene vil være ferdigstilt i løpet av 2015. Når det gjelder ny gjenvinningsstasjon på østsiden av byen, så er det ikke avklart hvor den kan ligge. Det foreligger imidlertid et tilbud om et samarbeid med Malvik kommune og Innherred Renovasjon om en felles stasjon lokalisert i Malvik. Dette vil bli avklart i løpet av 2014.

Trondheim kommune vil sammen med øvrige kommuner og avfallselskap i regionen øke materialgjenvinningsgraden. Målet er 60 prosent innen 2020. For å få til dette planlegges det en felles utbygging av et sentralt ettersorteringsanlegg for restavfall fra husholdninger. Dette kan tidligst stå ferdig i løpet av 2018.

Trondheim kommune har et renovasjonsgebyr for husholdninger som er litt over halve av hva en gjennomsnittlig husholdning i de øvrige ASSS-kommunene har. En av årsakene til det lave gebyret er at Trondheim kommune har hatt høyere inntekter enn utgifter innenfor avfallsområdet. I henhold til regnskapsreglene er overskuddet satt av til selvkostfond og benyttes på området. Fondet gjør det mulige å ha et gebyrnivå som er om lag 17 prosent lavere enn det nivået som gir samsvar mellom utgifter og inntekter i 2015. Både betydelige utbyggingsoppgaver og behovet for å få samsvar mellom inntekter og utgifter innefor området vil medføre en betydelig gebyrøkning i tiden framover. Selv etter at gebyrøkningen er gjennomført, vil Trondheim ha blant de laveste renovasjonsgebyrene av ASSS-kommunene.

Alle kommuner har opplevd en utflating i vekst av avfallsmengder de siste 5-6 år. Noen kommuner opplever reduksjon. I Trondheim kommune er produsert mengde husholdningsavfall redusert med fem prosent de siste 2-3 år. Siden denne trenden har vart såpass lenge, regner rådmannen med at den vil fortsette framover.

19.2.6 Feiing, brann- og redningstjenester

Trondheim kommune inngikk i 2008 interkommunalt samarbeid om brann- og redningstjenester gjennom etablering av det interkommunale selskapet Trøndelag brann- og redningstjeneste IKS (TBRT). Fra og med 1. juli 2013 er den kommunale feierenheten innlemmet i selskapet. Samarbeidet omfatter syv kommuner, og det foreligger planer om å innlemme ytterligere to kommuner.

Selskapet leverer tjenester til kommuner i Sør-Trøndelag og delvis i Nord-Trøndelag og Hedmark når det gjelder arbeid mot akutt forurensning (IUA) og 110-sentral for Sør-Trøndelag.

Trøndelag brann- og redningstjeneste IKS (TBRT) la i sitt forslag til budsjett opp til en reell økning av midlene som brukes på branntjenester med 16 prosent (24,8 millioner kroner), mens det i regjeringens forslag til budsjett er lagt opp til at kommuneøkonomien i snitt vokser med 1,6 prosent. Rådmennene i selskapets eierkommuner er omforente om at de ikke kan prioritere brannområdet i den grad selskapets forslag til budsjett legger opp til. Rådmennene i eierkommunene foreslår å redusere veksten til 12,5 prosent (19,7 millioner kroner). Reduksjonen medfører at innføringen av ny brannordning for Trondheim, Klæbu og Malvik vedtatt av bystyret i [sak 120/12](#) vil bli utsatt.

Nåværende organisering av Sør-Trøndelag 110-sentral har ikke vært i samsvar med kommuneloven § 27. En midlertidig organisering etter kommuneloven § 27 om Interkommunalt samarbeid vil tre i kraft 1.1.2015. Signaler fra Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap tyder på en sammenslåing av 110-sentraler i framtiden. Det arbeides videre med å utrede muligheten for et fremtidig interkommunalt selskap for Sør-Trøndelag 110-sentral.

Innføring av nytt digitalt nødnett for nød- og beredskapsstatene skal være fullført i Midt-Norge (Nord- og Sør-Trøndelag, Møre og Romsdal) i løpet av våren 2015.

19.2.7 Geoteknikk

Trondheim kommune har nesten 100 kvikkleiresoner. Ved å erosjonssikre bekker i kvikkleireområder reduseres risiko for kvikkleireskred betydelig, og erosjonssikring er derfor et viktig bidrag til økt samfunnssikkerhet.

Å planlegge og gjennomføre erosjonssikringstiltak i samarbeid med Norges vassdrags- og energidirektorat(NVE) eller grunneiere er en prosess som tar flere år. Før man kan søke NVE om støtte

eller inngå avtaler med grunneiere om tillatelse/-grunneiertilskudd må man ha både strategier, tekniske planer, framdriftsplaner og kommunens finansiering klar.

Større erosjonssikringsprosjekt krever en overordna plan, med prioritering av tiltak og plan for finansiering og gjennomføring. Det vil være mest hensiktsmessig at arbeidet utføres i samarbeid med NVE. Rådmannen vil legge til rette for at arbeidet med å utarbeide en overordnet plan starter opp i 2015.

19.3 Mål for tjenesteområdet

Tjenesteområdet bidrar til å oppnå følgende mål i kommuneplanens samfunnsdel:

2.3: I 2020 skal Trondheim ha en fysisk byutforming som fremmer livskvalitet og helse

2.4: I 2020 er Trondheim ren og ryddig og kommune der 90 prosent av avfallet gjenvinnes

3.8: I 2020 har Trondheim et levende bysentrum

4.5: I 2020 har Trondheim god beredskap i forhold til samfunnssikkerhet

19.3.1 Periodemål 2015-2018:

1. Flere bydeler har bedre utendørs rekreasjonstilbud.

Varierte nærmiljøanlegg og lett tilgjengelige rekreasjonsområder skal øke mangfoldet i aktivitetstilbudet, og de skal utformes i samarbeid med brukerne. I et folkehelseperspektiv er det viktig å stimulere til variert aktivitet i alle aldersgrupper.

- Det er etablert to nye nærmiljøanlegg i hver av de to bydelene med størst underdekning i løpet av 2015.
- I løpet av 2015 foreligger forvaltningsplan for grøntområder som gir et oppdatert grunnlag for å vurdere framtidig behov for utendørs rekreasjonsanlegg. Den inneholder strategier for å støtte opp under kommuneplanens mål om en byutforming som fremmer livskvalitet og helse.

2. Alle tilknyttet kommunalt nett har godt, nok og sikkert vann.

Trondheim skal ha en god og sikker reservevannsforsyning og skal ha klatret fra 6. til 3. plass på Norsk Vanns gradering når det gjelder standarden på vannforsyningen sammenlignet med de ti største kommunene.

- I løpet av 2015 er MeTroVann-prosjektet ferdigstilt, prøvedrift gjennomført og anlegget satt i ordinær drift. Byen har forsyning fra to gode vannkilder, og sikkerheten i vannforsyningen er betydelig forbedret.
- Sikkerheten i vannforsyningen skal bedres ytterligere utover i økonomiplanperioden ved bygging av ny Vikåsen vanntunnel. I tillegg pågår kontinuerlig arbeid med rehabilitering av gammelt og dårlig ledningsnett.

3. Reduserte forurensingsutslipp til bekker og elver.

Tiltak skal gradvis føre til at byens elver og bekker blir renere og bedre egnet for lek og rekreasjon. Tiltakene vil også føre til at det frigjøres kapasitet på ledningsnett og renseanlegg for å gi plass til framtidig byvekst og klimaendringer.

- Omlegging av Ladebekken kulvert er gjennomført.
- Større separeringstiltak som Fossumdalen, Fredlybekken og Heimdal pågår.
- Opprydding i avløpsforholdene i spredt bebyggelse følger planlagt fremdrift.

4. Brukertilfredsheten med kommunale vegger samt gater og parker i Midtbyen øker.

Det gjennomføres årlig brukerundersøkelser der innbyggerne bedømmer kvaliteten på de ulike tjenestene. Brukertilfredshet for vegger skal være minimum 60 prosentpoeng i 2018, og brukertilfredsheten med renhold av gater og parker i Midtbyen skal være minimum 70 prosentpoeng. Målet i 2015 er en skår på 57 på kommunale vegger og 64 for gater og parker i Midtbyen.

- Tidlig innsats gjennom aktiviteter som forbedrer både produksjon og oppfyller målet.
- Forbedre rutineene rundt vinterdrift og styrke oppfølgingen og kontroll av det arbeidet som utføres av både egne og eksterne entreprenører. Ta i bruk nytt utstyr og teknologi som kan forbedre leveransen.
- Styrke intern kompetanse på spesielle områder der det er vanskelig å finne kompetanse eksternt.
- Utvikle videre samarbeidet med de private aktørene i Midtbyen.

5. Fra 40 prosent til 60 prosent materialgjenvinning for husholdningsavfall innen 2020.

Økt materialgjenvinning skal oppnås gjennom et regionalt samarbeid med satsning på sentral ettersortering av avfall i tillegg til kildesortering. Et forprosjekt for sentralsortering skal i løpet av 2016 gi grunnlag for å beslutte bygging av sentralsorteringsanlegg.

- I løpet av 2015 skal det foreligge en regional avfallsplan som forankrer felles mål med åtte avfallsselskap og kommuner fra Trøndelagsregionen.

19.4 Forslag til driftsbudsjett

19.4.1 Selvkostområdene

Innenfor selvkostområdene innenfor teknisk sektor har rådmannen lagt opp til følgende gebyrøkninger:

Tabell 19-1 Rådmannens forslag til gebyrøkinger på selvkostområdene innenfor teknisk sektor.

Tall i prosent

Område	Foreslått gebyrøkning
Renovasjon	3,0
Avløp	0,0
Vann	3,0
Feiing	15,0
Slam	3,0

Gebyrområdet renovasjon

Tabell 19-2 Endringer i kostnader og inntekter fra 2014 til 2015 for renovasjon.

Tall i millioner kroner

Tiltak renovasjon	Kostnadsendring fra 2014 til 2015
Økt husleie pga flytting til Heggstadmoen	5,0
Økte kapitalkostnader	2,0
Pris- og lønnsvekst	2,5
Arealleie hageavfall	0,5
Reduserte behandlingkostnader	-1,0
Sum økte driftsutgifter	9,0

Trondheim Renholdsverk AS har fram til høsten 2014 holdt til i nedbetalte lokaler i Tempeveien 25 og har av den grunn ikke betalt annen husleie enn de rene driftskostnadene. På Heggstadmoen flytter man inn i nye leide lokaler, noe som medfører en betydelig økning av husleieutgiftene.

De andre større beløpene i tabellen er knyttet til økte kapitalkostnader på grunn av kjøp av nye kjøretøy og kompensasjon for pris- og lønnsvekst. Ved at renovasjonsområdet ikke har fått full kompensasjon for estimert pris- og lønnsvekst, ligger det på samme måte som innefor vann- og avløpsområdet inne et effektiviseringskrav på området.

Ved inngangen til 2014 var selvkostfondet for renovasjon på rundt 45 millioner kroner. Selvkostfondet for renovasjon har vært svært høyt de siste årene. Det har gjort det mulig å redusere nivået på gebyrene

med om lag 20 prosent siden 2011. Som tabellen viser, er det budsjettert med en utgiftsøkning på ni millioner kroner i 2015. Til tross for stort gap mellom utgifter og inntekter og høy utgiftsvekst fra 2014 til 2015, mener rådmannen at man som følge av fortsatt høyt selvkostfond ikke skal øke renovasjonsgebyret utover anslaget for generell pris- og lønnsvekst i 2015 på tre prosent.

Gebyrområdet vann og avløp

For 2015 økes vanngebyret med anslaget for generell pris- og lønnsvekst i 2015 på tre prosent. Avløpsgebyret holdes uendret. Det er lavere enn tidligere indikert, noe som skyldes lavere rente og mer ubrukte midler på selvkostfondene enn forutsatt. De største budsjettmessige endringene for drift av vann og avløp er knyttet til oppstart av anleggene i MeTroVann, noe som først vil gi fullt utslag i 2016.

Tabell 19-3 Endringer i kostnader og inntekter fra 2014 til 2015 for avløp. Tall i millioner kroner

Tiltak avløp	Kostnadsendring fra 2014 til 2015
Redusert antall vannmålere som utskiftes	-1,0
Egenandeler gamle erstatningssaker	0,5
Prosjekt oversikt bakterieforurensning i nedbørfelt	0,4
Generell effektivisering av vannområdet	-0,5
Sum endrete driftsutgifter	-0,6

I 2015 vil det bli foretatt en omlegging i systemet for hvordan vannforbruket hos abonnenter måles. Omleggingen fører til at aktiviteten knyttet til utskifting av vannmålere reduseres noe i 2015.

I 2015 vil det bli gjennomført et prosjekt som skal kartlegge om forurensning i bekker rundt Jonsvatnet stammer fra dyr eller mennesker. Resultatene av undersøkelsen vil ha betydning for hvilke tiltak som settes inn for å beskytte drikkevannskvaliteten.

Tabell 19-4 Endringer i kostnader og inntekter fra 2014 til 2015 for avløp. Tall i millioner kroner

Tiltak avløp	Kostnadsendring fra 2014 til 2015
Tilbakeføring av engangstiltak	-4,3
Reduserte driftskostnader på grunn av økt driftssikkerhet renseanlegg	-4,0
Økte kostnader avhending av slam ifm. ny kontrakt	1,0
Diverse tiltak bekker for å bedre vannkvalitet	1,0
Oppgradering av pumpestasjoner	1,0
Egenandeler gamle og nye erstatningssaker	0,8
Generell effektivisering av vannområdet	-0,7
Sum endrete driftsutgifter	-5,2

Fornyelser av nedslitt utstyr og ombyggingsarbeider ved renseanleggene har ført til betydelig mindre havari og utgifter til akutt vedlikehold. Endret regime for oppfølging av anleggene utenom ordinær arbeidstid har også bidratt.

Kostnadene med borttransport og viderebehandling av slam fra renseanleggene til bruk som jordforbedring og vekstjord øker noe som følge av økte kostnader hos kontraktør.

Det er i forbindelse med hovedplan for avløp og vannmiljø 2013-2024, [sak 67/13](#) vedtatt mål i forhold til vannkvalitet i vassdragene. Det avsettes mer ressurser for å avdekke forurensingstilførsler til bekker for å øke måloppnåelsen.

Gebyrområdet slam og spredte utslipp

Innhenting av slam vil ved utgangen av 2014 ha et selvkostfond som er omtrent i balanse. Det foreslås derfor en økning i gebyret for slaminnhenting og gebyret for tilsyn av avløpsanlegg, på linje med estimatene for kommunal lønns- og prisstigning i 2015.

Gebyrområdet feiing

Gebyret for feiing er reelt redusert med seks prosent de to siste årene. For å få samsvar mellom utgiftene og inntektene innenfor området er det nødvendig å øke gebyret med 15 prosent.

19.4.2 Bykassefinansierte tjenester

Tabellen under viser rådmannens forslag til netto driftsramme for tekniske tjenester for perioden 2015-2018, og hvordan området skal tilpasse seg nye driftsrammer. Tabellen viser endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2014. Vedlegg 1 viser en detaljert oversikt over forslag til tilpasningstiltak.

Tabell 19-5 Budsjetteramme og tiltak tekniske tjenester. Tall i millioner kroner

Netto driftsramme	2015	2016	2017	2018
Vedtatt budsjett 2014	375,1	375,1	375,1	375,1
Priskompensasjon ⁴⁵	8,4	8,4	8,4	8,4
Oppgaveendringer				
Korrigert budsjett 2014	383,5	383,5	383,5	383,5
6Ramme for befolkningsendring	4,3	7,8	8,3	8,4
Annen rammeendring	25,4	27,7	32,2	35,0
Forslag til netto driftsramme	413,2	419,0	424,0	426,9
Rammeendring	29,7	35,5	40,5	43,4
Opprettholdelse av standard	30,2	33,7	34,2	34,3
Økninger i tjenestetilbud	4,2	6,6	11,0	13,8
Reduksjoner i tjenestetilbud	-3,5	-3,5	-3,5	-3,5
Effektiviseringstiltak	-0,9	-0,9	-0,9	-0,9
Endring i gebyrer/brukerbetaling	-0,3	-0,3	-0,3	-0,3
Sum tiltak	29,7	35,5	40,5	43,4

Opprettholdelse av standard

Kompensasjon bortfall av piggdekkgebyr

Ordningen med piggdekkgebyr ble opphevet 1. januar 2011. Det opparbeidede piggdekkfondet vil være brukt opp i løpet av 2014. Vegområdet er i 2014 og 2015 tilført til sammen 22 millioner kroner som gjør at bortfallet av midler fra piggdekkgebyret ikke får noen effekt på vinterdriftstandarden.

Drift av nye anlegg grønt og veg

Utgiftene til drift av veier og grøntområder øker med til sammen 4,5 millioner kroner som følge av nye veier og grøntområder.

Husleie Munkegata 22

Rammen til tjenesteområdet er kompensert med 0,9 millioner kroner for økte husleiekostnader relatert til leieforholdet i Munkegata 22.

Fullfinansiering av gatelysdrift

I formannskapetets sak 112/14 ble tilstanden til kommunens gatelys beskrevet. I saken ble det stadfestet at gatelyset har et underliggende merforbruk på rundt sju millioner kroner. Rådmannen har fulgt opp konklusjonene i saken og har økt rammen med sju millioner kroner for å fullfinansiere budsjettet til gatelys. Rent indirekte vil rammeøkningen medføre en økning av vedlikeholdsbudsjettet ved at man unngår de siste årenes gjentatte merforbruk ved årsslutt og behov for å saldere merforbruk i forbindelse med tertialrapporteringen.

⁴⁵ Tjenesteområdene kompenseres også for lønn. Lønnskompensasjon er ikke fordelt på tjenesteområdene, men ligger under tilleggsbevilgninger (jf kapittel 4).

Økte kapitalutgifter og økt driftsbudsjett brann tjenester

Innkjøp av nytt utstyr (nye brannbiler) og en økning av driftsutgiftene til Trøndelag brann og redningstjeneste gir et behov for en rammeøkning på til sammen 2,9 million kroner i 2015.

Økte husleiekostnader brann tjenester

Byggingen av nye brannstasjoner i Trondheim har medført at utgiftene til husleie eksklusive kapitalutgiftene øker med 3,8 millioner kroner for Trondheim i 2015.

Økte driftsutgifter nytt kundeføringssystem

Innføring av et nytt kundeføringssystem medfører økte driftsutgifter på 0,3 million kroner.

Økninger i tjenestetilbud

Utvikling av anleggsoversikt vegområdet

Som omtalt i tidligere budsjetter og i formannskapetets [sak 222/12](#) er en av de største svakhetene innenfor vegområdet manglende oversikt over omfang og tilstand. For å ta tak i utfordringen, har rådmannen til og med 2014 satt av om lag 0,8 million kroner til utvikling av slikt register, blant annet er det ansatt en person som skal jobbe med utvikling av registeret. Det er lagt opp til at beløpet avsatt til vegregister øker med om lag 0,3 million kroner per år utover i økonomiplanperioden. Mot slutten av perioden regner man med at vegregisteret vil være operativt. Det kan da bli aktuelt å disponere deler av økningen til andre formål.

Økt vedlikehold veg

Selv etter at vedtatt opptrappingsplanen for vegvedlikehold er implementert, er det årlige budsjettet ikke tilstrekkelig til å stoppe forfallet. Fordi deler av kommunens overskudd har blitt benyttet til vegvedlikehold de siste årene, er det akkumulerte vegvedlikeholdsetterslepet likevel redusert. For å løse utfordringen som ligger i etterslepet og stoppe forfallet har rådmannen lagt inn en opptrappingsplan for vedlikehold av vegene som fullt implementert i 2018 vil øke vedlikeholds nivået med 8,5 millioner kroner.

Innføring av nytt digitalt nødnett

Innføringen av nytt digitalt nødnett for nød- og beredskapstjenestene skal være fullført i Midt-Norge i løpet av 2015. Innføringen av nytt nødnett medfører økte kostnader for nødtjenestene, noe som må dekkes av eierkommunene. I rådmannens forslag til budsjett er det lagt inn dekning for denne kostnadsøkningen på to millioner kroner. I fjorårets budsjettforslag var det nevnt at en pågående prosess med å se på organiseringen av 110 sentralene kunne gi en kostnadsbesparelse. Omorganiseringsprosessen er ikke sluttført, så det har ikke vært mulig å ta ut noen omorganiseringsgevinster.

Reduksjoner i tjenestetilbud

Reduksjon i asfaltbudsjett

I budsjettet for 2014 ble det lagt inn en økning i budsjettet for asfaltering på to millioner kroner. Økningen var ettårig og trekkes derfor ut av 2015 budsjettet.

Reduksjon i driftsnivået

Ved bystyrebehandlingen av handlings- og økonomiplan for 2014-2017 ble det lagt inn et særskilt effektiviseringskrav på tekniske tjenester på 1,3 millioner kroner i 2014 økende til 2,7 millioner kroner i 2015. Det er ikke mulig å følge opp vedtaket om å ta ut reduksjonen som effektivisering. For å tilpasse utgiftene til rammen, må effektiviseringskravet for 2015 på 1,4 million kroner dekkes inn via reduksjon i driftsnivået.

Effektiviseringstiltak

Effektivisering av tjenesteområdet

Rådmannen ser det som sannsynlig at man innenfor tjenesteområdet for tekniske tjenester greier å effektivisere produksjonen med 0,9 million kroner, blant annet ved å se på dagens drift av kundeservice.

Endring i gebyrer/brukerbetaling*Gebyr for tekniske planer*

Rådmannen foreslo i budsjettet for 2014 at det ble innført gebyr for behandling av tekniske planer. Gebyret er innført og vil ha helårseffekt i 2015.

19.5 Forslag til investeringsbudsjett

19.5.1 Vann

Tabellen under viser rådmannens forslag til investeringer i vann for perioden 2015-2018, og endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2014.

Tabell 19-6 Investeringer i vann i perioden 2015-2018. Tall i millioner kroner

	2014	2015	2016	2017	2018		
Vedtatt budsjett 2014-2017	270,9	219,0	254,0	150,3			
Forslag til budsjett 2015-2018		182,0	229,0	182,8	134,0		
Prosjekt/investering	Kostnads- overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering			
				2015	2016	2017	2018
Kilder og vannbehandlingsanlegg			42,0	7,0	5,0	5,0	25,0
Stasjoner			42,0	15,0	9,0	9,0	9,0
Diverse anlegg			92,0	20,0	22,0	25,0	25,0
Fornyelse, rehabilitering			213,0	48,0	55,0	55,0	55,0
Vikåsen vanntunnel	215,0	1,2	213,8	25,0	120,0	68,8	
MeTroVann	529,0	479,0	50,0	50,0			
Div. vannforsterkning			75,0	17,0	18,0	20,0	20,0
Sum økonomiplan				182,0	229,0	182,8	134,0

Investeringsbudsjettet for vann er knyttet til tre hovedutfordringer som kommunen står ovenfor; fortsatt god vannkvalitet, god sikkerhet i vannforsyningen og fornyelse av ledningsnett. Økt sikkerhet i vannforsyningen utgjør omtrent 70 prosent av de samlede kostnadene, rehabilitering 28 prosent og det resterende går til sikring av vannkilde og vannbehandling. Det er ny reservevannsforsyning (MeTroVann) og sikring av Vikåsen vanntunnel som er de største tiltakene innen bedring av forsyningsikkerheten. Utover i perioden vil aktiviteten vris mot rehabilitering og ivaretagelse av vannkvalitet.

God vannkvalitet

Drikkevannsforskriften krever at vannforsyningen har minst to fullverdige hygieniske barrierer mot bakterier, virus og parasitter. For Trondheim kommune betyr dette sannsynligvis at dagens vannbehandling ved Vikelvdalen vannbehandlingsanlegg (VIVA) må utvides med mer omfattende vannbehandling. Kostnadene er betydelige og tiltaket er lagt inn i siste del av økonomiplanperioden.

Gjennom MeTroVann-prosjektet tas innsjøen Benna i Melhus i bruk som reservevannkilde for Trondheim. Nedbørfeltet til Benna må klausuleres for å godkjennes som en hygienisk barriere. Kostnadene knyttet til dette er medtatt i prognosen for prosjektet, men det er vanskelig å forutsi hvilket nivå erstatningene vil havne på.

Sikkerhet i vannforsyningen

MeTroVann-prosjektet omfatter bygging av nytt vannbehandlingsanlegg og overføringsledning mellom Melhus og Trondheim. Prosjektet sikrer Melhus og Trondheim kommune gjensidig reservevannsforsyning med god vannkvalitet og god kapasitet. Vanddelen av prosjektet er kostnadsberegnet til 529 millioner kroner. Prosjektet forventes ferdigstilt rundt årsskiftet 2014/2015, slik at sluttfakturering vil skje første del av 2015.

Vikåsen vanntunnel ligger nedstrøms VIVA og fører rensset vann inn på vannettet. Hydrogeologiske undersøkelser har vist at vann fra tilliggende områder lekker inn i tunnelen. Det er små mengder, og

vannet har lang oppholdstid i grunnen. Situasjonen er likevel ikke tilfredsstillende på lengre sikt. Etablering av ny tunnel med tette rørgjennomføringer er det beste alternativet, både i forhold til sikkerhet, fleksibilitet og kostnader. Arbeidene med ny tunnel bør samordnes med bygningsmessig tilrettelegging for utvidet vannbehandling. Planlegging pågår, men prosjektet er noe forsinket.

I posten "Stasjoner" er det satt av midler til å utbedre høydebasseng og pumpestasjoner samt til innføring av nytt driftskontrollsystem.

I posten "Diverse vannforsterkning" er tilknytning og forsterkning av vannforsyningen til eksisterende og nye områder lagt inn. For å forsterke overføringen mellom østlige og vestlige bydeler, er det i hovedplan for vannforsyning vedtatt å bygge ny hovedvannledning mellom Nardo og Munkvoll. Det er hensiktsmessig å samordne anlegget med ny bro over Sluppen. Samordningsbehovet forsinker vannledningsanlegget. Det er usikkerhet i forhold til fremdrift. Byggestart er antydnet en gang i perioden 2017-2019.

Fornyelse av ledningsnett

Fornyelse av ledningsnett er en vedvarende aktivitet. Omfanget er basert på analyser av levetid. Investeringene er nødvendige for å redusere vanntapet frem til forbruker og opprettholde god leveringssikkerhet.

I posten "Diverse anlegg" er det satt av midler til samordning med anlegg som initieres av Statens vegvesen, Miljøpakken og andre utbyggingsaktører. I forbindelse med slike anlegg er det ofte hensiktsmessig at det foretas en utbedring av vann- og avløpsnett samtidig, slik at man reduserer risikoen for å måtte grave opp for eksempel nyanlagte veier. I og med at denne posten er avhengig av andre aktørers aktivitet er postens størrelse vanskelig å forutse, og er derfor basert på erfaringskostnader.

19.5.2 Avløp

Tabellen under viser rådmannens forslag til investeringer i avløp for perioden 2015-2018, og endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2014.

Tabell 19-7 Investeringer i avløp i perioden 2015-2018. Tall i millioner kroner

	2014	2015	2016	2017	2018		
Vedtatt budsjett 2014-2017	214,7	193,0	167,5	212,0			
Forslag til budsjett 2015-2018		233,0	195,5	216,1	230,7		
Prosjekt/investering	Kostnads- overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering			
				2015	2016	2017	2018
LARA luktreduksjon	12,3	0,3	12,0	0,5	0,5	7,0	4,0
Oppgradering og rehabilitering LARA	24,0		24,0	6,0	6,0	6,0	6,0
Oppgradering og rehabilitering HØRA	20,0		20,0	4,0	4,0	6,0	6,0
Div. anlegg			100,0	20,0	20,0	30,0	30,0
Fornyelse, rehabilitering			169,0	40,0	44,0	35,0	50,0
MeTroVann spillvann	100,0	44,2	55,8	55,8			
Ladebekken	96,0	56,0	40,0	40,0			
Heimdal separering	67,0	27,2	39,8	13,0	12,0	14,8	
Fredlybekken separering	210,0	8,3	201,7	10,0	60,0	75,0	56,7
Fossumdalen separering	73,0	23,0	50,0	16,7	13,0	10,3	10,0
Stasjoner			32,0	8,0	11,0	11,0	2,0
Div. hovedanlegg			131,0	19,0	25,0	21,0	66,0
Sum økonomiplan				233,0	195,5	216,1	230,7

I investeringsbudsjettet for avløp foreslås det at hovedinnsatsen rettes mot fornyelse, separering og effektivisering av byens eksisterende avløpsnett. Foreslåtte tiltak er i overensstemmelse med bystyrets vedtatte hovedplan for avløp og vannmiljø 2013-2024, sak 67/13, og vil bidra til å oppfylle kravene i

vanndirektivet. Separering og demping av flomtopper fra arealavrenning, vil bidra til å øke kapasiteten i avløpsnettet og bedre forurensningssituasjonen i elver og bekker.

Prosjektene Fredlybekken separering og Fossumdalen separering vil i betydelig grad redusere kloakkutslippene til Nidelva. Omlegging av Ladebekken avløpskulvert pågår og vil muliggjøre større grad av separering på østsiden av byen. I tillegg gjennomføres flere mindre tiltak som vil heve standarden og bedre kapasiteten i nettet, samt redusere vannmengden som skal transporteres, pumpes og renses. For å oppnå dette er det foreslått gradvis økende ramme for å fornye ledningsnettet i årene som kommer.

Renseanleggene har økt behov for fornyelse. Det foreslås satt av 10 til 12 millioner kroner per år til dette formålet. Ved Ladehammeren renseanlegg er lukt et tilbakevendende problem. Ulike løsninger har vært utredet. Konklusjonen er at beste løsning er å bygge en 60 m høy pipe. Det er kommet innsigelser i reguleringssaken og derfor vurderes en kombinasjon av kortere pipe og bedre luktbehandlingsanlegg. Dette gjør at prosjektet er skjøvet frem i tid.

MeTroVann-prosjektet omfatter også overføring av avløpsvannet fra Melhus kommune til Høvringen renseanlegg. For å frigi tilstrekkelig kapasitet i ledningsnettet, må det gjennomføres separeringstiltak på Heimdal. Arbeidene pågår og siste etappe forventes ferdig i 2017. Spillvannsdelen av MeTroVann-prosjektet omfatter legging av overføringsledning samt bygging av fire pumpestasjoner. Anlegget pågår og vil ferdigstilles i 2015.

I posten "Stasjoner" er det satt av midler til oppgradering av pumpestasjoner samt til innføring av nytt driftskontrollsystem. Posten er økt i forhold til det som tidligere er meldt. Dette skyldes behov for større ombygginger ved pumpestasjonene rundt Jonsvatnet for å hindre overløp til drikkevannskilden.

I posten "Diverse hovedanlegg" er tilknytning av eksisterende og nye områder lagt inn, blant annet etablering av nytt ledningsnett fra Spongdal, Leinstrand og Bratsberg.

I posten "Diverse anlegg" er det tilsvarende som for vann avsatt midler til samordning med anlegg som er initiert av andre aktører.

19.5.3 Veg- og trafikkanlegg

Tabellen under viser rådmannens forslag til investeringer i veg- og trafikkanlegg for perioden 2015-2018, og endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2014.

Tabell 19-8 Investeringer i veg- og trafikkanlegg i perioden 2015-2018. Tall i millioner kroner

				2014	2015	2016	2017	2018
Vedtatt budsjett 2014-2017				19,1	15,8	15,8	20,4	
Forslag til budsjett 2015-2018					20,6	15,8	20,4	23,1
Prosjekt/investering	Kostnads- overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering				
				2015	2016	2017	2018	
Tiltak funksjonshemmende			1,3	0,2	0,2	0,4	0,5	
Mindre vegtiltak			11,1	2,3	2,3	3,0	3,5	
Gatelys, fornyelse måling			62,7	13,3	13,3	17,0	19,1	
Forsøket bru	5,8	1,0	4,8	4,8				
Sum økonomiplan				20,6	15,8	20,4	23,1	

Av vegtiltak som vil bli gjennomført innenfor totalrammen for kommunale veger, inngår tiltak for funksjonshemmede og diverse mindre vegtiltak. De mindre vegtiltak som skal gjennomføres i 2015 er nødvendige oppgraderinger (standardforbedringer og kapitalbevarende) på eksisterende veger. Det er videre budsjettet med midler til fornyelse av gatelyset og oppfølging av pålagte krav fra netteier om etablering av måling for gatelyset. Det må disponeres to millioner kroner per år til måleprosjektet i perioden 2015 – 2018 for å tilfredsstille netteiers krav. Utsatt frist for måling er satt til 1.1.2019. De resterende midlene skal disponeres til fornyelse. Under fornyelse satses det både på bruk av LED-

teknologi og dimming i armaturer. Det er etablert et samarbeid med Enova som gir støtte til denne fornyelsen.

Det er foretatt en gjennomgang av de kommunale bruene. Dårligst tilstand har Forsøket bru som er så nedslitt at hele brua må skiftes ut. Forprosjektet i 2008 anslo kostnader på 4,8 millioner for oppgradering av brua. Beløpet er priskorrigert til 5,8 millioner som ligger inne i rådmannens forslag til budsjett for 2015. Det forventes en betydelig kostnadsøkning for dette tiltaket, da NVE har kommet med strengere krav i forhold til flom og flomsikring. Tiltaket er til prosjektering og kan legges ut på anbud i 2015. Det er først når prosjekteringen er ferdig at det vil foreligge et pålitelig kostnadsoverslag. Rådmannen legger da fram en sak til politisk behandling.

Med de foreslåtte rammer er det ikke midler til å samordne oppgradering av de kommunale vegelementene samtidig som det utføres prosjekt i regi av andre, som for eksempel Miljøpakken.

19.5.4 Byrom, parker og grøntanlegg

Tabellen under viser rådmannens forslag til investeringer i byrom, parker og grøntanlegg for perioden 2015-2018, og endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2014.

Tabell 19-9 Investeringer i byrom, parker og grøntanlegg i perioden 2015-2018. Tall i millioner kroner

	2014	2015	2016	2017	2018		
Vedtatt budsjett 2014-2017	12,2	4,3	5,2	5,5			
Forslag til budsjett 2015-2018		31,7	5,2	5,5	7,1		
Prosjekt/investering	Kostnads- overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering			
				2015	2016	2017	2018
Lekeplasser			5,6	0,6	1,5	1,5	2,0
Parker			6,3	1,5	1,4	1,4	2,0
Erverv			0,4	0,1	0,1	0,1	0,1
Nærmiljøanlegg			9,8	2,1	2,2	2,5	3,0
TMV-odden	27,4		27,4	27,4			
Sum økonomiplan				31,7	5,2	5,5	7,1

Rådmannen foreslår at det i planperioden bevilges totalt 5,6 millioner kroner til lekeplasser og aktivitetsområder. Investeringsmidlene i 2014 er i hovedsak planlagt brukt til oppgradering av lekeplassen i General Buddes gate. Flere andre lekeplasser har et behov for oppgradering og vil opparbeides i løpet av økonomiplanperioden.

I planperioden er det foreslått bevilget totalt 6,3 millioner kroner til parker, friområder og treplanting. I 2015 vil Gåsaparken rustes opp, treplanting vil gjennomføres, og det er planlagt å starte opp arbeidet med belyningsplan for Festningsområdet.

I forslaget til budsjettet er det budsjettert med 9,8 millioner kroner til nærmiljøanlegg. Tiltakene vil bidra til å gi nye aktivitetstilbud i en voksende by. Størst er etterspørselen etter utendørs skatetilbud. For 2015 er det planlagt etablert 1- 2 små skatetilbud, samt tilbud til BMX-løype og lek med ball.

Rådmannen foreslår en investeringsramme i perioden på 0,4 millioner kroner til erverv av mindre friområder. Beløpet skal brukes til erverv av friområder der grunneier krever innløsning på grunnlag av vedtatt reguleringsplan.

I løpet av 2015 skal det etableres ny sykkeltrase over TMV-odden som en del av Miljøpakken. Det er behov for en helhetlig løsning for området. Rådmannen har derfor initiert et prosjekt i samarbeid med aktørene i området. Prosjektet vil gjøre TMV-odden til et attraktivt byrom med en god integrering av sykkeltraseen. Rammen for prosjektet inklusive sykkelveg er 27,4 millioner kroner, der ti millioner er forutsatt i bidrag fra Miljøpakken og aktører i området.

19.5.5 Renovasjon

Tabellen under viser rådmannens forslag til investeringer i renovasjon for perioden 2015-2018, og endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2014.

Tabell 19-10 Investeringer i renovasjon i perioden 2015-2018. Tall i millioner kroner

				2014	2015	2016	2017	2018
Vedtatt budsjett 2014-2017				29,0	19,5	15,0	15,0	
Forslag til budsjett 2015-2018					24,1	29,0	24,0	5,0
Prosjekt/investering	Kostnads- overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering				
				2015	2016	2017	2018	
Avfallssug mindre anlegg	19,0		19,0	1,0	4,0	10,0	4,0	
Avfallssug Risvollan	50,0		50,0	10,0	25,0	14,0	1,0	
Heggstadmoen avfallsdeponi	39,5	26,4	13,1	13,1				
Sum økonomiplan				24,1	29,0	24,0	5,0	

I handlingsplanen er det foreslått at stasjonært avfallssug tas i bruk som metode for å samle opp avfallet der det bygges tilstrekkelig tett. Dette vil kreve investeringer i ny infrastruktur. Økonomiplanen legger opp til investeringer på totalt 69 millioner kroner til denne type infrastruktur i økonomiplanperioden. Dette er kostnader som delvis skal legges over på utbyggere. Reduksjon sammenliknet med tidligere økonomiplanperiode skyldes i hovedsak at Avfallssug Selsbakkhøgda ikke vil bli gjennomført. Risvollan borettslag har allerede utført forprosjekt med kostnadskalkyler. Avfallssug Risvollan vil bli lagt frem som egen bystyresak.

Trondheim kommune skal avslutte og lukke avfallsdeponiene på Heggstadmoen. Investeringsprosjektet er omtalt i budsjettkapittelet for eiendomstjenester. Deler av investeringen vil bli belastet avfallsgebyret/avfallsområdet. I bystyrets møte i oktober vil det bli lagt fram egen sak som redegjør nærmere for prosjektet.

I handlingsplan for oppsamling av avfall, er det lagt opp til å styrke tilbudet for å kunne levere sortert avfall. Gjenvinningsstasjonen på Heggstadmoen skal oppgraderes til nye krav. I tillegg planlegges det en ny stasjon på østsiden av byen. Til sammen vil disse to stasjonene ha kapasitet til å ta i mot 200 000 besøkende hvert år.

Stasjonen på østsiden av byen er utsatt som følge av at det er vanskelig å få godkjent tomtearealer. Det kan være aktuelt å se på et samarbeid med Malvik kommune og Innherred Renovasjon som planlegger ny stasjon i Malvik.

19.5.6 Maskiner Trondheim bydrift

Tabellen under viser rådmannens forslag til investeringer i Trondheim bydrift for perioden 2015-2018, og endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2014.

Tabell 19-11 Investeringer i maskiner i Trondheim bydrift i perioden 2015-2018. Tall i millioner kroner

				2014	2015	2016	2017	2018
Vedtatt budsjett 2014-2017				5,0	5,0	5,0	5,0	
Forslag til budsjett 2015-2018					5,0	5,0	5,0	5,0
Prosjekt/investering	Kostnads- overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering				
				2015	2016	2017	2018	
Trondheim bydrift, utskifting av utstyr				5,0	5,0	5,0	5,0	
Sum økonomiplan				5,0	5,0	5,0	5,0	

Maskiner og utstyr på Valøya har en samlet historisk verdi på vel 60 millioner kroner. Til utskifting av utstyr foreslås et årlig investeringsbudsjett på fem millioner kroner.

20 Eiendomstjenester

Eiendomstjenester skal ha gode og miljøvennlige løsninger i alle ledd.

For å oppnå målet om lavutslippssamfunn i 2020, skal kommunen i perioden redusere stasjonært energibruk med sju prosent og redusere klimagassutslipp og avfallsmengde. Vi skal ha best mulig drift og vedlikehold på alle bygninger som tilfredsstillende gjeldende forskriftskrav.

En nødvendig forutsetning for en kommune som ønsker vekst og utvikling, er at det til enhver tid er tilgjengelig tilstrekkelig areal for ulike offentlige formål og funksjoner. Trondheim kommunes ambisjon om strategiske oppkjøp av areal er avgjørende for å lykkes. Trondheim kommune har som mål å erverve 1 000 dekar til egne formål fram mot 2030.

En sentral oppgave er å utvikle byen i tråd med kommuneplanens arealdel og legge til rette for ønsket byutvikling. Kommunen må ta ansvaret og være katalysator for utviklingen. Samarbeid med øvrige offentlige og private aktører er nødvendig.

20.1 Innledning

Eiendomstjenester omfatter:

- Forvaltning, drift og vedlikehold av kommunens bygninger og bygninger eid av tilknyttede stiftelser
- Renhold i bygninger med kommunal virksomhet
- Prosjektutvikling og byggherrefunksjon for kommunale bygg
- Utvikling av kommunens eiendomsareal
- Kjøp og salg av eiendom for kommunalt behov
- Innleie av eiendommer til kommunale formål
- Samarbeid med private eiendomsutviklere/grunneiere
- Ønsket byutvikling gjennom gode utbyggingsavtaler

I løpet av 2014 forventes Trondheim kommune å eie cirka 970 000 kvadratmeter bruttoareal. Trondheim kommune disponerer også om lag 150 000 kvadratmeter i leide bygg og 81 000 kvadratmeter i Boligstiftelsen for trygdeboliger. Trondheim kommune er byens største grunneier med 60 000 dekar areal.

Bygningene er viktige for kvaliteten på kommunens tjenesteproduksjon. I et slikt perspektiv blir eiendomsforvaltningens oppgave å bidra til at virksomhetene når sine mål på en mest mulig effektiv måte. Et godt vedlikeholdt bygg forebygger helseskader, bidrar til gode og trivselsfremmende omgivelser og gode arbeidsmiljø, og gir i tillegg viktige bidrag til å sikre god tilgjengelighet og universell utforming for byens befolkning.

20.2 Status

Eiendomstjenester arbeider aktivt med å effektivisere renholds- og driftstjenester uten å redusere kvalitetsnivået. God styring av kostnader, kvalitet og framdrift av bygge- og vedlikeholdsprosjektene tillegges stor vekt. Eiendomstjenester arbeider aktivt med miljøspørsmål både som byggherre, eiendomsforvalter, eiendomsutvikler og rådgiver for andre enheter i kommunen.

Et fagmessig vedlikehold er avgjørende for å bevare kommunens verdier og forlenge byggenes levetid. Godt vedlikehold bidrar også til å redusere den miljøbelastningen byggene medfører.

Det er viktig for eiendomstjenester å kunne prioritere tiltak innenfor universell utforming og ta vare på og sikre kulturhistoriske bygg for ettertida. Fredede og vernede bygninger er viktige ressurser som kilde til kunnskap og opplevelser. Disse bygningene har imidlertid ofte behov for svært kostnadskreven oppfølging det er vanskelig å finne dekning for innenfor de tildelte rammene.

Rådmannen har som mål at alle kommunalt eide bygg som brukes i kommunens tjenesteproduksjon skal være i forskriftsmessig stand og uten vesentlige feil eller mangler. Påviste avvik skal utbedres uten ugrunnet opphold.

Skoler, barnehager og helse - og velferdssentra har gjennomgående god teknisk standard. Det er fortsatt utfordringer knyttet til enkelte skoler og barnehager. Det vesentligste av oppgraderingsbehovet gjelder bygninger som er vedtatt eller foreslått erstattet av nye bygg eller totalrehabiliteringer. Til tross for økte bevilgninger til vedlikehold gjennom flere år er det fortsatt et betydelig vedlikeholdsetterslep.

Den tekniske standarden på de kommunale utleieboligene varierer, og det er et stort oppgraderingsbehov i enkelte hus og bygårder. Flere av disse eiendommene har behov for rehabilitering og oppgradering av tekniske anlegg som elektrisitet, vann og avløp. Dette gjelder ikke minst de såkalte 1890-gårdene, som på grunn av konstruksjonen ofte har branntekniske mangler.

Eiendomstjenester samarbeider med brukerne av byggene for å nå målet om to prosent reduksjon i energibruket per år. Dette gjøres både gjennom tekniske tiltak og god dialog mellom brukere og driftspersonell. Viktig er også det holdningsskapende arbeidet. For perioden 2015-2018 er målet å redusere det totale energiforbruket med sju prosent.

Tabell 20-1 Eiendomstjenester, sammenligning med ASSS-kommunene⁴⁶

	Trondheim 2012	Trondheim 2013	ASSS 2012	ASSS 2013
Formålsbygg per innbygger (kvadratmeter)	3,5	3,6	3,6	3,7
Netto driftsutgifter til kommunal eiendomsforvaltning per innbygger	4 563	4 621	4 086	4 191
Energikostnader for kommunal eiendomsforvaltning per kvadratmeter	92	103	107	113
Utgifter til vedlikeholdsaktiviteter i kommunal eiendomsforvaltning per kvadratmeter	143	132	101	100
Utgifter til driftsaktiviteter eksklusive avskrivninger i kommunal eiendomsforvaltning per kvadratmeter	589	584	526	546

Tabellen indikerer at Trondheim kommune så langt har prioritert kommunal eiendomsforvaltning noe høyere enn ASSS-gjennomsnittet og har litt høyere arealutnyttelse enn andre sammenlignbare kommuner. Trondheim kommune har lavere energikostnader enn de andre storkommunene i tillegg til at drift og vedlikehold prioriteres høyere. Det jobbes aktivt med å forbedre kvaliteten på ASSS-tallene og dermed gjøre sammenlikningen mellom kommunene bedre. Underlagstallene til tabellen viser stor spredning kommunene i mellom, noe som tyder på at ulik praksis forklarer en del av forskjellene tabellen viser.

⁴⁶ ASSS = Aggregerte Styringsdata for Samarbeidende Storkommuner; består av Fredrikstad, Bærum, Oslo, Drammen, Kristiansand, Sandnes, Stavanger, Bergen, Trondheim og Tromsø.

20.3 Utfordringer

Selv om bygningsvedlikehold har blitt prioritert de siste årene, er vedlikeholdet målt i kroner per kvadratmeter fortsatt lavere enn anbefalte normtall for verdibevarende vedlikehold fra blant annet KS. Både tilstandsvurderinger og nasjonale standarder tyder på at kommunens vedlikeholds nivå av formålsbygg årlig er om lag 100 millioner kroner lavere enn behovet.

Eiendomstjenester spiller en sentral rolle i kommunens offensive satsing innen klima og miljø, og da spesielt bygningenes energibruk. Kommuneplanens samfunnsdel 2009-2020, vedtatt av bystyret i sak [63/10](#) og kommunens energi- og klimahandlingsplan, vedtatt av bystyret i [sak 64/10](#), legger klare føringer for satsingen. For å kunne oppfylle målene for blant annet redusert energiforbruk, omlegging fra olje og elektrisitet til mer klimavennlige energibærere for oppvarming og omlegging til vannbåren varme, er det behov for særskilte bevilgninger utover det som allerede ligger i investeringsbudsjettet.

Det er i de siste årene gjennomført betydelige effektiviseringer innenfor eiendomsdriften. Bygningsdrift og renholdstjenester har tatt størstedelen av effektiviseringskravene. Et kvalitetsmessig godt renhold og god bygningsdrift er viktig for trivsel og arbeidsmiljø, og for å forlenge bygningenes levetid. En ytterligere reduksjon av driftsnivået, for eksempel i renholdstjenestene, kan gi et redusert kvalitetsnivå og påvirke innemiljøet negativt. For kommende økonomiplanperiode vil det være en betydelig utfordring å opprettholde kvaliteten på dagens bygningsdrift og renhold og i tillegg det verdibevarende vedlikeholdet

Viktige mål i økonomiplanperioden er å sørge for effektiv arealbruk, oppgradere bygningsmassen til nye forskriftskrav og optimalisere drift og vedlikehold i forhold til disponibelt budsjett. Andre sentrale utfordringer er å bruke mer miljøvennlige energibærere, redusere mengden bygnings- og restavfall gjennom økt kildesortering og unngå bruk av miljøfarlige stoffer.

Husleieinntektene i de kommunale boligene skal dekke kommunens kapitalutgifter og utgifter til forvaltning, drift og løpende vedlikehold av de kommunale boligene. Vedlikeholdsetterslepet på boliger er stort. Gjennomføring av kommunens vedtatte boligprogram [sak 97/11](#) vil øke antall utleieboliger. De økte kapitalutgiftene som dette innebærer, vil i tråd med prinsippene nedfelt i kommunens modell for huseleiefastsettelse vedtatt av bystyret [sak 151/09](#), øke husleien til alle beboerne i kommunale utleieboliger. Det vises til kapittel 12.1.5.2 for nærmere omtale av husleieøkningen.

Omfang av behov for erverv av areal til kommunale formål er tidligere dokumentert blant annet i bystyret sin behandling i [sak 130/13](#). I tillegg har de enkelte kommunale tjenesteområdene lokaliseringsskrav for sine lokaler tilpasset samfunnsutviklingen. Det er ofte utfordrende å forene ulike ønsker og behov. Dette gjelder både for eide og leide lokaler.

Det kan gå lang tid mellom oppkjøp til full utnyttelse av eiendommer. Dette fører til at kapital bindes opp, noe som påvirker likviditeten og fleksibilitet. Dette betinger kvalitet i de investeringer som gjennomføres, og i tillegg behov for økonomisk og ressursmessig fleksibilitet til å gjennomføre tidlige mulighetsstudier slik at grunnlaget for investeringene blir best mulig.

Etablering og utvikling av bolig- og næringsområder er en viktig del av byutviklingen. Kommunen skal være en pådriver, både gjennom å utvikle egne arealer og gjennom samarbeid med offentlige og private aktører. Å omforme tidligere utbygde områder er en utfordring. Et betydelig kommunalt engasjement er ofte nødvendig for å legge til rette for og stimulere til utviklende prosesser. Dette kan også betinge økonomisk engasjement fra kommunen, særlig i en innledende fase.

20.4 Mål for tjenesteområdet

Tjenesteområdet bidrar til å oppnå følgende mål i kommuneplanens samfunnsdel:

2.2 I 2020 skal Trondheim være et lavenergisamfunn.

2.4 I 2020 skal Trondheim ha en bærekraftig forvaltning av naturmiljø og areal.

2.5 I 2020 er Trondheim en ren og ryddig kommune der 90 prosent av avfallet gjenvinnes.

2.6 I 2020 er Trondheim rollemodell for konkurransedyktige og bærekraftige areal- og transportløsninger.

4.2 I 2020 skal Trondheim kommune ha styrket sin posisjon som attraktiv arbeidsgiver.

4.4 I 2020 skal Trondheim kommune og kommunens innbyggere ha felles forståelse av hvilke forventninger en kan ha til kommunens tjenester.

20.4.1 Periodemål 2015-2018:

1. Gode og miljøvennlige løsninger med klimatilpasning i alle ledd.

I perioden skal stasjonært energibruk reduseres med sju prosent. Klimagassutslipp og avfallsmengden skal også reduseres.

- Energiforbruket i Trondheim kommunes bygninger reduseres med to prosent i 2015 sammenliknet med 2014. Arealbruk effektiviseres der dette er mulig, selv om det gir økt energibruk. Økt aktivitet i byggene er ønskelig, selv om også dette gir økt energibruk. Økt areal og økt bruk skal om mulig inngå i årsrapport energi.
- Biobasert forbrenningsanlegg på Vikåsen skal gjennomføres i løpet av 2015. Oppvarmingsanlegg på Stabbursmoen skole bygges om til vannbåren varme og knyttes til fjernvarmenettet i løpet av planperioden. Tiltaket må sees i sammenheng med mindre ombyggingsbehov på skolen. Reduksjon av antall oljekjeler i kommunal bygningsmasse tilpasses midler tilgjengelig ved planlagt hovedvedlikehold.
- Alle nye skolebyggprosjekt som igangsettes i 2015 har som mål å oppnå passivhusstandard. Andre nybyggprosjekt bygges etter minimum lavenergistandard. Ved rehabiliteringer vurderes det om enkeltkomponenter som må byttes ut, kan byttes ut til passivhuskomponenter.
- Arbeidet med dokumentasjon og reduksjon av klimagassutslipp i byggeprosjekt fra pilotsatsinga i framtidens byer på Åsveien skole videreføres. Sorteringsgraden av bygningsavfall for nybygg og rehabiliteringsprosjekt samt større vedlikeholdsprosjekt er på minst 80 prosent. Muligheter for grønne tak eller regnbed på nye byggeprosjekter vurderes.

2. Sikrer kvaliteten på nye og eksisterende bygninger gjennom planlagt verdibevarende vedlikehold og tidlig innsats.

Trondheim kommune har betydelig investeringer i eksisterende bygningsmasse. Et målrettet verdibevarende vedlikehold er nødvendig for å sikre disse verdiene på en økonomisk optimal måte.

- Alle bygg tilfredsstillende gjeldende lov- og forskriftskrav.
- Minst 70 prosent av vedlikehold og utskiftninger er planlagt.
- Antall reklamasjoner er redusert til et minimum. Alle reklamasjoner er fulgt opp og lukket i løpet av det første garantiåret.

3. Sikrer tilstrekkelig areal for Trondheim kommunes behov

Befolkningsøkningen i Trondheim tilsier stor utbygging av barnehager, skoler, velferdssenter og idrettsanlegg. Kommunen er ingen stor grunneier av utbyggingsgrunn på områdene hvor det er aktuelt med utbygging. For å lykkes med bygging av offentlige bygg må kommunen derfor være aktiv grunnerverver med et langsiktig perspektiv.

- Etablere gode oversikter over kommunale eiendommer for vurdering av eget behov eller realisering. Gjennomføre erverv av areal.
- Fortsette arbeidet med langsiktig plan for sikring og bruk av areal til offentlige formål.

4. Bidrar aktivt til utvikling av prioriterte utbyggings- og byomformingsområder.

Gjennom utbyggingsavtaler og rammeavtaler med private grunneiere samarbeider kommunen om fortetting og utbygging av nye bolig og næringsområder.

- Utarbeide utbyggingsavtaler for Lilleby og andre aktuelle utbyggingsprosjekt som ivaretar infrastrukturutbygginger og Trondheim kommunes øvrige interesser, i samarbeid med offentlige og private aktører.

20.5 Forslag til driftsbudsjett

Tabellen under viser rådmannens forslag til netto driftsramme for eiendomstjenester for perioden 2015-2018, og hvordan området skal tilpasse seg nye driftsrammer. Tabellen viser endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2014. Vedlegg 1 viser en detaljert oversikt over forslag til tilpasningstiltak.

Tabell 20-5 Budsjettamme og tiltak eiendomstjenester. Tall i millioner kroner

Netto driftsramme	2015	2016	2017	2018
Vedtatt budsjett 2014	360,3	360,3	360,3	360,3
Priskompensasjon ⁴⁷	3,0	3,0	3,0	3,0
Oppgaveendringer	4,0	4,0	4,0	4,0
Korrigert budsjett 2014	367,3	367,3	367,3	367,3
Ramme for befolkningsendring	5,1	12,9	23,6	23,1
Annen rammeendring	-5,1	-5,1	-5,1	-2,1
Forslag til netto driftsramme	367,3	375,1	385,8	388,9
Rammeendring	0,0	7,8	18,5	20,8
Opprettholdelse av standard	18,1	27,9	42,6	47,1
Økninger i tjenestetilbud	5,3	13,3	26,3	37,6
Reduksjoner i tjenestetilbud	-8,0	-8,0	-8,0	-8,0
Effektiviseringstiltak	-1,0	-1,0	-1,0	-1,0
Endring i gebyrer/brukerbetaling	-5,0	-15,0	-32,0	-45,5
Annet	-9,4	-9,4	-9,4	-9,4
Sum tiltak	0,0	7,8	18,5	20,8

Oppgaveendringer*Overtakelse av bygningsdrift og renhold av idrettsbygg*

Tidligere har Trondheim bydrift hatt drifts- og renholdsansvaret for alle idrettshallene. Fra og med mai 2014 fikk Trondheim eiendom ansvaret for idrettsbygg i tilknytning til skoler. I budsjettet for 2015 rammekorrigeres fire millioner kroner for denne oppgaveendringen.

Opprettholdelse av standard*Arealendringer formålsbygg*

Som følge av økt areal på formålsbygg øker forvaltnings- drifts- og vedlikeholdsutgiftene med 5,1 millioner kroner i 2015, økende til 17,6 millioner kroner i slutten av planperioden.

Opprettholde vedlikeholdet i kommunale boliger

Vedlikeholdsetterslepet på de kommunale boligene er grovt beregnet til 600 millioner kroner. I forbindelse med innføring av ny husleiemodell vedtatt av bystyret i sak 151/09, vedtok bystyret at 29,5 millioner kroner av bykassebesparelsen på 43 millioner kroner som den nye husleiemodellen medførte, skulle brukes til å redusere det akkumulerte vedlikeholdsetterslepet på kommunens boliger ut 2014. Denne overføringen opphører i løpet av økonomiplanperioden. Rådmannen har i lys av det betydelige vedlikeholdsetterslepet på bolig lagt opp til at dagens nivå på boligvedlikehold opprettholdes gjennom å øke husleiene.

⁴⁷ Tjenestemånedene kompenseres også for lønn. Lønnskompensasjon er ikke fordelt på tjenestemånedene, men ligger under tilleggsbevilgninger (jf kapittel 4).

Økninger i tjenestetilbud

Flere kommunale boliger

I økonomiplanperioden 2015-2018 er det i tråd med kommunens boligprogram lagt opp til å øke det kommunale boligantallet med 301 boliger. Netto kostnadsøkning på totalt 26 millioner kroner i planperioden skal i tråd med forutsetningene i kommunens husleiemodell dekkes inn via økte husleieinntekter.

Opptappingsplan vedlikehold formålsbygg

Rådmannen la i budsjett for 2012 opp til at vedlikeholds nivået for formålsbygg skulle økes med 18,7 millioner kroner i perioden 2012-2015. I tidsperioden har det dessverre vært nødvendig å revidere planen slik at den nå, ferdig implementert i 2015, har medført en økning i vedlikeholdet på til sammen 8,8 millioner kroner. For å bøte på denne reduksjonen har rådmannen lagt inn en økning av vedlikeholdet i perioden 2015-2018 på til sammen 8,3 millioner kroner. Samlet vil det i perioden 2012-2018 være en økning på 17,1 million kroner i vedlikeholdet av formålsbygg.

Reduksjoner i tjenestetilbud

Reduksjon i drift og renhold

Rådmannen foreslår å redusere drifts- og renholds nivået med 2,3 millioner kroner. Reduksjonen vil medføre at brukerne vil oppleve noe redusert standard, og at vedlikeholdsbehovet kan øke. Eiendomstjenester vil følge opp revisjonsmerknadene knyttet til renhold i helsehus og vurdere hvilke avbøtende tiltak som kan iverksettes.

Reduserte forvaltningskostnader og reduksjon i nivå og antall serviceavtaler

Tjenesteområdet legger opp til at kostnadene knyttet til forvaltningen og kommunens serviceavtaler skal reduseres med 1,2 millioner kroner i 2015. Reduksjonen vil medføre færre kontroller og utbedringer av mangler der dette ikke er lovpålagt, noe som kan føre til økt vedlikeholdsbehov.

Reduksjon i vedlikehold formålsbygg

Budsjettet for 2014 medførte at den tidligere vedtatte opptappingsplanen for vedlikehold måtte justeres ned fra 18,7 til 10,2 millioner kroner. I forbindelse med den politiske salderingen av budsjettet ble det også vedtatt å legge et særskilt effektiviseringskrav på 1,3 millioner kroner i 2014 økende til 2,7 millioner kroner i 2015 på Trondheim eiendom. Det er ikke mulig å følge opp det politiske vedtaket om ytterligere effektivisering. Kuttet i 2014 er tatt ut via redusert driftsnivå. Flere revisjonsmerknader indikerer klart at det ikke er mulig å redusere driftsnivået ytterligere. For å tilpasse seg rammen må effektiviseringskravet for 2015 på 1,4 millioner kroner dekkes inn ved kutt i vedlikeholdsrammen.

Effektiviseringstiltak

Effektivisering av tjenesteområdet

Tjenesteområdet har lagt opp til at det skal gjennomføres en rekke mindre effektiviseringstiltak på til sammen en million kroner i 2015, blant annet ved å redusere antall administrative ansatte.

Endring i gebyrer/brukerbetaling

Økt husleieinntekt, opprettholdelse av dagens vedlikeholds nivå

Husleieinntektene må i løpet av planperioden økes med 19,5 millioner kroner for å opprettholde dagens nivå på boligvedlikehold. Dette utgjør en årlig økning på 1,2 prosent i forhold til dagens husleiesatser, i tillegg til ordinær prisstigning. Husleielovens bestemmelser medfører at det tar tre år fra vedtakstidspunktet og til ny husleie kan innkreves.

Økt husleieinntekt nye utleieboliger

I tidsperioden 2015-2018 er det lagt opp til å øke den kommunale boligmassen med 301 nye boliger. Økte inntekter fra de nye boligene, 26 millioner kroner i 2018, dekker ikke de økte utgiftene som følger av investeringene. Det generelle husleienivået i de kommunale boligene må årlig økes med 1,5 prosent utover vanlig prisvekst for å kompensere for denne merutgiften i planperioden.

Kompensasjon eiendomsskatt eiendommer overført til Pensjonskassen

Eiendomstjenester er kompensert med 0,6 millioner kroner for eiendomsskatten som overdragelsen av tre større boligeiendommer til Trondheim kommunale pensjonskasse har medført. Boligeiendommene leies tilbake av kommunen, og leiekontrakten presiserer at eiendomsskatten skal belastes leietaker. Kommunens eiendomskatteinntekter øker med tilsvarende beløp, så totalt sett har ikke endringen noen reell effekt for kommunen.

Annet

Reduserte kapitalutgifter bolig

Som følge av at nivået på fastrenten er lavere enn tidligere forutsatt, frigjøres ti millioner kroner som kan brukes til å opprettholde vedlikeholdet av kommunale boliger.

20.6 Forslag til investeringsbudsjett

20.6.1 Bygginvesteringer

Bygginvesteringer gjelder lukking av byggtekniske avvik med tanke på lov- og forskriftskrav, samt oppgraderinger av tekniske anlegg i kommunale bygg, inkludert energiøkonomiske tiltak.

Tabellen under viser rådmannens forslag til investeringer i bygg for perioden 2015-2018, og endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2014.

Tabell 20-2 Investeringer i bygg i perioden 2015-2018. Tall i millioner kroner

	2014	2015	2016	2017	2018		
Vedtatt budsjett 2014-2017	46,5	37,0	37,0	37,0			
Forslag budsjett 2015-2018		57,3	39,9	40,7	40,8		
Prosjekt/investering	Kostnads- overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering			
				2015	2016	2017	2018
Skoler, lov- og forskriftskrav				9,1	9,1	9,2	9,2
Barnehager, lov- og forskriftskrav				5,1	5,1	5,2	5,2
Helse- og velferdssenter, lov- og forskriftskrav				3,1	3,1	3,2	3,2
Boliger, lov- og forskriftskrav				5,1	5,1	5,2	5,2
Brannsikring av eldre boligeiendommer				5,1	5,1	5,2	5,2
Administrasjons- og kulturbygg, lov- og forskriftskrav				4,0	4,1	4,2	4,2
Idrettsanlegg og markaeiendommer, lov- og forskriftskrav				3,1	3,1	3,2	3,2
Nytt ventilasjonsanlegg i Rostenhallen	18,0		18,0	18,0			
Energiøkonomisering				4,1	4,1	4,2	4,2
Produksjons- og transportutstyr				1,1	1,1	1,2	1,2
Sum økonomiplan				57,3	39,9	40,7	40,8

Skoler, lov- og forskriftskrav

Rammen skal dekke bygningsmessige tiltak som er nødvendige for at skoleanleggene skal tilfredsstillere lov- og forskriftskrav. Dette gjelder først og fremst brannteknisk oppgradering og universell utforming, mens det etter hvert er færre tiltak knyttet til pålegg fra Miljøenheten og El-tilsynet.

Barnehager, lov- og forskriftskrav

Rammen skal dekke bygningsmessige tiltak som er nødvendige for at barnehagebygningene skal tilfredsstillere lov- og forskriftskrav. Det er fortsatt behov for oppgraderinger for å bedre innemiljø og brannsikring i en del barnehager. For øvrig dekker rammen tiltak for å lukke avvik påpekt av El-tilsynet, Mattilsynet og Miljøenheten.

Helse- og velferdssentre, lov- og forskriftskrav

Rammen skal dekke bygningsmessige tiltak som er nødvendige for at helse- og velferdssentrene skal tilfredsstille lov- og forskriftskrav. For øvrig er det behov for oppgradering for universell utforming og for mindre branntekniske tiltak.

Boliger, lov- og forskriftskrav

Rammen skal dekke bygningsmessige tiltak som er nødvendige for at boligene skal tilfredsstille lov- og forskriftskrav. Nye forskriftskrav fører til pålegg om å øke brann sikkerheten i eldre bygårder (bygd i perioden 1890 – 1920). Dette gir store kostnader med å etablere nye rømningsveier med mer. Det er også et stort behov for oppgraderinger av tekniske anlegg, det gjelder særlig elektriske anlegg og vann og avløp.

Administrasjons- og kulturbygg, lov- og forskriftskrav

Rammen skal dekke bygningsmessige tiltak som er nødvendige for at bygningene skal tilfredsstille lov- og forskriftskrav. Dette gjelder brannteknisk oppgradering og tiltak for universell utforming.

Idrettsanlegg og markaeiendommer, lov- og forskriftskrav

Rammen skal dekke bygningsmessige tiltak som er nødvendige for at bygningene skal tilfredsstille lov- og forskriftskrav.

Nytt ventilasjonsanlegg i Rostenhallen

Ventilasjonsanlegget i Rostenhallen er originalt fra bygningen ble oppført og tatt i bruk i 1987. Anlegget har hatt sin levetid, og det er overhengende fare for at anlegget havarerer. I tillegg til at den tekniske løsningen ikke er etter dagens standard, er anlegget underdimensjonert. Det oppfyller ikke krav til luftbehandlingsanlegg i gjeldende forskrifter og kommunens kravspesifikasjoner for VVS-anlegg. Inneklimaet er derfor ikke tilfredsstillende for idrettsanlegget. Det trengs et helt nytt ventilasjonsanlegg med større aggregater og kanalføringer. Eksisterende teknisk rom er for lite, derfor er det nødvendig med tilbygg for plassering av ventilasjonsaggregatene.

Det er avdekket store fuktproblemer i den delen av sokkeletasjen hvor garderober og dusjanlegg ligger. I tillegg til behovet for rehabilitering etter fuktskader, trengs en oppgradering av garderobeanlegget inklusive varme- og sanitæranlegg. Videre må dreneringen skiftes ut for å hindre nye fuktskader. Prosjektene bør gjennomføres samtidig, da det sannsynligvis er behov for at idrettshallen er stengt/utflyttet i del av anleggsperioden.

Energiøkonomisering (enøk)

Innenfor enøk-området inngår gjennomføring av tekniske og bygningsmessige tiltak som gir et redusert energiforbruk i byggene.

I forbindelse med planlagt vedlikehold er det fokus på å kartlegge enøk-tiltak i de bygningene som skal ha hovedvedlikehold. Dette gjøres blant annet i forbindelse med arbeidet med energimerking og ved gjennomføring av tilstandsanalyser på bygningene. Typiske tiltak er tilleggsisolering i forbindelse med utbedring av tak, tetting av luftlekkasjer, utskifting av varmegjenvinnere i ventilasjonsanlegg, lysstyring med mer. For tiltak som kan være støtteberettiget fra Enova blir det sendt søknad om tilskudd. Slike tiltak krever en egeninnsats med investeringsmidler i tillegg til kostnader til selve enøk-analysene.

For å kunne foreta riktige prioriteringer av de mest lønnsomme tiltakene er det etablert kriterier for bruk av enøk-midlene, blant annet en metodikk for å kunne dokumentere resultatene av hvert enkelt tiltak, dvs. hvor mye energi som faktisk blir spart.

Produksjons- og transportutstyr

Rammen går til innkjøp av store driftsmaskiner og andre større anskaffelser.

20.6.2 Administrasjonsbygg og byrom

Tabellen under viser rådmannens forslag til investeringer i administrasjonsbygg og byrom for perioden 2015-2018, og endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2014.

Tabell 20-3 Investeringer i administrasjonsbygg og byrom i perioden 2015-2018. Tall i millioner kroner

	2014	2015	2016	2017	2018		
Vedtatt budsjett 2014-2017	165,0	215,0	76,0	31,0			
Forslag til budsjett 2015-2018		143,2	120,0	157,0	250,3		
Prosjekt/investering	Kostnads- overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering			
				2015	2016	2017	2018
Torvet	277,5	28,5	249,0	57,0	65,0	37,0	32,0
Parkeringskjeller	441,3	3,0	438,3	10,0	55,0	120,0	218,3
Brannstasjoner	535,2	459,0	76,2	76,2			
Sum økonomiplan				143,2	120,0	157,0	250,3

Torvet

Planlegging og prosjektering av byrom og parkeringsanlegg knyttet til Torvet er organisert i ett felles prosjekt. Regulering for parkeringsanlegg er under arbeid, og grunnlag for arkeologiske utgravinger vil sannsynligvis foreligge i løpet av 2014. Prøvegraving på Torvet har vist at utgravningene vil bli omfattende og må gjennomføres før byggearbeidene kan iverksettes. Rådmannen vil fremme egen sak om dette prosjektet.

Brannstasjoner

Ny brannstasjonsstruktur med i alt fire nye brannstasjoner er under slutføring. Sentrum brannstasjon på Nyhavna vil, som den siste, bli ferdigstilt første halvår 2015.

Totalt kostnadsoverslag for prosjektet er økt med om lag 40 millioner kroner eksklusive merverdiavgift. Kostnadene er i hovedsak tilknyttet grunnforhold og tomteklargjøring. Det vil bli lagt fram en egen politisk sak angående dette i løpet av høsten 2014.

Nye Leüthenhaven

Vedtatt forprosjekt for Leüthenhaven er ferdigstilt, og rådmannen vurderer gjennomføringsmuligheter med partene i prosjektet. Rådmannen vil komme tilbake til prosjektet i egen politisk sak.

20.6.3 Bolig- og næringsareal

Kommuneplanens arealdel legger sterke politiske føringer på arealbruken i kommunen. For å underbygge arealplanens intensjoner erverver og selger kommunen bolig- og næringsareal. I mange større private utbyggingsprosjekt står kommunen for utbyggingen av den kommunaltekniske infrastrukturen. Ved å bruke prinsippene i anleggsbidragsmodellen sparer utbyggerne penger og kommunen sikres god kvalitet på den tekniske infrastrukturen

Tabell 20-4 viser rådmannens forslag til investeringer i ubebygd bolig og næringsareal for perioden 2015-2018, og endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2014.

Tabell 20-4 Investeringer i ubebygde bolig og næringsareal i perioden 2015-18. Tall i millioner kroner

	2014	2014	2015	2016	2017		
Vedtatt budsjett 2014-2017	333,3	361,1	302,9	256,7			
Forslag budsjett 2015-2018		383,6	341,5	225,1	174,1		
Prosjekt/investering	Kostnads- overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering			
				2015	2016	2017	2018
Grilstadfjæra	238,3	228,2	10,1	9,2	0,9		
Anleggsbidragsmodellen	400,0		400,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Tiller Øst III	145,5	45,9	99,6	72,2	17,3	10,1	
Lade Leangen	103,0	89,8	13,2	4,0	4,0	3,0	2,2
Grilstadfjæra småbåthavn	40,0	36,0	4,0	4,0			
Leangen senter	109,0	12,4	96,6	1,5	1,0	1,0	1,0
Valøya	85,0	0,5	84,5	4,5	40,0	40,0	
Sentervegens forlengelse	40,0	17,5	22,5	22,5			
Tempe/Sluppen/Sorgenfri	65,0	0,1	64,9	5,0	10,0	25,0	24,9
Deponi Heggstadmoen	105,6	36,6	69,0	16,7	52,3	0,0	
Hegstad Søndre	35,9	17,9	18,0	18,0			
Lillebyområdet. Hovedanlegg	140,0		140,0	70,0	70,0		
Klargjøring areal				3,5	3,5	3,5	3,5
Etterarbeid areal				2,0	2,0	2,0	2,0
Eiendomsutvikling bolig				25,0	25,0	25,0	25,0
Eiendomsutvikling næring				15,0	15,0	15,0	15,0
Rassikring				0,5	0,5	0,5	0,5
Grunnerverv bolig/næring				10,0			
Sum økonomiplan				383,6	341,5	225,1	174,1

Det er kun prosjektene "Rassikring" og deler av "Heggstadmoen Deponi" som er forutsatt finansiert av bykassen. Resten av prosjektene innenfor bolig og næring skal være selvfinansierende ved at de vil generere grunneiertsikkud eller salgsinntekt.

Anleggsbidragsmodellen

Til bygging av framtidige offentlige anlegg etter anleggsbidragsmodellen er det estimert et behov på 100 millioner kroner per år i perioden. Dette er anlegg som finansieres av private utbyggere. Det er knyttet usikkerhet til hvilke nye anlegg som vil komme i perioden. Prinsipp og logikk bak anleggsbidragsmodellen er nærmere omtalt i bystyrets [sak 89/10](#).

Tiller øst III

Området omfatter alle hovedanlegg for infrastruktur. Kostnadene forutsettes dekket inn av utbyggerne og skal innbetales når hvert delprosjekts igangsettes. Trondheim kommune er også eier av et utbyggingsområde innen Tiller Øst III. Arbeidene med infrastruktur forventes sluttført i 2017.

Grilstadfjæra

Ved utbygging av Grilstad marina har Trondheim kommune gjennom utbyggingsavtale etter anleggsbidragsmodellen tatt tiltakshaveransvaret for hele utbyggingen av kommunaltekniske anlegg. Den kommunale andelen av marinaen er på om lag 40 millioner kroner. Driftsavtalen for marinaen forutsettes å gi full inndekking av kostnaden.

Tempe/Sluppen/Sorgenfri/Valøya

For området er det utarbeidet en områderegeringsplan som nå er til politisk behandling. Planen forventes å bli vedtatt i løpet av 2014. For å tilrettelegge for en oppstart av offentlig infrastruktur i området, avsettes midler i planperioden.

Valøyaområdet er i forslag til områdeplan for Tempe – Sorgenfri foreslått omdisponert til bolig og offentlig friområde/idrettslig aktivitet. Det vil bli fremmet egen politisk sak om Valøyaområdet i 2015.

Sentervegens forlengelse

Vedtatt reguleringsplan for Sentervegens forlengelse omfatter bl.a. tilknytning av vegsystem mellom E6 og øvrig vegnett i Tiller-området. Utbyggingen frigjør totalt 45 daa av kommunal eiendom for salg.

Heggstadmoen Deponi

I løpet av 2014 vil store deler av sikringsarbeidene i forbindelse med dårlige grunnforhold og pumpestasjon for sigevann være ferdigstilt. I perioden 2015-16 gjenstår klargjøring av overvannssystem samt ferdigstillelse av deponioverflate og deponigassanlegg. Det vil bli tilrettelagt for næringsvirksomhet på deler av området.

På grunn av nye forutsetninger underveis, har prosjektet tatt betydelig lengre tid, noe som også har medført økte kostnader. Antatt total sluttsum er 145 millioner kroner hvorav 105,6 er tilknyttet investeringsområdet for ubebygde bolig- og næringsareal. Det resterende er tilknyttet investeringsområdet for avfall.

Heggstad Søndre

For den ubebygde delen av Heggstadområdet, som er avsatt til næringsformål, var planen å sende fram egen reguleringsplan i løpet av 2014. Statens vegvesen er forsinket med sine kvikkleireundersøkelser og planeringsarbeider i området, så reguleringsplanen må utsettes til neste år. Det er Statens vegvesen sine tiltak som muliggjør utbygging på kommunens del av området.

Lillebyområdet

Reguleringsplan for utbygging av området ble vedtatt i 2013. Kommunen vil i samarbeid med private utbyggere, sannsynligvis ved bruk av anleggsbidragsmodellen, stå ansvarlig for bygging av en del av infrastrukturen i området. Dette er kostnadsberegnet til 140 millioner kroner. Det vil bli lagt fram egen sak om prosjektet.

Rassikring

For å ivareta kommunens ansvar som grunneier er det i økonomiplanperioden avsatt 0,5 million kroner per år. Bevilgningen vil bli brukt til å forbygge ras for sikring av eksisterende bebyggelse og til opprydding etter ras.

Grilstadfjæra, Lade-Leangen og Leangen senter

Tjenesteområdet har noen bolig- og næringsprosjekt som er forutsatt slutført i løpet av økonomiplanperioden og der det gjenstår mindre sluttbevilgninger.

Klargjøring og etterarbeid areal, eiendomsutvikling bolig og næring samt mindre grunnerv

Erfaringsmessig må det avsettes midler i størrelsesorden 30 millioner kroner for å ivareta utvikling av mindre areal som igangsettes på kort varsel. Hittil kjente prosjekt utgjør 22 millioner kroner i 2015.

20.6.4 Formålstomter – Kjøp samt utvikling av tidligere ervervede arealer

Tidligere har erverv av tomter til kommunes formålsbygg vært inkludert i tabelloppsettet for bolig- og næringsareal. For å gjøre framstillingen mer oversiktlig er erverv av formålstomter skilt ut i egen tabell.

Tabell 20-5 viser rådmannens forslag til investeringer i formålstomter for perioden 2015-2018, og endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2014.

Tabell 20-5 Investeringer i formålstomter i perioden 2015-2018. Tall i millioner kroner

				2014	2015	2016	2017	2018
Vedtatt budsjett 2014-2017				179,0	70,0	55,0	40,0	
Forslag budsjett 2015-2018					219,0	175,5	246,0	326,0
Prosjekt/investering	Kostnads- overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering				
				2015	2016	2017	2018	
Brøset	213,8	12,8	201,0	1,0	100,0	100,0		
Kruskajordet	70,0	15,0	55,0	1,0	1,0	1,0	1,0	
Lillebyområdet	174,0	130,5	43,5	20,0	23,5			
Kjøp av areal				197,0	151,0	245,0	175,0	
Sum økonomiplan				219,0	175,5	246,0	326,0	

Brøset

Reguleringsplan for området ble vedtatt i 2013. Planen omfatter blant annet utbygging av offentlig infrastruktur som skoler, barnehager, helse- og velferdssenter og idrettsanlegg. Trondheim kommune forhandler med eierne av Brøset om å kjøpe deler av eiendommen for å delta i utviklingen av området. Det er per oktober 2014 ikke avklart hvordan og hvem som skal ha ansvar for videre planlegging og utbygging av området. En mulig kommunal deltakelse i en framtidig utbyggingsorganisasjon vil bli avklart i løpet av 2014 og vil bli fremmet som egen sak.

Kruskajordet

I 2013 ble det utarbeidet en mulighetsstudie for bruk av området. Arbeidet med utvikling av dette området er utsatt til slutten av 2015 fordi Jernbaneverket har igangsatt utredning av dobbeltspor på strekningen Trondheim – Stjørdal. Avklaring av trasévalg vil bli gjort i løpet av 2015.

Lillebyområdet

Kostnadsoverslag som er lagt på totalt 174 millioner kroner inkluderer kjøp av tomteareal i 2014 for 124 millioner. For å dekke denne tomte sin andel av felles infrastruktur i området er det beregnet en kostnad på totalt 50 millioner kroner.

Formålstomter - kjøp av areal

I økonomiplanperioden er det lagt opp til et omfattende kjøp av areal til formålsbygg. Aktuelle kjente kjøp er bl.a. utbyggingsprosjekt på Granås (helse- og velferdssenter, skole, barnehage, idrettsanlegg), Gamle Leirveg (helse- og velferdssenter), Stavset (helse- og velferdssenter), Ranheim (helse- og velferdssenter), Munkvoll (helse- og velferdssenter) og Tempe/Sorgenfri (helse- og velferdssenter, skole, barnehage). Bakgrunnen for rådmannens erverv av areal er det redegjort for i bystyrets [sak 130/13](#). Rådmannen vil i løpet av 2015 legge fram politisk sak som redegjør nærmere for kommunes arbeid med erverv av areal til formålsbygg.

21 Bystyresekretariatet, folkevalgte, kontrollkomiteen og revisjonen

Bystyresekretariatet tilrettelegger for de politiske beslutningsprosessene, og har ansvar for å gjennomføre kommune-, fylkes- og stortingsvalg.

Bystyresekretariatet har også hånd om vertsforpliktelser. Kontrollkomiteen og kommunerevisjonen har en uavhengig rolle og skal sikre at den kommunale virksomheten utføres i tråd med politiske vedtak og gjeldende lover og regler.

21.1 Status og utfordringer

Det er planer om å investere i nye IT-baserte verktøy, og det er satt av midler på investeringsbudsjettet til dette. Et nytt system for votering i bystyresalen er ønskelig, da dagens system ikke fungerer tilfredsstillende, men det er ikke tatt beslutning om anskaffelse.

Bystyresekretariatet arbeider sammen med andre kommuner om å anskaffe et system for å rekruttere valgmedarbeidere. Et system for rekruttering av meddommere vurderes til 2016. Det ble i 2013 tatt i bruk skjerm Brett for votering i bystyresalen.

21.2 Forslag til driftsbudsjett

21.2.1 Rammeutvikling

Tabellen under viser rådmannens forslag til netto driftsramme for perioden 2015-2018, og forslag til hvordan området skal tilpasse seg driftsrammene. Tabellen viser endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2014.

Tabell 21-1 Budsjettramme og tiltak Bystyresekretariatet, folkevalgte, kontrollkomiteen og Trondheim kommunerevisjonen. Tall i millioner kroner

Netto driftsramme	2015	2016	2017	2018
Vedtatt budsjett 2014	53,5	53,5	53,5	53,5
Priskompensasjon ⁴⁸	0,2	0,2	0,2	0,2
Oppgaveendringer	9,4	1,0	6,1	-1,0
Korrigert budsjett 2014	63,1	54,7	59,8	52,7
Annen rammeendring	-1,3	-1,3	-1,3	-1,3
Forslag til netto driftsramme	61,8	53,4	58,5	51,4
Rammeendring	-0,7	-0,7	-0,7	-0,7
Opprettholdelse av standard	-0,6	-0,6	-0,6	-0,6
Effektiviseringstiltak	-0,8	-0,9	-0,9	-0,9
Annet	0,1	0,2	0,2	0,2
Sum tiltak	-1,3	-1,3	-1,3	-1,3

Oppgaveendringer

I valgår styrkes rammen, på grunn av kostnader ved å gjennomføre valget. Fra 2015 er det innarbeidet en ny syklus for valgkompensasjon som bedre samsvarer med utgiftene.

⁴⁸ Tjenestekområdene kompenseres også for lønn. Lønnskompensasjon er ikke fordelt på tjenestekområdene, men ligger under tilleggsbevilgninger (jf kapittel 4).

For 2015 er det i tillegg vedtatt at 1,1 millioner kroner skal gå til universelt utformede valgavlukker, men formannskapet har fullmakt til å omdisponere deler av midlene til utgifter i forbindelse med elektronisk manntallsstyring.

Opprettholdelse av standard

Endring av ansvar for valgkort

Regjeringen foreslår i statsbudsjettet at ansvar for produksjon og utsendelse av valgkort i forbindelse med valg flyttes fra kommunene til staten. Rammen korrigeres som følge av endringen.

Effektiviseringstiltak

Generell effektivisering

Budsjettet har et effektiviseringskrav på 0,8 millioner kroner, noe som er en videreføring av tiltak som ligger i økonomiplanen for perioden 2014-2017. I tillegg må det gjennomføres effektiviseringstiltak knyttet til IT-driftskostnader, se under.

Annet

Driftskostnader IT-investeringer

Rådmannen foreslår at IT-driftskostnader knyttet til investeringer skal belastes det enkelte tjenesteområdet. Det er uklart når investering i IT-baserte verktøy vil skje, og dermed usikkerhet rundt IT-driftskostnader som følge av dette. Det er anslagsvis beregnet ekstra driftskostnader på 0,1 millioner kroner i 2015.

22 Rådmannen og strategisk ledelse

Tjenesteområdet omfatter driftsbudsjettet til rådmannen, kommunaldirektører og fagstab. Tjenesteområdet må tilpasse aktiviteten i forhold til reduserte driftsrammer for perioden 2015-2018.

22.1 Status og utfordringer

Kommuneloven krever at kommunens øverste ledelse skal legge frem forsvarlig utredete saker for folkevalgte organer, og påse at vedtak blir iverksatt. Videre skal rådmannen sørge for at administrasjonen drives i samsvar med lover, forskrifter og overordnede instruksjoner, og at den er gjenstand for betryggende kontroll. I 2015 vil rådmannen videreutvikle tiltak for ledelsesfunksjonen, lederstøtte og etisk refleksjon i hele organisasjonen.

Trondheim kommune har i likhet med de andre storbyene lav ressursbruk på kommunal administrasjon sammenlignet med landsgjennomsnittet. Tabellen under viser Trondheim og ASSS-kommunenes ressursbruk på kommunal administrasjon i 2013. Trondheims brutto driftsutgifter i kroner per innbygger var lavere i 2013 enn i 2012.

Tabell 22-1 Ressursbruk på kommunal administrasjon (funksjon 120). KOSTRA 2013.

	Trondheim	ASSS-snitt	Landet, eksl Oslo
Brutto driftsutgifter per innbygger	2 491	2 661	3 421

22.2 Forslag til driftsbudsjett

22.2.1 Rammeutvikling

Tabellen under viser rådmannens forslag til netto driftsramme for perioden 2015-2018, og forslag til hvordan området skal tilpasse seg driftsrammene. Tabellen viser endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2014.

Tabell 22-2 Budsjettamme og tiltak Rådmann og strategisk ledelse. Tall i millioner kroner

Netto driftsramme	2015	2016	2017	2018
Vedtatt budsjett 2014	109,1	109,1	109,1	109,1
Priskompensasjon ⁴⁹	0,3	0,3	0,3	0,3
Oppgaveendringer				
Korrigert budsjett 2014	109,4	109,4	109,4	109,4
Ramme for befolkningsendring	-0,1	-0,1	1,7	4,7
Annen rammeendring	1,5	0,6	0,6	0,6
Forslag til netto driftsramme	110,8	110,0	111,7	114,7
Rammeendring	1,4	0,5	2,3	5,3
Opprettholdelse av standard	2,6	2,6	2,6	2,6
Økninger i tjenestetilbud	1,0	1,0	1,0	1,0
Reduksjoner i tjenestetilbud	-1,1	-1,6	-1,6	-1,6
Effektiviseringstiltak	-1,1	-1,5	-1,5	-1,5
Annet			1,7	4,7
Sum tiltak	1,4	0,5	2,3	5,3

⁴⁹ Tjenesteområdene kompenseres også for lønn. Lønnskompensasjon er ikke fordelt på tjenesteområdene, men ligger under tilleggsbevilgninger (jf kapittel 4).

Opprettholdelse av standard*Økte kostnader kontingent til KS*

Denne posten har stått stille i noen år, og er nå vesentlig underbudsjettet som følge av økning i KS-kontingenten de siste årene. Også avsetningen til Opplysnings- og utviklingsfond (OU-fond) har økt de siste årene, utover vanlig prisstigning. Til sammen er det behov for å øke budsjettet med 2,6 millioner kroner for disse to postene.

Økninger i tjenestetilbudet*Frikjøpte hovedtillitsvalgte*

Som følge av ny Hovedavtale økes antall frikjøpte hovedtillitsvalgte med to årsverk. Kostnaden for dette estimeres til en million kroner.

Reduksjoner i tjenestetilbudet*Bemanningsreduksjon*

Det er i gjeldende handlings- og økonomiplan vedtatt en bemanningsreduksjon, tilsvarende 1,1 millioner kroner i 2015. Færre stillinger i rådmannens fagstab kan føre til lengre saksbehandlingstid for politiske saker.

Effektiviseringstiltak*Bemanningsreduksjon*

Det foreslås en reduksjon på 2,2 millioner kroner til bemanning i rådmannens fagstab i 2015. Som beskrevet over vil halvparten av dette berøre tjenesteproduksjonen, mens den andre halvparten antas å bli dekket gjennom ledighet i stillinger.

Budsjettet for rådmannens fagstab er betydelig redusert i 2014, og forslaget til budsjett for 2015 vil gi i alt fire til fem færre årsverk i perioden 2014 til 2015.

Annet*Økte administrative kostnader for å dekke økte tjenestetilbud*

Det er ikke avsatt midler de to første årene knyttet til økt administrasjon som følge av en stadig voksende organisasjon. De to siste årene legges det inn midler som skal dekke økte administrative tjenester i kommunen.

23 Interne tjenester og arbeidsgiverområdet

Viktige arbeidsgiveroppgaver er rekruttering, innovasjon, organisasjonsutvikling og kvalitetssikring. Vi må rekruttere kvalifiserte medarbeidere og øke mangfoldet i arbeidsstokken. Tilbud om faglig utvikling og kompetanseheving er nødvendig for å gjøre kommunen attraktiv som arbeidsgiver.

Programmet digitalt førstevalg skal sikre god kommunikasjon med innbyggerne og ivareta sikker og effektiv saksbehandling.

23.1 Status og utfordringer

23.1.1 Arbeidsgiverområdet

Trondheim kommune er en kunnskapsbedrift som er avhengig av kompetente medarbeidere for å gi brukerne et kvalitativt godt tjenestetilbud. I perioder er det vanskelig å få kvalifiserte søkere til enkelte stillinger. Utfordringen er å være en attraktiv arbeidsgiver.

For å beholde medarbeidere og rekruttere nye må Trondheim kommune tilby faglig utvikling og kompetanseheving. Kommunens strategi for forskning, utvikling og innovasjon (FUoI) 2014-2018, [sak PS 109/14](#), ble vedtatt av bystyret i august 2014. Trondheim kommune skal videreutvikle og styrke sin posisjon som universitets- og høgskolekommune. Dette skal blant annet skje gjennom innsats for å heve kvaliteten på den faglige veiledningen av egne ansatte og studenter i praksis. Kommunen skal bruke offentlige anskaffelser til å fremme innovasjon, og utnytte ordningen med offentlige forsknings- og utviklingskontrakter (OFU). Evaluerings- og utviklingsarbeidet skal systematiseres, og kommunen skal bruke ordningen med offentlige PhD-stillinger til å styrke sin forskningskompetanse. Denne ordningen skal gi ansatte i offentlige virksomheter en mulighet til å ta en doktorgrad innenfor et område som er relevant for den aktuelle arbeidsplassen.

Tjenestetilbudet må tilpasses og utvikles i takt med endringer i samfunnet. Den viktigste ressursen for å oppnå dette er medarbeiderne og måten arbeidet organiseres på. Rådmannen vil videreføre satsingen på innovasjon i planperioden.

Bystyret har vedtatt en ny anskaffelsesstrategi for 2014 – 2017, [sak PS 107/14](#). Hovedtrekkene i gjeldende strategi er videreført. Trondheim kommunes anskaffelser skal være økonomisk effektive og bidra til innovative løsninger. Anskaffelsene skal gjennomføres med vekt på kommunens samfunnsansvar.

Arbeidsstokken i Trondheim kommune må speile befolkningssammensetningen bedre; vi må ha en jevnere kjønns- og aldersfordeling og tilsette flere medarbeidere med innvandrerbakgrunn.

Den raske teknologiske utviklingen stiller kommunen overfor mange utfordringer, som krever fortløpende kompetanseheving hos medarbeiderne. Dette fordrer systematisk jakt på nye måter å løse oppgavene på og kritisk vurdering av eksisterende rutiner og arbeidsprosesser. Innbyggerne må ha mulighet til å betjene seg selv, og en digital måte å henvende seg på må være deres førstevalg.

Hverdagsliggjøringen av teknologi i samfunnet betyr at kommunen kan endre måten tjenester ytes på. Effektiv bruk av IT kan i betydelig grad erstatte manuelle prosesser og rutiner. Når innbyggerne betjener seg selv over nettet, og dataene automatisk sendes inn i kommunens ulike fagsystem, oppnår vi en vinn-vinn situasjon som bidrar til å effektivisere og forenkle interne arbeidsprosesser og muliggjør større grad av kontroll.

Bystyret har vedtatt Temaplan for IKT, digitalisering og velferdsteknologi for perioden 2015-2018, sak [PS 073/14](#). Temaplanen skal bidra til at IKT tas i bruk som et strategisk virkemiddel for å møte innbyggernes behov for tjenester og ønsket om intern effektivisering.

Økt digitalisering kan føre til at brukeres og medarbeideres personsikkerhet kommer under press. Det er viktig at brukerne har tillit til kommunen, og at vi har sikre systemer. Dette er et av satsingsområdene i planperioden.

Bystyret vedtok reviderte etiske retningslinjer i mai 2013. Etisk kvalitet på tjenesteyting og myndighetsutøvelse er en forutsetning for at innbyggerne skal ha tillit til kommunen. Etiske retningslinjer skal legge til rette for en tillitskapende forvaltning bygd på en høy etisk standard.

Trondheim kommune har over lang tid hatt et høyt sykefravær. Målsettingen om å komme under ni prosent i 2013 ble ikke nådd. Det var på 9,6 prosent.

Sintef leverte en rapport i desember 2013 med flere konkrete forslag om en mulig reduksjon av sykefraværet i Trondheim kommune. "Akkurat no", som er et samtaleprogram (3+2 samtaler) for ledere og ansatte som har psykiske plager, er ett av forslagene som følges opp. Dette programmet videreføres i 2015.

Sak om sykefraværsutviklingen og medarbeiderundersøkelsen 2014 legges fram for bystyret høsten 2014, sak [PS 056/14](#). Sintefs følgeforskning i Trondheim kommune og medarbeiderundersøkelsen 2014 har synliggjort behovet for strategier og tiltak som innrettes mot sosiale årsaker til sykefravær og uførhet. Rådmannen vil dreie innsatsen i denne retningen i planperioden.

Høsten 2014 legges det fram sak om seniorpolitikk og uføre for bystyret, sak [PS 057/14](#). Andelen som tar ut avtalefestet pensjon (AFP) er jevnt synkende; spesielt i aldergruppen 62-65 år. Det er også flere som bare tar ut delvis AFP. Rådmannen foreslår i saken at Trondheim kommunes seniorpolitikk skal være individbasert og vurderes ut fra den enkelte arbeidstakers behov. Det praktiseres mange gode individuelle seniortiltak i dag. Rådmannen vil samle disse i en Idébank slik at enhetene kan dele gode tiltak med hverandre og bidra til utvikling av nye.

Trondheim kommunes innsats mot utstøting fra arbeidslivet rettes primært mot unge arbeidstakere som står i fare for å bli helt eller delvis ufør. Gjennom en dreining av ressursene mot tidlig innsats vil rådmannen forsøke å redusere antall nye uføretilfeller per år. Strategier for reduksjon av sykefravær med sosiale årsaker legges til grunn for dette arbeidet.

I tillegg til politiske vedtak er arbeidsgiverområdet styrt av lover; for eksempel Arbeidsmiljøloven og sentralt inngåtte avtaler; for eksempel IA-avtalen.

23.1.2 De interne tjenestene

For å kunne nå målene innenfor arbeidsgiverområdet har de interne tjenestene helt avgjørende og sentrale roller og oppgaver. Enhetsledere og merkantilt personale følges opp og viktig bistand ytes direkte og indirekte. Tjenestene bidrar til at lov og regelverk overholdes, at økonomistyringen er tilfredsstillende, og at kommunen får de inntektene vi har krav på. Tjenestene må ha tilstrekkelige ressurser for å utføre disse oppgavene.

Innbyggertallet øker og fører til at flere vil motta tjenester fra kommunens enheter. Når tallet på ansatte øker, fører dette til økt etterspørsel etter bistand fra de interne tjenestene. Høy kompetanse er en forutsetning for effektiv drift. Høsten 2013 ble det gjennomført brukerundersøkelse for de interne tjenestene. Tilbakemeldingene var jevnt over positive.

De interne tjenestene omfatter Arbeidsmiljøenheten, Innkjøpstjenesten, IT-tjenesten, Kemneren, Kommunikasjonsheten, Kontortjenesten, Personaltjenesten, Regnskapstjenesten, Tolk Midt-Norge, Trondheim byarkiv og Økonomitjenesten. Tjenestenes ambisjon er å være kompetansesentra på høyt

nasjonalt nivå innen sine respektive fagområder. Deres oppgave er å gjøre de andre enhetene gode, slik at mest mulig energi kan frigjøres til tjenesteyting og samfunnsutvikling for å nå målene i kommuneplanen.

Ved de interne tjenestene arbeides det kontinuerlig og langsiktig med å sikre at gode rutiner etterleves, og at dobbeltarbeid ikke forekommer.

De senere årene har de interne tjenestene jevnlig gjennomført bemanningsreduksjoner. Dette kan bety mindre støtte til tjenesteområdene. Interne tjenester vil også i 2015 gjennomføre bemanningsreduksjoner, og det er forventet at oppfølging og rådgiving til tjenesteytende enheter reduseres noe.

Regjeringen har igangsatt et arbeid med å modernisere og effektivisere skatte- og avgiftsforvaltningen, og det tas sikte på at skatteoppkrevningsfunksjonen overføres fra kommunene til Skatteetaten med virkning fra 1. januar 2016. Det skal legges til rette for at etaten kan løse oppgavene på en bedre og mer effektiv måte.

23.2 Mål

23.2.1 Periodemål Arbeidsgiverområdet og interne tjenester.

Arbeidsgiverområdet og interne tjenester har et tydelig ansvar for hovedmål fire i kommuneplanens samfunnsdel:

I 2020 er Trondheim kommune en aktiv samfunnsutvikler og en attraktiv arbeidsgiver.

Periodemål 2015-2018

Arbeidsgiverområdet og de interne tjenestene har prioritert tre felles periodemål for 2015-2018. Støtte, veiledning og kompetanseheving av medarbeidere er viktige virkemidler i arbeidet med disse tre målene. Hensynet til brukerne og deres behov er grunnlaget for periodemålene. Strategien om tidlig innsats er ivaretatt gjennom indikatorene.

1. Vi har samsvar mellom oppgaver og kompetanse

Dette er et helt grunnleggende mål for all kommunal virksomhet. Tilgang på kompetanse er en forutsetning for at Trondheim kommune kan løse samfunnsoppdraget sitt. Enhetsledere må være trygge i lederrollen og legge forholdene til rette for at medarbeidere mestrer arbeidsoppgavene. Det må arbeides systematisk og langsiktig med utvikling av gode arbeidsmiljøer. Kompetanse og erfaringer må deles mellom enheter og tjenesteområder. Rådmannen og de interne tjenestene støtter enhetene i dette arbeidet.

Målet følges opp gjennom å frambringe informasjon om følgende forhold:

- Ledige stillinger/lederstillinger blir besatt med kvalifiserte søkere
- Studenter har Trondheim kommune som førstevalg etter avsluttet praksis i kommunen
- Medarbeidere mestrer arbeidsoppgavene sine
- Sykefravær og overgang til passive trygdeytelser er redusert

2. Innbyggerne betjener seg selv gjennom digitale tjenester

I løpet av kommende fireårsperiode legges det opp til at byens innbyggere kan betjene seg selv med et økende antall kommunale tjenester. Det vil bedre tilgjengeligheten til tjenestene og bidra til at samfunnet totalt sett sparer ressurser. Brukervennlige løsninger, brukerstøtte og heldigitale verdikjeder skal vektlegges. Rådmannen og de interne tjenestene støtter enhetene i dette arbeidet.

I løpet av 2015 vil innbyggerne oppleve dette gjennom:

- Innbyggerne velger digitale løsninger
- Færre henvendelser må håndteres i manuell postgang
- Saksbehandlingstiden er kortere

3. Vi lærer av våre erfaringer

Vi har ledere og medarbeidere som leter etter muligheter for forbedringer og deler erfaringer og suksesser. Vi har systemer og arbeidsprosesser som legger til rette for kontinuerlig arbeid for å forbedre våre tjenester og interne prosesser. Kvalitetssystemet er en viktig byggestein i dette arbeidet, og forbedringsprosesser bidrar til gjennomsiktighet og likebehandling i vår forvaltning. Innbyggerne får økt tillit til at vi leverer og utvikler effektive tjenester av høy kvalitet. Valgene som ledere og medarbeidere tar i arbeidshverdagen sin, er godt forankret i kommunens etiske retningslinjer. Rådmannen og de interne tjenestene støtter enhetene i dette arbeidet.

For å kunne vurdere om målet nås skal det innhentes informasjon om følgende forhold:

- Nødvendige rutiner og retningslinjer er oppdaterte og kjente
- Avviksrapportering, klager, og forbedringsforslag fra ansatte og innbyggere behandles og følges opp
- Etske retningslinjer er kjente og etterleves

23.3 Forslag til driftsbudsjett

Tabellen under viser rådmannens forslag til netto driftsramme for perioden 2015-2018, og rådmannens forslag til hvordan området skal tilpasse seg driftsrammene. Tabellen viser endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2014. Vedlegg 1 viser en detaljert oversikt over forslag til tilpasningstiltak.

Tabell 23-1 Budsjetttramme og tiltak interne tjenester. Tall i millioner kroner

Netto driftsramme	2015	2016	2017	2018
Vedtatt budsjett 2014	336,8	336,8	336,8	336,8
Priskompensasjon ⁵⁰	3,5	3,5	3,5	3,5
Oppgaveendringer	0	6,0	11,8	11,8
Korrigert budsjett 2014	340,3	346,3	352,1	652,1
Ramme for befolkningsendring				
Annen rammeendring	-3,8	-3,0	-3,2	-4,4
Forslag til netto driftsramme	336,6	343,4	348,9	347,7
Rammeendring	-3,8	-3,0	-3,2	-4,4
Opprettholdelse av standard	0,3	0,3	0,0	0,0
Reduksjoner i tjenestetilbud	-3,2	-3,2	-3,2	-3,2
Effektiviseringstiltak	-2,6	-2,6	-2,6	-2,6
Annet	1,8	2,6	2,6	1,4
Sum tiltak	-3,8	-3,0	-3,2	-4,4

Oppgaveendringer

Det er vedtatt økning i antall lærlinger innen helse og velferd, barnehage og skole, jf. bystyresak 64/13. Økningen i antall lærlinger medfører en kostnadsøkning på 11,2 millioner kroner. Det er ubenyttede fondsmidler avsatt til lærlinger, slik at økningen for 2015 kompenseres i sin helhet.

Opprettholdelse av standard

Leangen gård

Det er behov for nytt utstyr på Leangen Gård slik at standarden opprettholdes. For årene 2015 og 2016 er det lagt inn kroner 250 000.

⁵⁰ Tjenestekområdene kompenseres også for lønn. Lønnskompensasjon er ikke fordelt på tjenestekområdene, men ligger under tilleggsbevilgninger (jf kapittel 4).

Reduksjoner i tjenestetilbudet

Bemanningsreduksjon

Det foreslås gjennomført nedbemanning i flere enheter innenfor interne tjenester, både ved Trondheim byarkiv, hos Kemneren, i Økonomitjenesten og i Kontortjenesten, for til sammen 3,2 millioner kroner i 2015.

Rådmannen vil skjerme Arbeidsmiljøenheten for budsjettreduksjon i 2015 for å sikre oppfølging av medarbeidere som står i faresonen for å falle ut av arbeidslivet; jfr. PS 057/14 om seniorpolitikk og innsats for færre uføre og sak PS 056/14 om sykefraværsutvikling og medarbeiderundersøkelsen.

Effektiviseringstiltak

Det interne arbeidsmarkedet

Det foreslås en reduksjon i Det interne arbeidsmarkedet og i bedriftsintern attføring med en million kroner i 2015. Det arbeidet som gjøres i Det interne arbeidsmarkedet er godt, og medfører en fortsatt nedgang i antall ansatte uten fast tjenesteplassering. Eventuelle bemanningsreduksjoner i tjenesteområdene i 2015 kan få betydning for utviklingen.

Generell effektivisering

Alle enhetene må foreta en effektivisering i sin drift, blant annet gjennom bruk av nytt lønns- og personalsystem.

Annet

Bevarings- og kassasjonsplan

Oppdatert arkivforskrift med tilbakevirkende kraft til 1950 pålegger kommunen å få på plass en bevarings- og kassasjonsplan for alle kommunens saksområder. Planen vil også være til støtte i kommunens digitaliseringsarbeid. To årsverk over tre år er nødvendig for gjennomførelsen.

Økte driftskonsekvenser IT-investeringer

Budsjettet for IT-investeringer har økt betydelig fra 2013 til 2014, med økt volum på investeringer i fagprogram, infrastruktur og PC'er/utstyr. Dette medfører økte driftsutgifter for de interne tjenestene på om lag 3,6 millioner kroner, økende til anslagsvis 4,4 millioner kroner fra 2015.

Forbedrede driftsavtaler

Det er fremforhandlet bedre driftsavtaler for sentrale støttesystemer i kommunen, tilsvarende om lag tre millioner kroner i 2015.

23.4 Forslag til investeringsbudsjett

Status for IT-området

For å sikre at investeringene på IT-området trekker i samme retning vedtok bystyret i 2014 retningslinjer for IKT-området, sak PS 073/14. Rådmannen vil etablere en ny forvaltningsmodell for IKT for å sikre at retningslinjene blir overholdt.

Tabell 23-2 under viser rådmannens forslag til Investeringer i IKT, maskiner og utstyr for perioden 2015-2018, og endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2014.

Tabell 23-2 Investeringer i IKT, maskiner og utstyr i perioden 2015-18. Tall i millioner kroner

	2014	2015	2016	2017	2018		
Vedtatt budsjett 2014-2017	81,3	68,2	70,1	68,3			
Forslag til budsjett 2015-2018		81,4	73,6	81,9	82,1		
Prosjekt/investering	Kostnads- overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering			
				2015	2016	2017	2018
Inventar arkiv				0,3	0,3	0,3	0,3
Innbyggerrettede investeringer				22,0	18,9	18,7	18,7
Fellessystemer og basistjenester				19,0	8,5	20,0	25,0
Herav lønn HR	43,0	32,3	10,4	10,4			
Herav regnskap	50,0		50,0		5,0	20,0	25,0
Infrastruktur				40,2	45,9	42,9	38,1
Herav IKT skole				14,7	20,9	20,1	18,7
Herav IKT barnehage				5,7	2,8	2,0	2,0
Sum økonomiplan				81,4	73,6	81,9	82,1

Inventar arkiv

Planlagte oppgraderinger og fornying av maskinparken i Trondheim byarkiv. Det er budsjettet med 0,3 millioner kroner i 2015.

Innbyggerrettede investeringer

I løpet av 2015 vil Trondheim kommune innføre de første delene av Minside for innbyggerne. Ved å ta i bruk denne nettløsningen vil innbyggerne få en kanal inn for henvendelser og oppfølging av disse. Dette vil føre til at kommunen mottar færre henvendelser i førstelinjen og at manuell postgang reduseres.

I løpet av 2015 vil Trondheim kommune begynne å lansere løsninger for oppvekstområdet. Hensikten er å bidra til støtte for skole-hjem samarbeid, å gjøre administrative oppgaver enklere, og å gi mulighet for bedre læringsformer i Trondheimsskolen. Digital meldingsbok og løsninger for læringsstøtte er sentralt i dette. Videre blir arbeidet med sentrale støtteprosesser innenfor oppvekstområdet igangsatt (skole- og barnehageadministrativt system).

Barne- og familietjenesten har en del eldre løsninger som etter hvert vil bli faset ut av leverandører. Arbeidet med å erstatte disse vil begynne høsten 2014; med anskaffelsesfase i 2015.

Flod-prosjektet avsluttes i løpet av 2015. Prosjektet gir et digitalt tilbud for de som ønske å leie kommunale lokaler og søke om tilskudd i kommunen. Rådmannen vil begynne et arbeid for å digitalisere byggesakshåndteringen i kommunen. Her inngår Trondheim kommune i et samarbeid med flere store kommuner og digitaliseringsprogrammet KommIT i regi KS.

Felles systemer og basistjenester

Bystyresekretariatet har behov for å bedre IT-støtten til de folkevalgte og rekruttering av valgmenn og meddommere. Videre skal det i forkant av valget 2015 etableres støtte knyttet til saksbehandling og tilstøtende infrastruktur. Dagens vøteringsystem er utdatert og må byttes ut.

Innføringen av nytt lønn/HR-system avsluttes i 2015 ved å innføre støtte for sentrale HR-prosesser.

Det er behov for å bytte ut dagens systemløsning hos legevakta. Det er under utfasing av dagens leverandør og støtter heller ikke de behovene som det kommende arbeidet med velferdsteknologi krever. Samtidig med dette vil det gjennomføres oppgradering av servere på helseområdet. Prosjektarbeidsformen øker i Trondheim kommune. Dette øker behovet for støtteverktøy. Det vil derfor bli etablert en felles løsning for å støtte prosjektarbeid i kommunen.

I løpet av 2015 vil Trondheim kommune etablere en NOARK5-arkivmodul som sikrer at informasjon som produseres i kommunen blir ivaretatt digitalt for ettertiden. Denne investeringen vil bidra til å redusere framtidige kostnader til ivaretagelse av historiske data.

Trondheim kommune vil i løpet av planperioden bli nødt til å skifte økonomi/regnskapsløsning, fordi leverandørens løsning fases ut. Dette vil ikke belaste investeringsbudsjettet før i 2016. Egen sak vil bli lagt fram for politisk behandling.

Infrastruktur

Det foreslås å fortsette arbeidet med å øke kapasiteten i nettverket og tilgjengeligheten til utstyr til ansatte og elever.

I løpet av 2015 vil overgangen til nye telefonsentraler på helseområdet slutføres.

Videre vil arbeidet med å fornye sentral infrastruktur fortsette fordi forventet levetid på mye av utstyret er gått ut eller er i ferd med å gå ut. Utskifting av pc-er som er mer enn fire år gamle fortsetter.

Endrede lisensieringsformer for flere av våre store plattformer vil føre til at det som tidligere er behandlet som investeringer, kanskje må håndteres gjennom driftsrammer. Dette vil for eksempel gjelde lisenser for bruk av Microsoft-produkter som Office og Exchange. Rådmannen vil komme tilbake til dette i handlings- og økonomiplan for 2016-2019.

Del 3 Kommunale foretak, interkommunale selskap og eier- interesser i aksje- selskap m.m.

24 Foretak, IKS, AS, stiftelser og Trondheim kommunale pensjonskasse

I dette kapitlet omtales kommunale foretak, aksjeselskap og interkommunale selskap hvor kommunen har vesentlige interesser. I tillegg gis det en kort omtale av Trondheim kommunale pensjonskasse (TKP), og stiftelser hvor kommunen enten gir direkte ytelser eller indirekte ytelser i form av for eksempel rente- og avdragsfrie lån.

24.1 Innledning

Bystyret vedtok i desember 2010 kommunens eierskapsmelding (bystyresak 175/10 – Eierskapsmelding-revidering). Bystyresak 175/10 omhandlet eierskapsmelding del 1. Denne gir prinsippene for Trondheim kommunes overordnede eierskapspolitikk. Prinsippene er lagt til grunn for utarbeidelsen av de selskapsspesifikke eierskapsmeldinger i eierskapsmeldingen del 2. Eierskapsmelding del 2 ble vedtatt av bystyret i september 2011 (bystyresak 118/11 Oppfølging av eierskapsmelding 1 forslag til eierskapsmelding del 2 og retningslinjer for utøvelse av eierskap.)

Eierskapsmelding del 2 tydeliggjør eierstrategier for selskap kommunen har vesentlige eierinteresser i. De selskapene som er behandlet i bystyresak 118/11 er Olavshallen AS, Trondheim kino AS, Trondheim Spektrum AS, Prima AS, Leutenhaven AS, Stavne Arbeid og Kompetanse KF, Trondheim parkering KF, Trondheimsfjorden interkommunale havn IKS og Trøndelag brann- og redningstjeneste IKS. I løpet av 2015 vil rådmannen legge frem separate eierskapsaker til politisk behandling for selskapene TRV-gruppen AS og Vistamar SL.

24.2 TRV-gruppen AS (eierandel 100 prosent)

Kommunen har en lovpålagt oppgave å samle inn husholdningsavfall og farlig avfall, jmfør *Forurensningsloven § 30-32 og Avfallsforskriften*. Innsamling og behandling av husholdningsavfall er å anse som en rettslig monopolvirksomhet, som kommunen kan velge å utføre selv eller å konkurranseutsette. Kommunen har ikke lovmessig plikt til å samle inn og behandle næringsavfall.

TRV-gruppen består av morselskapet TRV-gruppen AS som er heleid av Trondheim kommune, og av datterselskapene Trondheim Renholdsverk AS og Retura TRV AS. Trondheim Renholdsverk AS har monopol på håndtering av husholdningsavfall i Trondheim, mens Retura TRV AS er konkurranseutsatt innenfor næringsavfall. Retura TRV AS kan konkurrere om næringsavfall, noe som gir grunnlag for utbytte fra selskapet, til Trondheim kommune.

Etter en politisk bestilling la rådmannen frem en sak om selskapets eiendommer i Tempeveien 25 og på Heggstadmoen. Bystyret vedtok i august 2012 (sak 126/12) at eiendommer som er finansiert over selvkostområdet fortsatt skal ligge i konsernet/morselskapet.

TRV AS skal ved årsskifte 2014/2015 flytte aktiviteten i Tempeveien til Heggstadmoen. Rådmannen er i dialog med selskapet om hvordan salg/overdragelse av tomten i Tempeveien skal skje.

Tabell 24-1 Nøkkeltall fra regnskap TRV-gruppen AS. Tall i 1000 kroner

	2010	2011	2012	2013
Driftsinntekter	268 354	295 413	296 212	360 919
Driftsresultat	26 232	16 702	37 235	17 239
Årsoverskudd	12 756	8 222	27 957	6 285
Utbytte	3 000	5 000	5 000	2 000

Krav til avkastning og utbytte fra TRV-gruppen AS

Kommunens krav til avkastning stilles til TRV-gruppen AS (morselskap). Dette selskapet eier Trondheim kommune direkte. Det vil i praksis være den konkurranseutsatte delen av konsernet, Retura TRV AS, som gir grunnlag for utbytte. Ved fastsettelse av avkastningskravet, tas det hensyn til at datterselskapet Trondheim Renholdsverk AS skal drives i henhold til regelverket for selvkost og til konsernets samfunnsansvar. I eierskapsmeldingen er avkastningskravet satt til sju prosent, regnet av konsernets verdibaserte egenkapital per 31. desember. Avkastningskravet er kommunens oppfatning av hvilken avkastning selskapet minimum bør ha på egenkapitalen, for at lønnsomheten blir vurdert som tilfredsstillende.

Utbyttet fastsettes årlig lik renten på ti års effektiv statsobligasjonsrente, multiplisert med konsernets egenkapital per 31. desember, før utbytteutbetalingen begrenset oppad til 70 prosent av årsresultatet. Egenkapitalen som legges til grunn for beregningen skal være verdibasert, og fastsettes ved at det jevnlig foretas nye verdivurderinger.

Tabell 24-2 Forslag til utbytte i perioden 2015-2018. Millioner kroner

	2015	2016	2017	2018
Budsjettert utbytte fra TRV-gruppen AS	2	2	2	2

For 2015 budsjetterer rådmannen med et utbytte fra TRV-gruppen AS på to millioner kroner.

Det understrekes at selskapet skal forholde seg til kommunens krav til avkastning og utbytte. Det er styret i selskapet som skal foreslå utbyttet basert på kommunens krav til utbytte, jf. kommunens eierskapsmelding.

24.3 Trondheim Kino AS (eierandel 100 prosent)

Kommunens eierskap i Trondheim Kino AS sikrer innbyggerne et kvalitativt godt og bredt kinotilbud. Formålet til selskapet framgår av vedtektene, fastsatt i ekstraordinær generalforsamling 13. november 2012: *"Selskapets formål er å drive kinovirksomhet og annen virksomhet naturlig knyttet til dette. Trondheim kino AS skal vise film: innenfor alle filmgenre valgt ut etter kvalitetskrav og de til enhver tid gjeldende konsesjonskrav under de best mulige visningsforhold og på konkurransedyktige vilkår for flest mulig mennesker som ønsker å oppleve filmkunst."*

Trondheim kino AS har i dag betydelige eierinteresser i datterselskap som driver med virksomhet som er tilknyttet kinodrift.

I dag har Trondheim Kino AS to mellomstore sentre, med åtte saler på Prinsen kinosenter og elleve på Nova kinosenter. Trondheim Kino AS eier Prinsen, men leier lokalene til Nova kino.

Trondheim Kino AS er nå inne i en prosess der kinostrukturen vurderes også med tanke på en mulig etablering på Leuthenhaven.

Trondheim Kino AS legger vekt på å sikre og styrke selskapets stilling i bransjen og som bedrift fremover. Trondheim Kino AS har derfor sammen med Aurora kino IKS etablert en ny norsk kinokjede kalt KinoNor AS, som skal bidra til stordriftsfordeler og kompetanseheving for eiere og deltakere. Kinokjeden representerer så langt kinoer i Tromsø, Alta, Kirkenes og Narvik i tillegg til Trondheim. Trondheim kino AS eier 59 prosent av aksjene i det nye selskapet, mens den nordnorske kinokjeden Aurora (IKS) eier 41

prosent av aksjene. Det nye selskapet blir den tredje største kinokjeden i Norge med en markedsandel på 10 prosent og 31 saler med om lag 1,1 million besøkende i året. Det er samtaler med Haugesund kino om deltagelse i det nye selskapet, og en avklaring forventes i oktober 2014. Formannskapet i Stjørdal kommune har i september 2014 fattet vedtak om å inngå avtale med Trondheim Kino AS for drift av kino, kafé og kiosk i Kimen Kulturhus. Dermed vil Trondheim Kino AS fra sommeren 2015 operere med tre kinosentra. Til sammen vil de tre salene i Kimen Kulturhus medføre et økt besøk på rundt 60-70 000 personer for Trondheim Kino AS og KinoNor AS.

I løpet av 2014 har Trondheim kino AS overtatt driften av kinokioskene fra Location Norway AS. Dette vil gi en økt omsetning på rundt 30 millioner kroner for selskapet. Overtakelsen har ført til at billettsalget nå utføres fra kiosk og automat, i tillegg til internett. Trondheim kino AS har også i løpet av 2014 fornyet leieavtalen med Arbeidernes Økonomiske Fellesorganisasjon (AØF) om leie av Nova kinosenter, som planlegges oppgradert og modernisert i løpet av 2014. Det arbeides med muligheten for nytt kinosenter på Leuthenhaven eller Prinsen.

Tabell 24-3 Nøkkeltall fra konsernregnskap Trondheim Kino AS. Tall i 1000 kroner

	2010	2011	2012	2013
Driftsinntekter	77 118	83 146	92 848	93 857
Driftsresultat	4 588	928	4 288	425
Årsresultat	8 577	6 933	11 114	4 255
Utbytte	1 000	1 000	2 000	2 000

Trondheim Kino AS kan vise til meget god soliditet med en egenkapitalandel på 64 prosent.

Driftsresultatet gir uttrykk for et kinobesøk som har variert mye i perioden. Dette har stor innvirkning på driftsinntekter, men også på kostnader ved leie av film, som er omsetningsbasert.

Trondheim Kino AS hadde 775 500 besøkende fordelt på 22 515 forestillinger i 2013. Antallet besøkende var nokså likt det foregående år. I 2013 var det en økning i årsresultatet for morselskapet på 6 158 450 kroner mot 1 711 008 kroner for det foregående år. For konsernet ble årsresultatet 4 255 370 kroner i 2013 mot 11 114 419 kroner i 2012. Utbytte fra datterselskapene er av betydning for å kunne ha en bærekraftig kinodrift under de rådende forhold.

Overtakelsen av kioskene og utvidelsen av driften til Stjørdal vil gi en betydelig økning i omsetning og ansatte ved Trondheim kino AS, og alliansen med andre kinoer gjennom KinoNor AS er forventet å gi en gevinst i form av reduserte kostnader.

Krav til avkastning og utbytte fra Trondheim Kino AS

Trondheim kino AS har et samfunnsansvar for å tilby film av god bredde og kvalitet til alle aldersgrupper og samfunnslag. Dette påvirker selskapets evne til å skape avkastning på investert kapital. I eierskapsmeldingen er avkastningskravet etter skatt satt til sju prosent, regnet av selskapets verdibaserte egenkapital per 31. desember. Avkastningskravet er kommunens oppfatning av hvilken avkastning selskapet minimum bør ha på egenkapitalen, for at lønnsomheten blir vurdert som tilfredsstillende.

Utbyttet fastsettes årlig lik renten på ti års effektiv statsobligasjonsrente multiplisert med konsernets egenkapital per 31. desember, før utbytteutbetalingen begrenset oppad til 70 prosent av årsresultatet. Egenkapitalen som legges til grunn i beregningen skal være verdibasert, og fastsettes ved at selskapet selv sikrer at det jevnlig foretas nye verddivurderinger, minimum hvert fjerde år.

Tabell 24-4 Forslag utbytte i perioden 2015-2018. Millioner kroner

	2015	2016	2017	2018
Budsjettert utbytte fra Trondheim kino AS	2	2	2	2

24.4 Olavshallen AS (eierandel 100 prosent)

Olavshallen AS er et heleid kommunalt aksjeselskap. Selskapet ble opprettet i 1988.

Selskapets formål er gjennom sin administrasjon av Olavshallens konsertsaler å fremme midtnorsk musikk- og kulturliv ved å eie, forvalte og leie ut sine eiendommer og lokaler til kulturelle formål, og til private og offentlige arrangement.

Olavshallen AS oppnådde positivt driftsresultat i 2010, 2012 og 2013. I 2011 var driftsresultatet negativt, men finansinntektene bidro til at årsresultatet ble positivt. Årsresultatet i 2010 inkluderte ny beregning for pensjon, som ga en ekstraordinær inntektsføring på 1,5 millioner kroner. Regnskapet inkluderer ikke kapitalkostnader knyttet til bygg. Bygningene er bokført med én krone i balanseregnskapet til Olavshallen AS.

Tabell 24-5 Nøkkeltall fra regnskap Olavshallen AS. Tall i 1000 kroner

	2010	2011	2012	2013
Driftsinntekter	20 590	20 661	22 649	22 363
Driftsresultat	508	-87	128	7
Årsresultat	1 118	821	657	1 015
Utbytte	0	0	0	0

Selskapets gjeldsandel har de siste årene ligget på om lag 49 prosent. Gjelden er i form av lån fra Trondheim kommune knyttet til bygging av Olavshallen. Basert på de siste års regnskaper, er det ikke realistisk at selskapet selv skal kunne dekke kapitalkostnadene knyttet til bygningsmassen.

Formannskapet vedtok 25. juni 2013 å iverksette et utredningsarbeid der det ses på hvordan Olavshallen AS og Olavskvartalet kan styrkes som kulturarena ([*sak 131/13 Utredning av Olavshallens videre drift og utvikling*](#)). En utredning som ble overlevert til kommunen i april 2014, viser ulike løsningsmodeller for hvordan dette kan ivaretas. Rådmannen vil legge fram sak om Olavshallen/Olavskvartalet til bystyret i løpet av vinteren 2014/2015.

Ikke krav til avkastning og utbytte fra Olavshallen AS

Det er ikke realistisk å stille avkastningskrav knyttet til selskapets verdibaserte egenkapital utover eiers forventninger om avkastning, slik at selskapet fortsatt er i stand til å opprettholde høy standard på nødvendig teknisk utstyr og inventar.

24.5 Leutenhaven AS (eierandel 90 prosent)

Leutenhaven AS ble stiftet i 1982, og selskapet eier Erling Skakkens gate 40 på Leutenhaven. Selskapets formål er å forvalte og utvikle eiendommen.

Trondheim kommune eier 90 prosent av aksjene. Den resterende eierandelen eies av Rutebilstasjonen AS. Kommunen har forkjøpsrett til minoritetsaksjene hvis de skulle prøves solgt. Dette er vedtektsfestet, i tillegg til at det også framgår av vedtektene at et salg skal godkjennes av styret. Det er derfor begrenset omsettelig verdi på minoritetsaksjene.

Tabell 24-6 Nøkkeltall fra regnskap Leutenhaven AS. Tall i 1000 kroner

	2010	2011	2012	2013
Driftsinntekter	4 652	4 735	4 781	4 830
Driftsresultat	2 810	2 909	3 177	3 027
Årsresultat	1 372	1 597	1 623	1 781
Utbytte	1 111	1 111	1 111	1 111

Utbytte fra selskapet ble første gang utbetalt i 2009. Trondheim kommune mottar 90 prosent av utbyttet i henhold til sin eierandel.

Krav til avkastning og utbytte fra Leuthenhaven AS

Avkastningskravet er sju prosent av verdibasert egenkapital, og at utbyttet settes lik renten på 10 års effektiv statsobligasjonsrente multiplisert med konsernets egenkapital per 31. desember før utbytteutbetalingen, begrenset oppad til 70 prosent av årsresultatet. Egenkapitalen som legges til grunn for beregningen skal være verdibasert, og fastsettes ved at det jevnlig foretas nye verdivurderinger.

Rådmannen budsjetterer med følgende utbytte i økonomiplanperioden:

Tabell 24-7 Forslag utbytte i perioden 2015-2018. Millioner kroner

	2015	2016	2017	2018
Budsjettert utbytte Leuthenhaven AS	1	1	1	1

24.6 Trondheim Spektrum AS (eierandel 75 prosent)

Trondheim Spektrum AS ble etablert som aksjeselskap i 1961, i forbindelse med at det skulle etableres en ny messe- og idrettshall i Trondheim. I henhold til vedtektene er selskapets formål "å oppføre og drive Trondheim Spektrum med dertil hørende virksomhet, samt deltagelse i andre selskap med tilknytning til denne virksomheten". Trondheim kommune eier i dag 75,32 prosent av aksjene i selskapet. Øvrige eiere er Fokus eiendom AS (9,4 prosent) og Sparebank 1 Midt-Norge (5,58 prosent). I tillegg kommer flere mindre aksjonærer.

Trondheim Spektrum har i dag en samlet gulvflate på 15 000 m², fordelt på åtte flerbrukshaller, 14 seminar- og grupperom og et vrangleområde på over 1000 m² inkludert kafeteria. Den største hallen har 3400 sitteplasser og plass til 6000 mennesker stående. Anlegget inneholder i tillegg et pressesenter, treningscenter og cateringselskap. Ved siden av utleie av Trondheim Spektrum, utfører Trondheim Spektrum AS konsulentvirksomhet innen teknisk og salgsmessig gjennomføring av store nasjonale og internasjonale messer, konferanser og lignende som avholdes i anlegget.

Trondheim kommune har inngått en treårig husleieavtale med Trondheim Spektrum AS som skal reforhandles i 2015. Denne avtalen er knyttet til idrettens bruk av anlegget fra 1. september til 1. mai året etter.

Selskapets omsetning har vært stabil rundt 28-30 millioner kroner per år i de senere årene. Økende behov for vedlikehold vil kunne redusere selskapets økonomiske resultat framover.

Tabell 24-8 Nøkkeltall fra regnskap Trondheim Spektrum AS. Tall i 1000 kroner

	2010	2011	2012	2013
Driftsinntekter	29 387	28 212	29 618	28 540
Driftsresultat	3 511	3 223	2 893	-1 772
Årsresultat	1 528	1 425	1 346	-2 109
Utbytte	0	0	0	0

Trondheim Spektrum AS har hatt positivt driftsresultat i perioden 2010-2012. Det negative driftsresultatet i 2013 knyttes til ekstraordinært vedlikehold, etter pålegg fra branntilsynet om utskifting av branddører.

Ikke krav til utbytte fra Trondheim Spektrum AS

Det er et grunnleggende prinsipp at tilskudd i form av spillemidler ikke skal danne grunnlag for fortjenestebaserte eierformer. Av den grunn må følgende krav være oppfylt for å få tilskudd:

- Idrettslag/organisasjonsledd i Norges idrettsforbund (NIF) og/eller det offentlige skal inneha kontroll med eierforhold og drift
- Det skal ikke foretas økonomiske utdelinger (utbytte) til eierne
- Et eventuelt overskudd skal tilfalle idrettslige formål

- Ved oppløsning/avvikling skal formuen tilfalle idrettslige formål

Trondheim kommune kan i likhet med de øvrige eierne ikke ta utbytte fra Trondheim Spektrum AS, for å oppfylle kravet over for å få spillemidler. Dette fremgår også av selskapets vedtekter.

24.7 Prima AS (eierandel 60 prosent)

Prima AS ble etablert i 1992. Trondheim kommune eier 60 prosent av aksjene i selskapet, og Trondheim, Røde Kors eier 40 prosent.

Selskapets formål er å styrke den enkelte arbeidstaker og deltakers utviklingsmuligheter i arbeidslivet gjennom teoretisk og praktisk opplæring.

Regjeringen har foreslått større grad av anbudsutsetting av arbeidsmarkedstiltakene. Dette vil kunne påvirke det fremtidige økonomiske resultatet for Prima AS.

Tabell 24-9 Nøkkeltall fra regnskap Prima AS. Tall i 1000 kroner

	2010	2011	2012	2013
Driftsinntekter	89 430	89 779	96 486	104 937
Driftsresultat	1 639	1 366	754	2 344
Årsresultat	1 364	994	422	1 956
Utbytte	0	0	0	0

Ikke krav til utbytte fra Prima AS

I henhold til *Forskrift om arbeidsrettede tiltak* er det ikke anledning til å ta ut utbytte av selskap som er godkjent tiltaksarrangør for NAV. Overskudd skal forbli i virksomheten og komme attføringsarbeidet og deltakerne til gode.

24.8 Stavne Arbeid og Kompetanse KF

Stavne Arbeid og Kompetanse KF har som formål å gi arbeidssøkere med bistandsbehov arbeidspraksis og hensiktsmessig og nødvendig tilrettelagt oppfølging i form av avklaring, intern arbeidstrening og arbeidspraksis i det ordinære arbeidslivet. Foretaket skal tilrettelegge forholdene slik at deltakerne kan prøve ut og utvikle sine ressurser ut fra et mål om videreføring til ordinær jobb, skole-/utdannings situasjon eller over i annet egnet tiltak eller behandlingstilbud.

Foretaket skal også drive rehabiliteringstiltak overfor de som trenger tettere og bredere oppfølging enn det som er innenfor rammene for arbeidsrettede tiltak.

Stavne Arbeid og Kompetanse KF er tiltaksarrangør for NAV og Trondheim kommune, og utvikler og drifter prosjektrettede rehabiliteringstiltak på oppdrag fra statlige etater.

Foretaket er økonomisk basert på salg av tiltaksplasser til NAV, avtale med Trondheim kommune og drift av andre rehabiliteringstiltak.

Regjeringen har foreslått større grad av anbudsutsetting av arbeidsmarkedstiltakene. Dette vil kunne påvirke det fremtidige økonomiske resultatet for Stavne Arbeid og Kompetanse KF.

24.9 Trondheim parkering KF

Trondheim parkering KF er kommunens utøvende fagorgan innen kommunens vedtatte parkeringspolitikk, og skal medvirke til at parkeringstilbudet utvikles i kommunen gjennom å:

- Drive avgiftsbelagt parkering innenfor kommunen, med unntak av fastsettelse av avgift og avgiftstid, som gjøres av bystyret
- Forestå parkeringskontroll
- Administrere parkeringstillatelse for forflytningshemmede

- Forestå innfordring av ilagte gebyr og tilleggsavgifter
- Forvalte kommunens myndighet etter skiltforskriftens bestemmelser om arbeidsvarsling
- Forvalte kommunens myndighet etter forsøk med kommunal håndheving av politivedtektenes bestemmelser om forsøpling, strøing og brøyting av offentlig sted
- Stå for bygging/drift/vedlikehold av kommunale parkeringshus og garasjeanlegg. Trondheim parkering KF driver/leier private garasjeanlegg etter forretningsmessige prinsipper og i tråd med målsettingen vedtatt av bystyret i sak B98/051 om Strategisk parkeringspolitikk.

Kommunens parkeringsvirksomhet og foretakets øvrige ansvarsområder skal fremme trafiksikkerhet og framkommelighet og bidra i miljøarbeidet.

Foretaket driver både med offentlig myndighetsutøvelse og privatrettslig parkeringshåndhevelse i konkurranse med andre. En gjennomgang av relevant regelverk viser at så lenge virksomheten bare omfatter offentlig myndighetsutøvelse, vil det ikke oppstå strid med konkurranselovgivningen, regelverket om offentlig støtte, eller lov om offentlige anskaffelser ved utøvelse av virksomheten. Når virksomheten også omfatter privatrettslig parkeringshåndhevelse i konkurranse med andre, kan de nevnte regelverk gi føringer for organiseringen.

I 2011 ble det gjennomført en juridisk betenkning vedrørende organisering av virksomheten etter gjeldende regelverk. Som første skritt har foretaket i 2012 gjort et skille mellom forvaltningsvirksomheten og forretningsvirksomheten. Det utarbeides to separate regnskap slik at det kan dokumenteres at det ikke foregår kryssubsidiering. Det er også sikret et skille gjennom et avtaleregime og med et kvalitetssystem. Gjennom de tiltak som virksomheten har iverksatt, er kravene om et klart skille mellom forretningsvirksomhet og forvaltningsvirksomhet ivaretatt. Samtidig er det slik at krav om nøytralisering av skattefordelen kan føre til at den forretningsmessige virksomheten må skilles ut. Styret i virksomheten vil følge opp dette gjennom en egen utredning om saken.

Arbeidsoppgaver tilknyttet arbeidsvarsling og utleie av offentlig gategrunn til midlertidig bygge- og anleggsarbeider ble i 2014 flyttet fra foretaket til Trondheim bydrift.

Rådmannen har budsjettert med en inntekt fra Trondheim parkering KF på 59 millioner kroner for 2015.

24.10 Trøndelag brann- og redningstjeneste IKS

Trøndelag brann- og redningstjeneste IKS (TBRT) ble etablert 1. januar 2008. Selskapet eies av Trondheim, Klæbu, Malvik, Rissa, Leksvik, Oppdal og Rennebu kommuner. Kommunene kjøper brann- og redningstjenester fra selskapet. Trondheim kommunes eierandel er 82,3 prosent.

Det pågår en prosess om hvorvidt Melhus og Midtre Gauldal kommuner skal bli en del av TBRT. Det vil tidligst skje fra 1. januar 2015. I så fall blir Trondheim kommunes eierandel omlag 74,8 prosent.

Selskapets formål er å dekke deltakerkommunenes plikter, oppgaver og behov etter brann- og eksplosjonsvernlovgivningen, og i ulykker og katastrofesituasjoner, og ved akutt forurensning. Oppgavene er av forebyggende og innsatsmessig art. Dimensjonering av beredskap og innsats på området gjøres med utgangspunkt i en gjennomført risiko- og sårbarhetsanalyse for brannvernregionen, og kommer til uttrykk i regionens brannvernordning.

Opgavene er dels lovpålagte og dels selvpålagte av kommunene, og plikten til å oppfylle oppgavene ligger i prinsippet hos kommunestyrene. Selskapet leverer tjenester etter bestilling fra de respektive kommunestyre med grunnlag i brannordning for kommunene. Trondheim kommune har felles brannordning med Malvik og Klæbu kommuner, vedtatt i 2012.

Kommunestyrene har lagt sin avgjørelsesmyndighet etter brann- og eksplosjonsvernloven til representantskapet, og selskapet rapporterer hit. Rådmannen i eierkommunene har ingen direkte rolle i forhold til selskapet, men utreder og legger fram saker der kommunestyrene dimensjonerer og bestiller

tjenester fra selskapet, herunder inngåelse av leveranseavtaler. Selskapets myndighet og ansvar går fram av selskapsavtalen. Etter bestilling fra representantskapet jobbes det for tiden med å tydeliggjøre selskapets styringsmodell ytterligere.

Samarbeidet skal sikre høyt nivå på brannsikkerheten, kompetansedeling og annet relevant samarbeid mellom deltakerkommunene.

Arbeid med bygging av nye brannstasjoner begynner å nærme seg slutten. Stasjonene på Sandmoen og Ranheim ble tatt i bruk i løpet av 2013. Planlagt overtakelse av den nye hovedbrannstasjonen på Sluppen er oktober 2014. Sentrum brannstasjon (Nyhavna) planlegges ferdigstilt i april 2015.

Trondheim kommunale feiervesen (TKF) ble overført til TBRT IKS 1. juli 2013. En foreløpig bestiller- og utføreravtale er utarbeidet for 2014, og det pågår et arbeid for å få til en mer permanent bestiller- og utføreravtale fra 2015.

I forbindelse med at TBRT ble etablert 1. januar 2008, ble oppgaver knyttet til Sør-Trøndelag 110-sentral og Interkommunalt Utvalg mot Akutt forurensing (IUA) overført til selskapet. Sør-Trøndelag 110-sentral består av 26 deltakerkommuner og IUA består av 30 deltakerkommuner. Organiseringen har medført at det i praksis er TBRT IKS, med sju eierkommuner, som har styrt disse enhetene. På bakgrunn av dette er det utført et arbeid i 2014 som rydder opp i eierstruktur. Fra og med 1. januar 2015 er Sør-Trøndelag 110-sentral og IUA organisert i egne samarbeider i henhold til kommuneloven § 27. For Sør-Trøndelag 110-sentral ser man organiseringen etter § 27 som en midlertidig løsning i påvente av at det utredes mulighet for et eventuelt fremtidig IKS.

24.11 Trondheim Havn IKS

Selskapet eies av kommunene Trondheim, Orkdal, Malvik, Stjørdal, Levanger, Verdal, Steinkjer, Frosta, Inderøy, Verran og Leksvik. Trondheim kommunes eierandel er 77,87 prosent.

Selskapets formål er å:

- Samordne og utvikle en effektiv, sikker og rasjonell havnevirksomhet innenfor samarbeidsområdet, som skaper forutsetninger for en effektiv og konkurransedyktig sjøtransport i Midt-Norge
- Sørge for sikkerhet og fremkommelighet i selskapets havner og deltagerkommunenes sjøområder
- Ivareta alle forvaltningsmessige og administrative oppgaver som etter lov om havner- og farvann påligger kommunene, og håndheve de bestemmelser som etter samme lov med tilhørende forskrifter gjelder innenfor kommunenes sjøområder

De samlede havneressurser skal til enhver tid utgjøre et konkurransedyktig havnetilbud for brukerne. Selskapet skal kunne engasjere seg i alle former for havnetilknyttet virksomhet, som samferdselsspørsmål og næringsutvikling, som anses hensiktsmessig og økonomisk fordelaktig for havnefelleskapet og det næringslivet havna skal betjene.

Selskapets strategi er å ha en ledende rolle innen samferdsel og å utvikle effektive transport- og logistikk-løsninger til beste for næringsliv, byutvikling og miljø. Selskapets mål er å være et konkurransedyktig tilbud for brukerne i regionen.

Gjennom regjeringens strategi for nærskipfart ble Trondheim Havn utnevnt som *utpekt havn* i september 2013. Utpekte havner er havner som er særlig viktige for å utvikle effektiv og sikker sjøtransport av gods. Status som utpekt havn betyr for Trøndelag en mer sentral stilling i nasjonale samferdselsspørsmål, og vil styrke den regionale organiseringen innen samferdsel. Behovene til utpekte havner vil dessuten bli vektlagt i prioriteringer av infrastrukturprosjekter på vei, sjø og bane.

I tillegg til Trondheim Havn ble også Bodø Havn utnevnt som utpekt havn. Fra før har Tromsø, Bergen, Stavanger, Kristiansand og Oslo denne statusen.

For tiden samarbeider Trondheim kommune og Trondheim Havn IKS med opprydding i forurensningene i havneområdet gjennom *Prosjekt renere havn*, som har en ramme på nærmere 250 millioner kroner, og utarbeidelse av ny kommunedelplan for Nyhavna. Kommunedelplanen skal legge til rette for alternative arealer for industri- og lagervirksomhet, slik at rene havnearealer kan fases ut. Dette er krevende prosesser som vil måtte gjennomføres med næringslivet, Trondheim kommune og samarbeidende kommuner innen havnevirksomheten.

24.12 Trondheim kommunale pensjonskasse

Trondheim kommunale pensjonskasse (TKP) er en selvstendig juridisk enhet som forvalter og finansierer utbetalingene til nåværende og kommende pensjonister fra Trondheim kommune.

I 2008 ble det overført 400 millioner kroner, derav et ansvarlig lån på 100 millioner kroner fra Trondheim kommune for å styrke egenkapitalen til TKP. Dette ble finansiert av midler fra kraftfondet. I 2009 vedtok bystyret at det ansvarlige lånet skulle omgjøres til kjernekapital.

Til tross for styrkingen av egenkapitalen i 2008, har TKP's risikoevne vært lav. I 2012 ble det overført 15 millioner kroner som egenkapitaltilskudd til pensjonskassen. For å bedre TKP's egenkapitalsituasjon ytterligere vedtok bystyrets å overføre eiendommer til TKP i bystyresak 02/12. I bystyresak 194/12 vedtok bystyret å benytte følgende boligeiendommer som kjernekapitalinnskudd til TKP i.) Anton Kalvaas gate 1-10 / Nidarholmsgate 2-8, ii.) Båhus gate 11-17/Haldens gate 14-20/Gyldensløves gate 16 og iii.) Klostergata 66 A og B, 68 A og B, 70 B. I bystyresak 148/13 ble disse eiendommene overført som tingsinnskudd. Verdien ble fastsatt til 286 millioner kroner. Bystyret har dermed styrket TKP's egenkapital med 700 millioner kroner siden høsten 2008.

Pensjonskassens midler øker betydelig for hvert år. Det er et krav om at egenkapitalen skal utgjøre minimum åtte prosent av den risikovektede balansen. Dette gir normalt et behov for en årlig økning av egenkapitalen på om lag 30 millioner kroner. Rådmannen foreslår at egenkapitalen styrkes årlig med 28 millioner kroner fra 2016.

24.13 Vistamar rehabiliteringssenter SL

Trondheim kommune etablerte Centro de rehabilitacion Vistamar SL (Vistamar SL) i 2009. Dette selskapet er 100 prosent eid av Trondheim kommune. Krav til organisasjonsform i Spania er noe forskjellig fra norske forhold. Den spanske organisasjonsformen SL er det nærmeste vi kommer AS i Norge. Det er valgt en administrator unico som har det hele og fulle ansvar overfor de spanske myndighetene. Dette er den valgte styreleder. Styremedlemmer oppnevnt i Norge inngår ikke i de offentlige papirene i Spania.

Vistamar SL er et driftsselskap som leverer helsetjenester, og det er inngått samarbeidsavtale med Trondheim kommune ved helse og velferdstjenesten. Vistamar SL er ansvarlig for hele virksomheten, inklusive det faglige tilbudet, daglig drift og for alt personell. Tilbudet som gis kommunens innbyggere, er helsefremmende opphold med egenandeler som betales til Trondheim kommune. Det fattes vedtak om opphold etter søknad til Helse og velferdskontoret Østbyen, som omfatter medisinsk uttalelse av fastlegen. Tilbudet ytes i tett samarbeid med tjenestene i Trondheim kommune.

Vistamar SL finansieres av Trondheim kommune. Selskapet er selv ansvarlig for å utarbeide regnskap og forestå innrapportering til offentlige myndigheter i Spania. Trondheim kommune har leieavtale for lokaler av Peder Morset Eiendom, men betaler husleien gjennom driftsselskapet Vistamar SL .

24.14 Labtjenester AS

Bystyret vedtok i sitt møte 22. mai 2014 (bystyresak 41/14) en utskillelse av salgs- og markedsføringsfunksjonen av analysevirksomheten ved kommunens enhet Analysesenteret, til et eget

AS. Dette var nødvendig for å tilfredsstille kravene fra ESA (EFTA Surveillance Authority) om beskatning av kommunens virksomhet lik konkurrerende bedrifter.

Formannskapet som generalforsamling, vedtok opprettelsen av selskapet i sitt møte 26. juni 2014 (formannskapsak 143/14), og selskapet kom i virksomhet fra 1. juli i 2014. Selskapet har en aksjekapital på 500 000 kroner. Det er knyttet stor usikkerhet til selskapets fortjenestemuligheter, da det er hard konkurranse i markedet. Selskapet baseres på at den kommunale enheten Analysesenteret skal være underleverandør av laboratorietjenestene til selvkost, noe som også er en av betingelsene fra ESA.

24.15 Stiftelser

Her følger en omtale av stiftelser hvor kommunen enten gir direkte ytelser, eller indirekte ytelser i form av for eksempel rente- og avdragsfrie lån.

24.15.1 Pirbadet stiftelse

Stiftelsen Trondheim Pirbad er organisert som en alminnelig stiftelse med det formål å eie og drive "Pirbadet" på Brattøra i Trondheim.

Trondheim kommune overtok finansieringen av stiftelsens samlede låneportefølje gjennom et bystyrevedtak 3. januar 2002. I henhold til vedtektene er det nå Trondheim kommune som oppnevner alle medlemmene i styret.

Bystyret vedtok 31. januar 2008 å konvertere 60 millioner kroner av Pirbadets eksisterende lån til ansvarlig lån. Det ansvarlige lånet økte dermed til 74 millioner kroner. Dette lånet er rente- og avdragsfritt fram til 2015. I tillegg til det ansvarlige lånet har Pirbadet et lån til kommunen på 107,6 millioner kroner (per 31. desember 2013). Det er kun dette lånet Pirbadet betjener. Badets lånefinansiering er sikret med en fastrenteavtale ut 2015.

24.15.2 Svartlamoen boligstiftelse

Bystyret vedtok i 2001 en reguleringsplan for Svartlamoen med formål å sikre området som et byøkologisk forsøksområde, samtidig som det ble lagt vekt på å bevare områdets egenart. Det ble lagt til rette for lavt kostnadsnivå med rimelige botilbud og gunstige rammevilkår for nyetablering av virksomheter. For å realisere målet for området, ble Svartlamoen boligstiftelse opprettet.

Svartlamoen boligstiftelse leier 25 boligbygninger av Trondheim kommune. Bygningsmassen er jevnt over i dårlig forfatning. I tillegg eier stiftelsen selv det nybygde Høyhuset med tilliggende sidebygning. Til sammen utgjør dette 133 boliger. I følge leieavtalen mellom Trondheim kommune og Svartlamoen boligstiftelse har stiftelsen ansvar for vedlikehold av bygningsmassen. Selv om ansvaret kontraktsmessig er overført stiftelsen, er det ikke uproblematisk for kommunen å stå som eier og utleier når tilstanden i ytterste konsekvens kan få følger for liv og helse. Trondheim kommune har derfor bekostet tiltak knyttet til personsikkerhet.

Det er Svartlamoen boligstiftelse som bestemmer hvem som får bo i de boligene som stiftelsen disponerer. Trondheim kommune har imidlertid i henhold stiftelsens vedtekter rett til å tildele opp til 20 prosent av boligene til husstander som søker kommunen om bolig. Tildelingsretten er kun blitt benyttet ved tildeling av leilighet i nyhuset.

Svartlamoen boligstiftelse er økonomisk uavhengig og mottar ingen direkte økonomisk støtte fra Trondheim kommune. Det ligger imidlertid et betydelig subsidieelement i at kommunen leier ut området til svært lav leie. I tillegg yter kommunen bistand i form av kompetanse og deltakelse i styret.

24.15.3 Svartlamoen kultur og næringsstiftelse

Bystyret vedtok i 2001 de overordnede målene for prosjektet på Svartlamoen (sak 1501/01): *Overordnet mål for prosjektet på Svartlamoen er at det skal bli en alternativ bydel med stort rom for*

eksperimentering, forsøk og utprøving. Dette gjelder både boliger, boformer, sosialt samspill, medvirkning, økologi og energi, kommunale tjenester, kunst, kultur og næringsutvikling. I 2005 vedtok bystyret vedtektene for kultur- og næringsstiftelse (sak 0157/05). Svartlamoen kultur- og næringsstiftelse ble opprettet av Trondheim kommune 16. juni 2006. Trondheim kommune overtok lokalene etter Strandveien Auto i juni 2006.

Stiftelsen hatt problemer med å få økonomien til å gå i balanse etter at driftsstøtten fra Trondheim kommune falt bort. Det tok lengre tid enn planlagt å få leid ut alle arbeidslokaler til kunst- og kulturbedrifter og dermed lengre tid å få stabilisert driften av stiftelsen. Det har vært krevende å skulle tilrettelegge for eksperimentering, forsøk og utprøving i lokaler til unge i etableringsfase og andre grupper som har behov for rimelige kultur- og næringslokaler, jf vedtektene for stiftelsen, uten at stiftelsen mottar driftsstøtte. Formannskapet vedtok (Sak 161/14) i 2014 å redusere husleien.

24.15.4 Boligstiftelsen for trygdeboliger

Boligstiftelsen for trygdeboliger har i henhold til vedtektene som formål å eie, oppføre og erverve boliger for økonomisk og sosialt vanskeligstilte boligsøkere i Trondheim kommune. Boligene disponeres og forvaltes på samme måte som Trondheim kommunes øvrige utleieboliger.

Boligstiftelsen har om lag 1 000 boliger, fordelt på 26 eiendommer. Boligene er utleid til Trondheim kommune, som igjen leier ut boligene til personer som oppfyller kravene for å få tildelt kommunal bolig.

Det er ingen ansatte i stiftelsen, og med unntak for regnskap og renhold kjøpes alle forvaltnings-, drifts-, vedlikeholds- og utviklingstjenester av Trondheim kommune.

24.15.5 Stiftelsen Skistua

Stiftelsen Skistua ble stiftet 30. juni 2004.

Etter vedtak i bystyret 26.mai 2005 (bystyresak 0076/05), inngikk Trondheim kommune og Stiftelsen Skistua i 2006 en avtale om overdragelse av Skistua til Stiftelsen Skistua. Sammen med bygningsmassen fulgte tre mål tomt. Arealet er skilt ut til en egen eiendom. Formålet med overdragelsen var at stiftelsen skulle stå for forvaltning, drift og vedlikehold av Skistua. I tillegg forpliktet stiftelsen seg til å opparbeide utendørsarealer, parkeringsarealer og offentlige veier, i samsvar med gjeldende reguleringsplan. I forbindelse med overdragelsen av Skistua til Stiftelsen Skistua, ble det inngått tre avtaler som slår fast hvilke oppgaver og plikter som påligger stiftelsen som eier og drifter av eiendommen. Eiendommen kan ikke selges eller overdras uten samtykke fra Trondheim kommune.

Kommunen har forpliktet seg til å betale renter og avdrag for et lån på 6,7 millioner kroner

I formannskapsak 312/09 ble det vedtatt å gi Stiftelsen Skistua et tilskudd på til sammen én million kroner. Av dette skulle 0,5 millioner kroner gå til dekning av kortsiktig likviditetsbehov og 0,5 millioner kroner til rehabilitering av 2. etasje.

Tabell 24-10 Nøkkeltall fra regnskap Stiftelsen Skistua . Tall i 1000 kroner

	2010	2011	2012	2013
Driftsinntekter	113	102	1089	1159
Driftsresultat	18	8	143	136
Årsresultat	-112	-113	-232	-278

Del 4 Obligatoriske hovedoversikter

25 Hovedoversikter og tallbudsjett

25.1 Hovedoversikter drift

Tabell 25-1 Hovedoversikt drift, alle beløp i millioner kroner

	Regnskap 2013	Oppr. bud.2014	Budsjett 2015	Øk.plan 2016	Øk.plan 2017	Øk.plan 2018
Brukerbetalinger	-539	-561	-565	-572	-580	-580
Andre salgs- og leieinntekter	-1 161	-1.009	-1.049	-1.102	-1.151	-1.197
Overføringer med krav til motytelse	-1 533	-903	-957	-969	-980	-992
Rammetilskudd	-3 227	-3.339	-3.304	-3.381	-3.481	-3.613
Andre statlige overføringer	-429	-311	-316	-323	-332	-327
Andre overføringer	-87	-73	-75	-75	-78	-80
Skatt på inntekt og formue	-4 474	-4.709	-4.866	-4.974	-5.084	-5.195
Eiendomsskatt	-468	-514	-556	-566	-576	-586
Sum driftsinntekter	-11 919	-11 419	-11 688	-11 962	-12 261	-12 570
Lønnsutgifter	5 446	5 454	5 672	5 780	5 910	6 023
Sosiale utgifter	1 484	1 502	1 505	1 505	1 534	1 553
Kjøp som inngår i kommunal produksjon	1 940	1 780	1 851	1 832	1 830	1 813
Kjøp som erstatter kommunal produksjon	1 504	1 450	1 464	1 473	1 460	1 457
Overføringer	810	746	592	603	607	615
Avskrivninger	486	86	0	0	0	0
Fordelte utgifter	-93	-98	-95	-98	-95	-98
Sum driftsutgifter	11 577	10 922	10 988	11 095	11 245	11 364
Brutto driftsresultat	-342	-497	-699	-867	-1 016	-1 206
Renteinntekter, utbytte og eieruttak	-410	-545	-525	-601	-659	-684
Gevinst på finansielle instrumenter	-191	0	0	0	0	0
Mottatte avdrag på utlån	-6	-1	-1	-1	-1	-1
Sum eksterne finansinntekter	-607	-546	-527	-602	-661	-685
Renteutg., provisjoner og andre finansutg.	516	653	619	733	890	978
Tap på finansielle instrumenter	3	0	0	0	0	0
Avdrag på lån	373	303	429	469	489	511
Utlån	2	3	3	3	3	3
Sum eksterne finansutgifter	894	958	1 051	1 205	1 382	1 492
Resultat eksterne finanstransaksjoner	288	412	524	602	722	806
Motpost avskrivninger	-486	0	0	0	0	0
Netto driftsresultat	-540	-85	-175	-264	-295	-400
Disponering tidligere års mindreforbruk	-110	0	0	0	0	0
Bruk av disposisjonsfond	-188	-129	-144	-130	-130	-129
Bruk av bundne fond	-167	-73	-46	-47	-65	-59
Sum bruk av avsetninger	-465	-203	-191	-178	-195	-188
Overført til investeringsregnskapet	308	161	230	305	320	385
Avsetninger til disposisjonsfond	240	121	130	132	164	198
Avsetninger til bundne fond	171	6	6	6	6	6
Sum avsetninger	719	288	366	442	490	588
Regnskapsmessig resultat	-284	0	0	0	0	0

Tabell 25-2 Budsjettskjema 1A, driftsbudsjettet, alle beløp i millioner kroner

	Regnskap 2013	Oppr. bud.2014	Budsjett 2015	Øk.plan 2016	Øk.plan 2017	Øk.plan 2018
Skatt på inntekt og formue	-4 474	-4.709	-4.866	-4.974	-5.084	-5.195
Ordinært rammetilskudd	-3 227	-3.339	-3.304	-3.381	-3.481	-3.613
Skatt på eiendom	-468	-514	-556	-566	-576	-586
Andre generelle statstilskudd	-429	-311	-316	-323	-332	-327
Sum frie disponible inntekter	-8 599	-8 873	-9 042	-9 244	-9 473	-9 721
Renteinntekter og utbytte	--410	-545	-525	-601	-659	-684
Gevinst finansielle instrumenter	-191	0	0	0	0	0
Renteutgifter provisjoner og andre finansutgifter	516	653	619	733	890	978
Tap finansielle instrumenter	3	0	0	0	0	0
Avdrag på lån	373	303	429	469	489	511
Netto finansinntekter/-utgifter	291	411	523	601	720	805
Til bundne avsetninger	240	6	6	6	6	6
Til ubundne avsetninger	171	121	130	132	164	198
Bruk tidligere års mindreforbruk	-110	-0	-0	-0	-0	-0
Bruk av ubundne avsetninger	-188	-129	-144	-130	-130	-129
Bruk av bundne avsetninger	-167	-73	-46	-47	-65	-59
Netto avsetninger	-53	-76	-55	-40	-25	15
Overført til investeringsregnskapet	308	161	230	305	320	385
Til fordeling drift	-8 053	-8 377	-8 344	-8 379	-8 458	-8 516
Sum fordelt til drift	7 768	8 377	8 344	8 379	8 458	8 516
Merforbruk/mindreforbruk	-285	0	0	0	0	0

Tabell 25-3 Budsjettskjema 1B, driftsbudsjettet, alle beløp i millioner kroner

	Oppr. budsjett 14	Budsjett 2015	Øk. plan 2016	Øk. plan 2017	Øk. plan 2018
Trondheim	8 377	8 344	8 379	8 458	8 516
Skoler	1 490	1 504	1 525	1 532	1 548
Barnehager	1 401	1 369	1 380	1 378	1 378
Barne og familietjenester	563	601	610	616	622
Forvaltning helse og velferdstjenester	557	584	601	623	645
Oppfølging helse og velferdstjenester	236	236	239	242	245
Helse og omsorg	1 770	1 630	1 651	1 683	1 697
Botiltak og dagtilbud	512	534	545	555	565
Flyktninger og innvandrere	395	391	400	405	407
Kultur	8	8	8	8	8
Idrett	266	272	279	285	286
Næring og samfunn	109	102	103	103	103
Plan og bygningstjenester	12	9	9	9	9
Miljø og landbruk	33	35	35	36	35
Tekniske tjenester	40	41	41	41	41
Eiendomsforvaltning	364	369	349	334	317
Interne tjenester	291	294	294	293	286
Folkevalgte og bystyresekretariatet	346	348	348	349	347
Rådmann og annet under rådmann	54	62	54	59	52
Sentrale områder	109	111	110	112	115

25.2 Hovedoversikter investering

Tabell 25-4 Økonomisk oversikt – investering

	Regn skap 2013	Opprinnelig Budsjett 2014	Budsjett 2015	Øk. plan 2016	Øk. plan 2017	Øk. plan 2018
Salg av dr.midler og fast eiendom	-390	-179	-220	-251	-107	-265
Andre salgsinntekter	-11	0	0	0	0	0
Overfør. med krav til motytelse	-250	-638	-353	-385	-165	-125
Statlige overføringer	-32	-168	-270	-300	-260	-190
Andre overføringer	0	-1	-111	-197	-345	-293
Renteinnt., utbytte og eieruttak	75	0	0	0	0	-29
Sum inntekter	-758	-986	-955	-1 133	-877	-903
Lønnsutgifter	65	0	0	0	0	0
Sosiale utgifter	7	0	0	0	0	0
Kjøp av varer og tj som inngår i kom. tj.prod.	1 844	2 595	3 047	2 831	2 676	2 261
Kjøp av varer og tj som erstatter kom. tj.prod	2	0	0	0	0	0
Overføringer	302	0	0	0	0	0
Renteutg, provisjoner og andre finansutg	34	0	0	0	0	0
Fordelte utgifter	-2	2	0	0	0	0
Sum utgifter	2 252	2 595	3 047	2 831	2 676	2 261
Avdragsutgifter	172	64	64	64	64	64
Utlån	592	318	315	308	303	328
Kjøp av aksjer og andeler	490	302	2	30	32	35
Dekning tidligere års udekket	0	0	0	0	0	0
Avsetning til ubundne inv.fond	571	159	136	175	175	175
Avsetninger til bundne fond	136	0	0	0	0	0
Avsetninger til likviditetsreserve	0	0	0	0	0	0
Sum finansieringstransaksjoner	1 962	843	518	577	575	603
Finansieringsbehov	3 455	2 452	2 609	2 275	2 373	1 961
Bruk av lån	-1 786	-1 927	-2 288	-1 903	-1 985	-1 497
Mottatte avdrag på utlån	-180	-67	-64	-64	-64	-64
Salg av aksjer og andeler	-470	-200	0	0	0	0
Bruk av tidligere års overskudd	-27	0	0	0	0	0
Overføringer fra driftsregnskapet	-308	-161	-228	-307	-324	-399
Bruk av disposisjonsfond	0	0	0	0	0	0
Bruk av ubundne investeringsfond	-506	-97	-29	0	0	0
Bruk av bundne fond	-178	0	0	0	0	0
Bruk av likviditetsreserve	0	0	0	0	0	0
Sum finansiering	-3 455	-2 452	-2 609	-2 275	-2 373	-1 961
Udekket/udisponert	0	0	0	0	0	0

Tabell 25-5 Budsjettskjema 2A – investering

	Regn skap 2013	Opprinnelig Budsjett 2014	Budsjett 2015	Øk. plan 2016	Øk. plan 2017	Øk. plan 2018
Investeringer i anleggsmidler	2 252	2 595	3 047	2 831	2 676	2 261
Utlån og forskutteringer	1 082	620	315	308	303	328
Kjøp av aksjer og andeler	0	0	2	30	32	35
Avdrag på lån	172	64	64	64	64	64
Avsetninger	707	159	136	175	175	175
Årets finansieringsbehov	4 213	3 438	3 564	3 408	3 251	2 864
Bruk av lånemidler	-1 786	-1 927	-2 288	-1 903	-1 985	-1 497
Inntekter fra salg av anleggsmidler	-860	-379	-220	-251	-107	-265
Tilskudd til investeringer	-32	-169	-111	-197	-345	-323
Mottatte avdrag på utlån og refusjoner	-430	-705	-418	-450	-229	-189
Kompensasjon for merverdiavgift	0	0	-270	-300	-260	-190
Andre inntekter	-86	0	0	0	0	0
Overført fra driftsregnskapet	-308	-161	-228	-307	-324	-399
Bruk av tidligere års udisponert	0	0	0	0	0	0
Bruk av avsetninger	-712	-97	-29	0	0	0
Sum finansiering	-4 213	-3 439	-3 564	-3 408	-3 251	-2 864
Udekket/udisponert	0	0	0	0	0	0

25.3 Rammer tjenesteområder

Tabellene viser rammeutvikling for de ulike tjenesteområdene, fra vedtatt budsjett 2014 til 2018. Alle tall i millioner kroner.

Tabell 25-6 Skole

	Budsjett 2014	Budsjett 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018
Driftsutgifter	1 680,3	1 696,6	1 721,3	1 732,6	1 48,4
Driftsinntekter	-190,2	-192,3	-195,9	-200,3	-200,3
Driftsresultat	1 490,1	1 504,3	1 525,4	1 532,3	1 548,1
Finansutgifter	0	0	0	0	0
Finansinntekter	0	0	0	0	0
Finansresultat	0	0	0	0	0
Netto resultat	1 490,1	1 504,3	1 525,4	1 532,3	1 548,1

Tabell 25-7 Barnehage

	Budsjett 2014	Budsjett 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018
Driftsutgifter	1 650,4	1 617,8	1 632,3	1 633,8	1 633,8
Driftsinntekter	-249,0	-249,0	-252,2	-256,0	-256,0
Driftsresultat	1 401,3	1 368,7	1 380,0	1 377,7	1 377,7
Finansutgifter	0	0	0	0	0
Finansinntekter	0	0	0	0	0
Finansresultat	0	0	0	0	0
Netto resultat	1 401,3	1 368,7	1 380,0	1 377,7	1 377,7

Tabell 25-8 Barne- og familietjenester

	Budsjett 2014	Budsjett 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018
Driftsutgifter	678,6	716,4	725,1	730,7	737,2
Driftsinntekter	-114,9	-114,9	-114,9	-114,9	-114,9
Driftsresultat	563,8	601,5	610,2	615,8	622,3
Finansutgifter	0	0	0	0	0
Finansinntekter	-0,3	-0,3	-0,3	-0,3	-0,3
Finansresultat	-0,3	-0,3	-0,3	-0,3	-0,3
Netto resultat	563,5	601,2	609,9	615,5	622,0

Tabell 25-9 Forvaltning helse- og velferdstjenester

	Budsjett 2014	Budsjett 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018
Driftsutgifter	577,7	605,5	622,4	643,6	666,5
Driftsinntekter	-22,9	-22,9	-22,9	-22,9	-22,9
Driftsresultat	554,7	582,6	599,5	620,7	643,6
Finansutgifter	2,9	2,9	2,9	2,9	2,9
Finansinntekter	-1,5	-1,5	-1,5	-1,5	-1,5
Finansresultat	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4
Netto resultat	556,2	584,0	600,9	622,1	645,0

Tabell 25-10 Oppfølging helse- og velferdstjenester

	Budsjett 2014	Budsjett 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018
Driftsutgifter	350,6	353,7	356,6	359,7	362,2
Driftsinntekter	-115,9	-118,5	-118,5	-118,5	-118,5
Driftsresultat	234,7	235,1	238,0	241,1	243,6
Finansutgifter	0	0	0	0	0
Finansinntekter	0	0	0	0	0
Finansresultat	0	0	0	0	0
Netto resultat	234,7	235,1	238,0	241,1	243,6

Tabell 25-11 Helse og omsorg

	Budsjett 2014	Budsjett 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018
Driftsutgifter	2 215,4	2 075,9	2 097,9	2 129,3	2 143,6
Driftsinntekter	-450,7	-451,7	-451,7	-451,7	-451,7
Driftsresultat	1 764,7	1 624,2	1 646,2	1 677,6	1 691,9
Finansutgifter	0	0	0	0	0
Finansinntekter	0	0	0	0	0
Finansresultat	0	0	0	0	0
Netto resultat	1 764,7	1 624,2	1.646,2	1.677,6	1.691,9

Tabell 25-12 Bo- og aktivitetstilbud

	Budsjett 2014	Budsjett 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018
Driftsutgifter	576,0	597,2	608,7	619,1	628,8
Driftsinntekter	-77,9	-77,9	-77,9	-77,9	-77,9
Driftsresultat	498,1	519,3	530,8	541,2	550,9
Finansutgifter	0	0	0	0	0
Finansinntekter	0	0	0	0	0
Finansresultat	0	0	0	0	0
Netto resultat	498,1	519,3	530,8	541,2	550,9

Tabell 25-13 Flyktninger og innvandrere

	Budsjett 2014	Budsjett 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018
Driftsutgifter	9,3	9,3	9,3	9,3	9,3
Driftsinntekter	-3,9	-3,9	-3,9	-3,9	-3,9
Driftsresultat	5,3	5,3	5,3	5,3	5,3
Finansutgifter	0	0	0	0	0
Finansinntekter	0	0	0	0	0
Finansresultat	0	0	0	0	0
Netto resultat	5,3	5,3	5,3	5,3	5,3

Tabell 25-14 Kultur

	Budsjett 2014	Budsjett 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018
Driftsutgifter	294,0	300,0	307,2	312,7	314,1
Driftsinntekter	-27,8	-27,8	-27,8	-27,8	-27,8
Driftsresultat	266,2	272,2	279,4	284,9	286,3
Finansutgifter	0	0	0	0	0
Finansinntekter	-3,2	-3,2	-3,2	-3,2	-3,2
Finansresultat	-3,2	-3,2	-3,2	-3,2	-3,2
Netto resultat	263,1	269,1	276,3	281,8	283,2

Tabell 25-15 Idrett

	Budsjett 2014	Budsjett 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018
Driftsutgifter	109,8	103,0	104,0	104,1	104,1
Driftsinntekter	-1,2	-1,2	-1,2	-1,2	-1,2
Driftsresultat	108,5	101,7	102,7	102,8	102,8
Finansutgifter	0	0	0	0	0
Finansinntekter	0	0	0	0	0
Finansresultat	0	0	0	0	0
Netto resultat	108,5	101,7	102,7	102,8	102,8

Tabell 25-16 Næring og samfunn

	Budsjett 2014	Budsjett 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018
Driftsutgifter	11,9	9,2	9,2	9,2	9,2
Driftsinntekter	0	0	0	0	0
Driftsresultat	11,9	9,2	9,2	9,2	9,2
Finansutgifter	0	0	0	0	0
Finansinntekter	-0,8	-0,8	-0,8	-0,8	-0,8
Finansresultat	-0,8	-0,8	-0,8	-0,8	-0,8
Netto resultat	11,1	8,4	8,4	8,4	8,4

Tabell 25-17 Plan- og bygningstjenester

	Budsjett 2014	Budsjett 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018
Driftsutgifter	126,1	128,6	129,1	129,8	128,7
Driftsinntekter	-83,7	-84,6	-84,6	-84,6	-84,6
Driftsresultat	42,4	44,0	44,5	45,2	44,1
Finansutgifter	-	-	-	-	-
Finansinntekter	-5,3	-5,3	-5,3	-5,3	-5,3
Finansresultat	-5,3	-5,3	-5,3	-5,3	-5,3
Netto resultat	37,1	38,7	39,2	39,9	38,8

Tabell 25-18 Miljø, landbruk og laboratorietjenester

	Budsjett 2014	Budsjett 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018
Driftsutgifter	61,7	62,3	62,3	62,3	62,3
Driftsinntekter	-31,8	-32,3	-32,3	-32,3	-32,3
Driftsresultat	29,9	30,0	30,0	30,0	30,0
Finansutgifter	5,6	5,6	5,6	5,6	5,6
Finansinntekter	-8,2	-8,2	-8,2	-8,2	-8,2
Finansresultat	-2,6	-2,6	-2,6	-2,6	-2,6
Netto resultat	27,3	27,4	27,4	27,4	27,4

Tabell 25-19 Tekniske tjenester

	Budsjett 2014	Budsjett 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018
Driftsutgifter	845,1	877,1	889,3	893,1	897,4
Driftsinntekter	-724,3	-758,5	-802,1	-833,9	-866,8
Driftsresultat	120,7	118,6	87,2	59,3	30,6
Finansutgifter	151,1	161,8	205,6	261,1	286,5
Finansinntekter	-53,9	-24,6	-31,8	-54,4	-48,4
Finansresultat	97,2	137,2	173,7	206,6	238,1
Netto resultat	217,9	255,8	260,9	265,9	268,7

Tabell 25-20 Eiendomstjenester

	Budsjett 2014	Budsjett 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018
Driftsutgifter	715,2	723,2	734,0	749,7	756,0
Driftsinntekter	-525,9	-530,9	-540,9	-557,9	-571,4
Driftsresultat	189,3	192,4	193,1	191,9	184,6
Finansutgifter	69,6	73,6	80,6	92,6	102,1
Finansinntekter	0	0	0	0	0
Finansresultat	69,6	73,6	80,6	92,6	102,1
Netto resultat	258,9	266,0	273,7	284,5	286,7

Tabell 25-21 Folkevalgte og bystyresekretariatet

	Budsjett 2014	Budsjett 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018
Driftsutgifter	55,3	63,6	55,2	60,3	53,2
Driftsinntekter	-1,6	-1,6	-1,6	-1,6	-1,6
Driftsresultat	53,7	62,0	53,6	58,7	51,6
Finansutgifter	0	0	0	0	0
Finansinntekter	-0,3	-0,3	-0,3	-0,3	-0,3
Finansresultat	-0,3	-0,3	-0,3	-0,3	-0,3
Netto resultat	53,5	61,8	53,4	58,5	51,4

Tabell 25-22 Interne tjenester

	Budsjett 2014	Budsjett 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018
Driftsutgifter	457,0	458,9	459,7	460,1	458,9
Driftsinntekter	-113,2	-113,2	-113,2	-113,2	-113,2
Driftsresultat	343,8	345,7	346,5	346,8	345,6
Finansutgifter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansinntekter	-8,8	-10,9	-4,9	0,3	0,3
Finansresultat	-8,8	-10,9	-4,9	0,3	0,3
Netto resultat	335,0	334,8	341,6	347,1	345,9

Tabell 25-23 Rådmannen

	Budsjett 2014	Budsjett 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018
Driftsutgifter	117,5	119,2	118,4	120,1	123,1
Driftsinntekter	-8,4	-8,4	-8,4	-8,4	-8,4
Driftsresultat	109,1	110,8	110,0	111,7	114,7
Finansutgifter	0	0	0	0	0
Finansinntekter	0	0	0	0	0
Finansresultat	0	0	0	0	0
Netto resultat	109,1	110,8	110,0	111,7	114,7

Tabell 25-24 Tilleggsbevilgninger

	Budsjett 2014	Budsjett 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018
Driftsutgifter	134,7	300,7	280,0	253,1	225,1
Driftsinntekter	0	0	0	0	0
Driftsresultat	134,7	300,7	280,0	253,1	225,1
Finansutgifter	0	0	0	33,0	67,2
Finansinntekter	0	0	0	0	0
Finansresultat	0	0	0	33,0	67,2
Netto resultat	134,7	300,7	280,0	286,1	292,3

Tabell 25-25 Trondheim parkering

	Budsjett 2014	Budsjett 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018
Driftsutgifter	0	0	0	0	0
Driftsinntekter	-57,3	-59,0	-59,0	-61,5	-64,0
Driftsresultat	-57,3	-59,0	-59,0	-61,5	-64,0
Finansutgifter	0	0	0	0	0
Finansinntekter	0	0	0	0	0
Finansresultat	0	0	0	0	0
Netto resultat	-57,3	-59,0	-59,0	-61,5	-64,0

Tabell 25-26 Diverse sentrale bevilgninger

	Budsjett 2014	Budsjett 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018
Driftsutgifter	307,5	309,2	312,3	371,2	441,3
Driftsinntekter	-24,4	-24,4	-24,4	-24,4	-24,4
Driftsresultat	283,1	284,8	287,9	346,8	416,9
Finansutgifter	2,2	2,2	30,2	32,2	35,2
Finansinntekter	0	0	0	0	0
Finansresultat	2,2	2,2	30,2	32,2	35,2
Netto resultat	285,3	287,0	318,1	379,0	452,1

Tabell 25-27 Statlige tilskudd og skatt

	Budsjett 2014	Budsjett 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018
Driftsutgifter	0	0	0	0	0
Driftsinntekter	-8 989,4	-9 210,0	-9 424,0	-9 663,6	-9 923,7
Driftsresultat	-8 989,4	-9 210,0	-9 424,0	-9 663,6	-9 923,7
Finansutgifter	0	30,0	32,0	32,0	32,0
Finansinntekter	0	0	0	0	0
Finansresultat	0	30,0	32,0	32,0	32,0
Netto resultat	-8 989,4	-9 180,0	-9 392,0	-9 631,6	-9 891,7

Tabell 25-28 Eksterne finansieringstransaksjoner

	Budsjett 2014	Budsjett 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018
Driftsutgifter	-1,0	-1,0	-1,0	-1,0	-1,0
Driftsinntekter	-2,9	-2,9	-2,9	-2,9	-2,9
Driftsresultat	-3,9	-3,9	-3,9	-3,9	-3,9
Finansutgifter	1 101,5	1 140,5	1 280,8	1 391,6	1 466,4
Finansinntekter	-666,9	-648,4	-723,5	-781,9	-806,2
Finansresultat	434,6	492,1	557,3	609,7	660,2
Netto resultat	430,7	488,2	553,4	605,8	656,3

Tabell 25-29 Interne finansieringstransaksjoner

	Budsjett 2014	Budsjett 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018
Driftsutgifter	0	0	0	0	0
Driftsinntekter	0	0	0	0	0
Driftsresultat	0	0	0	0	0
Finansutgifter	0	0	9,0	21,0	82,0
Finansinntekter	0	-14,0	0	0	0
Finansresultat	0	-14,0	9,0	21,0	82,0
Netto resultat	-	-14,0	9,0	21,0	82,0

26 Overføringer og tilskudd

Dette kapitlet inneholder en spesifikasjon over rådmannens forslag til bevilgninger som benyttes til kjøp fra/overføringer til private, interkommunale selskap og foretak.

26.1 Innledning

Dette kapitlet inneholder en spesifikasjon over rådmannens forslag til bevilgninger som i 2015 benyttes til:

- Kjøp fra andre (art 370). For eksempel driftstilskudd til private barnehager og private barnehager
- Kjøp fra interkommunale selskap der kommunen selv er deltaker (art 375)
- Kjøp fra foretak som fører særregnskap (art 380)
- Overføringer til andre, for eksempel tilskudd til lag og organisasjoner (art 470)
- Overføring til interkommunale selskap der kommunen selv er deltaker (art 475)
- Overføringer til foretak (art 480)

26.2 Oppvekst og utdanning

Tabell 26-1 Skole (art 370)

	Beløp 2014	Budsjettert beløp 2015
Rikskonsertene	500	500
Nordenfjeldske Kunstindustrimuseum	125	125
Trondheim kunstmuseum	125	125
Vitensenteret	400	400
Private skoler, kjøp av tjenester ⁵¹	11 100	11 383
Sum art 370	12 250	12 533

Tabell 26-2 Skole (art 470)

	Beløp 2014	Budsjettert beløp 2015
Voll 4H-gård	1 083	1 111
Sum art 470	1 083	1 111

Tabell 26-3 Barnehager (art 370)

	Beløp 2014	Budsjettert beløp 2015
Kommunalt tilskudd til private barnehager, inklusive moderasjon ⁵²	584 128	584 783
Tilskudd til spesialpedagogiske tiltak i private barnehager ⁵³	25 999	28 500
Tilskudd til private barnehager for å bedre språkforståelsen for minoritetsspråklige barn i førskolealder ⁵⁴	1 107	1 300
Sum art 370	611 234	614 583

⁵¹ Overslagsbevilgning

⁵² Overslagsbevilgning

⁵³ Overslagsbevilgning

⁵⁴ Overslagsbevilgning

Tabell 26-4 Barne- og familietjenester (art 330/370)

	Beløp 2014	Budsjettert beløp 2015
Tilsyn elever videregående skole ⁵⁵	2 170	1 097
Kirkens bymisjon	7 135	6 804
Inn på tunet ⁵⁶	639	655
Konfliktråd	405	415
Sum	10 349	8 972

Tabell 26-5 Barne- og familietjenester (art 470)

	Beløp 2014	Budsjettert beløp 2015
Kontaktsenteret 22B, Salem	323	331
Barnas Stasjon, Blå Kors	2 830	2 902
Sum	3 153	3 233

26.3 Helse og velferd

Tabell 26-6 Helse- og velferdstjenester (art 370)

	Beløp 2014	Budsjettert beløp 2015
Kjøp av botiltak og aktivitetstilbud	7 974	8 022
Kjøp av helse- og velferdstjenester, eldre	121 800	125 200
Kjøp av plasser ved Conrad Svendsen Senter	3 250	3 300
Kjøp av helsetjenester	13 800	14 200
Kjøp av oppfølgingstjenester	42 469	36 771
Kjøp av forvaltningstjenester	56 210	57 212
Sum art 370	245 503	244 705

Tabell 26-7 Helse- og velferdstjenester (art 380)

	Beløp 2014	Budsjettert beløp 2015
Stavne Arbeid og Kompetanse	15 785	15 485
Sum art 380	15 785	15 485

⁵⁵ Overslagsbevilgning.⁵⁶ Overslagsbevilgning.

Tabell 26-8 Helse- og velferdstjenester (art 470)

	Beløp 2014	Budsjettert beløp 2015
Løkken Frivilligsentral	328	328
Sjetne Frivilligsentral	285	292
Ila Frivilligsentral	285	292
Ranheim Frivilligsentral	285	292
Byåsen Frivilligsentral	143	292
Strinda Frivilligsentral	285	292
Nardo/Tempe Frivilligsentral	285	292
Kattem Frivilligsentral	285	307
Saupstad Frivilligsentral	285	292
Lade/Lademoen Frivilligsentral	285	292
Tegnspråklig Frivilligsentral	285	292
Frivillighetsdagen	150	150
Sum Frivilligsentrales	3.186	3.413
Amathea	150	154
Angstringen	350	359
Batteriet, Kirkens Bymisjon	228	234
Camp Kolstad	150	150
Eldres hus, Hornemannsgården	2.375	2.436
Gateavisa Sorgenfri	400	400
Gatejuristen, Kirkens Bymisjon	228	234
Jushjelpe	130	133
KiM-senteret	2.120	2.174
Kirkens SOS, Kirkens Bymisjon	650	667
Kompasset, Blå Kors	100	100
Kristent interkulturelt arbeid	720	738
Link	300	300
Livsglede for eldre	570	585
Mental helse, husleie Fjordgata	76	78
Norges handicapforbund	120	120
Omsorgskafeen	210	220
Røde Kors flyktningeguide	337	346
Rådgivningsgruppen	140	144
Selvhjelp til innvandrere	420	431
Senter mot incest	650	667
Treffsteder for eldre	70	0
Trondheim døveforening	215	220
Vår Frue åpen kirke	212	217
Vårres	240	246
Kommunalt råd for Funksjonshemmede	200	200
Sum Lag og organisasjoner	11.361	11.548
Helse- og rusforebyggende tiltak etter søknad	751	734
Sum art 470	15.298	15.695

26.4 Kultur og idrett

Tabell 26-9 Alle tilskudd til kultur (art 470)

	Beløp 2014	Budsjettert beløp 2015
Visuelle uttrykk og film		
Trøndelag senter for samtidskunst	565	582
Trondheim Kunstforening	220	250
Heimdal Kunstforening	120	120
Lademoen kunstnerverksteder	660	700
Trondheim elektroniske kunstsenters	200	200
Midt-Norsk filmsenter	840	840
Cinamateket	220	220
Filmmiljøene	100	100
Sum visuelle uttrykk og film	2 925	3 012
Musikk		
Trondheimssolistene	250	250
Trondheim Jazzorkester	844	865
Midtnorsk Jazzsenter	330	330
Ny musikk	290	290
Trio Alpaca	*	100
Trondheim Sinfonietta	*	150
Trondheim Voices	*	150
Trondheim Barokk	*	100
Dokkhuset	200	250
Tempo	280	280
Sum musikk	2 194	2 765
Festivaler		
Trondheim Jazzfestival	795	819
Trondheim kammermusikkfestival	794	818
Kammermusikkfestivalen - fargespill	300	300
Barokkfest/senter for tidligmusikk	*	100
Trondheim Calling	*	200
Latinfestivalen	370	370
Nidaros Bluesfestival	370	370
Meta.Morf	575	575
Dokumentarfestivalen	*	100
Pstereo	560	560
Filmfestival Kosmorama	1 200	1 200
Minimalen	100	100
Verdensmusikkfestival Transform	300	300
ISFIT	290	290
Jødisk Kulturfestival	100	100
Mindre festivaler	1 000	1 000
Sum festivaler	6 754	7 202
Scenekunst		
Driftstilskudd Teaterhuset Avant Garden	2 929	3 429
Dansit	450	450
Cirka Teater	175	175
Sum scenekunst	3 554	4 054
Kulturarv, vitenskap/teknologi		
Vitensenteret	300	300
Nidaros Pilegrimsgård	415	415
Nasjonalt pilegrimssenter	200	200
Jødisk Museum	400	400

Sum kulturarv, vitenskap/teknologi	1 315	1 315
Kultur- og kunstnerisk virksomhet		
Tilskudd kunst- og kulturtiltak profesjonelle	1 355	1 000
Kjøp av tid i Verkstedhallen	300	300
Tilskudd til atelierfellesskap	140	160
Kulturpris	75	75
Sum kultur- og kunstnerisk virksomhet	1 870	1 535
Fritidskulturlivet		
Strakstiltak kunst og kultur	1 290	1 290
Tilskudd til fritidskulturlivet	1 930	1 830
Frivillighetsmidler kultur	1 000	600
Trondheim kulturnettverk	230	230
Tilskudd til aktiviteter for barn og unge	1 350	1 350
Tilskudd til helgeaktiviteter for ungdom	1 000	500
Tilskudd til partipolitiske ungdomsorganisasjoner	100	100
Reisestøtte til semiprofesjonelle sang-og musikkensembler	100	100
Tilskudd til skolekorps og -kor	1 300	1 300
UKM – Norge	100	100
Sum fritidskulturlivet	8 400	7 400
Andre		
Inkludering av funksjonshemmede i lag og organisasjoner	250	250
Sum andre	250	250
Knutepunktinstitusjoner/regionale landsdelsinstitusjoner		
Trondheim Symfoniorkester/Musikkteateret	22 272	23 072
Trøndelag Teater	14 319	14 649
Olavsfestdagene	4 084	4 178
Museene i Sør-Trøndelag	7 108	7 337
Sum knutepunktinstitusjoner/regionale landsdelsinstitusjoner	47 783	49 235
Tilskudd til Kirkelig fellelsråd		
Drift kirker og administrasjon	66 370	68 062
Drift av kirkegårder og krematorium	22 174	23 739
Musikkaktiviteter i Domkirken	223	229
Sum Kirkelig fellelsråd	88 767	92 031
Tilskudd til tros- og livssynssamfunn		
Tilskudd til trossamfunn	9 053	9 484
Borgelig konfirmasjon	109	112
Sum tros- og livssynssamfunn	9 162	9 596
Sum kultur	172 974	178 394

* Disse organisasjonene foreslås flyttet over som egen post i budsjettet fra 2015. Det vises til nærmere omtale i kapittel 14 Kultur

Tabell 26-10 Idrett og friluftsliv (art 470)

	Beløp 2014	Budsjettert beløp 2015
Støtte til aktiviteter barn og unge	1 550	1 600
Støtte til arrangement	750	800
Drift av lagenes anlegg	3 930	6 330
Samarbeid med idrettslagene	1 800	1 920
Idrettsrådet i Trondheim	1 000	1 000
Trondheimsregionens friluftsråd	822	830
Trondheim sjøbadeforening	40	40
Kommunal egenandel spillemidler	3 900	3 900
Sum idrett og friluftsliv	13 792	16 420

Tabell 26-11 Næring og samfunn (art 470/480)

	Beløp 2014	Budsjettert beløp 2015
Europakontoret Brussel	450	450
StudiebyEN	385	385
Visit Trondheim	3 550	2 550
Venture Cup	150	150
Technoport Awards	150	150
Etablererservice	450	450
Trondheimsregionen	2 000	2 000
MOLGA (Midt-Norge olje og gass)	260	160
SØT	120	120
Støtte attraktiv by, festivaler	300	300
Sum	7 815	6 715
Kulturbasert næringsutvikling		
Utviklingsmidler kulturnæring	400	300
Midtnorsk filmfond	300	300
Sum kulturbasert næringsutvikling	700	600
Sum næring og samfunn	8 515	7 315

26.5 Byutvikling

Tabell 26-12 Byutvikling (art 370)

	Beløp 2014	Budsjettert beløp 2015
Avtale med Trondheim og omegn fiskeadministrasjon	50	50
Avtale med Trondheim renholdsverk AS*	140 000	150 400
Interkommunalt utvalg for akuttforurensing	1 280	1 300
Drift av 110-sentralen	9 700	11 200
Avtale med City Management AS	2 400	2 400
Trønderhopp sporlegging tilløp	225	225
Veterinærvakt	1 669	1 669
Parkeringsordningen diverse idrettslag	950	950
Jonsvatnet idrettslag (plukking av søppel rundt Jonsvatnet)	200	200
Bratsberg idrettslag (plukking av søppel rundt Jonsvatnet)	70	70
Sum art 370	156 544	168 464

*Tallene i tabellen er korrigert slik at overføringen til Trondheim renholdsverk AS er gitt som brutto beløp

Tabell 26-13 Byutvikling (art 470/480)

	Beløp 2014	Budsjettert beløp 2015
Tilskudd kollektivtrafikk	3 200	3 300
Tilskudd Sjøbadet	40	40
Tilskudd Skistua (betjening lån)	450	500
Tilskudd Næringslivsringen	50	50
Sum art 470/480	3 740	3 890

Tabell 26-14 Byutvikling (art 375)

	Beløp 2014	Budsjettert beløp 2015
Trøndelag brann og redningstjeneste *	133 600	150 057
Sum art 375	133 600	150 057

*Tall for 2014 er korrigert for pris og lønnskompensasjon som var glemt i framstillingen av tilskudd og overføringer for 2014.

27 Oversikt over nybygg og nyanlegg

27.1 Innledning

I dette kapitlet gis det en oversikt over rådmannens forslag til investeringsbudsjett i 2015.

Tabellene i kapitlet gir en samlet oversikt over investeringer på ulike investeringsområder. Videre gis det informasjon over kostnadsoverslag, tidligere bevilget, forslag til bevilgning i 2015 og beløp til senere budsjettering/bevilgning. Videre gis det informasjon om finansiering av investeringene.

Tabell 27-1 Budsjettskjema 2B: Oversikt over investeringer og finansiering i 2015. Tall i tusen kroner

Områder	Investerings- utgift	Tilskudd	Salgs- inntekt	Overføring fra drift	Refusjon	Lån	Sum finansiering
Investeringsområder							
Barnehager	128 000					128 000	128 000
Skoler	368 800					368 800	368 800
HV-senter/-boliger	559 600	11 800				547 800	559 600
Boliger	282 300	37 000	58 600			186 700	282 300
Kultur	21 700					21 700	21 700
Kirke	109 600					109 600	109 600
Idrett og friluftsliv	70 200	1 500		23 000		45 700	70 200
Miljøpakken	14 000	4 500				9 500	14 000
Vann	182 000				5 000	177 000	182 000
Avløp	233 000				39 000	194 000	233 000
Renovasjon	24 100					24 100	24 100
Veger	20 600	500				20 100	20 600
Byrom, parker og grøntanlegg	31 700	10 300				21 400	31 700
Bolig- og næringsforsyning	602 600	64 200	67 200	6 000	251 000	214 200	602 600
IKT, maskiner/utstyr	81 400					81 400	81 400
Enkeltprosjekter							
Barne- og familietjenesten	12 000	800				11 200	12 000
Maskiner Bydrift	5.000		100			4 900	5.000
Torvet	67 000					67 000	67 000
Analysesenteret	2.000					2.000	2.000
Renere havn	97 000	53 000			13 400	30 600	97 000
Brannstasjoner	76 200		30 000			46 200	76 200
Diverse rehabilitering	57 800	200				57 600	57 800
Overordnet finansiering							
Overført fra drift				92 000		-92 000	
Momskompensasjon					270 000	-270 000	
Refusjon veg					40 000	-40 000	
Sum	3 046 600	176 600	155 900	121 000	618 400	1 974 400	3 046 600

27.2 Barnehager

Tabell 27-2 Investering i barnehager. Tall i tusen kroner

		Beløp			
1	Sum bevilgning	128 000			
2	Finansiering				
	Lån	128 000			
		Totalt kostnads- overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2015	Til senere budsjettering/ finansiering
1	Sverresborg barnehage			6 300	
	Lån			6 300	
5	Granåsen	53 800	10 500	43 300	
	Lån	53 800	10 500	43 300	
6	Stubbanvegen	65 000	18 000	20 400	26 600
	Lån	65 000	18 000	20 400	26 600
7	Sekskanten	75 400	22 000	40 000	13 400
	Lån	75 400	22 000	40 000	13 400
8	Akuttpost/omlegging småbarnsplasser			10 000	
	Lån			10 000	
9	Tomtekostnader			8 000	
	Lån			8 000	

27.3 Skoler

Tabell 27-3 Investering i skoler. Tall i tusen kroner

		Beløp			
1	Sum bevilgning	368 800			
2	Finansiering				
	Lån	368 800			
		Totalt kostnads-overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2015	Til senere budsjettering/ finansiering
1	Spongdal	307 100	290 500	16 600	
	Lån	177 100	160 500	16 600	
	Momskompensasjon	130 000	130 000		
2	Åsveien skole med flerbrukshall	430 000	325 000	105 000	
	Lån	377 000	272 000	105 000	
	Momskompensasjon	53 000	53 000		
3	Bispehaugen skole			9 300	
	Lån			9 300	
4	Mindre tiltak i skoleanlegg			27 500	
	Lån			27 500	
5	Brundalen skole	243 000	109 600	133 400	
	Lån	243 000	109 600	133 400	
6	Lade skole	460 000	1 000	60 000	399 000
	Lån	460 000		60 000	400 000
7	Sjetne skole	230 000		5 000	225 000
	Lån	230 000		5 000	225 000
8	Flytting paviljonger	12 000		12 000	
	Lån	12 000		12 000	

27.4 Barne- og familietjenesten (BFT)

Tabell 27-4 Investering i barne- og familietjenesten. Tall i tusen kroner

		Beløp			
1	Sum bevilgning	12 000			
2	Finansiering				
	Tilskudd	800			
	Lån	11 200			
		Totalt kostnads-overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2015	Til senere budsjettering/ finansiering
1	Enslige mindreårige flyktninger			4 000	
	Tilskudd			800	
	Lån			3 200	
2	Barneboligplasser	25 000		5 000	20 000
	Tilskudd	8 900			8 900
	Lån	16 100		5 000	11 100
3	Ombygginger/mindre investering BFT			3 000	
	Lån			3 000	

27.5 Helse- og velferdssenter og omsorgsboliger

Tabell 27-5 Investering i helse og velferdssenter og omsorgsboliger. Tall i tusen kroner

		Beløp			
1	Sum bevilgning			559 600	
2	Finansiering				
	Lån			547 800	
	Tilskudd			11 800	
<hr/>					
		Totalt kostnads- overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2015	Til senere budsjettering/ finansiering
1	Ladesletta helse- og velferdssenter	504 100	481 600	22 500	
	Lån	432 420	409 920	22 500	
	Investeringstilskudd	71 680	71 680		
2	Persaunet omsorgsboliger	165 000	6 000	66 000	93 000
	Lån	90 750	6 000	66 000	18 750
	Oppgjør borettslag	74 250			74 250
3	Persaunet helse- og velferdssenter	565 000	19 000	255 000	291 000
	Tilskudd	174 240			174 240
	Lån	390 760	19 000	255 000	116 760
4	Mauritz Hansens gate	350 000	1 000	59 000	290 000
	Investeringstilskudd	45 400			45 400
	Lån	304 600	1 000	59 000	244 600
5	Velferdsteknologi			15 000	
	Investeringstilskudd			3 750	
	Lån			11 250	
6	Ombygginger			36 600	
	Lån			36 600	
7	Utstyr og inventar			10 500	
	Lån			10 500	
8	Risvollan helse- og velferdssenter	650 000	5 000	5 000	640 000
	Investeringstilskudd	204 930			204 930
	Lån	445 070	5 000	5 000	435 070
9	Pasientvarslingsanlegg			10 000	
	Investeringstilskudd			2 500	
	Lån			7 500	
10	Biler			9 100	
	Lån			9 100	
11	Kattem omsorgsboliger	110 000	6 000	6 000	98 000
	Investeringstilskudd	34 155			34 155
	Lån	75 845	6 000	6 000	63 845
12	BOA Stavne	4 000		4 000	
	Investeringstilskudd	1 000		1 000	
	Lån	3 000		3 000	
13	BOA Øvre Flatåsvei	14 400		14 400	
	Investeringstilskudd	1 536		1 536	
	Lån	12 864		12 864	
14	BOA Vidarheim	35 000		17 000	18 000
	Lån	35 000		17 000	18 000
15	Ombygginger velferdsteknologi			12 000	
	Investeringstilskudd			3 000	
	Lån			9 000	
		Kostnads-	Tidligere	Bevilgning/	Til senere

	overslag/ finansiering	bevilgning/ finansiering	finansiering 2015	budsjettering/ finansiering
16 Systemverktøy vaktentral helsevakta Lån			15 000 15 000	
17 Nødnett Lån			2 500 2 500	

27.6 Boliger

Tabell 27-6 Investering i boliger. Tall i tusen kroner

		Beløp		
1	Sum bevilgning			282 300
2	Finansiering			
	Lån			186 730
	Tilskudd			36 970
	Salgsinntekter			58 600

		Totalt kostnads- overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2015	Til senere budsjettering/ finansiering
1	Ingeborg Ofstads vei 42-46	36 100	13 600	22 500	
	Lån	28 880	13 600	15 280	
	Investeringstilskudd	7 220		7 220	
2	Tonstad øst	36 500		25 000	11 500
	Lån	25 550		25 000	550
	Investeringstilskudd	10 950			10 950
3	Aasta Hansteens vei	49 800	30 600	19 200	
	Tilskudd	14 850		14 850	
	Lån	34 950	30 600	4 350	
4	Stavsetsvingen 1	21 000	2 000	17 000	2 000
	Investeringstilskudd	4 200		4 200	
	Lån	16 800	2 000	12 800	2 000
5	Tilpasning inventar/utstyr			5 300	
	Lån			5 300	
6	Jarleveien	146 200	25 000	63 700	57 500
	Investeringstilskudd	29 240			29 240
	Lån	116 960	25 000	63 700	28 260
7	Boliger utviklingshemmede	37 800	2 000	12 000	23 800
	Investeringstilskudd	13 365			13 365
	Lån	24 435	2 000	12 000	10 435
8	Småhus	12 600	2 000	2 500	8 100
	Investeringstilskudd	3 780			3 780
	Lån	8 820	2 000	2 500	4 320
10	Erstatningsboliger			58 600	
	Salgsinntekt			58 600	
	Lån				
11	Utleieboliger			53 500	
	Investeringstilskudd			10 700	
	Lån			42 800	
12	Pasientvarslingsanlegg			3 000	
	Salgsinntekt				
	Lån			3 000	

27.7 Kunst og kultur

Tabell 27-7 Investering i kunst og kultur. Tall i tusen kroner

		Beløp
1	Sum bevilgning	21 700
2	Finansiering	
	Lån	21 700

	Totalt kostnads- overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2015	Til senere budsjettering/ finansiering
1	Kunstnerisk utsmykking		13 900	
	Lån		13 900	
2	Diverse investeringer		3 300	
	Lån		3 300	
3	Diverse utstyr		500	
	Lån		500	
4	Ranheim tribune, fritidsklubb		3 200	
	Lån		3 200	
5	Ranheim tribune, bibliotek		800	
	Lån		800	

27.8 Kirker og kirkegårder

Tabell 27-8 Investering i kirker og kirkegårder. Tall i tusen kroner

		Beløp
1	Sum bevilgning	109 600
2	Finansiering	
	Lån	109 600

	Totalt kostnads- overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2015	Til senere budsjettering/ finansiering
1	Rehabilitering kirker		14 600	
	Lån		14 600	
2	Kirkegårder		92 000	
	Lån		92 000	
4	Steinmeyerorgel	53 000	50 000	3 000
	Tilskudd	10 000	10 000	
	Lån	43 000	40 000	3 000

27.9 Idrett og friluftsliv

Tabell 27-9 Investering i idrett og friluftsliv. Tall i tusen kroner

	Beløp
1 Sum bevilgning	70 200
2 Finansiering	
Lån	45 700
Overføring fra drift	23 000
Tilskudd	1 500

	Totalt kostnads- overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2015	Til senere budsjettering/ finansiering
1 Friluftslivstiltak			7 200	
Tilskudd				
Lån			7 200	
2 Leangen ungdomshall tribune/lager	1 000	300	700	
Tilskudd				
Lån	1 000	300	700	
3 Dalgård kunstgressbane	6 500	1 500	5 000	
Tilskudd	1 500		1 500	
Lån	5 000	1 500	3 500	
3 Eberg kunstgressbane	6 000	5 500	500	
Lån	500	500	500	
Tilskudd	5 500	5 500		
4 Hundekjøringsløype Granåsen			1 000	
Lån			1 000	
5 Heimdalshallen rekkefølgekrav	22 200	15 300	6 900	
Bruk av fond	15 200	15 200		
Lån	7 000	100	6 900	
6 Utleirahallen rekkefølgekrav	27 000	15 000	12 000	
Tilskudd				
Lån	27 000	15 000	12 000	
7 Erverv grunn Utleira			23 000	
Overføring fra drift			23 000	
8 Leangen hurtigløpsbane	46 900	44 000	2 900	
Lån	35 900	33 000	2 900	
Tilskudd	11 000	11 000		
9 Utebane og garderobe Lade	18 000	2 000	6 000	
Tilskudd	2 000			
Lån	16 000		6 000	
10 VM på ski			5 000	
Tilskudd				
Lån			5 000	

27.10 Miljøpakken

Tabell 27-10 Investering i Miljøpakken. Tall i tusen kroner

		Beløp
1	Sum bevilgning	14 000
2	Finansiering	
	Tilskudd	4 500
	Lån	9 500

	Totalt kostnads- overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2014	Til senere budsjettering/ finansiering
1	Miljøpakketiltak		14 000	
	Tilskudd		4 500	
	Lån		9 500	

27.11 Renere havn

Tabell 27-11 Investering i prosjektet Renere havn. Tall i tusen kroner

		Beløp
1	Sum bevilgning	97 000
2	Finansiering	
	Tilskudd	53 000
	Refusjoner	13 400
	Lån	30 600

	Totalt kostnads- overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2015	Til senere budsjettering/ finansiering
1	Renere havn	259 100	44 900	97 000
	Statlig tilskudd	149 220		53 000
	Trondheim Havn	29 870		13 400
	Lån	80 010	44 900	30 600

27.12 Utstyr til Analysesenteret

Tabell 27-12 Investering i utstyr til Analysesenteret. Tall i tusen kroner

		Beløp
1	Sum bevilgning	2 000
2	Finansiering	
	Lån	2 000

	Totalt kostnads- overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2015	Til senere budsjettering/ finansiering
1	Utstyr		2 000	
	Lån		2 000	

27.13 Vann

Tabell 27-13 Investering i vann. Tall i tusen kroner

		Beløp			
1	Sum bevilgning	182 000			
2	Finansiering				
	Tilskudd fra andre kommuner	5 000			
	Lån	177 000			
		Totalt kostnads- overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2015	Til senere budsjettering / finansiering
1	MeTro vann	529 000	479 000	50 000	
	Tilskudd fra andre kommuner	52 900	47 900	5 000	
	Lån	476 100	431 100	45 000	
2	Kilder og vannbehandlingsanlegg			7 000	
	Lån			7 000	
3	Stasjoner			15 000	
	Lån			15 000	
4	Diverse anlegg			20 000	
	Lån			20 000	
5	Fornyelse, rehabilitering			48 000	
	Lån			48 000	
6	Vikåsen vanntunnel	215 000	1 200	25 000	188 800
	Lån	215 000	1 200	25 000	188 800
7	Diverse vannforsterkning			17 000	
	Lån			17 000	

27.14 Avløp

Tabell 27-14 Investering i avløp. Tall i tusen kroner

		Beløp			
1	Sum bevilgning			233 000	
2	Finansiering				
	Tilskudd fra andre kommuner			39 000	
	Lån			194 000	
		Totalt kostnads-overslag/finansiering	Tidligere bevilgning/finansiering	Bevilgning/finansiering 2015	Til senere budsjettering/finansiering
1	LARA luktreduksjon			500	
	Tilskudd fra andre kommuner				
	Lån			500	
2	Oppgradering og rehabilitering LARA			6 000	
	Lån			6 000	
3	Oppgradering og rehabilitering HØRA			4 000	
	Lån			4 000	
4	Diverse anlegg			20 000	
	Lån			20 000	
5	Fornyelse, rehabilitering			40 000	
	Lån			40 000	
6	Fossumdalen separering	73 000	23 000	16 700	33 300
	Lån	73 000	23 000	16 700	33 300
7	MeTro spillvann	100 000	44 200	55 800	
	Tilskudd fra andre kommuner	70 000	31 000	39 000	
	Lån	30 000	13 200	16 800	
9	Separering Heimdal	67 000	27 200	13 000	26 800
	Tilskudd fra andre kommuner	5 000	5 000		0
	Lån	62 000	22 200	13 000	26 800
11	Ladebekken	96000	56000	40000	
	Lån	96000	56000	40000	
12	Stasjoner			8 000	
	Lån			8 000	
13	Diverse hovedanlegg			19 000	
	Tilskudd fra andre kommuner				
	Lån			19 000	
14	Fredlybekken separering	210 000	8 300	10 000	191 700
	Lån	210 000	8 300	10 000	191 700

27.15 Avfall

Tabell 27-15 Investering i avfall. Tall i tusen kroner

					Beløp
1	Sum bevilgning				24 100
2	Finansiering				
	Lån				24 100
		Totalt kostnads- overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2015	Til senere budsjettering/ finansiering
1	Heggstadmoen deponi	39 500	26 400	13 100	
	Lån	39 500	26 400	13 100	
2	Avfallssug Risvollan	50 000	0	10 000	40 000
	Lån	50 000	0	10 000	40 000
3	Avfallssug mindre anlegg			1 000	
	Lån			1 000	

27.16 Veg

Tabell 27-16 Investering i veger. Tall i tusen kroner

					Beløp
1	Sum bevilgning				20 600
2	Finansiering				
	Tilskudd				500
	Lån				20 100
		Totalt kostnads- overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2015	Til senere budsjettering/ finansiering
1	Tiltak funksjonshemmede			200	
	Lån			200	
2	Gatelys, fornyelse og måling			13 300	
	ENOVA-tilskudd			500	
	Lån			12 800	
3	Forsøket bru			4 800	
	Lån			4 800	
4	Mindre vegtiltak			2 300	
	Lån			2 300	

27.17 Byrom, parker og grøntanlegg

Tabell 27-17 Investering i byrom, parker og grøntanlegg. Tall i tusen kroner

		Beløp
1	Sum bevilgning	31 700
	Finansiering	
2	Lån	21 400
	Tilskudd	10 300

	Totalt kostnads- overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2015	Til senere budsjettering/ finansiering
1			600	
			600	
3			1500	
			300	
			1 200	
4			100	
			100	
5			2 100	
			2 100	
6			27 400	
			5 000	
			5 000	
			17 400	

27.18 Maskiner Trondheim bydrift

Tabell 27-18 Investering i maskiner til Trondheim bydrift. Tall i tusen kroner

		Beløp
1	Sum bevilgning	5 000
2	Finansiering	
	Lån	4 900
	Salgsinntekt	100

	Totalt kostnads- overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2015	Til senere budsjettering/ finansiering
1			5 000	
			100	
			4 900	

27.19 Bolig- og næringsforsyning

Tabell 27-19 Investering i bolig- og næringsforsyning. Tall i tusen kroner

	Beløp
1 Sum bevilgning	602 600
2 Finansiering	
Salgsinntekter	67 200
Grunneiertilskudd	64 200
Etterbruksfond	6 000
Avkastning kraftfondet	59 000
Refusjoner	251 000
Lån	155 200

	Totalt kostnads-overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2015	Til senere budsjettering/ finansiering
1 Lillebyområdet, hovedanlegg	140 000		70 000	70 000
Refusjon	140 000		70 000	70 000
2 Grilstadfjæra	238 300	228 200	9 200	900
Refusjoner	238 300	228 200	9 200	900
3 Tiller øst 3	145 500	45 900	72 200	27 400
Salgsinntekter	1 200		15 200	-14 000
Refusjoner	144 300	45 900	57 000	41 400
4 Leangen senter	109 000	12 400	1 500	95 100
Grunneiertilskudd	99 000	12 400		86 600
Salgsinntekter	10 000		1 500	8 500
5 Grilstadfjæra småbåthavn	40 000	36 000	4 000	
Salgsinntekter	40 000	36 000	4 000	
6 Lade Leangen	103 000	89 800	4 000	9 200
Grunneiertilskudd	98 000	89 800		8 200
Refusjon	4 000		4 000	
Salgsinntekter	5 000			5 000
7 Deponi Heggstadmoen	105 600	36 600	16 700	52 300
Etterbruksfond	14 600	8 600	6 000	
Lån	91 000	28 000	10 700	52 300
8 Klargjøring areal			3 500	
Refusjoner			3 500	
9 Etterarbeid areal			2 000	
Refusjoner			2 000	
10 Eiendomsutvikling bolig			25 000	
Salgsinntekter			14 500	
Grunneiertilskudd			10 500	
11 Eiendomsutvikling næring			15 000	
Refusjoner			5 300	
Grunneiertilskudd			9 700	
12 Grunnerverv bolig/næring			10 000	
Grunneiertilskudd			10 000	
13 Rassikring			500	
Lån			500	
14 Utb anleggsbidragsmodellen			100 000	
Refusjon			100 000	
15 Kruskajordet	70 000	15 000	1 000	54 000
Grunneiertilskudd	70 000	15 000	1 000	54 000

	Totalt kostnads- overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2015	Til senere budsjettering/ finansiering
16 Valøya	85 000	500	4 500	80 000
Grunneiertilskudd	85 000	500	4 500	80 000
17 Tempe, Sluppen, Sorgenfri	65 000	100	5 000	59 900
Grunneiertilskudd	65 000	100	5 000	59 900
19 Brøset	20 000	12 800	1 000	6 200
Grunneiertilskudd	20 000	12 800	1 000	6 200
21 Sentervegens forlengelse	40 000	17 500	22 500	
Grunneiertilskudd	22 500		22 500	
Salgsinntekt	17 500	17 500		
22 Hegstad søndre	35 900	17 900	18 000	
Refusjoner				
Salgsinntekt	35 900	17 900	18 000	
24 Lillebyområdet tomtekjøp	174 000	130 500	20 000	23 500
Lån	6 000		6 000	
Salgsinntekt	168 000	130 500	14 000	23 500
25 Kjøp av areal			197 000	
Avkastning kraftfondet			59 000	
Lån			138 000	

27.20 Torvet

Tabell 27-20 Investering i Torvet. Tall i tusen kroner

	Beløp
1 Sum bevilgning	67 000
2 Finansiering	
Lån	67 000

	Totalt kostnads- overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2015	Til senere budsjettering/ finansiering
1 Torvet	277 500	19 600	57 000	200 900
Tilskudd fra private	49 300			49 300
Statlig tilskudd	40 000			40 000
Lån	188 200	19 600	57 000	111 600
2 P-kjeller Torvet	441 300	3000	10 000	428 300
Lån	441 300	3000	10 000	428 300

27.21 Brannstasjoner

Tabell 27-21 Investering i brannstasjoner. Tall i tusen kroner

		Beløp
1	Sum bevilgning	76 200
2	Finansiering	
	Lån	46 200
	Salgsinntekter	30 000

	Totalt kostnads-overslag/finansiering	Tidligere bevilgning/finansiering	Bevilgning/finansiering 2015	Til senere budsjettering/finansiering
1	Brannstasjoner	535 200	459000	76 200
	Lån	425 200	379000	46 200
	Salgsinntekter	110 000	80 000	30 000

27.22 Diverse rehabilitering

Tabell 27-22 Investering i diverse rehabilitering. Tall i tusen kroner

		Beløp
1	Sum bevilgning	57 800
2	Finansiering	
	Lån	57 600
	Tilskudd	200

	Totalt kostnads-overslag/finansiering	Tidligere bevilgning/finansiering	Bevilgning/finansiering 2015	Til senere budsjettering/finansiering
1	Lov- og forskriftskrav skoler		9 100	
	Lån		9 100	
3	Forskriftskrav barnehager		5 100	
	Lån		5 100	
4	Forskriftskrav HV-senter		3 100	
	Lån		3 100	
5	Offentlig pålegg administrasjons- og kulturbygg		4 000	
	Lån		4 000	
6	Offentlig pålegg markaeiendommer		3 100	
	Lån		3 100	
7	Utstyr Miljøservice		1 100	
	Lån		1 100	
8	Oppgradeing boliger/eldre bygårder		10 200	
	Lån		10 200	
9	ENØK		4 100	
	Tilskudd		200	
	Lån		3 900	
10	Rostenhallen, ventilasjonsanlegg		18 000	
	Lån		18 000	

27.23 IKT

Tabell 27-23 Investering i IKT. Tall i tusen kroner

		Beløp			
1	Sum bevilgning	81 100			
2	Finansiering				
	Lån	81 100			
		Kostnads- overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2015	Til senere budsjettering/ finansiering
1	Lønn/HR system	43 000	32 600	10 400	
	Lån	43 000	32 600	10 400	
2	Utskifting PC'er			8 300	
	Lån			8 300	
3	IKT skoler			14 700	
	Lån			14 700	
4	IKT barnehager			5 700	
	Lån			5 700	
5	Andre strategiske investeringer			42 000	
	Lån			42 000	

27.24 Maskiner og utstyr

Tabell 27-24 Investering i maskiner og utstyr. Tall i tusen kroner

		Beløp			
1	Sum bevilgning	300			
2	Finansiering				
	Lån	300			
		Totalt kostnads- overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2015	Til senere budsjettering/ finansiering
1	Maskiner, utstyr til arkiv og grafisk senter			300	
	Lån			300	

28 Avgiftsbalanse vann, avløp, renovasjon, feiing og slam

I dette kapitlet gjøres det rede for avgiftsbalansen for vann, avløp, renovasjon, feiing og slam.

Tabell 28-1 Utgifter og inntekter i 2015-2018 vann (Beløp i 1000 kr.)

	2015	2016	2017	2018
Direkte driftsutgifter	90301	94801	95801	96801
Indirekte driftsutgifter	5300	5353	5406	5460
Avskrivninger	39672	43758	48804	53412
Kalkulatorisk rentekostnad	31295	46722	66555	71394
Sum utgifter (gebyrgrunnlag)	166568	190634	216566	227067
Gebyrinntekter	154200	172946	195758	219907
Andre inntekter	200	200	200	200
Sum inntekter	154400	173146	195958	220107
Resultat før avsetninger	0	0	0	0
Avsetning til selvkostfond				
Bruk selvkostfond	12169	17488	20609	6961
Resultat etter avsetning	0	0	0	0
Inngående balanse selvkostfond	59119	48546	32682	13103
Netto avsetning selvkostfond	12169	17488	20609	6961
Renter selvkostfond	1614	1624	1030	655
Utgående balanse selvkostfond	48564	32682	13103	6796
Nominell endring gebyrnivå	3 prosent	13 prosent	14 prosent	13 prosent

Tabell 28-2 Utgifter og inntekter i 2015-2018 avløp (Beløp i 1000 kr.)

	2015	2016	2017	2018
Direkte driftsutgifter	98500	103000	104000	105000
Indirekte driftsutgifter	4900	4949	4998	5048
Avskrivninger	49480	54738	59588	65412
Kalkulatorisk rentekostnad	32516	47659	67251	74508
Sum utgifter (gebyrgrunnlag)	185397	210346	235838	249969
Gebyrinntekter	199000	200000	201000	207490
Andre inntekter	1000	1000	1000	1000
Sum inntekter	200000	201000	202000	208490
Resultat før avsetninger	14602	-9346	-33838	-41479
Avsetning til selvkostfond	-14602			
Bruk selvkostfond		9346	33838	41479
Resultat etter avsetning	0	0	0	0
Inngående balanse selvkostfond	109129	127278	122935	93977
Netto avsetning selvkostfond	14602	-9346	-33838	-41479
Renter selvkostfond	3546	5004	4880	2349
Utgående balanse selvkostfond	127278	122935	93977	54847
Nominell endring gebyrnivå	0 prosent	0 prosent	0 prosent	3 prosent

Tabell 28-3 Utgifter og inntekter i 2015 budsjettet renovasjon, feiing og slam. (Beløp i 1000 kr.)

	Renovasjon	Feiing	Slam
Direkte driftsutgifter	155 550	11 450	4 800
Indirekte driftsutgifter	500	25	100
Avskrivninger	1 530	450	0
Kalkulatorisk rentekostnad	1 000	200	
Sum utgifter (gebyrgrunnlag)	158 580	12 125	4 900
Gebyrinntekter	115 500	11 500	4 600
Andre inntekter	16 000		
Sum inntekter	131 500	11 500	4 600
Resultat før avsetninger			
Avsetning til selvkostfond			
Bruk selvkostfond	27 080	625	300
Resultat etter avsetning	0	0	0
Inngående balanse selvkostfond	31 300	1 700	1 100
Netto avsetning selvkostfond	27 080	625	300
Renter selvkostfond	555	35	30
Utgående balanse selvkostfond	4 775	1 110	830
Nominell endring gebyrnivå	3 prosent	15 prosent	3 prosent

Kommentar til tabellene:

Budsjettkalkylen for 2015 er basert på en prognose for etterkalkylen for 2014. Etterkalkulasjon for 2014 vil foretas ved regnskapsavslutningen for 2014. Inngående balanse på selvkostfond og bruk av selvkostfond for budsjettet 2015 vil påvirkes dersom etterkalkylen avviker fra prognosen for 2014. Kalkylene er beregnet i henhold til retningslinjer for beregning av selvkost for kommunale betalingstjenester, utgitt av Kommunal- og regionaldepartementet februar 2014 (H-3/14) [Retningslinjer selvkost](#).

Avskrivninger er beregnet med grunnlag i anleggsmidlenes netto anskaffelseskostnader og økonomiske levetider. Kalkulatorisk rentekostnad er avkastning på bundet kapital definert som avskrivningsgrunnlag i budsjettåret. Kalkylerenten settes lik 5-årig swaprente med et tillegg på ½ prosentpoeng. Det er for 2015 lagt til grunn en kalkylerente lik 2,7prosent inklusiv et tillegg på 0,5 prosent. Det vil ha stor betydning for avgiftsbalansen innenfor vann og avløp dersom faktisk rente avviker vesentlig fra renten lagt til grunn i budsjettet, siden ett prosentpoeng utgjør over 15 millioner kroner for vann og avløp samlet.

Gebyrinntekter består av både årsgebyr og tilknytningsgebyr. Renter skal beregnes av selvkostfond det enkelte år og tillegges fondet. Det vil i forbindelse med regnskapsavslutningen for 2014 bli foretatt en etterkalkulasjon av de reelle kostnadene for å føre kontroll med at gebyrinntektene ikke overstiger kommunens selvkost.

Del 5 Vedlegg

1 Oversikt over tiltak i økonomiplanen 2015-2018

1.1 Innledning

I kapitlene 6 til 23 er det gjort rede for rådmannens forslag til netto driftsramme for de ulike tjenesteområdene, og for rådmannens forslag til hvordan områdene skal tilpasse seg endrede driftsrammer. I dette vedlegget gis det en oversikt over tiltakene innenfor det enkelte tjenesteområdet. For omtale av de enkelte tiltakene henvises det til kapitlene 6 til 23.

1.2 Oppvekst og utdanning

Vedleggstabell 1 Tilpasningstiltak, barnehage. Tall i millioner kroner

Tiltak	2015	2016	2017	2018
Opprettholde standard				
Økte kostnader til spesialpedagogiske tiltak	5,0	5,0	5,0	5,0
Økt minimumstilskudd til private barnehager	3,9	3,9	3,9	3,9
Redusert kapitaltilskudd til private barnehager	-2,4	-2,4	-2,4	-2,4
Bortfall vertskommunetilskudd barn i asylmottak	0,8	0,8	0,8	0,8
Økninger i tjenestetilbud				
Tilpasning til presisering av pedagognormen	0,0	9,1	9,1	9,1
Reduksjoner i tjenestetilbud				
Redusere omfanget av plasser til barn uten lovfestet rett	-7,0	-16,0	-16,0	-16,0
Endring i gebyrer/brukerbetaling				
Nasjonale regler for moderasjon til familier med lav inntekt	3,7	8,1	8,1	8,1
Avvikle søskenmoderasjon på tvers av barnehage og SFO		-3,2	-7,0	-7,0
Annet				
Nye regler for beregning av tilskudd til private barnehager	-9,0	0,0	0,0	0,0
Avvikling av midlertidige barnehager, driftskostnader bygg	4,0	5,0	5,0	5,0
Økte driftskostnader IT-investeringer	1,4	1,4	1,4	1,4
Tilbakeføre tidligere reduserte kvalitetsmidler	0,0	0,0	1,5	1,5
Sum tiltak	0,4	11,7	9,4	9,4

Vedleggstabell 2 Tilpasningstiltak, skole. Tall i millioner kroner

Tiltak	2015	2016	2017	2018
Opprettholde standard				
Elevtallsvekst	15,0	32,8	44,1	59,8
Mulig gjenåpning av Kalvskinnet skole	0,5	0,5	0,5	0,5
Økt statlig satsing videreutdanning	-2,0	-2,0	-2,0	-2,0
Økninger i tjenestetilbud				
Valgfag i ungdomsskolen	2,9	2,9	2,9	2,9
Driftskostnader IT	1,0	1,0	1,0	1,0
Flere lærer på andre trinn	8,2	8,2	8,2	8,2
Økt bassengkapasitet		2,9	2,9	2,9
Kvalitetsutvikling i trondheimsskolen	2,0	2,0	2,0	2,0
Reduksjoner i tjenestetilbud				
Generell reduksjon	-15,6	-11,6	-11,6	-11,6
Generell reduksjon kulturskole	-1,0	-1,0	-1,0	-1,0
Avvikle frukt og grønt	-1,3	-1,3	-1,3	-1,3
Endring i gebyrer/brukerbetaling				
Avvikle søskenmoderasjon i SFO		-3,6	-8,0	-8,0
Annet				

Realfagsrom	-1,4	-1,4	-1,4	-1,4
Skoleplass fosterhjemsbarn andre kommuner	7,0	7,0	7,0	7,0
Følgeutgifter i forbindelse med rehabilitering/nybygg	1,0	1,0	1,0	1,0
Sum tiltak	16,3	37,4	44,3	60,0

Vedleggstabell 3 Tilpasningstiltak, barne- og familietjenesten. Tall i millioner kroner

Tiltak	2015	2016	2017	2018
Opprettholde standard				
Vekst tiltak barnevern	-	1,4	5,5	5,5
Dagens nivå ressurskrevende brukere	5,0	5,0	5,0	5,0
Dagens nivå barnevern	10,0	10,0	10,0	10,0
Økning i kommunal egenandel ved plassering i institusjon	8,1	8,1	8,1	8,1
Utredningsansvar adopsjon flyttes til Bufetat	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1
Økninger i tjenestetilbudet				
Skolehelsetjenesten	4,0	4,0	4,0	4,0
Rettighetsfesting av brukerstyrt personlig assistanse	9,6	16,0	16,0	16,0
Skolestartundersøkelse	0,6	0,9		
Barnevernstiltak i hjemmet	4,7	6,3	7,4	8,5
Reduksjoner i tjenestetilbudet				
Redusere kostnader barneverntiltak i hjemmet	-2,0	-2,0	-2,0	-2,0
Redusere plasseringer og plasseringsdøgn	-15,7	-15,9	-16,2	-16,6
Redusere tilskudd til private utførere	-0,5	-0,5	-0,5	-0,5
Reduserte utgifter ressurskrevende brukere	-3,0	-2,5	-2,0	-1,5
Effektiviseringstiltak				
Strukturelle tiltak og omstilling	-1,8	-1,8	-1,8	-1,8
Bedre utnyttelse av Leistad	-0,5	-0,5	-0,5	-0,5
Effektivisering	-2,2	-3,5	-2,4	2,9
Annet				
Driftskonsekvenser IT-investeringer	0,4	0,4	0,4	0,4
Reduserte driftsutgifter til flytting helsestasjon	-3,5	-3,5	-3,5	-3,5
Tilsyn videregående skole	-1,1	-1,1	-1,1	-1,1
Sum tiltak	11,9	20,7	26,3	32,8

1.3 Helse- og velferd

Vedleggstabell 4 Tilpasningstiltak, forvaltningstjenesten. Tall i millioner kroner

Tiltak	2015	2016	2017	2018
Opprettholde standard	-			
Befolkningsvekst		6,6	13,1	17,1
Økninger i tjenestetilbud				
Rettighetsfesting brukertilpasset assistanse (BPA)	19,5	31,0	45,7	64,6
Stilling samhandlingsreformen (H Øya)	0,6	0,6	0,6	0,6
Sikkerhet	0,5	0,5	0,5	0,5
Kompetanseutvikling	0,4	0,4	0,4	0,4
Tegnspråktolk	0,2	0,2	0,2	0,2
Reduksjoner i tjenestetilbud				
Avvikle kommunal bostøtte	-2,6	-3,0	-3,0	-3,0
Effektiviseringstiltak				
Differensierte barnesatser	-2,5	-2,5	-2,5	-2,5
Annet				
Prosjektledelse offentlig servicekontor (OSK)	0,8			
Gjeldsrådgiving	0,4	0,4	0,4	0,4
Styrke kontaktsenter	-0,4	-0,4	-0,4	-0,4
Sum tiltak	16,9	33,8	55,0	77,9

Vedleggstabell 5 Tilpasningstiltak, oppfølgingstjenesten. Tall i millioner kroner

Tiltak	2015	2016	2017	2018
Opprettholde standard				
ACT team	0,9	0,9	0,9	0,9
Realkompetansevurdering	0,5	0,5	0,5	0,5
Befolkningsvekst	0,7	1,6	5,0	6,0
Økninger i tjenestetilbud				
Rusboliger i Jarleveien		9,3	18,5	18,5
Driftsmidler småhus	0,6	0,6	0,6	0,6
Tonstad øst okt 2018				1,5
Matsentral	0,1			
Reduksjoner i tjenestetilbud				
Reduksjon seks årsverk oppfølgingstjenesten	-1,3	-1,3	-1,3	-1,3
Avvike private avtaler		-7,2	-16,7	-16,7
Sum tiltak	1,5	4,4	7,5	10,0

Vedleggstabell 6 Tilpasningstiltak, Bo- og aktivitetstilbud . Tall i millioner kroner

Tiltak	2015	2016	2017	2018
Opprettholde standard				
Åsta Hanstens vei	8,6	9,9	9,9	9,9
Nytt bofellesskap våren 2017, 9 plasser			8,8	11,7
Nytt bofellesskap, sommer 2017, 9 plasser			5,9	11,7
Styrking av aktivitetstilbudene	1,0	4,0	5,0	6,0
Avvikle Åsvangvegen, 3 plasser.	-3,5	-3,5	-3,5	-3,5
Avvikle søndre husebytn, 6 plasser			-4,3	-8,5
Økninger i tjenestetilbud				
Private boløsninger	3,5	6,5	6,5	6,5
Sats på gode boløsninger utenfor bofellesskapene	1,6	4,8	4,8	5,1
Seniortiltak for deltagere ved Prima AS	0,2	0,2	0,2	0,2
Skjermingstiltak	1,0	1,0	1,0	1,0
Boa skolen / kompetansetiltak	1,0	2,0	1,0	1,0
Nytt bofellesskap høsten 2018				3,9
Effektiviseringstiltak				
Avanti	-1,0	-1,0	-1,0	-1,0
Redusert vikarbruk helse- og velferd	-0,7	-0,7	-0,7	-0,7
Langturnus	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2
Endringer i gebyrer/brukerbetaling				
Bortfall egenandel transport	1,0	1,0	1,0	1,0
Annet				
Personalbase Valøyveien	-1,3	-1,3	-1,3	-1,3
Sum tiltak	11,2	22,7	33,0	42,8

Vedleggstabell 7 Tilpasningstiltak, helse- og omsorg. Tall i millioner kroner.

Tiltak	2015	2016	2017	2018
Opprettholde standard				
Norsk pasientskadeerstatning	0,1	0,1	0,1	0,1
Demografisk vekst hjemme- og helsetjenester	5,4	13,4	30,5	34,6
Ladesletta helse- og velferdssenter	5,0	5,0	5,0	5,0
Nye Persaunet helse og velferdssenter - rehabilitering av Nidarvoll helsehus		1,5	7,3	7,3
Nye Nidarvoll			2,6	17,5
Risvollan				1,2
Midlertidig HDO som følge av redusert sykehjemstilbud		3,0	4,2	3,4
Økninger i tjenestetilbud				
Tiltak for økt heltid	2,0	2,0	2,0	2,0
Hverdagsrehabilitering - tidlig innsats	0,9	2,9	2,9	2,9
Styrking av hjemmesykepleieenhetene	9,0	10,8	11,8	11,8
Styrke kompetanse og kvalitet i helse- og velferdsentra	1,8	2,8	4,3	4,3
Økt kompetanse spesialavdelinger sykehjem	0,1	1,0	1,0	1,0
Styrke aktivitetstilbudet for hjemmeboende demente	0,8	1,5	1,7	1,7
Frisklivssentral	0,2	1,8	2,7	2,7
Lærings- og mestringsvirksomhet		1,8	3,0	3,0
Link	0,1	0,1	0,1	0,1
Infrastruktur teknologiske løsninger	0,5	2,0	2,0	1,0
Systemverktøy helsevakta	0,8	2,3	2,3	2,3
Økt dekning av sykehjemsleger			0,5	0,5
Kompetanseheving for primærkontakter i hjemmetjeneste			0,8	0,8
Fysioterapidekning utenfor institusjon			0,3	0,3
Ergoterapidekning utenfor institusjon			0,5	0,5
Reduksjoner i tjenestetilbud				
Fra fire til to innsatsteam	-1,3	-1,3	-1,3	-1,3
Avvikle kreftkoordinator	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2
Avvikle 10 tosengsrom på Nidarvoll			-0,4	-4,2
Avvikle 14 tosengsrom Sjøbstad				-0,3
Midlertidig reduksjon i sykehjemssenger		-5,0	-5,0	-2,8
Effektiviseringstiltak				
Effekt av hverdagsrehabilitering	-2,0	-2,0	-2,0	-2,0
Redusert liggetid korttidsopphold		-0,5	-0,5	-0,5
Flytte uhensiktsmessig lite sykehjem til én ekstra etasje Persaunet			-1,8	-2,0
Annet				
Redusert egenbetaling for tosengsrom langtidsplasser	-1,0	-1,0	-1,0	-1,0
Redusert vikarbruk helse- og velferd	-2,1	-2,1	-2,1	-2,1
Rekrutteringsstillinger	0,35	0,35	0,35	0,35
Langturnus	-0,5	-0,5	-0,5	-0,5
Vask av uniformer	5,0	5,0	5,0	5,0
Husleie Maske	-0,5	-0,5	-0,5	-0,5
Samboergaranti	1,0	3,0	3,0	3,0
Sum tiltak	25,3	47,2	78,7	92,9

1.4 Kultur og næring

Vedleggstabell 8 Tilpasningstiltak idrett og friluftsliv. Tall i millioner kroner

Tiltak	2015	2016	2017	2018
Opprettholde standard				
Driftmidler til turstier, løyper og andre friluftslivstiltak	0,6	1,1	1,4	1,4
Driftmidler til nye idrettsanlegg	1,0	1,3	1,3	1,3
Garderobebeleie Heimdal	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1
Granåsen, arrangement	-0,7	-0,7	-0,7	-0,7
Utleirahallen geoteknisk	-4,6	-4,6	-4,6	-4,6
Økninger i tjenestetilbud				
Støtte til drift Heimdalshallen og Utleirahallen	2,4	3,9	3,9	3,9
Driftmidler til Byneshallen	1,3	1,3	1,3	1,3
Driftmidler til Åsveien flerbrukshall	1,2	2,5	2,5	2,5
Driftmidler Leangen hurtigløpsbane	1,9	1,9	1,9	1,9
Driftmidler rulleskiløype	0,1	0,1	0,1	0,1
Reduksjoner i tjenestetilbud				
Uforutsett vedlikehold	-0,5	-0,7	-0,7	-0,7
Utstyr idrettshaller	-0,3	-0,2	-0,2	-0,2
Reduksjon drift, Enhet for idrett- og friluftsliv	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1
Redusert standard i drift av idretts- og friluftsanlegg	-1,9	-2,7	-2,9	-2,9
Egenandel, integreringstiltak i idretten	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2
Effektiviseringstiltak				
Effektivisere drift av idretts- og friluftsanlegg	-0,3	-0,9	-0,9	-0,9
Innsparing på drift gjennom idrettens dugnad	-1,0	-1,0	-1,0	-1,0
Annet				
Kommunale spillemidler til Heimdalhallen og Utleirahallen	-4,5	-4,5	-4,5	-4,5
Prosjekt- og utviklingsmidler	-0,3	-0,4	-0,4	-0,4
Tilskudd til toppidrettsveka	0,2	0,2	0,2	0,2
VM på ski – søknad	1,0			
Sum tiltak	-4,8	-3,8	-3,7	-3,7

Vedleggstabell 9 Tilpasningstiltak kultur. Tall i millioner kroner

Tiltak	2015	2016	2017	2018
Opprettholde standard				
Kulturenheten: Skiftende turnus og 35,5 timers uke	0,5	0,5	0,5	0,5
Kulturenheten: Krav om etterbetaling av lønn	0,2			
Økt tilskudd til andre tros- og livssynssamfunn	0,2	0,4	0,4	0,4
Tilskudd til drift av kirker		0,5	1,0	1,0
Tilskudd til drift av kirkegårder	1,0	1,7	5,0	5,5
Støykontroll Festningen	0,1			
Trondheim Calling	0,1	0,1	0,1	0,1
Økninger i tjenestetilbud				
Drift av kunsthall		2,0	2,8	2,8
Leie av areal i tribuneanlegg på Ranheim	0,2	0,9	0,9	0,9
Fritidsklubb på Ranheim	0,2	1,3	1,3	1,3
Nytt bydelsbibliotek på Ranheim	0,3	2,6	2,6	2,6
Kulturtilbud til barn og unge			0,5	0,5
Tilskudd til kunst og kulturtiltak, profesjonelle			0,4	0,4
Teaterhuset Avant Garden	0,5	0,5	0,5	0,5
Styrking av festivaler	0,1	0,1	0,1	0,1
Reduksjoner i tjenestetilbud				
Reduksjon Kulturenheten	-0,7	-0,7	-0,7	-0,7
Reduksjon helgeåpne ungdomstilbud	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2
Tilskudd til frivillighet	-0,4	-0,3	0,1	1,3
Effektiviseringstiltak				
Kulturenheten - reduksjon i husleie	-0,5	-0,5	-0,5	-0,5
Trondheim folkebiblioteket – effektivisering	-0,3	-0,3	-0,3	-0,3
Effektivisering generelt	-0,3	-0,3	-0,3	-0,3
Annet				
Grunnlovsjubileet	-0,5	-0,5	-0,5	-0,5
Samejubileet	0,2	0,2	0,3	
Kunsthall	0,5	-0,2	-0,7	-0,7
Kulturarenaplan	0,2	0,8	0,8	0,8
Sum tiltak	1,4	8,6	14,1	15,5

Vedleggstabell 10 Tilpasningstiltak, næring og samfunn. Tall i millioner kroner

Tiltak	2015	2016	2017	2018
Opprettholde standard				
MOLGA	-0,1			
Reduksjoner i tjenestetilbud				
Visit Trondheim: Regionalt besøks- og turistcenter	-1,0	-1,0	-1,0	-1,0
Markedsføring/påvirkning	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1
Utviklingsmidler kulturnæring	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1
Studentsatsing		-0,1	-0,1	-0,1
Annet				
Trøndelagsrådet	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1
Helhetlig campus- og byutvikling	-1,4	-1,4	-1,4	-1,4
Sum tiltak	-2,8	-2,8	-2,8	-2,8

1.5 Byutvikling

Vedleggstabell 11 Tilpasningstiltak, tekniske tjenester. Tall i millioner kroner

Tiltak	2015	2016	2017	2018
Opprettholde standard				
Kompensasjon nye anlegg grønt	1,7	2,9	3,4	3,5
Kompensasjon nye anlegg veg	2,6	4,9	4,9	4,9
Økt ramme gatelys	7,0	7,0	7,0	7,0
Kompensasjon bortfall piggdekkgebyr	11,0	11,0	11,0	11,0
Driftsutgifter nytt kundebehandlingssystem	0,3	0,3	0,3	0,3
Husleie Munkegata 22	0,9	0,9	0,9	0,9
Økt driftsutgifter og økte kapitalutgifter Trøndelag brann- og redningstjeneste IKS	2,9	2,9	2,9	2,9
Økte renhold, strøm, forvaltning, drift og vedlikeholdsutgifter av de nye brannstasjonene	3,8	3,8	3,8	3,8
Økninger i tjenestetilbud				
Opptrappingsplan vedlikehold veg	1,9	3,9	7,9	10,2
Utvikling anleggsoversikt vegområdet	0,3	0,7	1,1	1,6
Videreutvikling av nødnett 110 - sentralen og Trøndelag brann- og redningstjeneste IKS	2,0	2,0	2,0	2,0
Reduksjoner i tjenestetilbud				
Redusert asfalteringsbudsjett	-2,0	-2,0	-2,0	-2,0
Redusert driftsbudsjett	-1,5	-1,5	-1,5	-1,5
Effektiviseringstiltak				
Effektivisering av tjenesteproduksjonen	-0,9	-0,9	-0,9	-0,9
Endring i gebyrer/brukerbetaling				
Gebyr for tekniske planer	-0,3	-0,3	-0,3	-0,3
Sum tiltak	29,7	35,6	40,5	43,4

Vedleggstabell 12 Tilpasningstiltak, plan- og bygningstjenester. Tall i millioner kroner

Tiltak	2015	2016	2017	2018
Opprettholde standard				
Økt ressursinnsats overordnet tomteavklaring og større planavklaringer	2,0	2,0	2,0	0,0
Økninger i tjenestetilbud				
IT- satsing	0,7	1,2	1,9	2,6
Reduksjoner i tjenestetilbud				
Reduksjon i saksbehandlingsskapasitet	-0,5	-0,5	-0,5	-0,5
Sum tiltak	2,2	2,8	3,4	2,1

Vedleggstabell 13 Tilpasningstiltak, miljøtjenester. Tall i millioner kroner

Tiltak	2015	2016	2017	2018
Økninger i tjenestetilbud				
Handlingsplan for bedre luftkvalitet i Trondheim	0,6	0,6	0,6	0,6
Reduksjoner i tjenestetilbud				
Reduksjon i saksbehandlingsskapasitet på miljøtjenester	-0,3	-0,3	-0,3	-0,3
Endring i gebyrer/brukerbetaling				
Endringer i gebyr terrengingrep forurenset grunn	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2
Sum tiltak	0,1	0,1	0,1	0,1

Vedleggstabell 14 Tilpasningstiltak, eiendomstjenester. Tall i millioner kroner

Tiltak	2015	2016	2017	2018
Opprettholde standard				
Arealendring (økte forvaltnings- drifts- og vedlikeholdskostnader)	5,1	10,9	17,6	17,6
Opprettholde vedlikehold i kommunale boliger	13,0	17,0	25,0	29,5
Økninger i tjenestetilbud				
Økte kostnader nye utleieboliger	2,0	8,0	17,0	26,0
Opptappingsplan vedlikehold formålsbygg	3,3	5,3	9,3	11,6
Reduksjoner i tjenestetilbud				
Reduksjon i tjenestetilbudet drift og renhold	-2,3	-2,3	-2,3	-2,3
Reduksjon i tjenestetilbudet administrasjon og serviceavtaler	-1,2	-1,2	-1,2	-1,2
Reduksjon i tjenestetilbudet vedlikehold	-4,5	-4,5	-4,5	-4,5
Effektivisering				
Reduserte administrasjonskostnader	-1,0	-1,0	-1,0	-1,0
Endring i gebyrer/brukerbetaling				
Økt husleieinntekt bolig reell utgiftsdekning	-3,0	-7,0	-15,0	-19,5
Økt husleieinntekt nye utleieboliger	-2,0	-8,0	-17,0	-26,0
Annet				
Reduserte kapitalutgifter bolig (reduert fastrente på låneporteføljen)	-10,0	-10,0	-10,0	-10,0
Kompensasjon for eiendomsskatt på eiendommer overført Trondheim kommunale pensjonskasse	0,6	0,6	0,6	0,6
Sum tiltak	0,0	7,8	18,5	20,8

1.6 Bystyresekretariatet, folkevalgte, kontrollkomiteen og Trondheim kommunerevisjon

Vedleggstabell 15 Tilpasningstiltak, bystyresekretariat, folkevalgte, kontrollkomité og Trondheim kommunerevisjon. Tall i millioner kroner

Tiltak	2015	2016	2017	2018
Tiltak	-1,3	-1,3	-1,3	-1,3
Opprettholde standard				
Endring av ansvar for produksjon og utsendelse av valgkort	-0,6	-0,6	-0,6	-0,6
Effektiviseringstiltak				
Generell effektivisering	-0,8	-0,9	-0,9	-0,9
Annet				
Driftskostnader IT-investeringer	0,1	0,2	0,2	0,2
Sum tiltak	-1,3	-1,3	-1,3	-1,3

1.7 Rådmannen og strategisk ledelse

Vedleggstabell 16 Tilpasningstiltak, rådmannen og strategisk ledelse. Tall i millioner kroner

Tiltak	2015	2016	2017	2018
Opprettholdel standard				
Økte kostnader KS-kontingent	2,6	2,6	2,6	2,6
Økninger i tjenestetilbud				
Frikjøpte hovedtillitsvalgte	1,0	1,0	1,0	1,0
Reduksjoner i tjenestetilbud				
Bemanningsreduksjon	-1,1	-1,6	-1,6	-1,6
Effektiviseringstiltak				
Bemanningsreduksjon	-1,1	-1,5	-1,5	-1,5
Annet				
Økte administrative kostnader for å dekke økt tjenestetilbud			1,7	4,7
Sum tiltak	1,4	0,5	2,2	5,2

1.8 Interne tjenester og arbeidsgiverområdet

Vedleggstabell 17 Tilpasningstiltak, interne tjenester. Tall i millioner kroner

Tiltak	2015	2016	2017	2018
Opprettholde standard				
Leangen gård	0,3	0,3		
Reduksjoner i tjenestetilbudet				
Bemanningsreduksjon	-3,2	-3,2	-3,2	-3,2
Effektiviseringstiltak				
Det interne arbeidsmarkedet	-1,0	-1,0	-1,0	-1,0
Generell effektivisering	-1,6	-1,6	-1,6	-1,6
Annet				
Bevarings- og kassasjonsplan	1,2	1,2	1,2	0,0
Driftskonsekvenser IT-investeringer	3,6	4,4	4,4	4,4
Forbedrede driftsavtaler	-3,0	-3,0	-3,0	-3,0
Sum tiltak	-3,8	-3,0	-3,2	-4,4

2 Oversikt over kostnadsendringer i økonomiplanen 2015-2018

I kapittel 3 beskrives forhold som medfører endrede kostnader/inntekter. Detaljene i dette fremstilles her. Tallene er i hele millioner kroner og viser endringer i forhold til opprinnelig budsjett for 2014.

	Buds.- 2015	ØP- 2016	ØP- 2017	ØP- 2018
<u>Vedtatte prioriteringer</u>				
Befolkningsvekst				
Befolkningsvekst 2015-2018	47,4	118,3	205,7	308,7
Justering befolkningsvekst 2013	2,5	2,5	2,5	2,5
Justering befolkningsvekst 2013/2014 barnehage	-25,0	-25,0	-25,0	-25,0
Endring FDV kostnader	5,1	10,9	17,6	17,6
Økt areal parker,veier med mer	6,6	8,7	9,5	9,6
Sum befolkning/arealer	36,6	115,4	210,3	313,4
Konsekvensjusteringer av HP 2014-2017 for tjenesteområdene				
Flere lærere på andre trinn	8,0	8,0	8,0	8,0
Etter- og videreutdanning	3,0	3,0	3,0	3,0
Skolehelsetjenesten	2,0	2,0	2,0	2,0
Fosterhjem	2,0	2,0	2,0	2,0
Likebehandling private barnehager	3,9	3,9	3,9	3,9
Ingen flytting av fysisk funksjonshemmede	1,8	1,8	1,8	1,8
Redusert vikarbruk helse og omsorg	-2,8	-2,8	-2,8	-2,8
Reduksjoner idrett	-1,0	-1,0	-1,0	-1,0
Reduksjoner rådmann	-1,9	-1,9	-1,9	-1,9
Effektiviseringskrav Tekniske tjenester/eiendomsforvaltning	-2,9	-2,9	-2,9	-2,9
Eldreplanen	17,0	33,0	49,0	49,0
Div idrett	1,3	0,4	-2,3	-2,3
Vei	11,0	11,0	11,0	11,0
Elever med store og vedvarende behov	3,0	7,0	7,0	7,0
Reduksjoner realfagsrom, frukt og grønt. Avanti, langturnus med mer	-7,4	-7,4	-7,4	-7,4
Sum av mange mindre forhold	-18,5	-25,0	-28,3	-38,3
Innsparingskrav 2015	-81,0	-94,0	-94,0	-94,0
Årlige effektiviseringer	-34,0	-67,0	-96,0	-130,0
Økning i eiendomsskatt på 0,05 promille	-6,0	-6,0	-6,0	-6,0
Sum konsekvensjusteringer	-102,5	-135,9	-155,1	-199,1
Politiske vedtak 2014				
Økt driftsbuffer	0,8	0,8	0,8	0,8
Økt bassengkapasitet i Trondheim kommune		2,9	2,9	2,9
Utredninger i forbindelse med ny godsterminal/Østbyen, områdeplaner for Rotvoll og Charlottenlund	2,0	2,0	2,0	
Drift av kunsthall		2,0	2,8	2,8
Leie av areal i tribuneanlegg på Ranheim	0,2	0,9	0,9	0,9
Kulturenheten: Fritidsklubb på Ranheim	0,3	1,3	1,3	1,3

	Buds.- 2015	ØP- 2016	ØP- 2017	ØP- 2018
Biblioteket: Nytt bydelsbibliotek på Ranheim	0,7	2,6	2,6	2,6
VM-søknad	1,0			
Kompasset	0,3	0,3	0,3	0,3
Læringer	1,8	7,8	13,6	13,6
Div korrigeringer 1 tertial	3,2	3,2	3,2	3,2
Sum politiske vedtak 2014	10,3	23,8	30,4	28,4
Økte kapitalutgifter bykassefinansierte investeringer 2014-2017	21,0	78,0	150,0	165,0
Kostnadsendringer som følger av lover og forskrifter med mer				
Ny bevarings- og kassasjonsplan i henhold til oppdatert arkivforskrift	1,2	1,2	1,2	-
Frikjøpte hovedtillitsvalgte	1,0	1,0	1,0	1,0
Gjennomføring av valg	9,3	1,1	6,0	-1,0
Rettighetsfesting av brukerstyrt personlig assistanse (BFT)	9,6	16,0	16,0	16,0
Rettighetsfesting BPA (forvaltningstjenester)	9,5	21,0	35,7	54,6
Endring pensjonskostnader	-23,0	-18,0	4,0	28,0
Eksterne finansieringstransaksjoner	2,0	-2,0	-4,0	-4,0
Husleie Læringscenteret , Munkegt 2	0,9	0,9	0,9	0,9
Vask av uniformer hjemmetjenesten (pålegg fra arbeidstilsynet)	5,0	5,0	5,0	5,0
Kulturenheten: Skiftende turnus og 35,5-timers uke	0,5	0,5	0,5	0,5
Kulturenheten: Krav om etterbetaling av lønn	0,2			
Eiendom: Eiendomsskatt for eiendommer som er overført TKP	0,5	0,5	0,5	0,5
Økt egenandel i statlige barneverninstitusjoner	8,1	8,1	8,1	8,1
Tilskudd gjeldsrådgivning	0,4	0,4	0,4	0,4
Styrking av NAV-kontaktsentre	-0,4	-0,4	-0,4	-0,4
Adopsjon, flytting av utredningsansvar fra kommunene til Bufetat	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1
Økt maksimalpris barnehage	-10,0	-10,0	-10,0	-10,0
Bortfall tilskudd asylbarnehage	0,8	0,8	0,8	0,8
Nasjonalt minstekrav til foreldrebetaling i barnehagen	3,7	3,7	3,7	3,7
Endring av ansvar for produksjon og utsendelse av valgkort	-0,6	-0,6	-0,6	-0,6
OU fond/KS kontingent	2,6	2,6	2,6	2,6
Sum bundet kostnads og inntektsendringer	21,1	31,4	70,8	105,6
Konsekvenser av sparing/plasseringer/egenkapital				
Bruk av disposisjonsfond	-25,0	3,1	3,4	3,7
Avsetning til disposisjonsfond	-33,0	-31,1	-31,6	-32,0
Endret avsetning KPI kraftfondet	-23,1	11,2	10,4	9,5
Økt egenkapital finansiert med realavkastning fra kraftfondet	61,9	63,3	65,0	66,8
Økt egenkapital finansiert med eiendomsskatt	30,0	32,0	32,0	32,0
Sum	39,6	78,5	79,2	80,0
Sum vedtatte prioriteringer	-80,0	-119,0	-153,0	-295,0
Forslag til prioriteringer				
Økte kapitalkostnader som følge av investeringer	9,0	64,0	113,0	184,0
Finansiering fra selvkostområdene	22,0	-49,0	-110,0	-150,0

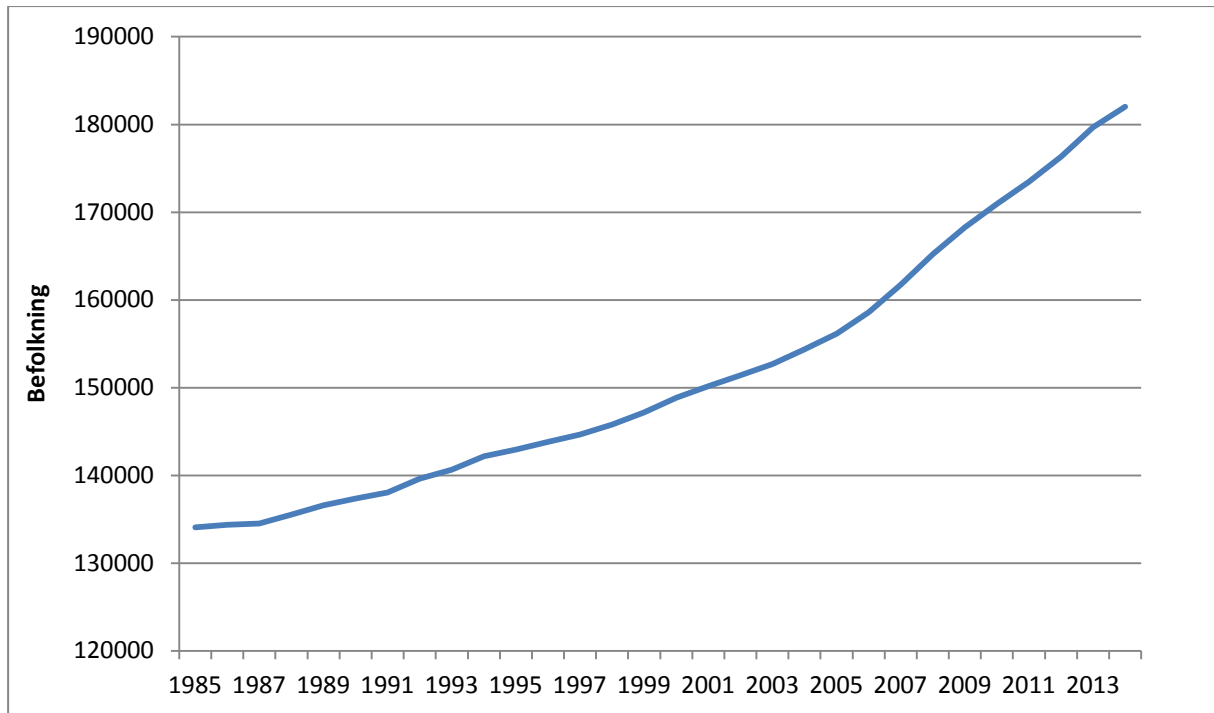
	Buds.- 2015	ØP- 2016	ØP- 2017	ØP- 2018
Økte rammer tjenesteområder, rådmannens prioriteringer				
Merforbruk ressurskrevende tjenester(BPA)	10,0	10,0	10,0	10,0
Eierskap: TBRT IKS, Brannbudsjett i samsvar med brannordning	8,5	9,9	9,9	9,9
Ressurskrevende tjenester (bo- og aktivitetstilbud)	5,0	10,0	13,0	13,0
Økt kostnad drift av kirkegårder	0,3	0,2	0,8	1,3
Gatelys – drift og vedlikehold	7,0	7,0	7,0	7,0
Styrking barnehage	3,2	3,8		
Styrking skole	3,6	4,4		
Styrking helse og omsorg	5,0	5,0	5,0	5,0
Styrking kultur	2,0	2,0	2,0	2,0
Styrking barne- og familietjenesten	5,0	5,0	5,0	5,0
Styrking vedlikehold vei/formålsbygg		4,0	12,0	16,5
Økt antall bosatte flyktninger	7,0	7,0	7,0	7,0
Kunsthall	2,5			
VM	1,5			
Analysesenteret	10,0			
Sum rådmannens prioriteringer	71,1	68,8	72,2	77,2
Forslag styrking Trondheim kommunale pensjonskasse (TKP)		28,0	30	33
Ytterligere økt egenkapital til finansiering av investeringer		9,0	21	92
Driftsbuffer	7,0	7,0	7,0	7,0
Sentrale avsetninger	-29,0	-10,0	20	52,0
Sum forslag til prioriteringer	80,0	119,0	153,0	295,0

3 Befolkningsutvikling

3.1 Utvikling til og med 2013

Vekst totalt

Trondheim kommune hadde per 1. januar 2014 totalt 182 035 innbyggere. Befolkningsveksten i 2013 var på 2 343 personer (1,3 prosent). Dette er lavere vekst enn i de foregående år.

Vedleggsfigur 1 Befolkningsutvikling i Trondheim kommune 1985-2014

I løpet av perioden 1985 til 2014 har befolkningen i Trondheim kommune vokst med om lag 48 000 innbyggere. Dette tilsvarer en årlig gjennomsnittlig vekst på 1 600 innbyggere. Befolkningsveksten har både relativt og absolutt sett vært sterkest de siste ti årene. I perioden 2005 – 2014 har årlig vekst svingt mellom 1 810 (2005) og 3 460 (2008) personer.

Sammensetning av veksten

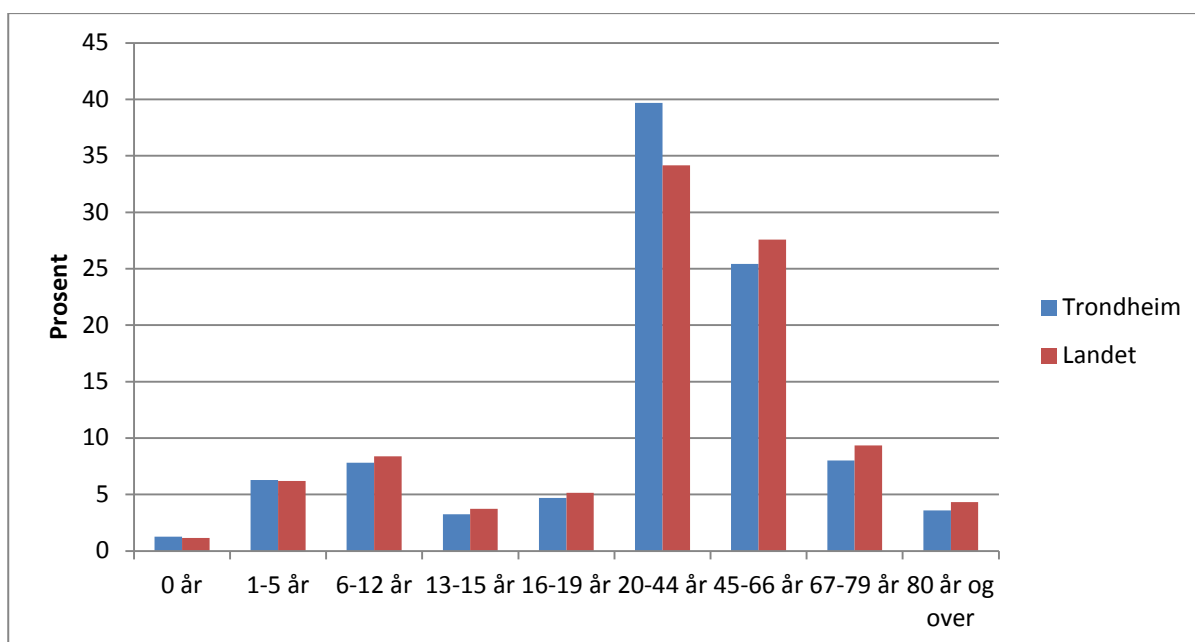

Vedleggsfigur 2 Sammensetning av befolkningsveksten for perioden 2002-2014. Tall per 1.1. i året. Antall.

Figur 28.2 viser at Trondheim har hatt et høyt fødselsoverskudd de siste årene. Vekstbidraget fra innenlandsk flytting var stor i perioden 2006-2008, men har vært lav de siste fem årene. Netto innvandring har vært relativt høy de siste årene, men har gått noe ned i 2014. Bakgrunnstall viser at en majoritet av innvandrerne de siste årene kommer fra land i Øst-Europa. Dette tyder på at en betydelig del av innvandringen er såkalt arbeidsinnvandring.

Befolkningsstruktur

Figuren nedenfor viser hvordan befolkningen i Trondheim var fordelt på aldersgrupper sammenlignet med landet per 1. januar 2014.

Vedleggsfigur 3 Befolkningen per 1. januar 2014 fordelt på aldersgrupper. Trondheim sammenlignet med landet. Prosent.

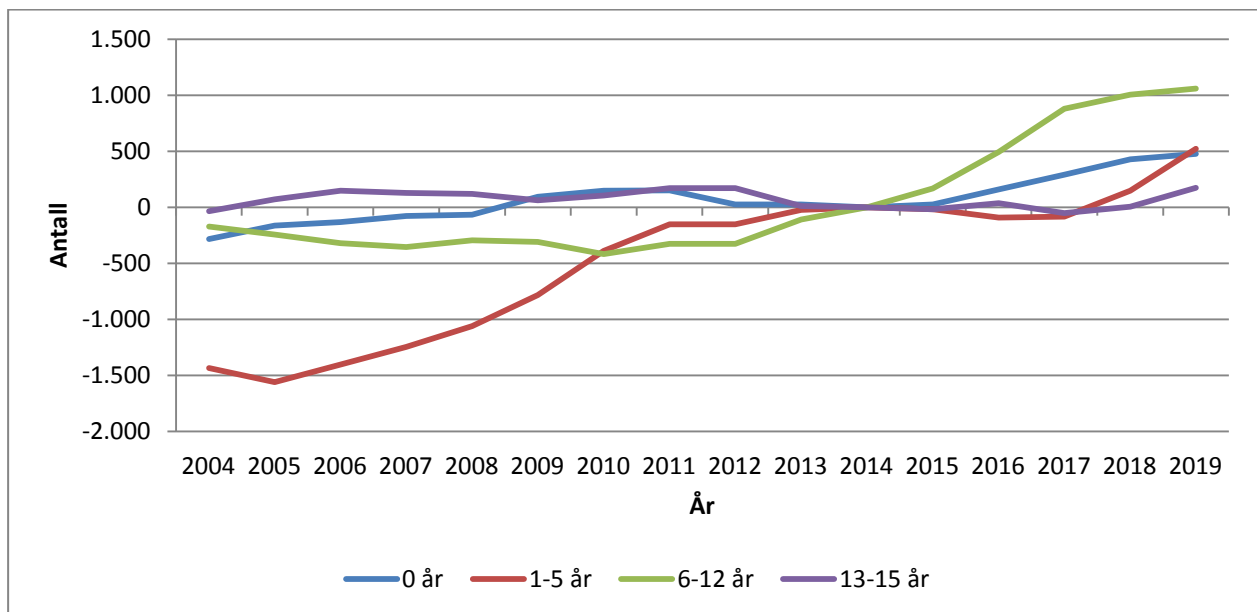

Vedleggsfigur 3 viser at Trondheim er mest forskjellig fra befolkningsstrukturen for landet når det gjelder aldersgruppen 20-44 år. Trondheims befolkning i denne aldersgruppen er seks prosentpoeng høyere enn for landet som helhet. Trondheim har noe lavere befolkningsandeler enn landet totalt både for de eldre aldergruppene og for de i skolepliktig alder.

3.2 Befolkningsprognose

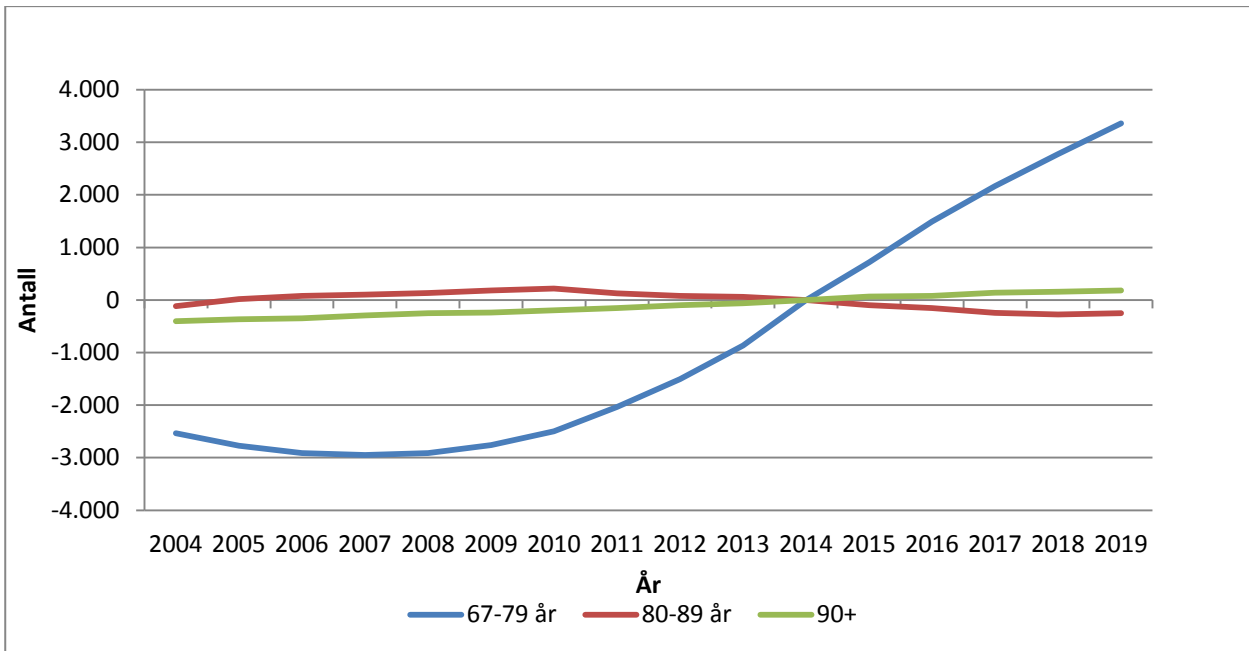
Befolkningsendring i planperioden

Vedleggsfigur 4 viser faktisk befolkningsutvikling for de yngste aldersgruppene fram til 2014 og prognose fram til 2019.

Vedleggsfigur 4 Befolkningsutvikling for aldersgruppene 0-15 år. Faktisk utvikling fram til 1. januar 2014 og prognose fram til 1. januar 2019. Kilde: Befolkningsprognose T2014_01_06.

Vedleggsfigur 5 viser at antallet elever i grunnskolealder antas å øke med vel 1 000 i planperioden. I følge prognosen vil veksten være sterkest i årene 2015 og 2016. Antallet elever i ungdomsskolealder holder seg relativt konstant fram til 2018 for så og stige. Utviklingen i de yngste aldersgruppene er vanskeligere å prognostisere. Det er lagt inn forventning om relativt uendret antall i barnehagealder fram mot 2018, og en økning etter dette.

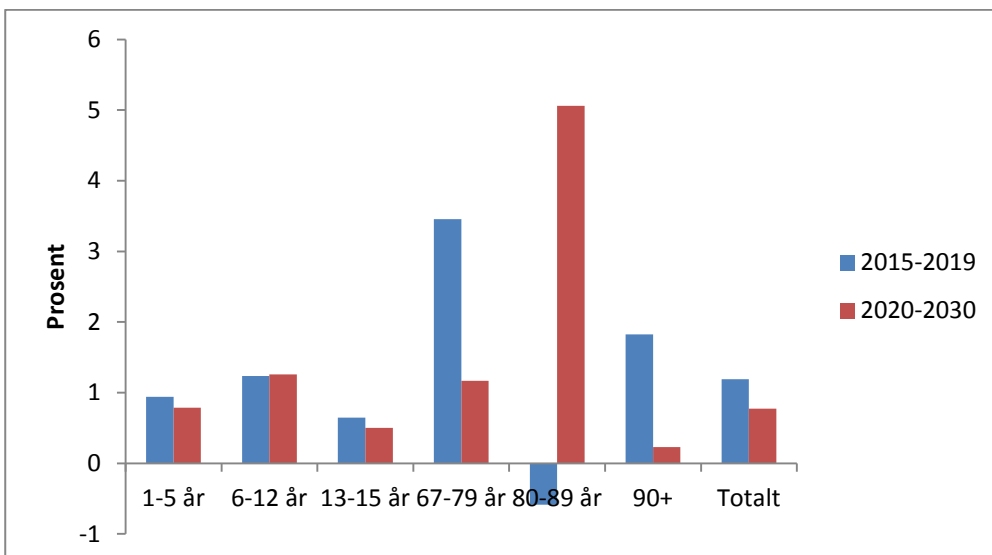

Vedleggsfigur 5 Befolkningsutvikling for aldersgruppene over 67 år. Faktisk utvikling fram til 1. januar 2014 og prognose fram til 1. januar 2019. Kilde: Befolkningsprognose T2014_01_06.

Vedleggsfigur 5 viser at det er aldersgruppen 67-79 år som vokser i perioden. Dette er det som bli "eldrebølgen" rundt 2025. Antallet eldre over 80 år forventes å gå noe ned i planperioden.

Befolkningsendring fram til 2030

I følge befolkningsprognosen som er utarbeidet i april 2014, vil Trondheim kommune ha om lag 37 000 flere innbyggere i 2030 enn ved inngangen til 2014. En så sterk vekst gir konsekvenser for alle funksjoner i en kommune og et bysamfunn, men for kommunen som tjenesteyter er det først og fremst befolkningsendringer i de yngste og eldste aldersgruppene som gir konsekvenser for omfanget av tilbudet som skal gis.

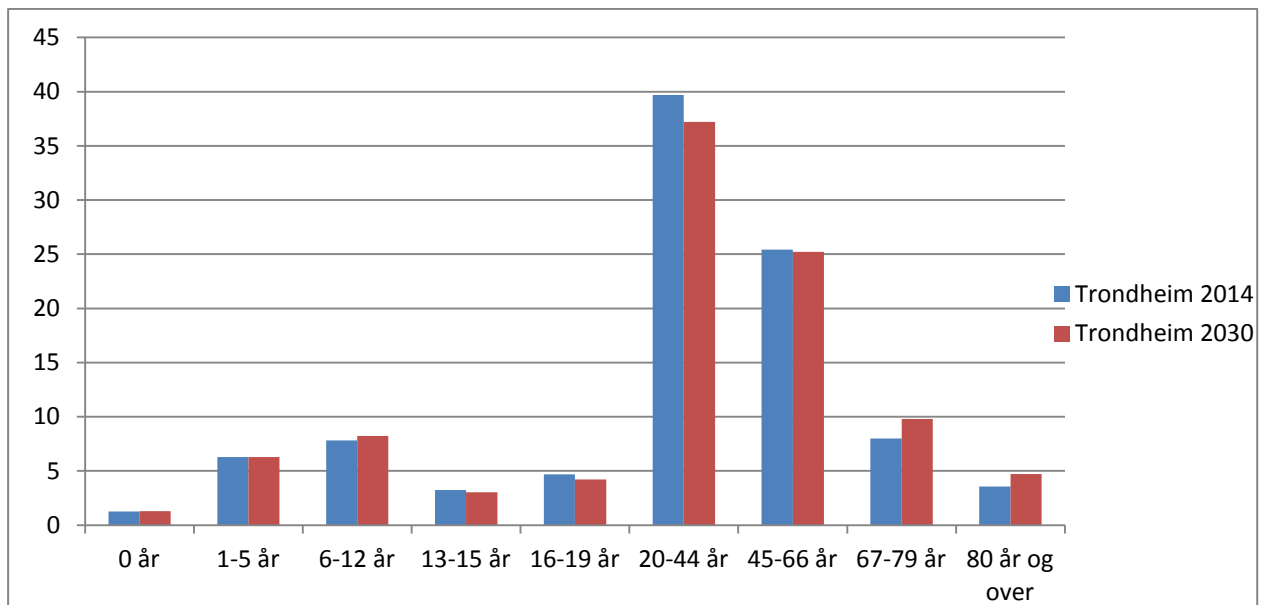
Vedleggsfigur 6 Årlig gjennomsnittlig vekst i prosent for utvalgte aldersgrupper for periodene 2015-2019 og 2020-2030. Kilde: Befolkningsprognose T2014_01_06

Vedleggsfigur 6 viser at det er forskjeller i hvordan befolkningen endrer seg i denne planperioden sammenlignet med tiårsperioden fram mot 2030, og at dette først og fremst gjelder den eldre delen av befolkningen.

Figuren viser videre at det er aldersgruppen 80-89 år som har desidert sterkest gjennomsnittlig årlig vekst i perioden 2020-2030. Antallet i denne gruppen øker med 3 840 personer, en økning på 75 prosent.

I følge prognosen forventes den årlige gjennomsnittlige veksten for befolkningen totalt å bli noe lavere i gjennomsnitt per år i perioden 2020-2030 enn i de kommende fire år.

I figuren under er det vist hvordan forventet befolkningsendring fram mot 2030 gir endringer i befolkningsstrukturen.

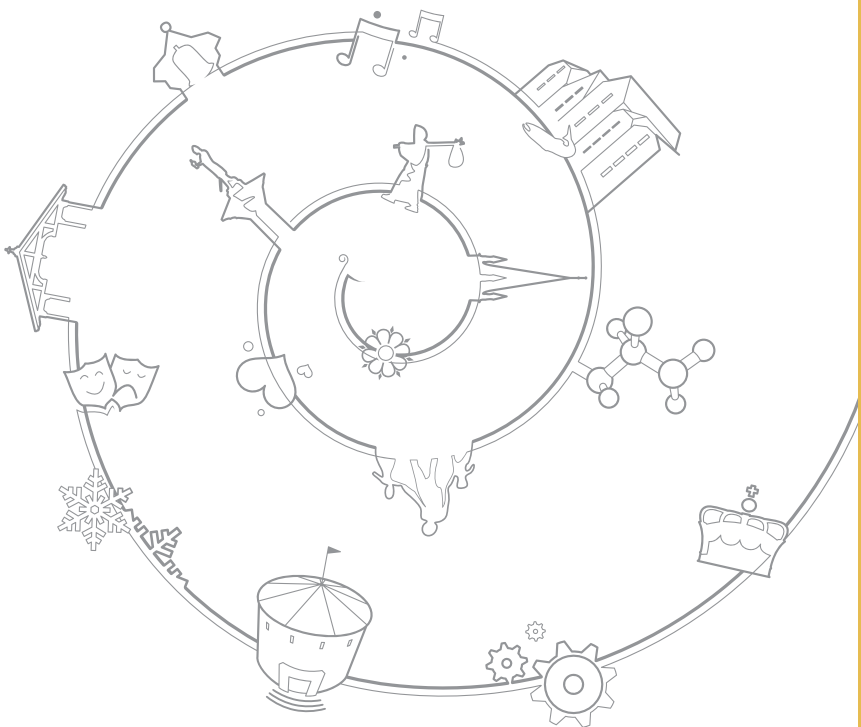

Vedlggsfigur 7 Befolknings sammensetning i 2030 sammenlignet med 2014. Kilde: Befolkningsprognose T2014_01_06

Figuren viser at Trondheim i 2030 vil være en mer "alderstung" kommune enn i 2014. Antallet eldre blir høyere og vil også utgjøre større andel av den totale befolkningen. I 2014 utgjorde personer over 67 år 12 prosent av befolkningen, mens den i 2030 er antatt å utgjøre 15 prosent, altså en endring i andel på 25 prosent.

Trondheim kommune
Rådmannen
Postboks 2300 Sluppen
7004 Trondheim
www.trondheim.kommune.no
Layout: Geir Hageskal
Print: Grafisk senter
Foto: Carl-Erik Eriksson